This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

gift of

Mr. William P. Wreden

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

)UNÁNTÚLI GYÜJTÉS

GYÜJTÖTTE ÉS SZERKESZTETTE

Dr SEBESTYÉN GYULA

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM RÉSZVÉNY-TÁRSULAT TULAJDONA
1906

GR 154.5
S 4

Budapest, Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

ELŐSZÓ.

A Magyar Népköltési Gyüjtemény uj folyamában ez már a második kötet, melyet egészen a dunántúli magyarság népköltésének kincsei töltetenek meg. De mig az előbbi csupán Somogy vármegyére szoritkozott, ez a Dunántúlnak csaknem egész területére kiterjed.

Dr. Sebestyén Gyula, a magyar folklore e kiváló munkása, Gyulai Pálnak a Kisfaludy-Társaság volt elnökének s e gyüjtemény akkori szerkesztőjének buzditására ezelőtt husz évvel kezdte meg szülőföldén Zala vármegyében és a szomszédos vármegyékben a népdaloknak és a népi szellem egyéb költői megnyilatkozásának rendszeres gyüjtését. Fiatal lelkesedéssel látott a munkához s nehány év alatt egy egész kötetre való anyagot hordott össze. Örülnünk kell mégis, hogy gyüjteménye ily későn lát napvilágot; mert Sebestyén Gyula azóta sem pihent, gyüjtésének hézagait folyvást pótolgatta, s a lassan*kint* fölhalmozódott anyagból

nemcsak teljes, hanem egyuttal válogatott s aesthetikai szempontból is becses gyüjteményt szerkeszthetett.

E kötet különösen gazdag régi népszokások költői maradványaiban, melyek mig egyrészről sok becses mívelődéstörténeti adatot nyujtanak, másrészről a nép leleményét s humorát sokszor megkapó közvetlenséggel csillogtatják. A karácsonyi mysteriumok- és vizkereszti játékoknak addig ismeretlen gazdagságát tárta föl e gyüjtemény első kötete, rendkivül értékes irodalomtörténeti fejtegetés kiséretében; Sebestyén Gyula gyüjtése nemcsak számos uj darabbal egésziti ki azt a sorozatot, hanem uj elemmel is gazdagitja, a bábtánczoltató betlehemes játékokkal. Azonkivül énekekkel és verses mondásokkal átszőtt egyéb népszokásoknak is egész tárháza ez a gyüjtemény. A Balázs- és Gergely-járás, a pünkösdölés, a szent-ivánnapi énekek, a luczázás és a korbácsolás aprószentekkor, ily teljességben, ily gazdagságban egy gyüjteményben sem fordultak még elő. Uj fejezetet alkotnak a nép fiainak verses levelei. A ki a néplélek költői megnyilatkozásának törvényeit kutatja, sok tanulságot találhat e levelekben, mert látja belőlök a különbséget a közvetlenül termett valódi népdalok közt s azok között a népi eredetü versek között, melyek a művelődés eszközének, az irásnak közvetitésével születnek. Végül a ráolvasások *is uj* fejezetét teszik gyüjteményünknek, sok

jellemző vonással s a rithmus változatos, élénk lüktetésével.

A kötetnek több mint felét balladák, románczok és dalok töltik meg. Ujabb gyüjtéseink anyagát vizsgálva, nem igen tudunk szabadulni attól a lehangoló érzéstől, hogy népköltésünknek korábban oly gazdag ere kezd kimerülni, értékesebb darabok csak ritkán kerülnek napfényre. Sebestyén gyüjteménye örvendetes kivétel. Egészében is felül áll az átlagon, egyes dalai pedig méltán helyezhetők egy sorba a régi gyüjtemények legértékesebb darabjaival. Különös figyelmet érdemelnek a balladák és rokonnemüek. Sebestyén Gyula méltán mutat rá a kötethez csatolt gondos és kimeritő jegyzeteiben arra a meglepő hasonlatosságra, mely e balladák némelyike és a székely balladák közt fennáll, s minthogy a Tisza mellékén is akadunk tartalmi és formai tekintetben hasonló balladákra vagy balladatöredékekre, nem látszik alaptalannak Sebestyén Gyula sejtése, hogy ezek a régi magyar epikának maradványai. A régi magyar epika a székelyek közt maradt ugyan fenn leginkább, de nem mondható kizárólag az ő tulajdonuknak, közkincse volt valamikor az egész magyarságnak, s csak később, a betyár romantika hatása alatt, alakult ki a régi epikától eltérő alföldi magyar ballada-typus.

A külső terjedelem tekintetében is nagyra nőtt kötetben aránylag szük tér jutott a meséknek és mondáknak. A *jeles gyüjtő* a jellemző darabok

gondos megválogatásával iparkodott ezt a hiányt pótolni; míg a lakodalmi versek, tánczszók és találós mesék közléséről helyszüke miatt kénytelen volt lemondani. E gyüjtemény azonban igy is oly gazdag, hogy ismét egy nagy lépéssel viszi közelebb a Kisfaludy-Társaságot kitüzött czélja felé.

Budapest, 1906. május havában.

Vargha Gyula.

TARTALOM.

	Lap
Előszó	V
Népszokások	1—173
Betlehemes játékok és karácsonyi énekek	2—81
Három királyok (Vizkereszti játékok)	82—93
Balázs-járás	94—122
Gergely-járás	123—134
Pünkösdölés	135—146
Szent-ivánnapi szokások	147—148
Luczázás	149—168
Korbácsolás aprószentekkor	169—173
Balladák és rokonnemüek	175—227
Dalok	129—386
Szerelmi dalok	231—264
Katonadalok	265—292
Pásztor- és betyárdalok	293—310
Bordalok	311—336
Tréfás és gunydalok	337—358
Vegyes dalok	359—366
Játékdalok és rigmusok	367—386
Levelek	387—406
Ráolvasások	407—428
Mesék és mondák	429—488
Mesék	431—472
Krisztus-mondák	473—482
Helyi mondák	483—488
Jegyzetek	491—599

TÁRGYMUTATÓ.

NÉPSZOKÁSOK.

I. Betlehemes játékok és karácsonyi énekek.

	Lap
Esztergomi	68
Gálosfai, somogy-vmi	46
Kilitii, somogy-vmi	27
Kis-kanizsai, zala-vmi	3
Mindszent-kállai énekek, zala-vmi	72
Nagy-mizdói, vas-vmi	57
Polai, zala-vmi	24
Tapolczai, zala-vmi	12
Vásáros-dombói, baranya-vmi	52
Zádori, somogy-vmi	33

II. Három királyok (Vizkereszti játékok).

Esztergomi	82
Kővágó-eörsi, zala-vmi	85
Nagy-kanizsai, zala-vmi	88
Nagy-récsei, zala-vmi	89
Noszlopi, veszprém-vmi	84
Szent-ben-kállai, zala-vmi	91
Vépi, vas-vmi	93

III. Balázs-járás.

Lap
Cserszegi, zala-vmi ... 103
Devecseri, veszprém-vmi ... 110
Kányai, tolna-vmi ... 118
Kővágó-eörsi, zala-vmi ... 100
Köveskállai, zala-vmi ... 94
Lengyeltótii, somogy-vmi ... 112
Noszlopi, veszprém-vmi ... 107
Szántói, tolna-vmi ... 113

IV. Gergely-járás.

Barabásszegi, zala-vmi ... 123
Ivánczi, vas-vmi ... 128
Némedii, tolna-vmi ... 134
Oroszii, veszprém-vmi ... 132
Pankaszi, vas-vmi ... 131
Varsányi, veszprém-vmi ... 133

V. Pünkösdölés.

Balaton-ujlaki, somogy-vmi ... 142
Beöi, sopron-vmi ... 137
Borszörcsöki, veszprém-vmi ... 141
Egervári, vas-vmi ... 140
Rábaközi ... 138
Répczelaki, vas-vmi ... 139
Szántói, tolna-vmi ... 143
Vásáros-dombói, baranya-vmi ... 145
Vittnyédi, sopron-vmi ... 135

VI. Szent-ivánnapi szokások.

Borszörcsöki, veszprém-vmi ... 148
Hédervári, győr-vmi ... 147
Rábaközi ... 147

VII. Luczázás.

Lap

Baki, zala-vmi ... 157
Csényei, vas-vmi ... 149
Galamboki, zala-vmi ... 160
Kapos-szekcsői, baranya-vmi ... 167
Kapuvár-garthai, sopron-vmi ... 156
Karádi, somogy-vmi ... 161
Komárvárosi, zala-vmi ... 160
Nagy-mákfai, vas-vmi ... 151
Nemes-dömölki, vas-vmi ... 153
Niczki, vas-vmi ... 154
Pákai, zala-vmi ... 157
Polai, zala-vmi ... 159
Pósfai, vas-vmi ... 153
Puszta-kovácsii, somogy-vmi ... 163
Sásdi, baranya-vmi ... 168
Söjtöri, zala-vmi ... 157
Surányi, vas-vmi ... 155
Szakcsi, tolna-vmi ... 164
Szántói, tolna-vmi ... 165
Szilvágyi, zala-vmi ... 158
Töttösi, vas-vmi ... 152
Vásáros-dombói, baranya-vmi ... 166

VIII. Korbácsolás aprószentekkor.

Alsó-bagodi, zala-vmi ... 171
Bátaszéki, tolna-vmi ... 171
Felső-segesdi, somogy-vmi ... 172
Szántói, tolna-vmi ... 169
Tényői, győr-vmi ... 173

BALLADÁK ÉS ROKONNEMÜEK.

A betyár ... 215
A betyár szeretője ... 220
A kanász ... 212

	Lap
A megcsalt leány *A)—B)*	210
A rab	216
A vén ember *A)—B)*	192
Az asszony *A)—C)*	182
Az Ur Jézus Krisztusról	226
Bazsó Mári	207
Báró Jenő	209
Bogár Imre	224
Édes anyám	213
Fábián Pista	220
Fodori Katicza *A)—B)*	177
Fujdogál a szellő	218
Ha fölmegyek a törvénybe	219
Három árva	205
Kató	203
Kéri pusztán	211
Kis Mariska	203
Makranczos nő, *A)—B)*	195
Megcsalt férj	198
Molnár Anna *A)—B)*	186
Nagy József	223
Nádi Jancsi	221
Nővérek	189
Ökrös legény	214
Öreg huszár	225
Stájeri menyecske	207
Szegény molnár-legény	205
Szolga-legény	191
Templomkerülő	181
Török van a kutban	227
Utonálló	184
Zsandár Pali	222

DALOK.

	Lap
A Balaton széles nagyon	359
A budai hires lányok — linksz herstelen	276
A czigányok sátora	256
A fára fölmentem	260
A hol czégért látok	335
A kanász az erdőben	295
A ki legény, legyen legény	255
A kis lányé czin, czin, czin	344
A kocsmáros panaszkodik	346
A mi N. N. barátunkat	314
A nagy-vághi kis lányok	356
A pöttendi kis falu határa	248
A sarkantyum kiveri a nótát	325
A sarkantyum réz pengöje talléros	250
A szabari öreg hegybe, he!	319
A veszprémi börtönajtó de árva	304
Ablakomban három bokor muskátli	246
Amoda, amoda	231
Apátiba beöntött a nagy árviz	233
Apró krumpli, nagy haszon	351
Arany kantár, selyem nyereg	254
Arra alá a Dráva mentébe'	238
Arra alá faragnak az ácsok	347
Arra alá egy kis csárda magába	334
Az Alföldön van egy kerek erdő	238
Az angyalát, ki a betyár, ha nem én	309
Az én szemem csak sir, csak ázik	360
Az én rózsám kis gunyhója	235
Az én uram meg tud verni	361
Az isten éltesse e pinczének urát	332
Az istenét a világnak	296
Az uj-szőnyi hegyek alja homokos	263

	Lap
Azt mondja a kis lány az édes anyjának	265
Á. á. bella!	382
Által mentem dunapesti lánczhidon	277
Baka szeretője	268
Baka-gyerek, magyar gyerek	272
Bakáéknál jaj de rosszul dolgoznak	268
Barázdában szépen szól a pacsirta	271
Barna kis lány horgója zsebkendejét	276
Barna kis lány kiállott a kapuba	275
Bádogos a templom tornya	249
Bánatosan zeng a szamár	349
Belebujt az ördög	283
Besorozott Gróf Radeczki huszárnak	268
Betyár vagyok, Séta Pista a nevem	298
Bécsi boltba járok én	351
Bécsi kendőm lobogós	247
Bécsi-piros a szoknyám	242
Béres vagyok, béres	301
Bírës gyerëk, ihahha!	308
Birsembe, borsomba	382
Bort iszom én, nem almalevet	316
Bortól oszlik a gond	336
Buzavirág, konkoly	232
Csak azt mondják, ilyen-olyan vagyok én	305
Cseng, cseng, cseng a pohár	333
Csikós leszek az Alföldön, nem gulyás	306
Csikós vagyok, édes apám se volt más	300
Csip, csip, csóka	367
Csókolj meg rózsám	262
Czégért látok lógicsálni	312
Cziczelle	369
Cziczkézés	380
Czifra almáriom kulcsa	346
De szeretnék fa lenni az erdőben	361

	Lap
Hej, rugd ki, rugd ki	334
Hess légy, ne szállj rám	233
Hidasmester	377
Hogy a turó, komámasszony?	379
Hogyha egyszer menyecske lesz a lányból	237
Holnap lesz a negyedéves gvervizit	274
Hol vagy maston nyalka kurucz	291
Hopp, a berényi gyönge gyerek	274
Hová voltál, hidasmester?	377
Hozz bort, kocsmárosné	314, 319
Hur, hur divó	383
Huzd rá czigány, szakadjon el a hurod	325
Iczi-piczi tubiczám	246
Ídes anyám, én is megházasodom	256
Igyál, pajtás, a pohártól	316
Incze, pincze, tizenhárom sor pincze	326
Innejd alú jön a fölhő	237
Isten hozzád szülőföldem, Dencsháza	361
Iszom, iszom a csárdába	322
Itt a szombat, közelget a vasárnap	360
Itthon vagy-e, hidasmester?	377
Itt is egy kis kut van	383
Jaj de magas a bosznyai hegytető	244
Jaj, de piczin vuótam	288
Jaj istenem, én istenem, istenem	241
János bátyám fekete kecskéje	344
János ur készül	371
Jár a holdvilág az égen	350
Járom az urnak várházát	375
Jártam én már a templomba eleget	309
Jó a bor már este felé	328
Kanizsai templom előtt	269
Katonává lettem	278
Keserü a borostyánfa levele	253

Lap

Kék az ibolya ... 263
Kék ibolya búnak hajtja a fejét ... 251
Két krajczáros czintányér ... 343
Két szobám nagyon söpretlen ... 261
Két tyukom van: egy tavalyi ... 320
Kiadta a kapitány a parancsot ... 267
Kicsiny csizma, nagy láb ... 352
Kilencz alma a tányéron mind piros ... 241
Kimentem én a szőlőbe ... 311
Kimentem én a szőlőbe sötétbe ... 311
Kisfaludi utcza jaj de sáros ... 296
Kis kalapom darutollas, virágos ... 308
Kis kácsa fördik ... 372
Kis kertemben rózsafa ... 363
Kis kertembe' madárfészek ... 337
Kis kertembe rozmaringot ültettem ... 363
Kis rucza fürdik ... 373
Kocsmárosné, eszem az istenedet ... 324
Kocsmárosné, szép csárdásné ... 327
Koma, koma, komálunk ... 385
Koma küldi komának ... 385
Komáromba kéretöztem ... 374
Komisz kenyér, krumpli ... 267
Kossuth Lajos kis kalapja ... 289
Körösdi ... 374
Köveskáli utcza ... 341
Közelget már a nagy idő ... 302
Kukoricza gánicza ... 356
Labancz-nóta ... 291
Lányok, lányok, rólam tanuljatok ... 279
Leesett a csillagom ... 245
Lengyeltóti torony tetejében ... 242
Lëszabgyák a viloját a szagájér' ... 355
Lëszëk, lëszëk ... 365

	Lap
Lesz még czigány lakodalom	340
Letörött a vörös torony gombja	295
Loptam tizenhat ökröt	307
Magyar gyerek, hadi vitéz vagyok én	266
Ma van Jakabnap	322
Már az utczán végig menni se merek	252
Már minálunk az idén	347
Márvánkübüő van a Tisza közepë	255
Márványkőből van az utcza feneke	239
Megérett a som	342
Megérik a szőlő nem sokára	280
Megfujom a sipomat	306
Meghalt a kanász	297
Megkondult az öreg harang hajnalra	253
Megsavanyult már az uj bor	321
Megszólalt az öreg harang misére	299
Meguntam már a bujdosást	273
Meszelik a kemenczét	339
Meztelen gólya	367
Még azt mondják, bort iszik a báró	312
Mikor a barátok mulatnak	332
Mikor az Alföldön duhajkodtam	293
Mikor az uristen maga volt arató	349
Mikor megyünk Májland felé	284
Mikor mondják: reksót, hapták, abmacsír	276
Mit kerülöd, mit fordulod	376
Mit mos, mit mos, kis menyecske	370
Most igyunk bort, mert most van ölég	335
Most irtam meg rózsámnak a levelet	277
Most megyek hazám felé	236
Most szép lenni katonának	265
Nekeresdi határon	354
Nem bánom én, ha rám szakad is az ég	345
Nem bánom, hogy gulyásnak születtem	307

Lap

Nem káposzta, ki nem fejes ... 364
Nem szük ez az utcza ... 313
Négy széle van a dunyhának ... 243
Nincsen annak semmi baja ... 262
Nincsen annál keservesebb élet ... 302
Nincsen nekem jobb tanyám ... 234, 252
Nincsen nékem feleségem ... 364
Nincs nékem feleségem ... 340
Nincsen e világon gyönyörübb élet ... 317
Nincs szabadabb a madárnál ... 284
Nini, nini, mi van ott a bokorban! ... 341
Nyócz garasnak négy a fele ... 348
Ó ién idës hosszi hajam ... 365
Onnan alul jön egy fényes hintó ... 233
Öreg-kupi faluba ... 281
Öreg-Kupon kidobolták ... 354
Pajtás, pajtás: kedvesed neve? ... 317
Patkó Pista, Patkó Pista ... 304
Piczíny legény, tyuhaja! ... 351
Piros alma csutkája ... 239
Pőre, menj az erdőre ... 368
Reggel korán legelőre hajtok ... 294
Rég lehullott a levele a fának ... 261
Rétest ettem, megégette számat ... 245
Ricza, ricza, kukoricza ... 232
Rozmaring, rozmaring ... 358
Sándorházi telek alatt ... 339
Sárga ló, sárga ló ... 249
Sej! béres-legény ha fölül a szekérre ... 301
Sej, huj! reportra vagyok stimmulva ... 278
Síprenbe, Sopronba ... 368
Sir a zsebem az ötvenes bankóér ... 307
Sirhatsz, édes pinczém ... 319
Sobri Józsi *hiressége* ... 303

	Lap
Somogymegye aljában születtem	297
Sürü erdő mellett jártam	264
Szagos megyfát nem mindhun látni	249
Szedem, szedem rózsáját	384
Szegény ember, nem csoda	315
Szegény vagyok én	362
Szembekötösdi	384
Szent-Balázsban végig menni se merek	236
Szerettelek sok ideig	244
Szécsi-sziget falujában	236
Szép állat a liba, magát mossa	352
Szépen fütyöl a pittypalatty hajnalra	290
Szépen szól a báró muzsikája	290
Szépen szól a czimbalom	247
Szól a kakas már	258
Szól a kakas virradóra	287
Szomoruan nyulok a zsebembe	312
Szőlővesszö kihajlott az utczára	241
Tinta, penna, kalamáris, papiros	239
Tisza, Duna tinta volna	243
Tizet ütött az óra	329
Tulsó szeren ég a gyertya	257
Udvaromba kiviritott a csollán	355
Ujfaluban egy kis gyereknek	356
Ujfaluban kineveztek betyárnak	308
Ujvárosi kis erdőbe van egy fa	235
Van nekem egy irott könyvem	250
Vas rostélyos az én szobám	305
Vágtat a ló, elszakad a kantárja	294
Verje meg az én istenem	244
Végig mentem vásárhelyi nagy utczán	280
Végig mentem öreg-kupi faluba	281
Vén az asszony, vén	350
Vizzel él lád, béka	318

Lap
Volna tündér-palotám ... 260
Vött az apád kecskét ... 344
Zöld mezőben bárány megy ... 380

LEVELEK.

Csurgói, fehér-vmi ... 402
Dencsházai, baranya-vmi ... 397
Köttsei, somogy-vmi ... 391
Köttsei, somogy-vmi ... 393
Mernyei, somogy-vmi ... 389
Mernyei, somogy-vmi ... 390
Monoszlai, zala-vmi ... 395
Monoszlai, zala-vmi ... 397
Puszta-darányi, somogy-vmi ... 394
Rábaközi ... 405
Sár-kereszturi, fehér-vmi ... 399
Sár-kereszturi, fehér-vmi ... 400
Szent-gáli, veszprém-vmi ... 403
Szent-gáli, veszprém-vmi ... 404
Tamásii, tolna-vmi ... 399
Toponári, somogy-vmi ... 391
Vali, fehér-vmi ... 401

RÁOLVASÁSOK.

Arpára, csonka-hegyháti, zala-vmi ... 417
Disznó-görgető, bucsutai, zala-vmi ... 426
Esőállító, némedii, tolna-vmi ... 425
Esőinditó, alsó-nemes-apátii, zala-vmi ... 425
Fökényre (szemölcsre), rózsásszegi, zala-vmi ... 414
Fökényre (szemölcsre), garabonczi, zala-vmi ... 415
Golyvára, szántói, tolna-vmi ... 418
Héja- és kányakergető, némedii, tolna-vmi ... 426
Hideglelés ellen, velemi, vas-vmi ... 417
Holttetemre, bucsutai, zala-vmi ... 415

Lap
Kányakergető, némedii, tolna-vmi ... 426
Kenyérsütéskor, alsó-nemes-apátii, zala-vmi ... 421
Kérő-hivogató, garabonczi, zala-vmi ... 421
Köpüléskor, alsó-nemes-apátii, zala-vmi ... 422
Luczanapi tyuk-kurkáláskor, iszka-szt.-györgyi, zala-vmi 423
Luczanapi tyuk-kurkáláskor, nagy-lengyeli, zala-vmi ... 423
Luczanapi tyuk-kurkáláskor, lesencze-istvándi, zala-vmi 423
Luczanapi tyuk-kurkáláskor, salamoni, veszprém-vmi ... 424
Ludvércz ellen, szántói, tolna-vmi ... 413
Megcsodálás ellen (L. a szemverésre) ... 410
Menyétasszony ellen, bucsutai, zala-vmi ... 424
Naphivogató, borszörcsöki, veszprém-vmi ... 425
Nehézségre, garabonczi, zala-vmi ... 414
Nyavalyákra általában, alsó-nemes-apátii, zala-vmi ... 416
Nyavalyákra általában, szakcsi, tolna-vmi ... 416
Nyüvekre, csonka-hegyháti, zala-vmi ... 419
Nyüvekre, csényei, vas-vmi ... 419
Nyüvekre, szakcsi, tolna-vmi ... 420
Pénzvarra, csonka-hegyháti, zala-vmi ... 416
Rosta-forditás, szántói, tolna-vmi ... 427
Rosta-forditás, szakcsi, tolna-vmi ... 427
Rosta-forditás, büssüi, somogy-vmi ... 428
Rosta-forditás, dozmati, vas-vmi ... 428
Rosta-forditás, garabonczi, zala-vmi ... 428
Sulyra, szántói, tolna-vmi ... 418
Szemölcsre (l. a fökényre) ... 414
Szemverés vagy megcsodálás ellen, szántói, tolna-vmi 410
Szemverés vagy megcsodálás ellen, tüskevari, veszp.-vmi 412
Szemverés vagy megcsodálás ellen, rózsásszegi, zala-vmi 412
Szótalanviz készitésekor, bucsutai, zala-vmi ... 409
Táléra, szántói, tolna-vmi ... 418
Vetés-védő, bucsutai, zala-vmi ... 422
Vetés-védő, borszörcsöki, veszprém-vmi ... 423

MESÉK ÉS MONDÁK.

I. Mesék.

	Lap
A jövendőkut	439
A rátóti csikótojás	464
Csacsi Csicsa	444
Csali mesék I—VI.	470
Hogyan került az első katona a menyországba?	461
Ijesztő mese	469
Markalf	431
Rossz pap	467
Terülj, táska!	434

II. Krisztus-mondák.

A cseresznye	473
A csökönyös szamár szerencséje	476
A hajó-ácsok	477
Kovácsok kovácsa	481
Miért dolgozik a paraszt sokat?	477
Milyen idő kell?	475
Szüreten	478

III. Helyi mondák.

A Balaton keletkezése	486
A nagy-harsányi hegy	487
A veszprémi Gizella-kápolna	483
Egy homok-szirt eredete	487
Forgó kő	486
Mátyás királyról I—II.	484
Mátyás király és Kinizsi	485

JEGYZETEK.

Népszokások	491
Betlehemes játékok és karácsonyi énekek	491
Három királyok (Vizkereszti játékok)	520
Balázs-járás	523

Lap

Gergely-járás ... 529
Pünkösdölő ... 535
Szent-iványnapi szokások ... 546
Luczázás ... 548
Korbácsolás aprószentekkor ... 550
Balladák és rokonnemüek ... 552
Dalok ... 570
Szerelmi dalok ... 570
Katonadalok ... 574
Pásztor- és betyárdalok ... 575
Bordalok ... 577
Tréfás és gunydalok ... 579
Vegyes dalok ... 581
Játékdalok és rigmusok ... 582
Levelek ... 584
Ráolvasások ... 586
Mesék és mondák ... 590
Mesék ... 592
Krisztus-mondák ... 597
Helyi mondák ... 598

KÉPES MELLÉKLETEK.

I. tábla. Kis-kanizsai, zala-vmi bábtánczoltató betlehem ... 5
II. » Kilitii, somogy-vmi bábtánczoltató betlehem 29
III. » Esztergomi bábtánczoltató betlehem ... 69
IV. » Keszthelyi három királyok ... 89
V. » Göcseji luczázók ... 161

NÉPSZOKÁSOK.

I.

BETLEHEMES JÁTÉKOK
ÉS KARÁCSONYI ÉNEKEK.

1.

(Tájszólás szerint.)

Játszó személyek: *Angyal*, fehér gyolcs ingben, *torony nélküli* s nyitott oldalú *bábtánczoltató* betlehemmel (l. az I. tábla képét);* *első, második, harmadik* pásztor kifordított ködmenben, botokkal; *Öregapánk* ugyanúgy, hosszú kenderszakállal és üstökkel. Bábok nevei: *menyecske, dékánné* csengős perselylyel, két *pásztor, barát, kéményseprő* és *ördög*. A kivilágított betlehemben jászol, benne kis Jézus, mellette József, Mária, állatok, falán pedig szent képek láthatók.

ANGYAL (belép, a betlehemet leteszi az asztalra s énekel):

Jancsika, Jancsika,
Mé' nëm gyüssz előbbre?
Tiltok (?) társim köszöncsük, köszöncsük,

* A bábtánczoltató betlehemek fenekén nyilás van, melyen az angyal a hosszú nyelű bábokat, alul fogva, elővezeti és ide-oda mozgatja.

Velük örvendëzhessük,
Hogy jobban dicsérhessük.
Álë, álëluja!
Glória, glória, inëkszëlczisz!
Pásztor lëssz, pásztor lëssz ugyitë,
Ë Bötlöhem fugyitë,
Jëruzsálëm, szalutátëm,
Glóriátë, kantátë!

ELSŐ PÁSZTOR (belép és mondja):

Ime, én szërëncsés követ, Bötlöhembül gyüttem,
Hogy néktëk a vért * Mëssiást mëgjelëncsem:
Születëtt atyánknak ëgygyetlen ëggy fia,
Embëri nemzetnek kegyës mëgváltója.
Mast mënnyetëk a városon kívü',
Talán majd ott láttyátok a Jëzust a jászolban.
Nëm köll neki sëm *kulcsozs vár,*
Sëm testgyönyörittő, melegittő ágy,
Hanëm e fölött (?) förgeteg veri szent orczáját,
Sürü csöpp könnyekkel áztattyák szép szalmaágyát.
Gyüjj bé, të pásztor!

MÁSODIK PÁSZTOR (ugyanúgy):

Hopp Istók!
Jó estét gazda, lám én is idd vagyok,
Ugy-ë bizon de dërég gyerëk vagyok,
Mind a ki a szappantot mëgëtte.

* Megrögzött nyelvhiba »várt« helyett.

KIS-KANIZSAI BÁBTÁNCZOLTATÓ BETLEHEM.

Üres a tarisznya.
Ime, az első pásztor megjelënésébül
Megszálom a házukat isten këgyelmébül.
Mast* mëgmondom, minëmü hëre gyüttem
És a kis Jëzus elé gyüttem.
Gyüjj bé, të pásztor!

HARMADIK PÁSZTOR (ugyanúgy):

Süttüdös**, koppantós, kalácsos estét, gazda!
Van-ë ölögendő sütt kóbász, szalonna?
De nëm ám avval a
Mérges tormával mëghintëtt haluska,
Hanëm ezëknek a szëgény pásztoroknak
Ëp pár huszasocska.

ELSŐ PÁSZTOR:

De mennyire kérlek, szerelmes pajtásom:
Tunnál-ë valamid mondanyi arrul a vén csa-csagullér (?) öreg apánkrul?

HARMADIK PÁSZTOR:

Láttom, láttom:
Utánnom hordozta a vén szösz-szakállát,
Forgatta odakünt az üres kulacscsát.
(Kiszól):
Hozza be, kend, azt a vén tetves szakállát.

* Most.
** Sült tüdős?

De vigyázzon kend,
Hogy a szómaszálba el në üsse magát.

ÖREGAPÁNK (kivülről):

Szerelmes pajtásim, kérlek bennetëket:
Vëgyétëk elülem azt a szómaszálat,
Mer' ha elesëm benne, beleesëm a *cserzökádba*,
a varga lëhuzza a bőrömet.

HARMADIK PÁSZTOR (kiszól):

Bár má' lëhuszta vóna.
Gyüön bé ke' vén gyepü!

ÖREGAPÁNK (belép):

Szalonnás jëstét*, szerelmes fiaim,
Ime látom, këgyelmetëk jól vikságba vannak,
De ërül a szëgén öregapátokrul nëm is gondolkottok.
De miután öreg létëmre hajnātú fogva juhaim után járok: juhaimat mëgnyirom, gyaptyuikat csomóba kötözöm. Talán azt csak mëgérdëmlëm, a mit mëgëszëm-iszom.

HARMADIK PÁSZTOR:

Ugy ám, öreg, ha adnának.

ÖREGAPÁNK:

Ha, *kurucz* veszëtt álat!
Në csinálj' az öregbül csufot,

* *Jó estét.*

Hanëm inkább izz* odakinn a kutyábul bolondot
Az' gondolod, hogy jó bor a juhod,
Csutora az inad?
Ollant vetëk a nyakad csigájjára,**
Hat arasznyi feslik a hátadrul.***

HARMADIK PÁSZTOR:

Hallottuk, hallottuk
Öregapánk pirongatássát,
De már többet nëm kivánnyuk zugolódássát.
Gyüön ke' bé, öregapánk.
Nyujtya gazdánk teli csutoráját,
Vëgyük ajándékát.
Vessën magára ke', öreg, kërësztët.

ÖREGAPÁNK:

Mit, mit, pereczët?

HARMADIK PÁSZTOR.

Körösztöt.

ÖREGAPÁNK:

De ha nem tudok.

HARMADIK PÁSZTOR:

Ugy, a hogyan tud, ke'.

* Üzz.
** Vagy: csigolájjára.
*** E helyett: róla a hátadra.

ÖREGAPÁNK:

Atyának, Szentlélëk istennek nevébe. Ámmen!

HARMADIK PÁSZTOR:

Hát a fiu hun maratt?

ÖREGAPÁNK.

Hallgass, hallgass, szerelmes fiam.
Odakinn a szallonnás-zsákot tartya.
Ha mëghalla, ëszalad,
Nekünk a hele marad.
Mast feküggyetëk lë. (Lefekszenek.)

ANGYAL (énekel):

Glória, glória stb. (mint fentebb).

ELSŐ PÁSZTOR:

Hallod, pajtás, már a glóriát kiáttyák.
Öregapánk szakállát a juhok lërág-gyák.
Mit ámottál, pajtás? (Közben felkelnek.)

MÁSODIK PÁSZTOR:

Én azt ámottam, szerelmes pajtásom, hogy a házigazdánk lánya nekem adott vóna ëj jó kulacs bort. Hát të, pajtás, mit ámottál?

ELSŐ PÁSZTOR:

Én azt ámottam, szerelmes pajtásom, hogy a házigazdánk kóbászokkal verëgette vóna a hátamat. Hát të, pajtás, mit ámottál?

HARMADIK PÁSZTOR:

Én azt ámottam, szerelmes pajtásom, hogy a házigazdánk ëf forintot adott vóna ajándékba. Hát ke', öregapánk, mit ámodott?

ÖREGAPÁNK:

Én azt ámottam, szerelmes fiajim, hogy annak az ësö pásztornak ëf fenyőfa-gubát viszárú lë köllött vóna nyëni.

ANGYAL (énekel):

Pásztorok, hol vattok,
Talán mind alusztok?
Jól tudom hol vattok.
Körülöm a fényösségët lássátok.
(Meggyujtja a betlehem gyertyáit.)

»BABA-JÁTÉK.«

(Az *angyal két pásztor-bábot* tánczoltat, mig a pásztorok *szintén tánczolva* éneklik):

Pásztorok, kellünk föl,
Hamar indullunk el
Bötlöhem várossába,
Rongyos istálócskába.
Siessünk, në késsünk,
Hogy még ezën éjjel is ott lëhessünk
S mi urunknak tisztöletët tëhessünk.

Angyalok hirdetik,
Mëssiás születik.

Idd van jele fényének,
Szele születésének
Pajtában, pólában
Bé vagyon ő takarva posztócskában.
Ádott gyermëk szenved má' kis korában.

*

(A *menyecske* táncol a *baráttal.*)

Micsoda dolog,
Hogy az *angyal* forog
Előttünk.
Lëszállott gyorsan,
Énekël vigan
Mi nékünk.

Në féll, a helnek (?)
Bötlöhem fölgyének
Lakósi.
Született néktëk,
A kit nëm véttek,*
Föld ura.**

*

(Az *ördög* a *kéménysepröve*l veszekedik.)

Pásztor társim, ujj hirt mondok,
Jertëk véllem, csudát láttok:
Égy szép szüz az éczczakán
Fiacskát szült az szénán.
Aj, aj! Aj, aj, aj!
Ugy rëpüllünk, mind az raj!

*

* Véltek?
** Urai?

Város kivül nëm messze, nëm messze
Vagyon ëgy istálló.
Jászolban ott fekszik,
Barmok közt melegszik,
Mellette szent annya,
És az ő jó aptya,
József és Mária.
Álë-, álëlúja!

*

(Dékánné játszik s rázza csengös perselyét.)

Nyissa ki a ládáját,
Vegye elő *tarsolát, tarsolát,* *
Në sajnálla hatossát, hatossát,
Foréntos lázsiássát.
Igye (?) këgyelméből,
Valószinüleg »Isten«
Vig szeretetéből
Szeressük a Jëzuskát, Jëzuskát,
Józseföt és Máriát.

(A betlehem ajtaja bezáródik, gyertyái elalszanak.)

*

»INDULÓ-ÉNEK.«

Nossza tëhát indullunk, indullunk,
Muzsikával ballaggyunk, ballaggyunk:
Fogd të András *dudádat,*
Të is Pali *sipodat,*
Én is *furuglállok.* (Elmennek.)

(Dr. S. Gy. gyüjt. Kis-Kanizsa, Zala-vm.)

* Tarsolyát.

2.

Bötlehem-járáshol való versek.

(Egy XIX. század elején kelt másolatból.)

Játszó személyek: két fehér *angyal*, három bundás *pásztor*, *vén Dadó*, *czigány-vajda*. Tánczoló babák: két szárnyas *angyal*, két bundás *pásztor*, szőrös *ördög*, lajterjás *kéményseprő*, *dékán* csengős perselylyel. A betlehemről nincs értesülés.

I.

Angyalvers.

(Bemenetkor.)

Vigan zengjetek cziterák,
Jézus született.
Harsogjatok dob s' trombiták,
Isten ember lett.
A szüzet, ki őtet hozá
És ki méhébe fogadá,
Gábriel arkangyal
Áldottnak mondá.
Pásztorok, örvendezzünk,
Bötlehembe menjünk
Pásztorokkal,
Ajándékokkal.
Ott született isten fia,
Egy kis gyermekecske,
Atyáinktul régtül fogva
Várt kisdedecske.

Kemény időben jászolban
Már szenved értünk,
Mezitelen testecskéje
Hóval fedetik,
Hideg széltül fejecskéje
Jaj megsértődik.

II.

A pásztorok köszöntése.

ELSŐ PÁSZTOR (belép):

Szerencsés jó estét a házigazdának! Házigazda, ha van vendéged, ha nem: im megérkeztem. Hideg, ártalmas az idő azt magad is jól látod: innét (ezért) jött az izenet, hogy poharadat borral töltsed és a jövevént ugy várd be. (Megüti az ajtót.) Gyere be te, pajtás!

MÁSODIK PÁSZTOR (belép):

Szalánnás jó estét a házigazdának. Ime, házigazda, én is megérkeztem, csillag utján gyüttem, angyal szavának nem hittem, de — szerelmes pajtásom — a te szavadra mégis ide gyüttem. (Megüti az ajtót.) Gyere be te, pajtás!

HARMADIK PÁSZTOR (belép):

Kóbászos jó estét a házigazdának. Ime, házigazda, én is megérkeztem, néked rossz hirt hoztam: juhaid mind elszalogattan. Most is, hogy gyüttem,

kilencz farkast futni felém láttam. De még eddig igaz bojtárod lévén, el sem is tagadom. (Megüti az ajtót.) Gyere be te vén Dadó, mer odaki megfagyó.

VÉN DADÓ (bebotlik):

Pürkőczés jó estét a házigazdának. Ime, házigazda én is megérkeztem, néked jó hirt hoztam, juhaid mind aklokba hagytam. *Gerlicze* és *Baksának* szép kondor gyapjának egy szál hijja sincsen. Igyunk, együnk ha van mit; ha pedig nincsen, feküggyünk föl a fölvetett ágy alá. (Lefekszenek.)

ANGYALOK (éneklik):

Glória!

ELSŐ PÁSZTOR:

Hallod, hallod, *Magsus* pajtás, mit hirdet az angyal?

MÁSODIK PÁSZTOR:

Hallom, hallom, szerelmes pajtásom: mintha a konyhában a kóbász és az ódalas sutyorogna a pásztorok számára.

HARMADIK PÁSZTOR:

Talán bevenné a nyakad?

ANGYALOK (éneklik):

Glória!

ELSŐ PÁSZTOR (fölugrik):

Kurgyelek (?) lélek, veszett állat, nyul gyalánt el ne vigy, vagy belőlünk csufot ne üzz. (A pásztorok fölugrálnak.)

MÁSODIK PÁSZTOR:

Mi az, mi lőt* pajtás? Talán ürgét fogtál?

ELSŐ PÁSZTOR:

Ó, szerelmes pajtásom, mintha az éjjel álmamban fekete-rigók két lábomnál fogva az égszünön hordoztak volna.

VÉN DADÓ:

Talán az ördögök voltak. (Ismét lefekszenek.)

ANGYALOK (éneklik):

Glória, in ekszelsziz dea!
Surgyite, surgyite pasztoresz,
Át Betlehem fugyite,
Jészu natum szalutáte,
Alária kontáte!

ELSŐ PÁSZTOR (énekelve):

Nossza pásztor társim, hogyha hallanátok,
A mit én most hallok, ti se alunnátok.

MÁSODIK PÁSZTOR (ugyanúgy):

Micsoda az pajtás, micsoda új csoda?
Talán farkas gyütt a mi barányainkra?

* Lelt.

HARMADIK PÁSZTOR (ugyanúgy):

Nem, mert szép éneklés hallaték messzére,
Miként muzsikáknak gyönyörü zengése.

VÉN DADÓ (ugyanúgy):

Angyali szózat az ama völgyes felől,
Talán mer' Meksiás gyütt ma onnand elől.

ELSŐ PÁSZTOR (ugyanúgy):

Angyalok mondják: glória, glória.
Dicsőség néked inekszelsziz dea.

ANGYALOK (ugyanúgy):

Pásztorok, hol vattok?
Talán mind alusztok?
Gyorsan felserkennyetek,
Reánk figyelmezzetek.
Jól tudjuk, hol vattok,
Világosság van körülünk, lássátok.

ELSŐ PÁSZTOR (énekli):

Nossza pásztor társim, serkenjünk fel!
Köszöntsük meg szóval, ajándékkal!
Kej föl, Geczi, álmodból,
Fog-gy báránt a javából;
Fogd meg a farkát,
Kösd meg a lábát,
Egyarán', szaporán!
(Felkelnek s a betlehem elé térdelnek.)

ELSŐ PÁSZTOR (énekli):

Üdvözlégy Jézus, pásztorok pásztora;
Téged megkerestünk, kegyelemnek ura;
Ajándékot hoztunk, királyok királya.
Imé, áldott kis Jézuskám,
Hoztam egy kis tejecskét.

MÁSODIK PÁSZTOR (énekli):

Ime, áldott kis Jézuskám,
Hoztam egy kis vajacskát.

HARMADIK PÁSZTOR (énekli):

Ime, áldott kis Jézuskám,
Hoztam egy kis sajtocskát.

VÉN DADÓ (énekli):

Ime, áldott kis Jézuskám,
Ilyen vén Dadó létemre,
Hoztam egy kis baránkát. Beeecee.
Most hát, pásztorok, vig örömünkben *járhatunk* egy kis *tánczocskát.*

III.

Első babatánczótatás.

(Két *angyal*, két *pásztorral* tánczol a Jézuskának s *tánczolnak a betlehemző pásztorok is.)*

Dim, dom, jó dödölle,
Mi kedvünknek nagy öröme,
Ha a gazda jó bort adna,
Nem adnánk a vén Dadónak.

Gejdele, gejdele, sorról sorra,
A mennyi sok tikot, kóbászt
Tötenek meg karácsonra,
Annyi áldás szálljon rájuk,
Annyi sok bárán szülessen.
Döndödi, döndödi!
Jutka, Marinka,
A sör, bor, pálinka
Jaj be jó volna,
Ha elő volna;
Ha egyet ihatnánk,
Jaj be jót mulatnánk.
Döndödi, döndödi!
Te borzas Geczi,
Ne távozz messzi,
Fogj báránt szaporán.
Fogd meg a farkát,
Kösd meg a lábát,
Egyarán', szaporán.

IV.

A pásztorok éneke.

Betlehemnek pusztájában
Pásztorok vigyázatjában
Nagy öröm hirdettetett,
Mert a barmok pajtájában
Ökör, szamár jászolában,
Üdvözítőnk született.

Szállást nem adnak magának,
Inkább rendelték azt másnak,
Az egész Betlehemben.
Ó, te József, mit gondoltál,
Hogy istálót választottál,
Illen szörnyü hidegben?
Szállj bé hozzánk Máriával,
Született kis Jézuskával,
Hadd lakjon mi szivünkben.

V.

Második babatánczoltatás.

(Előbb a két *pásztor*, aztán a *kéményseprő* tánczol a Jézuskának. A kéményseprő a belopózkodó *ördöggel* összeverekedik. Az ördög legyőzi, hátára kapja és elszalad vele. Utánuk bejön a *dékán* s a perselyét tánczolva, hajlongva csörgeti.)

Talpra pajtás, jó barátim,
Kedves jó társaim,
Hallgassuk szavát,
Hirmondásunk *sugarlását* *
No te Ferkó, Marczi, Jankó,
Vedd rád hamar a bundádat,
Ne bolintgass, szunnyadozz,
Inkább légy szorgalmatos.
Induljunk már Betlehembe,
Vigan legyünk a szivünkbe,

* Régi szó »súg, besúg« értelemmel.

Ajándékot vigyünk velünk,
Hogy igy üressen ne menjünk.
Enyhitsük sanyaruságát,
Csókolgassuk keresztfáját,
Vigasztaljuk szenvedésit
Fájdalmas kis Jézusnak.
Ő a rég várt Meksiás,
Ki által lész megváltás,
Ördögtől szabadulás,
Mennyországba' vig lakás.
Csillagok örvendeznek,
A nap és hold örülnek,
Minden menybéli seregek
Az égben leborulnak.
Kerubimok, szerafimok
Meksiásnak nevezik,
De már nem messzi
Fényesség jelenti.
Betlehem határában
Rongyos istálóban.
Jaj szegény, de fázik,
Könnyeitől ázik.
Nincsen neki dunyhája,
Se czifra nyoszolyája,
Csak szénája,
Csak szalmája,
Barmok szája
Melegitő kályhácskája,
Ökör, szamár lehöl rája.

Mit vigyen hát kiki
Ajándékot neki?
Sajtocskát és friss tejecskét,
Főzzünk neki levesecskét,
Te meg Dadó, hozd a *dudád*,
Fujj majd neki szép vig nótát,
Hogy ezen az öröm napon
A kis Jézus is vigadjon.

VI.

Felköszöntés.

ELSŐ PÁSZTOR:

Gazda uram, köszöntöm,
Mielőtt borát iszom
Czifra kis csutorából,
De üres iharfából,
Fapohárból,
Föcskefarku fakalánból,
Fakupának oldalából:
Jámbor embernek,
Jámbor asszonynak
Vagyon szép leánya;
Annak vagyon szépen szabott
Szép czipellője,
Azon vagyon harmincz gomb,
Harmincz gomb meg kettő.
Kánisz, kánisz!
Ha ád urambátyánk,

Mi könnyen elbirnánk,
Négyen négy darab szalánnát,
Melléje négy kis zsódérkát.
Aggyon Isten, kendteknek,
Jó bort, buzát, baraczkot,
Zsiros farku malaczot,
Szekerüknek kereket,
Poharuknak feneket,
Ugy ihatom eleget. (Iszik.)

MÁSODIK PÁSZTOR (elhadarja):

Ennek a kulacsomnak
Tőgyfa feneke,
Bazsalik oldala,
Barbél borotválta,
Szakállát levágta.
Amoda, az urak malmánál
Vagyon egy keservetes császár.
Arra mén el ürmös asszon,
Fején vitte szatyrát,
Eldöntötte mákját;
Ara kérte rákját,
Szedje föl a mákját.
Csikcsont, csukacsont,
Gégén vágta,
Szigmon-pohár,
Tizenkettő.

A ki ezen verset el nem mondja, töltse meg a csutorámat. (Iszik.)

HARMADIK PÁSZTOR (a másodikat oldalba löki):

Mind kiiszod belőle?

MÁSODIK PÁSZTOR:

'Iszen, nem is volt benne.

HARMADIK PÁSZTOR:

Jó napot, vajda! Hogyan vagy?
Ugy hallottam, hogy ebül vagy,
Látom, a hasad igen nagy,
Talán döghussal tele vagy?
Gyere velem, vajda, kapálni:
Meglásd, borral jól tartalak,
Végre meg is tánczoltatlak.

CZIGÁNY VAJDA:

Én, uram, kapálni nem tudok;
Fáj a hasam, ha dolgozok;
Czigány a nevem, röst vagyok;
Inkább dorombot csinálok,
Az uraknak is azt adok.

VÉN DADÓ:

Hogy a Szengellér hegyén kilenczvenszer megfordult forgószél forgassa ki a gyomrodat.
Dicsértessék Csáki Pál!
Sose könyörögj,
Torkom ereszd be.
Édes gyomrom vedd be —
Kulacsostul együtt! (Iszik.)

VII.

Kimenő.

ANGYALOK (énekelnek):

Induljatok, legények,
Bötlehembe menjetek;
Kis Jézust imádjátok,
Ha majd körül áljátok.

MIND (énekelnek):

Elindulának és elbé jutának,
Szüz Máriának jónapot modának.

PÁSZTOROK (az ajtóban éneklik):

Jaj de sötét van, elvétjük az utat,
Addig a tolvajok meglopják nyájunkat.
— Jó'czakát adjon Isten!

(Dr. S. Gy. gyüjt. Tapolcza, Zala-vm.)

3.

Játszó személyek: *Angyal* fehér ruhában, csengetyüvel; *számadó-gazda, öreg pásztor, kis bojtár* dulmányban, báránybőr sapkával és nagy pásztorbotokkal. A tornyos betlehemben a szent jászol előtt térdeplő pásztorok jelenete látszik, tornyában pedig csengő csilingel. A betlehemet az angyal viszi s mielőtt valahova betörnének, gyertyáját meggyujtja.

ANGYAL (az ajtó előtt csenget s ha beszólítjuk, belép):

Dicsértessék a Jézus Krisztus! (Betlehemét éra teszi.) Agusztus romai császár meg-

parancsolta, hogy minden alattvalója abba a városba menjen, a melyből származik. Szent József és Szüz Mária Betlehembe mentek. De itt nem kaptak szállást, mert már igen sokan voltak Betlehemben. Azért egy istálóba mentek és itt született a kis Jézus. (Énekel):

Mennyből az angyal
Lejött hozzátok,
Pásztorok:
Hogy Betlehembe,
Sietve menvén,
Lássátok. (Kiszól):

Gyere be, számadó-gazda! (A *számadó-gazda* belép, botját a földre teszi és lefekszik. Az angyal folytatja énekét:)

Istennek fia,
A ki született
Jászolban,
Ő lészen néktek
Üdvözitőtök,
Valóban. (Kiszól:)

Gyere be, öreg pásztor! (Az *öreg pásztor* ugyanúgy cselekszik. Az angyal folytatja énekét:)

Mellette vagyon
Az édes anyja,
Mária.
Barmok közt fekszik,
Jászolban nyugszik
Szent fia. (Kiszól:)

Gyere be, kis bojtár! (A *kis bojtár* ugyanúgy cselekszik. Az angyal más éneket kezd:)

Pásztorok, keljünk fel,
(A pásztorok ébrednek és felkelnek.)
Hamar induljunk el
Betlehem városába,
Rongyos istálócskába,
Siessünk,
Ne késsünk,
Hogy még ezen éjjel ottan lehessünk
S mi urunknak tiszteletet tehessünk.

SZÁMADÓ-GAZDA:

Öreg pajtás, mit álmodtál?

ÖREG PÁSZTOR:

Azt álmodtam, hogy gazduram kivett a zsebjéből egy zacskó rozsdást (t. i. rozsdás pénzt), oszt ugy hátba ütött vele, hogy három a zsebemben maradt, és mondta, hogy menjek el Betlehembe, vigyek a Jézuskának bárányt.

SZÁMADÓ-GAZDA:

Hát te, öcsém, mit álmodtál?

KIS BOJTÁR:

Azt álmodtam, hogy gazduram egy sunkát dobott a tarisznyámba s azt mondta, hogy vigyem el Betlehembe a kis Jézusnak ajándékba.

ANGYAL:

Nem álmodtátok azt, fiaim, hanem az angyal mondta azt nektek, mert az éjjel csakugyan megszületett a kis Jézus. Azért most menjetek el hozzá és imádjátok.

MIND (énekelnek):

Csorda-pásztorok midőn Betlehemben
Csordát őriznek éjjel a mezőben:

Isten angyali jövének melléjök,
Nagy félelemmel telik meg ő szivök.

Örömet mondok nektek, ne féljetek,
Mert ma született a ti üdvösségtek.

Menjetek el gyorsan a városba,
Ott találjátok Jézust a jászolba.

Elindulának és el is jutának,
Szüz Máriának jónapot mondának.

(Fehér Jenő gyüjt. Pola, Zala-vm.)

4.

(Tájszólás szerint.)

Játszó személyek: *Angyal* fehérben, szines papirral díszített s *bábtánczoltatásra* alkalmas tornáczczal körülvett templom-forma betlehemet (l. a II. táblán) és egy csengőt visz; *első, második, harmadik pásztor* kenderből vagy bundadarabból készült bajuszszal és lánczos bottal;

öreg pásztor kiforditott bundában, nagy kender-szakállal és lánczos bottal. *Bábok* a betlehemben: *két bundás baba* (pásztorok); *ördög* szarvakkal, fából faragva és feketére festve; *kéményseprő*, fából faragva és feketére festve, létrával és seprüvel; *dékány*, egyik kezében csengős zacskóval (perselylyel).

ANGYAL (belép):

Szabad-ë bötlehemöt köszöntenyi?

(Ha megengedik, a betlehemet az asztalra teszi s énekel:)

Mënnyből jöttem most hozzátok,
És ime mily nagy hirt mondok:
Ëgy kisded a zéczczaka
Ëgy szép szüztöl születött.

Ez lössz néktök a jel róla:
Ime fekszik a jászolba,
Jászolba bétakarva,
Jászolba bétakarva. (Csenget.)

ELSŐ PÁSZTOR (belép):

Szöröncsés jó estét a házi gazdának! Hallod-ë të háziasszony, tericscs asztalodra fehér kendőt, mert mëgjönnek a fehér szakálos pásztorok, möglepik a të házodat. — Gyere be, pajtás!

MÁSODIK PÁSZTOR (belép):

Szerelmes jó estét, kedves pajtásom! Ime látom szerelmes pajtásom, kulacsomból vëszëm észre egész álnokságodat. — Gyere be, pajtás!

II. tábla.

KILITII BÁBTÁNCZOLTATÓ BETLEHEM.

HARMADIK PÁSZTOR (belép):

Szöröncsés jó estét, szerelmes pajtásaim! Hát tik idebe ësztëk, isztok, öregapátokrol nëm is gondolkottok? Mëgállatok, csak jertëk haza, majd nëm kaptok sült verebet, hanëm botytyát huzza hátotokon körösztül! — Gyere be, öreg!

ÖREG (belép):

Kóbászos jó estvét, szerelmes fijajim! Ime, jó hajnalba keztem juhaimat nyirëgetnyi, tëhát mëgérdëmlëm, a mit ëszëm és iszom.

ELSŐ PÁSZTOR:

Igyék kē, öreg!

ÖREG:

Innám ám, innám ám, de a züres csutorábul a száraz kortyot nehéz ám kinyelni! Hanëm, hogy a Szentgëllérthëgyën mëgfordútt forgószél hánynya ki a hasatokbú, a mit ëttetëk és ittatok; és a balatonyi apró réczék huzkogygyák ki a vékony beletëket, de në csak a vékonynyát, hanëm a vastaggyát is! Tugygyátok mit fijaim? Tél a züdő, fáznak a tagok, mëgjönnek a farkasok: alugyunk ëgy nótát, mig a hajnali csillag föl nëm kel. (Lefekszenek.)

ANGYAL (énekel):

Glória!

ELSŐ PÁSZTOR:

Ki vagy?!

ANGYAL (énekel):

Glória!

ELSŐ PÁSZTOR:

Mi vagy?!

ANGYAL (énekel):

Glória inëkszëldisz deó!

ELSŐ PÁSZTOR (énekel):

Ki az, a ki mi fölöttünk
Ily nagyot kiátt,
Szivünkbe' mëgháborodott
Félelëm miátt?
Ez a szózat angyaltól,
Égi világosságtól.
Lábainkra nëm álhatunk,
Fődre borulunk. (Leborulnak.)

ANGYAL (énekel):

Pásztorok!

ÖREG:

Ki vagy?!

ANGYAL (énekel):

Pásztorok!

ÖREG:

Mi vagy?!

ANGYAL (énekel):

Pásztorok!

ÖREG.

Kuratéra, bakatéra, élhetetlen gyurgyóka, babsze kokassa, mit kurgyogaczcz fejem fölött? mér' nëm haczcz má' alunynyi?

PÁSZTOROK (énekelnek):

Pásztorok, keljünk fël,
(Felkelnek.)
Hamar induljunk el.
Ime, angyal jelënti,
Hogy Mëssiás születëtt
Égy szüztől, szép szüztöl.
Bé vagyon takargatva a pólába,
Bé vagyon takargatva a pólába.

Mit vigyünk hát néki,
Ajándékot néki,
Hogy ötet imádhassuk
És ötet ajálhassuk?
Illen szögény pásztoroktol ölég lësz,
Talán még a zaranynál is többet tësz?

ANGYAL:

Mit hosztatok a kis Jézuskának?

ELSŐ PÁSZTOR:

Én ëgy báránt hosztam.

MÁSODIK PÁSZTOR:

Én ëgy sajtot.

HARMADIK PÁSZTOR:

Én ëgy galambot.

ANGYAL:

Hát kē, öreg, mit hozott a Jézuskának?

ÖREG:

Én, kis Jézuskám, sëmmit sëm hosztam. Vót ëgy lukas tarisznyám, teli szëttem magyaróval, de mire haza értem, mind elpotyogattam. Hanëm én a të számodra üdvösségös imácscságokat és énekëket szëttem öszsze.

ELSŐ PÁSZTOR:

Melylyek azok?

MIND (énekelnek):

Üdvöz légy të, kisdedëcske,
Bëtlëlemi herczegëcske.
Ez élet után kérünk,
Légy minékünk vezérünk.
Ez lësz, ki által vagy és igaz.
(Két bundás baba tánczolni kezd.)
Szóna, szóna, szónája, szónája,
Édës anynya pólája.
Fujjad azért a dudát, a dudát,
Hogy szóljon vig nótácskát.
(Az ördög és kéményseprő tánczol.)
Vigadnak a zangyalok,
Tapsolnak a pásztorok,
Dicsőségët nyujtanak
Édës mëgváltóinknak.

Mëgszálták a fëlházakat
És a vendégfogadókat:
Nincs hele a Jézusnak,
Nincs hele a Jézusnak.
(A dékány tánczol és csönget.)
Azért elmönt a pusztába,
Ökör, szamár jászolába
Üdvözittőnk születëtt.
Üdvözittőnk születëtt.
(Szóval:)
Dicsértessék a Jézus Krisztus!
(Az ajándékok vétele után kimenet éneklik):
Elindulának és elvé (így!) jutának,
Szüz Máriának jóczczakát mondának.
(Peterdi László gyüjt., Kiliti, Somogy-vm.)

5.

Játszó személyek: *Két angyal*, fehér ruhájuk »hasonlit a ministrans-fiuk öltözékéhez«, csucsos papir csákójuk szines pántlikákkal és gyöngyökkel van körülvéve, hegye pedig keresztben végződik, egyik angyal csengővel; *két pásztor* közönséges ruhában, fekete bajuszszal és szakállal, továbbá egy-egy lánczos bottal; *Dadó*, ősz szakállal és lánczos bottal. Templom-alaku betlehemük belső oldalán szent képek, fenekén zöld mohára egy porczelán baba (kis Jézus), ökör, szamár, teve, bárány van elhelyezve s a pásztorok ajándékául még néhány szem dió, aszalt szilva, alma, aranyfüst van elhintve.

Dr. Sebestyén Gy.: Dunántúli gyüjtés.

EGYIK (kivülről beszól):

Szabad-e e tisztességes házba' a betlehemet bemutatni? (Ha szabad:)

KÉT ANGYAL (belép és énekel):

Vigan zengedezzetek, czitorák,
Jézus született;
Harsogjatok gyors trombiták,
Isten ember lett.
És ki szűzen szült és
Méhében fogadá,
Ezt is Gábriel arkangyal
Áldottnak mondá.
Glória! (Csengetés.)

ELSŐ ANGYAL:

Hála az Istennek, hogy megértük az Ur Jézus Krisztus születése napját! Adja Isten, több számos évekkel is megérhessük; de nem ilyen búval, bánattal, örvendetes napokkal. Glória! (Csengetés.)

KÉT ANGYAL (énekel).

Angyal mondja: Glória!
Ének szent szüz deja,
Glóriát az istennek,
Ki ura menynek, földnek.
De szép az angyal neve is: Mária.
Mert az angyal mondotta:
Bizony az Isten fia!
Glória! (Csengetés.)

ELSŐ PÁSZTOR (belép s a kezdő szótag ismétlésével botját, hogy zörögjön, a földre üti):

Czi-czifra csutorás jó estét kévánok a házigazdának és a háziasszonynak! Frissen, frissen gazda, elkészitse házát. Mint sietős posta, most házához jöttem, be is köszöntöttem. Gyere be te, csikszömü pajtás!

MÁSODIK PÁSZTOR (ugyanúgy):

Zso-zso-zsoldéros jó estét kévánok a házigazdának és a háziasszonynak! Lesz, lesz, látom, itt már mindennek el van készitve, ez a ház csinosan fel van ékesitve. Jertek be, vendégek, im e ház népét tisztelni. Gyere be te, vén Dadó, mer' odakinn mögfagyó'.

DADÓ (ugyanúgy):

Kö-kö-kövér, vastag szalonnás jó estét kévánok a házigazdának és a háziasszonynak! Látom, látom, szerelmes fiaim, hogy tik már itt régóta isztok-ösztök, vendégösködtök az üres asztalnál. Errül a vén tejfölös bajszu, penészlös szakállu vén ősz öregapátokrú el is feledköztök. Én már éfél uta járok, juhaimat megnyirtam, az gyapjut csomóra raktam, taländ én is megérdömlöm azt, a mit mögöszöm és mögiszom.

MÁSODIK PÁSZTOR:

Ne félj, vén *Kulidó** öregapám, ugy jó tartalak, hogy a hasad is a hátadra szárad.

* Koredo, Koridon?

ELSŐ ANGYAL:

Glória! (Csenget.)

ELSŐ PÁSZTOR:

Hallod, hallod, pajtás, mit hirdet az angyal?! Mintha én az éjjel álmomban kokasok között ēső biró löttem vóna; mintha egy kokas az én kalapom szélére ezüst gombot pittyentött vóna. Ugy-e, pajtás, jó vóna?

MÁSODIK PÁSZTOR:

Bizony, pajtás, jó vóna.

MÁSODIK ANGYAL:

Glória! (Csengetés.)

MÁSODIK PÁSZTOR:

Szú-szú-szúrgyá lélök, veszött állat, csak nyul gyanánt el ne vidd, mind magambú, mind másokbú nagy csúfot ne üzz!*

DADÓ:

Itlöttem-botlottam, de mög is botlottam a sok szép lányok farába', még egy hosszi konyhán is átbotorkáltam. Hallottam annak a zsoldéros kóbásznak sutyorgását az pásztorok számára. Ha gazdasszonyunk jó vóna, talán mög is anná.

MÁSODIK PÁSZTOR:

Attú öreg nem okádsz. (Lefekszenek.)

* V. ö. az 1. sz. játék rokon tárgyu szövegével.

KÉT ANGYAL (énekli):

Glória ének szent szüz deja,
Szúgy ide, szúgy ide, pásztorok,
Ál betlehem szúgy ide,
Jézom látom, szarvatorom,
Glória kantáte.

Hol vagytok, pásztorok?
Talán mind alusztok?
Gyakran frissen keljetek,
Jézus előtt legyetek,
Jól tudom, jól látom,
Tik is vigan énekeljetek.
Keljetek föl pásztorok, pásztorok,
Nagy örömöt hirdet néktek,
Mer' ma néktek született,
A ki jövendöltetett,
Szűzen szűz, szűz anya,
Józseffel Mária,
És az övék társuk. Ále, áléluja!

MÁSODIK ANGYAL:

Glória! (Csenget.)

MÁSODIK PÁSZTOR (botjával társaira üt s mind felkelnek):

Juhászim, bujtárim, igazodjatok. Nem vöszöm éfára, ráütök birkádra, majd fölébred.

PÁSZTOROK (letérdelve énekelik):

Üdvöz légy, Jézus, pásztorok pásztora!
Immár mögkerestünk, királok királla.
Ajándékot hoztunk kögyelömnek atyja,
Kögyelömnek atyja!

ELSŐ PÁSZTOR:

I-i-imádandó, óh szerelmes Jézuskám, én is hoztam egy kis tejecskét.

MÁSODIK PÁSZTOR:

I-i-imádandó kis Jézuskám, én is hoztam egy kis vajacskát.

DADÓ:

I-i-imádandó kis Jézuskám, én is hoztam egy kis barányká̀t, be-e-e.

PÁSZTOROK (énekelnek):

Keljünk föl, pásztorok!
Siessünk, ne késsünk,
Egy kis fáradságunkat se sajnáljuk,
Talán még az éjjel fel is találjuk.
Mit vigyünk hát néki,
Ajándékot néki?
Egy aranyt, egy barányt.
Ilyen szegény pásztoroktól elég lesz,
Talán még az aranynál is többet tesz.

MIND (énekelnek):

Jó estét, Mária,
Istennek szent anyja!
Hogy idvezitőt szültél,
Isten anyjává lettél,
Áldott vagy, boldog légy,
Ezen kis tisztelet legyen tenéked.
Óh gyönyörüségesség!
Ki ér vala oly frissen,
Élünk juhász a mezőben,
Legelvén már az erdőben.
Nagy karácsony,* viradj ránk!
Uram Jézus, jöjj hozzánk!
Ürgerétöm** a botomat,
Rám terétöm a subámat.
Egyet-kettőt jót aluszom,
Mig magamat jól kinyugszom.
Éljen a juhászélet,
Kit az isten ugy szeret!
János, Jankó, Bencze, Palkó,
Juhászim, bujtárim,
Siessetek, ne késsetek,
Kedves jó barátim.
Hogyha vélem Betlehembe
El akartok jönni,

* Ellentétben a *kis karácsony*-nyal, vagy újesztendővel.

** Ürgelyukba.

Mézes-mákos turós lepényt
Siessetek sütni.
Hogyha pedig véradatra
Vissza is jöhessünk,
Szaladj, Marczim, a padlásra,
Fogj egy pár galambot.
Te is Palkó, fuss pinczébe,
Töltsd meg csutorád borral,
És a mellé egy palaczkot
Mézes pálinkával.
Ha elvigyünk, ha megigyunk,
Nem veszik kárba.
Zso-zso-zsoldér, kóbász, szalonna,
Pásztoroknak jó vóna,
Ha gazdasszonyunk anna.
I, i, i, egy kancsó bor mellé,
Ki torkunkat mögkenné,
Nem is vóna jobb enné.
U, u, u, templom tornyán a varju,
Büntesse meg a hajdu.
Pásztor társim, hirt mondok:
Jertek velem, csodát láttok.
Egy szép szüz az éjszakán
Fiacskát szült a szénán.
Ej, ej, ej, uj lesz szüz mellében tej,
Mondván mink is keljünk fel,
Betlehembe menjünk el.
Az angyalok hirdetik,
Társait oda vezetik.

Ott vannak sok angyalok
És az ő szép szüz anyjok.
Aj, aj, aj, ugy repüljünk, mint a raj.
Ugy, ugy, ugy, áldot kis Jézus aludj!
Örömet hirdetek néktek,
Minden nemzetim,
Mert született Betlehemben
Egy kis gyermekecske.
Jászolban, pólában
Az barmok közt igen fázik,
A pólában szépen nyugszik.
Édes Jézusom és mi Megváltonk!
Taapra pajtás, jó barátim,
Kedves juhász társim,
Halljunk szavát, hirmondását
Angyalok sugallását! *
Mennyi sok kinszenvedése
Fájdalmas kis Jézusnak!
Eljött, ugymond, a Messiás,
Ki által lesz megváltás,
Ördögtől szabadulás,
Menyországban vig lakás, vig lakás.
Nem köll ottan kaszálni, kapálni,
Csak jó borral köll élni, köll élni.
Kulidó, örülhetsz, (a második pásztor botjá-
Hogy mivelünk jöhetsz, [val meglöki Dadót)
Hogy kedvedet töltheted, töltheted,

* L. a 2. sz. játék V. szakaszának »sugarlás« szavát.

Messiást szemlélheted.
Hallod, hallod, pajtás?
(Ugyanaz botját leüti.)
Fölnyitja ládáját,
Ránk hányja máriását, riását,
Csoszogós bankóját, bankóját,
Penészlös huszasát, huszasát,
Egy kis fáradságunkért, ságunkért,
Szives utazásunkért, zásunkért.
Most nyilott ki egy szép rózsavirág,
Betlehemben bimbózott zöld ág,
Kit már régön várt az egész világ.
Szüz Mária édös anyja vala,
A jászolnál ott kesereg sirva,
A szeméből könny csorog a vállán:
Bölcsőm volna, jaj de ringatnálak,
A hidegnek csipni nem hagynálak.
Szolgáljunk hát urunknak,
Ártatlan Jézusunknak,
Ártatlan Jézusunknak.
Volt egy pár galambocskám,
Kivel játszodt a fiacskám,
Tudom, szegény megsiratja,
Ha elviszem, ő azt látja,
De hagy sirjon, nem bánom,
Ezt kis Jézusnak szánom.
Én egy kis mézet viszek,
És a mellé vajat teszek,
Én azt hamar elkészitem,

Betlehembe el is viszem
Annak a kis gyermeknek,
Dicsőséges kisdednek,
Dicsőséges kisdednek.
Fujd, Marczi, *furugládat*,
Te is, Palkó, a *dudádat*.
Ha mink ketten előálljunk,
És ott szépen furugláljunk.
Ő lészen a mi nótánk,
Aludjál kis Jézuskám,
Aludjál kis Jézuskám.
Jutka, Marinka,
Sör, bor, pálinka
Ölég van, ölég van!
Ha egyet ihatnánk,
Jobban mulathatnánk
Mindnyájan, mindnyájan.
Te borzas Geczi,
Ne távozz messzi,
Fogd bárányt, fogd bárányt.
Fogd meg a farkát,
Kössd össze a lábát
Egyarán', szaporán.

ELSŐ PÁSZTOR (mondja):

Kicsiny gyermek nagy hirmondó vagyok én,
Krisztus urunk nem fog tőlem származni.
Szőlő, dió, kankó, bankó,
Huszas, márjás, lázsiás,

Egy kancsó bor nekünk jó.
Csak adjanak, csak adjanak,
Majd elmenjünk, végső szó:
Kicsiny gyermek vagyok én,
Kis kalácsot várok én,
Ha kicsinyt nem adnak,
Nagyot is elfogok én.

ELSŐ ANGYAL (mondja):

Ezen irzes-borzas szőlőtűkének a leve,
Ez iránk (?) észvesztője,
Ruhánk rongyositója,
Ez a ház fehér ház,
Nincs több esztendős, mint száz,
Kertész kézbe való ház,
Lőjön egyet a vadász.
Isten éltessön, pajtás!

MÁSODIK ANGYAL (mondja):

Adjon isten bé bort, bé buzát, baraczot,
Vörös farku malaczot,
Szekerembe kereket,
Poharamba feneket,
Hadd ihassam eleget.

ELSŐ PÁSZTOR (mondja):

Adjon isten minden jót,
Bükköt, makkot, magyarót,
Házam mellé egy kecskét,

Magam mellé
Barna-piros menyecskét.

MÁSODIK PÁSZTOR (mondja):

Balázs, Balázs, Kelemen,
Kelemen, Kálmán, kan *czigány*,
Pál egésségére ne is köszönts,
Csak igyál!
Gánicz, gánicz, getánicz,
Uram, ha mink hárman
Négy zsoldért elbirnánk,
Erre egy palaczk bort is meginnánk,

DADÓ (mondja):

Ezen poharamnak
Dörzselik az oldala,
Tölfa feneke,
Borbély csinálta,
Borotválta szakálát,
Emitt ment egy irmes asszony,
Fején vitte szatyrát,
Eldöntötte mákját,
Arra kérte rákját,
Szödje föl a mákját,
Csik-csont, csuka-csont,
Jégen vágott *szitmony*,*
Szitmony, szit tizönkettő.

* V. ö. a 2. sz. játék VI. szakaszának *szigmon-pohár* szavával.

Ki ezen tizönkét versömet el nem tudja mondani, tőtse meg a kulacsomat borral. Ki pedig ezen tizönkét versömér' jól mög nem füzet: tegnap láttam az erdőben két özet, emitt-amott elpotyogatott sárga rezet, szödd fő, pajtás, ödd mög, mint az lépes mézet.

MÁSODIK PÁSZTOR:

Igyál, öreg, igyál! Szentgöllérhögyén hétször mögfordult forgószél vesse ki a gyomrod közepéből.

(Itt megajándékozzák őket.)

MIND (kimenet éneklik):

Elindulának és el is jutának,
Szüz Máriának jó'czczakát mondának,
Jó'czczakát mondának.

(Gali János gyüjt. Zádor, Somogy-vm.)

6.

Játszó személyek: *Két angyal*, fehérbe öltözve, bearanyozott és felpántlikázott hengeralakú papiros süveggel; *Palkó, Jankó, Vén Dadó* nevü három pásztor, kifordított ködmönben, báránybör sipkával, hosszú bajuszszal, szakállal és csörgős botokkal. Az elöl beüvegezett betlehemben jászol látszik a kis Jézussal, mellette József és Mária áll, körülöttük ökrök és szamarak vannak. A betlehemet a két angyal viszi.

EGY (beszól):

— Szabad-e betlehemet énekelni? (Ha szabad:)

PALKÓ (belép):

Tikhusos jó estét a házigazdának!
Ime, házigazdám, én is mögérköztem,
Néköd rossz hirt hoztam.
Juhaid aklodból mind elszalogattam.
Gyere be te, pajtás!

JANKÓ (belép):

Kóbászos jó estét a házigazdának!
Ime, házigazdám, én is mögérköztem,
Néköd rossz hirt hoztam.
Most is kilencz farkast felém gyünni láttam.
Gyere be te, vén Dadó,
Mer' oda ki' mögfagyó'!

VÉN DADÓ (köhögve belép):

Kü, hü, hü!
Tüdős-májos, gombóczos-huppántos jó estét
A házi gazdának!
Ime, házigazdám, én is mögérköztem,
Néköd jó hirt hoztam.
Gögriczei bakjának,
Szép kondor gyaptyának
Egy szál héja sincsen.
Igyunk-ögyünk, ha van mit;

Ha pedig nincs,
Fekügyünk föl a fölvetött ágy alá.
(Lefekszenek.)

PALKÓ:

Hallod, hallod, hallod, szerelmes pajtásom?
Sutyorog a kóbász a pásztorok számára.

JANKÓ:

Kurgya (?) lélök, veszött állat!

VÉN DADÓ:

Mi lőtt, pajtás, mi lőtt! Talán ürgét fogtál?

JANKÓ:

Óh, szerelmes pajtásom, az éjjeli álmomban fekete rigók az égszünön két lábomnál fogva hordoztak.

VÉN DADÓ:

Azok ám, az ördögök. (Elalusznak.)

ELSŐ ANGYAL (kivül énekel):

Glória!

PALKÓ (énekel):

Hallod-e te, mi löhet az?

MÁSODIK ANGYAL (kivül énekel):

Glória!

JANKÓ (énekel):

Köljetök föl, pásztortársak!
(Fölkelnek.)

KÉT ANGYAL (kivül énekel):

Glória! (Belépnek, betlehemüket az asztalra teszik s benne a gyertyát meggyujtják.)

VÉN DADÓ (énekel):

Imádjátok mi mögváltónkat.

KÉT ANGYAL (énekel):

Köljetök föl, pásztorok!
Születött mögváltótok.
Köljetök föl, pásztorok!
Születött mögváltótok.

VÉN DADÓ (énekel):

Szaporán köljetök föl, bujtárok!
Az angyal azt mondja: hallottátok?
Üdvözitőt ti ma láttok,
Vélem eggyütt imádjátok.

HÁROM PÁSZTOR (énekel):

Ne is késsünk semmit, csak induljunk!
A nyergös szamárra fölrakodjunk!
Jaj, mit vigyünk a gyermöknek,
Kit az egekbül jelöntnek?

PALKÓ (énekel):

Majd én viszek neki kis tejecskét.

JANKÓ (énekel):

Én is viszek sajtot, könyerecskét.

VÉN DADÓ (énekel):

Majd én viszek egy báránykát,
Kivel jól tartom édös anyját.

PALKÓ (énekel):

Amott látok egy nagy fényösségöt,
Bizonyos isteni jelönségöt.
Nézd meg, Jankó, ott vagyon-e?
Bizvást oda möhetünk-e?

JANKÓ (énekel):

Ott vagyon bizonynyal, már mögnéztem.
Bétekintöttem, hogy oda értem.
Jaj, ott fekszik a jászolban,
Bé vagyon takarva posztócskában.

HÁROM PÁSZTOR (énekel):

Üdvöz légy, óh Jézus, kis királyunk,
Kit nagy szögénységben itt találunk!
Légy mindenkor mi oltalmunk,
Ellenségen diadalmunk.

PALKÓ (a betlehem elött):

Ime, édös kis Jézuskám, én is hoztam egy kis tejecskét.

JANKÓ (ugyanott):

Ime, édös kis Jézuskám, én is hoztam egy kis sajtocskát.

VÉN DADÓ (ugyanott):

Ime, édös kis Jézuskám, én is hoztam egy kis báránykát.

HÁROM PÁSZTOR (énekel):

Nossza, Margit asszony,
Kelj föl az ágyadból.
Költsd föl szolgálódat
Az ő mély álmából.

Ómát, diót, szivát,
Mézet egy pohárba,
Egy csutora jó bort,
Az nem vesz itt kárba.

(Körben tánczolnak s botjaikat a földhöz verik.)

Düne, düne, jó dödölle,
A mi kedvünk nagy öröme!
Ha a gazda jó bort adna,
Nem adnánk a vén Dadónak.
Döndödi, döndödi, döndödi dön,
Döndödi, döndödi, döndödi dön!

Jutka, Marinka,
Sör, bor, pálinka
Ölég van, ölég van!
Egyet ihatnánk,
Ugy mulathatnánk
Mindnyájan, mindnyájan!
Döndödi, döndödi, döndödi dön,
Döndödi, döndödi, döndödi dön!

Te borzas Geczi,
Ne távozz messzi,
Fogj bárányt, fogj bárányt!
Fogd mög a szarvát,
Kösd mög a bábát
Egyarán', szaporán!
Döndödi, döndödi, döndödi dön,
Döndödi, döndödi, döndödi dön!

Fujd föl te, Palkó,
Szép öcsém, Jankó,
Dudádat, dudádat!
Vesd a válladra,
Görbe hátadra
Subádat, bundádat!
Döndödi, döndödi, döndödi dön,
Döndödi, döndödi, döndödi dön!

(Ajándékozás után, távozáskor.)

Elindulának és elbéjutának,
Szüz Máriának jojczakát mondának.
— Dicsértessék a Jézus Krisztus!

(Trahalka Imre gyüjt. Gálosfa, Somogy-vm.)

7.

Játszó személyek: *Három pásztor* bajuszosan, botokkal; *Öreg apus* ősz hajjal, szakállal, kifordított ködmenben nagy lánczos bottal és nagy tarisznyával.

ELSŐ PÁSZTOR (a második pásztorral belép és szól):

Dicsérjük a Jézust, mennynek, földnek urát,
A ki igy megszánta Ádám maradékát,
Hogy Szüz Máriától vőn emberi formát,
Betlehembe tevé fényes palotáját.
Ezt egy angyal nékem az éjjel hirdette,
Melynek fényessége nyájam körülvette,
Kik is örömükben oly nagyon ugráltak,
Hogy terelgetésben jól kifáradának.
Azért hát, jó gazdám, e ház tisztes ura,
Megbocsásson szívből, hogy nyugodalomra
Teszem le magamat, mint egy nyáj pásztora.
Add isten, örömmel kelhessek hajnalra. (Lefekszenek.)

MÁSODIK PÁSZTOR (mondja):

Mit beszélsz, pajtás? Nem tudok aludni. (Fölkel.)
A mennyei karok mind örvendeznek;
Békesség a földön szelid embereknek!
Talán nem is hallom, vagy csak ugy álmodom;
Még egyszer lefekszem, még egyszer hallgatom.
(Lefekszik.)

HARMADIK PÁSZTOR (belép és szól):

En is megérkeztem, csillag után jöttem,
Szerelmes pajtásom szavára siettem,
De még az angyalnak szavát sem értettem,
Nyájamtól az éjjel nyugtom nem lelhettem
Azért most alvásnak magamat eresztem. (Lefekszik.)

ÖREG APUS (bebotlik és mondja):

Ugy, ugy friss legények, tik mind alugyatok,
Engemet magamat odakinn hagyjatok,
Szegény ősz fejemre ne is gondoljatok,
Hogy már régen virraszt az öreg apátok.
Az üres asztalnál lám vendégeskedtek.
Öreg apátokról megfeledkeztetek.
De én sem állom már ottkinn az istrázsát,
Elmondom, halljátok: adj isten jójczakát! (Lefekszik.)

ELSŐ PÁSZTOR (énekel):

Pásztorok, keljünk fel,
Hamar induljunk el:
Im az *angyal* jelenti,
Hogy Messiás született.
Jászolban, pólyában
Bé van takargatva
Rongyocskában. (Fölkelnek.)

MÁSODIK PÁSZTOR (énekel):

Mit vigyen hát kiki
Ajándékul néki,
Hogy őtet imádhassuk
És szívünkből áldhassuk?
Egy sajtot, egy bárányt!
Ilyen szegény pásztoroktól ölég lesz,
Talán még az aranynál is többet tesz.

HARMADIK PÁSZTOR (énekel):

Ime már nincsen messze,
Fényesség a jele!
Az angyalok jelentik,
Pásztoroknak hirdetik.
Siessünk, ne késsünk,
Tiszteletet mi urunknak tehessük.

ÖREG APUS (énekel):

Jaj szegény mint fázik,
Könnyeitől ázik,
Mert nincs neki párnája,
Sem vetett nyoszolyája,
Csak széna, csak szóma,
Barmok szája melegitő párnája.

MIND (énekelnek):

Vigan zengjetek cziterák, Jézus született;
Harsogjatok dob, trombiták, isten ember lett;
Szűz jelöltetett hozá,
Ki méhébe fogadá:
Eztet Gábriel arkangyal áldottnak mondá.

Czifra pompás palotákat íme megvetett;
Az istálót választotta, abban született.
Udvarló szolgái,
Juhok, barmok pásztori,
Nem is e tündér-világnak földesurai.

*

Mostan kinyilt egy szép rózsa-virág,
Kit régen várt már az egész világ,
Betlehemben kibimbózott zöld ág,
Királyi méltóság.

Bölcsőd volna, elhidd, ringatnálak,
Az hidegnek csipni nem hagynálak,
Betakarva ugy ápolgatnálak.
Szolgálnék mint urunknak,
Szolgálnék mint urunknak!

*

(Tovább énekelnek és tánczolnak.)

Ha a gazda jó volna,
Huszast, márjást is adna,
Megköszönnénk azt neki.
Ej, ej, ej!

Gazdaasszony jó volna,
Hurkát, kolbászt adhatna,
Megköszönnénk azt neki.
Ej, ej, ej!

A mellé egy kulacs bort,
Mely megkenné a torkot,
Mindjárt jobban lehetnénk.
Ej, ej, ej!

*

(Ismét mondják):

Jobb ez a gazda, mint a másik volt.
Az édes tejjel, máléval tartott,
Ajtója mögé minket szoritott,
Furkós botjával jól meghátazott.
Nosza tehát hagyjuk itt, hagyjuk itt
A nyáját és csordáját.
Betlehembe ballagjunk,
Muzsikával induljunk.
Fujd *Dade dudádat*,
Te meg Ferkó *furuglyádat*.
Ále, ále, áleluja! (El.)

(Szarvas M. gyüjt. Vásáros-Dombó vidéke, Baranya-vm.)

8.

Játszó személyek: *Angyal* fehér ingben, aranyos papirsapkával s a sapka elejére ragasztott fehér csillaggal. Három álbajuszos és szakálas pásztor: *Titeris*, *Maksus* és *Öreg*, a kit *Koredobnak* is csufolnak, kifordított bundában, szörös sapkában, lánczos botokkal. A kivilágított betlehemben az istálló-jelenet, tornyában egy csengő látható.

(A pitvarból beszólnak.)

— Krisztus urunk születéséről egy szép éneket mondanánk, ha meghallgatnájék.* (Ha megengedik:)

* Meghallgatnák.

ANGYAL: (Bemegy, a betlehemet az asztalra teszi, a gyertyát benne meggyujtja és csenget.)

PÁSZTOROK (künn énekelnek):

Ma született kisded Jézus,
Mindenek örvendjetek.
Jertek mindnyájan,
Jer üdvözöljétek,
Mert az istáló
Fölnyilt már néktek.
Kisded Jézust köszöntsétek,
Vigan énekeljétek:
Csordapásztorok Betlehembe menjünk,
Muzsikával induljunk.
Te, Jancsi, *sipodat,*
Te, András, *dudádat,*
Mink is fujjuk *furuglánkat.*
Alle, Alleluja!

ANGYAL (szóval):

Örülj és örvendezz, Ádám maradéka,
Kit szüztől született, vedvilág (?) váltságra.*
Jöjjetek, keressétek.

MAKSUS (bejön):

Bötlehem pusztáján sok éjjel szállottam,
De még ilyen idegen szót sohasem hallottam.
Ij, huj! Veszett farkas úgyanán** el ne vigy.
(Lefekszik.)

* Talán: Ki szüztől született, lett (ledd) világ váltsága.
** Juh gyanánt.

TITERIS (bejön):

Teljességgel eluntam már a sok csatringulást, *
Sok hitván kosok után való csarkallást. **
De nékem is jó volna egy kis nyugovás,
Ha gazdám fogadna helyettem mást.

MAKSUS (felugrik):

Micsoda? Mi lárma esett köztetek?
Talán a világ dolgáról valamit végeztetek?
S engem fonnyaszt a véghetetlen álom,
Az éjjel sem volt valami jó álmom.
De vigyázz, farkas, boszudat ne álljam!

ÖREG (bejön, vontatottan szól):

Ó, uram! Én istenem!
Hogy jöttem én ide ez idegen földre?
Régen kivánkoztam Bötlehem mezejére.
De ki visel gondot sok apró kecskéimre,
Hogy tőlem a vad izről-izre ne szedje?

TITERIS:

Tőlem is elkapott ama lator: bakot,
A ki a pusztában csak egyedül lakott.
Tőlünk kesekestől (?) tőlünk elmaradott,***
Fujás felé† farkas véle elballagott.

* Csatangolás.

** Járkálás.

*** Egy jaáki (vas-vmi) változat szerint: Tegnap a kecskésnél tőlem elmaradott.

† A honnan a szél fú.

MAKSUS:

Hallod-e te, vén apos, élsz-e vagy meghaltál?
Vagy pedig valahol régen fönnakadtál?
Számtalan kosokat eleventen nyúztál,
Jó meddő juhokat föl is tráncséroztál.

ÖREG:

Ej, dehogy, dehogy! Meg sem haltam;
Látod, hogy itt állok.
Eb akaratjával volna,
Hogy mink itt maradnánk,
Holnap regvel jó püszent eszével (?)*
Utnak indulnánk.

MAKSUS:

Nosza hát, pajtások, alugyunk egy nótát.
Senki ne nevessen, csak vonja le magát.
Édesen dalolván tátsa föl a száját,
Hunyja le erősen fényes pillangóját.

ÖREG:

Ugy ám, de ki lészen a nyájnál? (Lefekszik.)

TITERIS:

Lészen a Maksus, mivel az jó győző.
(Lefekszik.)

MAKSUS:

Stiridom fumfárom,
Azoknál fumfárom;

* A jaáki változat szerint: Pihent erővel.

A jóknál fumfárom,
Stiridom fumfárom.
(Lefekszik. Alszanak. Szünet.)

ANGYAL:

Glória! (Csenget.)

ÖREG (nyög):

Ó!

MAKSUS:

Vén szatyor, ha botom kezdem közted forgatni,
Hátadat, hasadat azzal tapogatni,
Ugy hogy a földről hat ölnyire is fogsz ugrálni,
Csak ne alhass!

ANGYAL:

Glória, glória! (Csenget.)

ÖREG (nyög):

Ó!

MAKSUS:

Vene áte bukot (?), a farkas ordított,
A kakas parancsolta (?) vén szatyra,
Két lábbal állok a vén szakálladra,
Úgy hányom botomat a két oldaladra,
Csak ne alhass!

ANGYAL:

Glória, glória in excelsis deo!
Keljetek *fel, pásztorok,*

Bötlehemi főrendek,
Embertelen emberek,
Mért nem köllött örvendeni,
Ki szive (?) értetek jött.*

TITERIS (szóval):

Nosza hát, Maksus pajtás,
Igyunk egyet, kettő lesz belőle,
Zárjuk össze a kettőt,
Egy lészen belőle.
Köszöntsed a vén *Koledobra*,
Én is köszöntök Titeris társamra.**

ÖREG:

(Bundáját megrázza.)

MAKSUS:

Most rázintotta meg mellettem csuháját,
Most tapintottam meg csutorámnak száját.
(Titeris és Maksus isznak.)

ÖREG:

Ti csak isztok, esztek,
Az én vén szakállamról meg sem emlékeztek.

* A jaáki változat szerint:
Miért nem kellett ily vendég,
Ki született értetek.

** *Ugyanott*: »Maksus pajtásomra«.

MAKSUS:

Hallgass, vén szatyor, neked csak jut, ha marad.
(Kínálja.)
Ne, igyál! Tele van ürmössel,
De jobban üressel.
Ittál-e?

ÖREG:

Nem is ittam, csak a számat csalogatjátok.

MAKSUS:

Vén dög, neked sohsem elég!
Pedig most tánczolsz, mint a vén eb.

MIND (az asztalt kerülve s lánczos botjaikat csörtetve éneklik):

Nosza Maksusok, félre!
Vig, friss társak,
Együtt vigadjunk!
Koredobbal tánczoljunk,
Ajándékot itt hagyjunk
Kis Jézuskának.
Mondjunk neki tisztöletet,
Szent Józsefnek böcsületet
Ez nagy *pajtában.*
Vegyen münket kedvébe,
Szentséges kegyelmébe
Született *Krisztus.*

TITERIS (szóval):

Noszsza hát, pásztorok, menjünk innét odább,
Mert ez a mi urunk sok szép máriást ád.

MAKSUS:

De hallod-e, kis pajtás, taval is voltam én enná' a házná'; de nekünk itt az iszákot huszassal és máriással töltötték.

TITERIS:

Hát azonkívül?

MAKSUS:

Sok kis pénz, pótúra, piritott pókaszar. Egye meg az öreg.

ÖREG:

Edd meg te.

MIND (éneklik):

Ó, ó, ó.
Három esztendős tokló.
Vöröshagyma, egy kis só,
A bográcsba volna jó.
Ó, ó, ó.

Í, í, í.
A kalács mindennapi.
Hogyha adna valaki,
Ugy lehetne jólakni.
Í, í, í.

É, é, é.
Egy korsó bor e mellé,
Torkainkat megkenné,
Nem lehetne jobb enné'.
É, é, é.

A, a, a.
Kolbász ide, szalonna,
Pásztoroknak jó volna,
Gazdaasszony ha anna.
A, a, a.

ÖREG (levett süveggel):

Hála isten, megérhettük ezt a mai szent napot, ugymint Krisztus urunk születésnapját. Adja isten, hogy esztendő ilyenkor is megérhessük, de nem ilyen búval, bánattal, hanem szebb vigadozó napokkal.

MAKSUS (fejet hajtva):

Ugy engedje isten, vén akasztófa, velem eszszütt (együtt?).

MIND (tánczolva éneklik):

Mennyországba jer pajtás,
Ottan lészen jótartás,
Sör, bor folyik mint a tenger,
Ott ihatik az ember.
Hop, hop!

Egyik angyal trombitál.
A másik meg fulugrál.
A harmadik tánczot jár,
Erre minden szent ugrál.
Hop, hop!

(Murányi József gyüjt. Nagy-Mizdó, Vas-vm.)

9.

Játszó személyek: *Nagy angyal* és *kis angyal* fehér ingben, bő gatyában, koronaszerü papirsüveggel; *öreg pásztor és kis pásztor* kiforditott bundában, bárányból-süveggel; az öreg pásztor kampós pásztorbottal, tarisznyával, a kis pásztor ugyanolyan bottal és perselylyel. A széles elejü nagy betlehem két tornya közt van a nyitott istáló, a melyben látható: egy szamár, két tehén, két bárány, Szüz Mária, Szent József, egy kis baba, két angyal, jászol, csengetyü stb. A két torony alján egy-egy nyitható ajtó van, melyen át az istálló előtt tánczoltatott bábok megjelennek és eltünnek. (L. a III. táblán.) A bábok ezek: két *fekete juhász*, két *fehér juhász*, *angyal*, *ördög* és *asszony*.

(Az ablakon bekiáltanak):

— Szabad-e a betlehemmel bemenni?

(Ha szabad, mind beállitanak).

KÉT ANGYAL (szóval köszönt):

Dicsértessék a Jézus Krisztus!
Eljöttünk mi e házhoz,

III. tábla.

ESZTERGOMI BÁBTÁNCZOLTATÓ BETLEHEM.

Mint háromszáz *porta (?)* sereggel.
Szabad-e bemenni a szép betlehemmel?
Jézus született,
Harsogjanak a trombiták,
Zengjenek a cziterák,
Isten ember lett.
A szüz kérte Gábriel angyalt,
Áldottnak mondá. Glória!

KIS PÁSZTOR (ugyanúgy):

Szerencsés örvendetes estét kivánok az urnak és az asszonynak! Örülök, örvendek, hogy friss jó egészségben látom, de még jobban megörülnék és örvendeznék,

Ha egyet-kettőt hörpenthetnék,
Tányérom, tallérom egy nagyot perdülne,
Azon az én szivem nagyon megörülne.

Tessék elhinni, én azért nem bánnám, ha egy máriást vetnének a perselyembe.

NAGY PÁSZTOR (ugyanúgy):

Szerencsés örvendetes jó estét kivánok stb. (mint az előbbi.)

Tányérom, tallérom egy nagyot perdülne,
Azon az én szivem nagyon megörülne,
De mivel nagyon el vagyok fáradva,
Térjünk, pajtás, nyugalomra.

(Két pásztor lefekszik.)

KÉT ANGYAL (énekel):

Ti, kis madárkák, szálljatok ide:
Itt fekszik Jézus jászolban, ime.
Csija-buja, csija-buja!
Kanáli, csizecske,
Szóljatok ékesen,
Kis Jézusnak tessen,
Melyet Szüz Mária
E világra hozta. Glória!

KIS PÁSZTOR (közbeszól):

Hallod, pajtás, mit mondanak, hogy gomola.

KÉT ANGYAL (ismétli):

Glória!

NAGY PÁSZTOR (közbeszól):

Hallod, pajtás, mit mondanak, hogy turós gombócza. Ejnye, én felkelek, megnézem, ez nekünk igen jó volna. (Felkel.)

KÉT ANGYAL (énekel):

Glória in excelsis deó!

KIS PÁSZTOR:

Nem azt mondták, hogy gombócza,
Hanem: oldal, kolbász, szalonna,
Pásztoroknak jó volna.

ÖREG PÁSZTOR:

Nem azt mondták azok, hanem: a farkasok juhainkat mind elvitték, az árát pedig rajtunk követelik. Add ide gyorsan azt a *tereczet.**

KIS PÁSZTOR:

Micsodát? Pereczet?

ÖREG PÁSZTOR (a kis pásztorra üt s ez is felkel):

Tereczet.

MINDKÉT PÁSZTOR (énekel s a kis pásztor a bábokat tánczoltatja):

Nossza Jankó, nézz az égbe,
Mi tündöklik a szemedbe?
Talán a Messiást jelenti ez.
Héli, Héli jelenté ezt.

MIND (énekli):

Csorda pásztorok stb.

(Kifelé indulóban éneklik):

Isten áldja meg a házigazgát,
Töltse meg az isten pinczéjét, padlását.

(Az ajtón kivül):

— Dicsértessék a Jézus Krisztus!

(Karácsonyi Béla gyüjt. Esztergom.)

* Terecz = kampós juhász-bot.

10.

Karácsonyi énekek.

(Egy 1815-ben másolt falusi kántor-könyvből.)

1.

Pásztorok kellyünk föl,
hamar indullyunk el,
im Angyal szók jelentik,
hogy Messiás születik,
el mennyünk,
siessünk,
fárodságunk mostan mi ne sajnálluk,
talán még az éjjel is megtalállyuk.

Hát Jankó ibregy meg,
Péter is jelenj meg,
hallad a nagy ujságot,
ved-rád hát a bundát,
fujjad meg
Dudádot,
ugy köszöntsed te is a' te meg váltodat,
érted született a' te szent Uradat.

Azért hát ne késsünk,
minnyájan indullunk,
mert az Angyal jelenté,
hogy minékünk születte
Szüz Anya
Sz. Fiát,

ki el veszi váltságunknak a' dijját,
és meg adja mi Lelkünk boldogságát.

Ime már nints meszszi,
fényesség jelenti,
Bötlehem határában,
nem fekszik palotában,
jászolyban,
polyában,
bé van takarva egy kiss posztótskába,
Istenségit rejti kis rongyotskában.

Jaj szegényke fázik,
könyveitűl ázik,
mert nints néki ruhája,
hideg az ágyotskája,
kiss szalma,
kiss széna,
Barmok szája melegéttő kálhája,
ökör szamár lehőlete dunyhája.

Mi vigyünk hát néki,
ajándékot kiki,
hogy kedvet találhassunk,
egy Bárányt,
mint aranyt,
illyen szegény pásztoroktul elég lesz,
talán még az aranynál is többet tesz.

A' Bentze jelentse,
többit is ibreszsze,

hogy vigyünk egy sajtocskát,
kövér gyönge Báránykát,
a Pista
és Gyurkó
ithon ne hadgya a tejes kobakját.
Seregessen igy áldjuk Isten Fiát
Amen.

2.

Ne féljetek Pásztorok,
örömöt hirdetek,
mert ma néktek született,
a' mit jövendöltetek,
egy Szüznek míhébül,
Szüzen szült vírébül,
meg váltó Istentek
álle-álleluja.

Hogyha pedig ez csudát
akarjátok látni,
Bötlehemben mennyetek,
ott lészen a jeletek,
Jászolban altatva.
Posztóban takarva,
Gyermetskét találtok
álle-álleluja.

Város kivül nem meszsze
vagyon istálotska,

Barmok között ott fekszik,
száraz szolmán ott nyugszik,
mellyette Szűz Anya,
és az ő vélt Attya,
Józseffel Mária
álle-álleluja.

Noszsza tehát hadgyuk itt
a nyájat és csordát,
Bötlehemben indullunk,
muzsikával ballagjunk,
fog Andris *sipodat*,
te Jantsi *dudádat*,
én is fogom *fruglámat*
álle-álleluja.

De üressen ne mennyünk,
ajándékot vigyünk,
egy kis tarka gidátskát,
fejér kondor báránykát,
friss gyönge sajtotskát
vigyünk Jézuskának
álle-alleluja.

A' Bárannyal Jantsika
meny bé te előre,
térdet hajtván üdvözled,
vélünk edgyütt tisztölled,
áldását magunkra,

malasztyát nyájunkra,
kérjed mezzeinkre
álle-álleluja.

3.

Sörkenyél föl te pajtás,
ugorgyál talpadra,
mert az angyal megjelent,
igazét oly utra.

Hogy születik kiss Jézus,
Bötlehem városba,
a' csillagja mutatott,
rongyos istálóba.

Ugy-e' Pajtás az lészen,
világ Megváltója,
az kit régen jövendölt
Isaiás próféta.

Hogy születik egy Szüztül,
ugymond az Messiás,
ő lészen mi Istenünk,
kit hirdet az irás.

Azért Jantsi *Dudádot*,
Pali *furugládot*,
hozd el te is Gyuricza,
kondor báránykádot.

Térden álva imádgyuk,
királyok királlyát,
a kitül születettett,
a' szép szüz Máriát,

Mondjunk tehát Ozánnát,
a ki el-küldetett,
a szép Szüz Máriának
míhébül született.

4.

Bártsak előbb föl ibredtem volna,
de lád Pajtás most állok talpomra,
már is tsöndült a fülemben,
Angyalnak mondása,
mint ha Jézus most születnék
amaz istalóba.

Oda megyek, vagyon bátorságom,
reménylem, hogy kiss Jézust meg-látom.
Gyere pajtás indullunk el,
te is lehetsz társom,
velem lészen *furuglásom*,
a' régi bujtárom.

Hallod Pajtás, hogy többen is leszünk,
azért tovább itten ne is késsünk,
mentül előbb *lehet*, néki

üdvözletet tegyünk,
oda érkezvén mindnyájan
térdeinkre essünk.

A Pásztorok hogy el indulának,
mondá Gyurkó: immáron mit tegyünk?
Bujtár mondgya, hogy mink ketten
Báránykáért mennyünk,
még az éjjel kettőt hármat
könnyen meg süthetünk.

Romlott istálló mellet maradjunk,
a' meddig lehet addig *dudállunk*,
ez azomban el érkezvén
addig itt *tántzollunk*,
Jezus Mária Jósefnek
énekeket mondjunk.

Isten Fia néked is verseket,
mint Pásztorok jó cselekedeteket,
és a felhők midőn adnak
szapora tsepeket,
ugy *dudálluk* az Isteni
szép ditséreteket.

Szüz Mária téged is köszöntünk,
angyalokkal Üdvözletet teszünk,
mind a' számtalan csillagok
fénylenek fölöttünk,

bizonyítják, hogy Jászolban
fekszik Üdvözíttönk.

Távul légyen tőlem szomoruság,
mert Szivemben vagyon nagy Vigasság,
mind hogy Pásztorokhoz szállott
ez a' nagy Uraság,
ki által adatik nékünk
az örök boldogság.

Várakozzál még egy verset mondok.
az után egy keveset mulatok,
és az után éhszag felé
közelebb ballagok,
az én JÉSUSOM kedvéért
egy szép lejtött járok.

Álhatatlan ne tsintalankodjál,
elég volt már kit eddig *tántzoltál,*
jobb adgy néki ajándékot,
a' kit veled hoztál,
köszönnyed meg ő nékie
kit véle mulattál.

Nem adhatok elegendő hálát,
hogy az Atya Isten ő Sz. Fiát,
hozzánk küldi Pásztorokhoz
váltságunknak árát,
ki meg nyittya minyajunknak
az egek ajtaját.

Amen.

II.

HÁROM KIRÁLYOK.

(Vizkereszti játékok.)

1.

A három király fehér ingben és gatyában jelenik meg. *Gáspár* koronaszerü süveget és piros nyelü, aranyos hegyü lándzsát, *Menyhárt* ugyanolyan süveget és régi kikölcsönzött kardot hord. *Boldizsár* fejére piros és fehér ruhából turbán van csavarva. A kirugható csillagot Boldizsár kezeli.

HÁRMAN (beköszöntenek):

— Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Eljöttünk mi e házhoz,
Mint háromszáz porta (?) sereggel.
Szabad-e bemenni a szép betlehemmel?
Jézus született,
Harsogjanak a trombiták,
Zengjenek a cziterák,
Isten ember lett.

GÁSPÁR (kilép és mondja):

Én, mint Gáspár, oly hiven jártam,
Hogy még máma csak háromszázat szurtam.
Szurásaimban ugy elfáradtam,
Hogy talán az ajándékot sem vehetném el; de ha kapnék perselembe bevetném.

MENYHÁRT (ugyanúgy):

Én, mint Menyhárt király, vitézségem nagy van.
Pántlikás seregemtől el nem válok,
És kihuzom kardomat (kihuzza)
És az egész ház szeme láttára
Ugy reméllem, éljen (egyet vág).

BOLDIZSÁR (ugyanúgy):

Én, mint Boldizsár király, messze földről jöttem,
Azért ne csudálják, hogy igy megfeketedtem,
Mert én onnan való vagyok,
Hol istennek nagy tüze vagyon:
Azért ne higyjenek se zsidónak, se pogánynak,
Csak egyedül Krisztus urunknak.

HÁRMAN (éneklik):

Három királyok, három magányok,*
Ur Jézus, Ur Krisztus.
Gáspár azt mondja, tömjénét nyujtja
Jézusnak, Jézusnak.

* Pogányok?

Három királyok stb.
Menyhárt azt mondja, mirháját nyujtja
Jézusnak, Jézusnak.

Három királyok stb.
Boldizsár azt mondja, csillagját nyujtja
(Csillagját kirugatja.)
Jézusnak, Jézusnak.

Három királyok napján stb.
(Három versét éneklik el.)

MENYHÁRT és BOLDIZSÁR (kimenet):

Eridj Gáspár előre,
Nem kell lámpás előbe,
Ragyognak a csillagok,
Csak nézz az égre.

(Kívül):

— Dicsértessék a Jézus Krisztus!

(Karácsonyi Béla gyüjt. Esztergom.)

2.

Három iskolás-gyerek házról-házra **járva** énekli a vezetőjük a csillagot minden refrainnél kétszer **ugatja.**

Három király messze földről
Hogy elérkezett.

Jeruzsálem városában
Kérdezősködött.

Harmadnapja, midőn a kis
Gyermek született,
Menyhárt, Gáspár és Boldizsár
Nagyon keresik.

Három királyok elindulának —
A csillag, a csillag!
Istálló fölött megállapodik
A csillag, a csillag!
Három királyok elindulának,
A csillag, a csillag!
Szűz-Máriának jónapot mondának,
A csillag, a csillag!
Szűz-Máriának térdet hajtának,
A csillag, a csillag!
Szűz-Máriának fejet hajtának,
A csillag, a csillag!

Három királyok napján stb.

(Kis Kálmán gyüjt. Noszlop, Veszprém-vm.)

3.

Játszó személyek: *Vitéz*, piros süveges és fehér**gatyás katona**, karddal; *Káplár*, magyar huszár, per**selylyel**; *Boldizsár*, szerecsen király kormos képpel, **kirugható csillaggal.**

VITÉZ:

En vitézségemben senkitől nem félek,
Pántlikás seregem elől el nem állok,
Ezzel hüvelyéből kihuzom a kardot
S egész háznép örömére,
Vigságára forditom.
Reménylem valóban!

KÁPLÁR:

Én káplár-tisztemben, melyben eddig jártam,
Tegnap és ma háromszázakat levágtam.
De azért ha egy kis ajándékot kapok,
Markomban meg se tartanám,
Könnyen a pörsölybe dobnám.
Reménylem valóban!

BOLDIZSÁR:

En Boldizsár király vagyok,
Messze földről jöttem,
De azt meg ne csodálják, hogy
Igy megfeketedtem,
Mert én Krisztus Urunk tüzében születtem:
Kivül is, bévül is feketére égtem.
De azért mi ne higyjünk a
Hamis prófétáknak,
Hanem higyjünk Krisztus urunk
Bölcs tanításának.

Evvel a szóval és lélekkel mondjuk el a három királyok énekét.

MIND (énekelnek):

Ujj csillag támadt az égen,
Kit megprófétáltak régen.
Ez a jele ujj királynak,
Kit a lölkök régen vártak.
(Boldizsár a csillagot kirugatja.)
Csillag fényhöz járulunk,
Ur Jézusnak udvarlunk.

Szent Gáspár az ujj királyunk
Enged fényes csillagának,
Vallván Jézus emberségét,
Mégis vallja istenségét.
(B. ugyanúgy.)
Csillag fényhöz járulunk,
Ur Jézusnak udvarlunk.

Szent Boldizsár mirhát viszen,
Ö abban erősen hiszen,
Hogy az isten emberré lett,
Azt jelenti mirha-kenet.
(B. ugyanúgy.)
Csillag fényhöz járulunk,
Ur Jézusnak udvarlunk.

(Vörösmartyné Sebestyén Eszti gyüjt. Kővágó-Örs, Zala-vm.)

4.

(Tájszólás szerint.)

Játszó személyek: *Angyal*, fehér ingben és gatyában kiugratható csillaggal, *Sárvári*, *Hős magyar*, *Heródes*, *Szitkes-szutykos* csákókkal és fakardokkal. Mind a négyen egyszerre belépnek.

ANGYAL (mondja):

Sárvári királok,
Mast gyütt póstátok,
Ime fordullatok,
Igy lësz kisked jutalmatok.

HËRÓDES:

Én vagyok Hërödës királtok, ki háromszázhatfanhat gyerëkët kinczre-konczra vagdaltatott. Mégsë találták fő kis Jëzust.

HŐS MAGYAR:

Én vagyok hős magyar királtok. Én rám nagy gondot viseljetëk, mer' királságomat nëm adom oda ëcs csöpp vérëtëkér.

SZITYKËS-SZUTYKOS:

Szitykës-szutykos szógálló ugorgy lë az ágyrú. Vëdd magadho a pincze-kúcsot, hadd ihassunk rájja. Áll' fére, të *vas banyo*, në nézz rám um mind a vazsvëlla. Rád csikorgatom a fogaimat, mind az *erdei vadakra*.

KESZTHELYI HÁROM KIRÁLYOK.

MIND (énekelnek):

Három királok naptyán stb. (ezzel megtoldva):
Föl-fölkelletëk,
Angyalokkā mënnyetëk,
Muzsikát is ēvigyétëk,
A kis királt köszöncsétëk,
Hamar mënnyetëk.
— Dicsértessék a Jēzus Krisztus!
(Dr. S. Gy. gyüjt. Nagy-Kanizsa, Zala-vm.)

5.

(Tájszólás szerint.)

Mind hárman hosszú pántlikás süveggel. *Menyhárd* keresztet, *Gáspár* kiugratható csillagot, *Heródes* kardot hord.

MËNYHÁRD (benyit és mondja):

Én, mind Mënyhár', mëgérkësztem,
Mirhát hosztam, kibe hittem
És vallottam.
A kis Jēzust környül áltam,
Napkelettel bizonyittom.
(Keresztjét felemeli.)
Mast érkëzik be Gáspár.

GÁSPÁR (belép és mondja):

Én, mind Gáspár, mëgérkësztem,
Tömgyént hosztam, kibe hittem
És vallottam.

A szent csillag után gyöttem,
Napkelettel bizonyittom.
(Csillagját ugratja.)
Mast érkëzik be Hëródës.

HËRÓDËS (dühösen beront):

Én Hëródës vagyok, főfordút vérëm! (Kardjával vagdalkozni kezd.) Én Hëródës vagyok, ki már háromszáznegyvenkét gyerëkët kargygyára főfüzött, mégsë találam kösztük kisded Jëzust. A mit néktëk adattam, mongyátok.

MIND (éneklik):

Három királlok naptyán,
Országunk ëgy istáptyán,
Dicsérgyük énekëkkel,
Vigadozó versëkkel.
(G. csillagját ugratja.)
Szép jelën, szép csillag,
Szép napon támad!
(G. csillagját kétszer ugratja.)

Hol van zsidók királla,
Hogy mëgjelënt csillaga.
Dicsérjük énekëkkel,
Vigadozó versëkkel.
(G. csillagját ugratja.)
Szép jelën, szép csillag,
Szép napon támad!
(G. csillagját kétszer ugratja.)

*

Mi vigagygyunk, vigagygyunk,
Ur Jézusnak hálát agygyunk,
Jézus Krisztusnak ajájjuk.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Nagy-Récse, Zala-vm.)

6.

Három fehérbe öltözködött gyerek énekli. Egyik a *betlehemet* viszi, a másik kettő hosszú botot hord, melynek végén kereszt van. Ha valahova beállítanak, a betlehem gyertyáit meggyujtják és énekelni kezdenek.

Három királyok napját,
Mint hitünk diadalát,
Buzgó szivvel, lélekkel
Dicsérjük énekekkel.
Szép jel! A jövendölt
Csillag megjelent,
Csillag megjelent!

A három szent királyok
Ajándékot hozának
A kicsi Jézuskának,
Kit jászolban imádnak.
Szép jel, mely Jézusban
Megváltót mutat,
Megváltót *mutat!*

Királyok ajándékát,
Aranyt, tömjént és mirhát,
Vigyünk mi is urunknak,
A kegyes megváltónknak.
Szép jel! Egy új csillag
Jézushoz vezet,
Jézushoz vezet!

Arany lesz szeretetünk,
Tömjén ájtatos szivünk.
Mirhával azt tiszteljük,
Ki magát büntől őrzi.
Szép jel! Egy új csillag,
Új napunk támadt,
Új napunk támadt!

Buzgó szivvel könyörgünk,
Szent királyok, hogy értünk
Kérjétek isten fiát,
A királyok királyát,
Hogy egykor minket is
Vegyen magához,
Vegyen magához!

(Dukai Takács Gyula gyüjt. Szent-Ben-Kálla, Zala-vm.)

7.

(PARÓDIA.)

A czifrán felöltözött »három király« messze kiereszthető csillaggal jár házról-házra s a »Három királyok napján« kezdetü éneknek néha a paródiáját is elmondják, igy:

Három királok napján
Összöveszett két czigán,
Egyik tennap, másik ma
Megfulladt a mácsikba';
Mer' a mácsik zsiros vót,
A czigán meg torkos vót.

(Varga Ignácz gyüjt. Vép, Vas-vm.)

III.

BALÁZS-JÁRÁS.

1.

Szent Balázs napján, febr. 3-án, egy *püspök* kettős kereszttel és *négy katona* (kettő fakarddal, egy nyárssal, egy pedig kosárral) járja sorra a házakat.

ELSŐ KATONA (belép és mondja):

Én vagyok az első vitéz,
Legyen kegyelmetek szobája tiszta, kész.
Mert nagyúri méltóságok
Immár beérkeztek,
Minden korsót, minden rokkát
Most félre tegyenek.

A TÖBBI (a nyitott ajtó előtt énekeli):

Emlékezzünk, hogy ma vagyon
Szent-Balázsnak napja,
Máskor is hogy megérhessük,
Az Uristen adja!
Örömöt e háznak,
Asszonyok urának!
Most hirdetjük énekléssel,
Hogy ő ezt tanitja. (Belépnek.)

PÜSPÖK (elölép és mondja):

Állj mellé, katonám, az én személyemnek.
A mit mestered parancsol,
Egyenesen tedd meg.
Mert ha meg nem tetted,
Szigoruan megbüntetlek.

MÁSODIK KATONA (odalép):

Püspök uram, mit akar?
Talán valamit akar?
Attol féltem, rettegtem,
Leharapja a fülem.
Nagysága elejbe lépni
Majd alig mertem.

HARMADIK KATONA:

Katona vagyok,
Talpra állok,
Szememet forgatom,
Fogaimat csikorgatom.
Tudom megijjedik valaki!

NEGYEDIK KATONA:

Föltartom nyársamat az egecske felé:
Ballagjon a házigazda
Öregkéssel a hé* felé,
Tegyen az én nyársamra egy darab szalonnát.

* Héj, padlás.

Ha nem adnak szalonnát,
Kilököm a gerendát!

ÖTÖDIK KATONA:

Föltartom kosaracskámat
Az egecske felé:
Ballagjón a háziasszony
A tikfészek felé,
Tegyen az én kosaramba
Egynéhány tojást!

HATODIK KATONA:

Inemine pátrisz!*

Oly pórul jártam, mikor az egekben bujdostam: a rongyos papucsomat elhagytam. A gatyám ránczában pedig akkora egy bóhát találtam, hogy hája, szalonnája miatt nem fért be a héj ajtaján. Sunkáját száz esztendeig ettük, bőréből helyes nadrágom lett, de olyan, hogy ma is emlegetem!

MIND (éneklik):

I, i, i. Ez volt a régi módi!
Térdig érő szoknya volt,
Rövid ujju rékli volt.
I, i, i. Ez volt a régi módi!

Ü, ü, ü. Lánynak illik a gyürü,
Azt az ujjára huzza,

* *In nomine patris.*

A legénynek ugy adja.
Ü, ü, ü. Lánynak illik a gyürü!

Ó, ó, ó. A szalonna, kolbász jó!
Ha megtöltik nyársunkat
És a kis kosarunkat.
Ó, ó, ó. A szalonna, kolbász jó!

De, de, de. Mi a diák ebédje?
Tudjuk, hogy leves, kása.
Soha szemed ne lássa.
De, de, de. Mi a diák ebédje?

Gé, gé, gé. A vén asszony gégéje!
Dirmeg, dörmög magába,
Hogy nincs a csutorába.
Gé, gé, gé. A vén asszony gégéje!

Ká, ká, ká. A kolbászos káboszta!
A ki abból ehetik,
Ára egyet ihatik.
Ká, ká, ká. A kolbászos káboszta!

ELSŐ KATONA (szóval):

Hozzanak minekünk Ferenczet,
Had tördeljen velünk pereczet.

MÁSODIK KATONA:

Hozzanak minekünk tizenkét réf kolbászt,
Had fonjuk be véle az iskola-padlást.

HARMADIK KATONA:

Hozzanak minékünk négy füstölt disznólábat,
Had támasszuk meg vele az iskola-házat.

A PÜSPÖK (»dudál«, vagyis a dudaszót utánozva egyhanguan énekli, hogy):

Trelle lelle, trelle lelle, trelle lelle . . .

A TÖBBIEK (ez alatt mély hangon dörmögik):

Molnárnénak tikja, ludjai mind jóllaktak derczével, merczével. Házigazda, mostan kelj fel gyorsan hozni nékünk jó bort, és a mid van házadnál csak hord. Nézd a nyársunk üres, a hasunk is éhes; ha sajnálod szalonnádat, légy magad is éhes.

MIND (éneklik):

Asszony, csald meg az uradat,
Költsd el keresményét;
Ne sajnáljad megoldani
A pénzes erszényét.
Sarkon ugró Katicza,
Szeretné az anyicza,
Ha őtet elvennék.
Picziny Örzse, Katicza,
Ugy tettetik magukba,
Hogy nem bánják ő kigyelmök,
Ha fordulna a koczka.

Eje huja, hapajna,
Ma hamvazó-szerda:

Huzzatok lányok törzsököt
Köveskáli utra.

Elmulik a vig farsang,
De mi ne sirassuk.
Sirassák a leányok
Otthon maradásuk,
Kiknek a nagy méreg miatt
Ránczos az orczájuk.

Jaj, szegények, jaj özvegyek:
Miért szomorkodtok?
Talán bizony hogy igy
Megfogyott sorotok?
Nem kell férjhez menni,
Galibát szerezni,
Hanem, ha van olvasótok,
Arrol gondoskodni.

Mi már többet nem tréfálunk,
Ajándékot várunk,
És ha aztat kapunk bőven:
Istenesen, seregesen
A szomszédba állunk.

KÁPLÁR:

Káplári tisztemben oly hiven eljártam,
Hogy ma egy emberre háromszázat vágtam.
Most mégis ugy elfáradtam versemben,
Hogy hólyagok is lettek tenyeremben.

Ha valaki ajándékot adna,
Meg se tudnám tartani kezembe.
De ha megfoghatnám, majd eltenném
Csergős erszényembe.
Nincs egyéb hátra,
Csak a serpenyő susorogjon,
A pintes üveg meg forogjon
Kezünkben.

(Vörösmartyné-Sebestyén Eszti gyüjt. Köveskálla, Zala-vm.)

2.

Játszó személyek: *Öt katona*, álbajuszszal, pántlikás papiros csákóval, négyen kivont fakarddal, egy tarisznyával, egy pedig nyárssal.

ELSŐ KATONA:

(Kopog, beront és szóval mondja):

Én vagyok az előljáró vitéz.
Kegyelmetek háza csakhamar legyen kész;
Leányok, leányok félre rokkátokkal,
Mert katonáimat, ha sorba állitom,
Mindet elszóratom. (Kardjával az ajtót megüti
[s mind bejönnek.)

MÁSODIK KATONA:

Főkapitány voltam, vár alatt nyargaltam;
De ne csodáljátok, mert kikotortattam,

HARMADIK KATONA:

Káplári tisztemben oly hiven eljártam,
Melyre háromszázat azomban levágtam.

NEGYEDIK KATONA:

Majd megvizsgálom az iskolamestereket,
Hogyan tanitják az apró gyerekeket.

ÖTÖDIK KATONA:

Én kis nyársas vagyok,
Üres nyársat tartok
Az egecske felé.
Ha nem adnak szalonnát,
Kibököm a gerendát.

MIND (énekelik):

Emlékezzünk Szent Balázsról,
Hogy ma vagyon napja.
Többször is hogy megérhessük,
Az uristen adja.

Emlékezzünk, Szent Balázsról,
Kérjük szent áldását:
Mindnyájunktól távoztassa
Torkunknak fájását.

Szent Balázs a *torokfájás*
Ellen nagy védelmünk,
Adjál is hát nyers szalonnát,
Háziasszony, nekünk.

Csak hozz hurkát, kolbászt, sunkát,
Nézd, a nyársunk üres.
Ha sajnálod ajándékod,
Maradj magad ehes.

Elmulik már a vig farsang,
Mi azt nem siratjuk,
Majd a böjtön iskolában
Jobban tanulhatunk.

Sirassák meg a lányok, kik
Otthon maradának,
Kiknek a sok méreg miatt
Ránczos az orczájuk.

Hapodári, kapodári —
A hamvazó-szerda.
Füzzetek leányok koszorut
Kivágörsi* dombra.

Mi már többé nem tréfálunk,
Ajándékot várunk;
Rólatok megemlékeztünk —
Istennek ajánlunk!

(Dr. S. Gy. gyüjt. Kővágó-Eörs, Zala-vm.)

* Kővágóörsi.

3.

Játszó személyek: *Balázs püspök*, kenderből készült hosszú hajjal, bajuszszal és szakállal, püspök-süveggel, hosszú pásztor-bottal, papos ruhában; *Nyársas, Tarisznyás, Kosaras* katonák, nevüknek megfelelőleg nyárssal, tarisznyával, félkézkosárral, papiros csákókkal és fakardokkal; *Kis diák.*

BALÁZS PÜSPÖK (belép és mondja):

Ősz hajam, szakálom mutat száz esztendőt,
Ennyi hijján multam tizenkét esztendős.
Jártam sok ezernyi faluban, városban,
Térdig majd elkopott lábam a járásban.
Voltam tengeren tul Óperenciában,
A hétfejü sárkány nagy birodalmában.
Csak azt tapasztaltam jártomban-keltemben,
Hogy műveléssel jött áldás földön, mennyben.
Láttam apát, anyát zokogva és sirva.
Kérdeztem: mi bajuk? Emondták bánkódva,
Hogy rossz gyermeküknek engedetlensége
Leszállítja őket a sirnak mélyébe.
Ilyen vastag fát hajtani, mint a karom,
Nem lehet, de vesszővel ugy bánok, mint akarom.
(A Nyársas, Tarisznyás, Kosaras és Kis-diák belép.)

MIND (énekli):

Ma vagyon Szent-Balázs,
Akkor pedig szokás
Volt már régen,

Hogy a jó diákok,
Oskola-pajtások
Verbulálnak.*

Minket is tanitónk
Sok jóra oktatott,
Azért küldött,
Hogy minden henyélőt,
Oskola-kerülőt
Összeszedjünk.

Van-e hát e házban
Kis kompániánkba
Való gyermek?
Álljon a verbungba,
Jöjjön iskolába,
Nem bánja meg.

NYÁRSAS (mondja):

Nyársunk is üresen áll, mint a kutágas,
Ugyan ráillene egy disznó-oldalas,
Vagy a szalonnából egy rántatra való.
Nem nagy, csak akkora, mint ez a fél ajtó.
Én vagyok a nyársas, én tartom a nyársat.
Ha nem adnak szalonnát
Kiszurom a gerendát.
(Nyársával megböki a gerendát.)

* Verbuválnak.

TARISZNYÁS (ugyanúgy):

A mint beléptem a szobába,
Pogácsa-szag ütött az orromba.
Tudom, tizet, huszat raknak tarisznyámba.
Ez jó lesz a szegény diákok számára.

KOSARAS (ugyanúgy):

Én is e kosarat örömestebb vinném,
Ha tele volna liszttel, tojással.
Polczolás*, máriás,
De még jobban szeretnénk eltenni lázsiást.

BALÁZS PÜSPÖK:

Mond föl kis diák a leczkédet.

KIS DIÁK:

Á, bé, cé, dé czimere, piszter ku.
Én kis diák vagyok,
Ezek pedig nagyok,
Mégis többet tudok,
Mert én nem hazudok.
Embert a szavánál,
Marhát a szarvánál
Kell megfogni;
Nem kell hát hazudni.

(Énekelve):

Á, á, á.

* A gyüjtő sejtése szerint »polturás«.

TÖBBIEK (éneklik):

Istennek legyen hálá,
Hogy megértük e napot,
Nem kellett hínya papot.

KIS DIÁK:

I, i, i.

TÖBBIEK:

Örülhetünk ezen mi,
Hogy üres kosarunkba,
Tegyenek hust nyársunkba.

KIS DIÁK:

Ef, ef, ef.

TÖBBIEK:

Nem kell nekünk sok lif-lef.

KIS DIÁK:

Gé, gé, gé.

TÖBBIEK:

A vén asszony gégéje
Kukorog a szobába,
Pitteg-pattog magába.*

Az igy összegyüjtött holmit régebben a tanitóhoz vitték, a ki a Balázs-járókat végül megvendégelte.

(Csákós János gyüjt. Cserszeg, Zala-vm.)

* Régebben a kis diák végig énekelte az egész ábéczét, de mostanság több versre már nem emlékeznek.

4.

Játszó személyek: *Elüljáró, Toldi Miklós, Verbung* vörös zászlóval, *két huszár* fakarddal és *öt-tiz apróbb gyerek.*

ELÜLJÁRÓ (benyit és mondja):

Én vagyok az előre elküldetett vitéz,
Hogy az urak szobája legyen tiszta és kész.
Az orsót és rokkát eltakarítsátok,
Külömben szavamat tapasztalhatjátok.

(Toldi, Verbung és a huszárok bejönnek.)

TOLDI MIKLÓS:

Konkolos szemekkel itthon maradt lányok,
Hogy verset se mondok, azt ne gondoljátok.
Egy, kettő, három!
Ide vigyázz, jó barátom!
Én vagyok a *Toldi Miklós gyeneráris*,
A mi kitetszhetik viselletemről is.

VERBUNG:

Kiküldötte Balázs püspök
Nyalka verbungját,
Kitetette a piaczra
Vörös zászlaját.
Nosza édes pajtásunk,
Vigan mulassunk:
Tele borral az üvegünk,
Vigan tánczoljunk.

ELSŐ HUSZÁR:

Vigyázzatok, lányok ennyihány versünkre,
Hogy éneklésünk váljék becsületünkre.
Sarkon ugró Nanicza
Azt hiszi, hogy már Nacza;
Szeretné, ha elvenné
Valami nagy uricza.
Törik-zuzik a csömpe,
Mert elégett a csörge,
És nem tudja a Sára,
Mit tegyen a kására.

MÁSODIK HUSZÁR:

Emlékezzél házi gazda,
Ma van Balázs napja;
Dobd a bundát az ágy alá:
Mond, hogy heje-huja!
Már mi nekünk vagyon kedvünk,
Semmivel mi nem törődünk.
Nosza azért, házi gazda,
Jancsit, Miskát, Ferkót, Józsit
Ereszd hát bejönni.

AZ APRÓBB GYEREKEK (jövet mondják):

A tanulást
És nagy-haszon firkálást,
Az ábéczét
Tanulni jó mesterség.

Megtanuljuk még idővel
Mink is a *diák-szót*,
Három tizig megolvasni
A csicseri borsót.

MIND (éneklik):

Most vagyon emlékezet
Régi Szent Balázsról.
Mink sem feledkeztünk el
A régi szokásról.
Énekünket elmondtuk,
Szép vigasztalásunk,
Most hallgassa csak ki-ki
Szerencse-mondásunk.

Ékes szemű szép szüzek,
Virágszál leányok,
Ne szóljatok mert tudjuk,
Mi a kivánságtok.
Férjhez-menés, fejkötő
Csak a kivánságtok;
A hirdetést, esküvést
Már alig várjátok.

Hipp, hopp, haj a haj!
Nincs itt semmi baj.
Csak az egész szomszéd sógor,
Többet ér egy kancsó jó bor.

A, a, a —
Ma vagyon Balázs napja.
E, e, e —
Azért jöttünk mi ide,
I, i, i —
Mesterünk tanitványi.
U, u, u —
Mi erszényünk szomoru,
Megütötte azt a bú,
Nem vastag, hanem karcsu.
U, u, u —
Mi erszényünk szomoru.
N, n, n —
Mindnyájan mondjuk: Ámen.

(Kis Kálmán gyüjt. Noszlop, Veszprém-vm.)

5.

Játszó személyek: *Elüljáró vitéz, Bandi, Máté* fakarddal és csucsos felpántlikázott fekete papirsüveggel; *Szent Balázs püspök* fehér ruhában, pántlikával átkötött fehér püspöksüveggel és nagy kettős kereszttel.)

ELÜLJÁRÓ (belép és mondja):

Én vagyok az elüljáró
És az elküldetett vitéz.
Az urak szolgái csakhamar
Rokkákat, korsókat* eltegyenek,

* Orsókat.

Hogy azokban károk ne essenek.
Gyere be, te püspök!
(A szoba közepére egy széket tesz.)

PÜSPÖK (ugyanúgy):

Balázs az én nevem,
Azt mindenőjük jól tudja,
Én vagyok a Krisztus hivikárusa,*
A ki a gyermekeket
Az iskolába oktatja és tanitja.
Gyere be, te Bandi! (A székre leül.)

BANDI (Mátéval belép és mondja):

Jól van, édes Balázs uram,
Hogy intését meghallgattam,
De magamban azt gondoltam,
Hogy édes tanitómtól és
Édes mesteremtől elbucsuztam,
A ki az idei deákokat ferrekvendálja.**
De azután hátamat fordítom
A püspök előtt. (Megfordul.)

ELÜLJÁRÓ:

Püspök uram, mit akarsz?
Talán engem kihajtasz?

* Vikáriusa.
** Frekventálja.

PÜSPÖK:

Ej, Máté, ránts kardot,
Nosza, Bandi, durungot!
Inditsunk vigságot,
Töltsük a farsangot.

ELÜLJÁRÓ, BANDI, MÁTÉ (a püspök körül körben járva énekelni kezdik):

Emlékezzünk Szent Balázsról,
Hogy ma vagyon napja stb.

BANDI (ismét szóval):

Kedves háziurak bocsánatot kérünk,
Hogy e ház népének kedvére tehettünk.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Devecser, Veszprém-vm.)

6.

Régebben a mester (tanító) járt a fiukkal házról házra. A fiuk czifra papirkucsmát és fakardot hordtak, s ha valahova betértek, egymásmellé sorakozva mondták el a következő rigmusokat:

Iskolába jár pajtás, jár pajtás!*
Ott vagyon legjobb lakás.
Mester urunk muzsikál,
Ha van nála jó virgács,
Tánczolhatik eleget,
Valamennyit billeget.

* E helyett: jer pajtás.

Utczu tehát, na hát, na!
Menjünk az iskolába.
Köztünk csak egy sincs szamár . . .
Ma van emlékezete,
Szent Balázs püspök ünnepe,
Hogy a szegény diákok
Házról-házra járjanak.
Adjanak nekünk szalonnát,
Véres májust, kis hurkát.

Az így összeszedett szalonnát, kolbászt, sonkát stb. a mesterhez szállították, a ki »tartott nekik érte nagy bált«.

(Vizer János gyüjt. Lengyeltóti, Somogy-vm.)

7.

E népszokás itt már nincs divatban, de az öregebb emberek közt még élnek olyanok, a kik legénykorukban Balázs-járók voltak és az összes mondokákat ismerik. Szerintük három szereplő volt: egy *püspök*, fején kétfülü püspöksüveggé formált papiros kürtővel és hosszu görbe pásztorbottal, fehér ingben, ugyanolyan péntölben és szijbocskorban; továbbá *két katona* kúpalaku papiroscsákóval, szürben, fakarddal s az egyik nyárssal, a másik tarisznyával vagy félkézkosárral.

ELSŐ KATONA (benyit, engedelmet kér a Balázs-versek elmondására. Ha megengedik, széket készit a püspöknek s aztán kimegy):

MIND (belépnek, a püspök leül, katonái két oldalt mellé állnak s énekelni kezdenek):

A, a, a,
Ma vagyon Balázs napja,
Merre minket juttatott,
Az ur isten vérasztott.

I, i, i,
Mesterünk tanitványi.

Ó, ó, ó,
Az oldalas igen jó,
A ki aztat szereti,
Arra a bort ihati.

En, en, en,
Mindnyájan mondjuk: Ámen!

Emlékezzünk, hogy ma vagyon
Szent Balázsnak napja.
Többször is hogy megérhessük,
Az ur isten adja.
Kérjük ajándékát,
Nyujtsa szent áldását,
Mindnyájunkról távoztassa
Torkunknak fájását.
A Szent Balázs torokfájás,
Merre nincs jobb haszon,
Csak adjon az asszon

Nyers szalonnát, egy kis kolbászt,
Hogy gyakran nyelhessünk.
Mert mi azért fáradozunk,
Hogy teljék kosarunk,
Jótévő adományival
Virágozzék nyársunk.
Elmulik a vig farsang,
Mi haszna sirassuk.
Majd a böjtön oskolába
Jobban tanulhassunk.
Sirassák a lányok
Otthon maradásuk,
Kiknek a nagy méreg miatt
Ránczos a pofájuk.
Vannak még legények,
Sánták, némák és süketek,
Haggyá (?) a szegények.

PÜSPÖK (feláll és mondja):

Férjhez menő lányok, konkolyos szemekkel néznek szemem közé, mintha róluk verseket tudnánk mondani. (Katonáihoz): Tudtok-e, édes fiaim, verseket?

KATONÁK:

Igenis, tudunk!

PÜSPÖK:

Nohát, mondjátok (leül).

KATONÁK (éneklik):

Nohát, lányok, vigyázzatok
Néhány verseinkre.
Trézsi, Julis, Klára,
Szerencsétek hátra,
Meggyalázott benneteket
A szántói bába.
Heje-huján, kapuján,
A hamvazó-szerdán
Huzzatok lányok törzsököt
A szántói utczán.
(Mondják):
Gé, gé, gé.
A vén asszon gégéje
Kikereg a szobában,
Dizzeg-duzzog magában.

Adjatok nekünk Miskát,
Hadd huzza ki az ólbul a siskát.
Kvonum veredinctum laudam
Totus clamor florum gyermine.
Adjatok nekünk Juliskát,
Hadd tartson a láda sarkán pálinkát.
Kvonum veredinctum stb.
Adjatok nekünk Ferenczet,
Hadd tördelje a pereczet.
Kvonum veredinctum stb.

(Éneklik):

Adjatok nekünk kis hurkát, nagy hurkát:
Ekkorát, mekkorát,
Mint az kardom, akkorát,
Ha minékünk nem adtok, nem adtok,
Fazekaitokban kárt valltok.
Mink ugy fogunk *tánczolni, tánczolni,*
Mint a molnár tyukjai,
Kik jól laktak buzával, buzával
Az ellopott bocskásbul.

(Mondják):

Ha a szüröm ujja ki nem szakadt volna,
Abbul az áldás is ki nem hullott volna.
Kivánunk kendteknek egy jó fejős kecskét,
Annak a husával jó megevő lencsét.

(Éneklik):

Ez a farsangi módra,
Mészárosok szerencséje,
Vágyódik a mérésére,
Sovány tehén, kövér ökör,
Légyen bőven mindörökkön
Szerencsés farsang!

(Mondják):

Már most egyéb nincs hátra:
A serpenyő siseregjen-susorogjon,
A héj-ajtó nyikeregjen-nyekeregjen,
Pintes üveg firegjen-forogjon,
Pénzes zacskó csirregjen-csörrögjön.

— Dicsértessék a Jézus Krisztus!

A Balázs-járók végül a tanítóhoz vitték keresményüket, a hol aztán gazdagon megvendégeltettek.

(Szabó Zoltán gyüjt. Szántó, Tolna-vm.)

8.

Játszó személyek: *Püspök*, keresztes bottal; *Ábéczés*, könyvvel; *Káplár*, *Strázsamester* és *Elüljáró vitéz* fakardokkal, *Nyársas*, nyárssal és tarisznyával.

ÁBÉCZÉS (a püspökkel benyit):

Dovedáre, püspök uram:

PÜSPÖK:

Szári csucsos midicseji!

ÁBÉCZÉS:

Aá, bé, cze, szeme pisze,
Ettől az egytől rettegtem,
Nagyságod elejibe léptem.

PÜSPÖK:

Ne félj fiam, ne félj!

ELÜLJÁRÓ (belép és mondja):

Én vagyok, én vagyok elüljáró vitéz.
Elküldettem, házuk hogy hamar legyen kész;
Tüstént innét orsót, rokkát ha el nem dobnátok,
Azoknak kárát tapasztalhatjátok.

KÁPLÁR (ugyanúgy):

Én káplár-tisztemben hiven eljártam,
Tegnap is egyre háromszázat vágtam.
Nagyon elfáradtam az kötelességemben,
Hólyagok születtek az jobb tenyeremben:
Azért az ajándékot nem foghatom kezembe,
Hanem a mit adnak, teszem a zsebembe.

STRÁZSAMESTER (ugyanúgy):

Én strázsamester-hivatalba járok,
És nappal csak házomban sétálok,
Katonáimnak igy kiáltok:
Üsd! Vágd! Lökd!
Néha álgyukat is vontatok,
E mellett szép ajándékot várok.

NYÁRSAS (ugyanúgy):

Én tartom a nyársat az egecske felé,
Ballagj, asszony, öreg késsel a szalonna felé.
Ha nem adnak szalonnát,
Kifurom a gerendát, —
Azért mégis ember leszek
Szent Balázs napján.

MIND (éneklik):

Emlékezzél, házi gazda,
Ha van Balázs napja,
Kinek a mi deákságunk
Ünneplésit tartja.

Kérjük ajándékát,
Adja szent áldását,
Mindnyájunktól távoztassa
Torkunknak fájását.

Emlékezzél, házi gazda,
Ma van Balázs napja,
Dobd a bundát az ágy alá,
Mondjad: heje huja!
Lásd, mi nékünk van kedvünk,
Senkivel sem törődünk,
Mesterünk regulájától
Épen ma nem félünk.

Nosza azért gazdasszony,
Eressze eljönni
Ferkót, Gyurit, Jánost, Tamást
Ábéczét tanulni.
A mesterség-tanulás
Nagyon hosszu hirhallás,
Azért gyüjjetek el velünk
Ferkó, János, Tamás.

Hamar megtanulhatjátok
A kis-deákságot,
Három tizig megolvasni
A csicseri borsót.
Oly nagy bölcsek lennétek
Diktumra és faktumra,

Ha jól ráfigyelmeznétek
Az én mondásomra.

Nosza azért hát szolgálok,
Cserepet csinálok.
De nagy tudós okos lettél
Paraszt iskolában.
Tányér, lábos, könyveim,
Törött edény betüim,
Ritka nap hogy nem olvasom
Annak leveleit.

Lányok, lányok vigyázzatok
Egy néhány versünkre,
Váljék a mi éneklésünk
Becsületetekre.
Sarkon ugró Katicza,
Szeretné is a Nacza,
Hogyha őtet elvenné
Mostan a Gyuricza.

De röst az ő fonyásában,
Nem veszi el Pali.
Egy asszony meg arra kéri
A tánczos Magdolnát,
Hogyha őtet elvétetné,
Mert megunta párját.
Illegeti fejében
Fejkötőjét Panni:

Ha valaki elvenné,
Szeretné föltenni.
Adjatok hát foglalót,
Legalább petákot.
Nyisd meg, asszony, szépen kérünk,
A pénzes ládádat.
Ne sajnáljad a juhádat,*
Egy darab szalonnádát,
Vélünk tett szivességedért
Járunk egy kis táncot,
Vélünk tett szivességedért
Ugrunk egy kis táncot.

(Tánczolva):

Mondjunk hát jó egésséget
A házi gazdának,
És az ő szerelmetes
Hites társának,
Hogy örömükben bukfenczet hányjanak
Es néha egymás hajába kapjanak.
Maradj te csak gazdaasszony
Jó békességben,
Mert a házigazda
Hasábfát fölkapja,
Szenvedségben hozzád nyujtja.

(Szarvas Mariska gyüjt. Kánya, Tolna-vm.)

* Juha = bőr.

IV.

GERGELY-JÁRÁS.

1.

Szent Gergely napján, márczius 12-én, 3—4 iskolás gyerek csapatba áll, kalapját felpántlikázza és házról-házra jár. Egyik társuk, a bejelentő, előre megy, szerencsés jó napot kiván s megkérdezi: »megengedik Szent Gergely napját köszönteni?« Ha igenlő választ kap, társait is behivja s aztán eléneklik az alábbi verseket. Végül a házbeliek megajándékozzák őket. Az igy gyüjtött pénzt maguk közt felosztják, az ennivalót — tojást, szalonnát stb. — pedig tanitójuknak szolgáltatják át.

MIND (éneklik):

Szent Gergely doktornak,
Hires tanitónknak
Ma van napja.
Régi szokás szerint,
Menjünk isten szerint
Iskolába.

Lám a madarak is
Hadd szaporodjanak,
Majd eljőnek.
A szép kikeletkor
Sok szép énekszóval
Zengedeznek.

Mert ilyetén helyben,
Mint gyümölcsös kertben,
A fia fák,
Nevelkednek ifjak,
Gyermekek, jó fiak
Isten által.

Ily helyben királyok,
Urfiak, császárok
Tanittatnak;
A szegény árvák is,
Elhagyott fiak is
Oktattatnak.

Ti is ezen képpen
Jertek el nagy szépen
Iskolába,
Hol velünk legyetek
És szép részt vegyetek
Tudományban.

Nem jó tudatlanul,
Felnőni parasztul
E világban,

Mert igy emberségre
Nem mehet tisztességre
Ez országban.

Szüléknek öröme,
Mint drága gyöngy szeme,
Ti drága kedvesek,
Krisztus mutat példát,
Hogy ebben ő magát
Keressétek.

Krisztus urunk régen
Itt e földön lévén
Gyermekkorban,
Szereti rendünket,
Ülvén doktorok közt
A templomban.

Jertek el hát velünk,
Mert értetek jöttünk,
Jó gyermekek:
Sok áldást ugy vesztek,
Istennél ugy lesztek
Ti kedvesek.

Ott kell megtanulni,
Miként kell szolgálni
Az istennek,
Hittel, szeretettel,
Szent kegyes élettel
Felségének.

Kérünk hát jó szülék,
Hogy jól megértsétek,
A mit mondunk,
Mert nem azért jöttünk,
Hogy itt időt töltsünk
Házatoknál.

Hogyha nem adhattok
Az utra deákot
Házatokból,
Papirosra valót
Adjatok adományt
Javatokból.

Hogy isten áldása
És szent áldomása
Házatokon
Maradjon mind végig,
Világ végeztéig
Jószágtokon.

BEJELENTŐ (mondja):

Békességet adjon az ur e háznépnek,
A kiknek lábaik igaz uton lépnek,
Közönségesképpen kisdednek, öregnek,
Kik az ur utjában járni törekednek.
Ezentúl a tavasz ujjul virágokkal,
Vitézek kik vagytok ugró paripákkal,
Mint árva táborát ti is tanulókkal
Méltán kövessetek szép fiaitokkal.

Megleszen immáron Gergely pápa napja:
Készülj gyermek, mindjárt viszlek iskolába,
Eleget hevertél itthon a kuczkóban,
Sokat kandikáltál a kásás fazékba.
Pesta, Peti, Gyurkó, Ádám, Imre, Jankó,
Csuszkó, Paszkó, Palkó, Galaboczi, Ferkó:
Ezek mind egyenként táborunkba valók,
Elviszszük ezekkel Ruskát, Pannát, Sárát,
Ha ezek nem lesznek, adjatok szalonnát,
Szalonnával együtt tojást és az anyját,
Görbe garast, márjást és kóczrágó Jutkát:
Így vesztek istentől mindenféle áldást!

MÁSODIK FIU (mondja):

Szerelmes öcséim, kik most el nem jöttök,
Mig mi ide jövünk, megvirágzik a tök,
Azután pediglen kész lesz ABCz-tek —
Az urnak ajánlván mindnyájan bennetek!

HARMADIK FIU (mondja):

Én is feltartanám üres acskóm száját,
Ha valaki villogtatná előttem huszasát.
Nosza, jó gazdám, hát keresse az acskót,
Adjon csak ide egy ötforintos bankót.

MIND (éneklik):

Dicséret, dicsőség,
Tisztesség adassék
Az istennek!

Csendesség, békesség
Légyen a háznépnek!
Ámen, ámen!

(Dobay Sándor gyüjt. Barabásszeg, Göcsej, Zala-vm.)

2.

A Gergely-járásra vállalkozó 6—8 fiu ünnepi ruhát ölt, vagy a viselőruhája fölé térden alul érő fehér inget huz, kalapját pedig egészen elárasztja bokrétára kötött hosszu pántlikákkal. E diszitésben a falu menyecskéi szoknak segédkezni. Vezetőjük nyársat, a többi pántlikás botot hord s ezenkivül az egyik még egy kosarat is visz magával. A nyárs az ajándékba adott szalonna és füstölt hús felszurására szolgál, a kosaras pedig a tojást, kenyeret, kalácsot stb. gyüjti. A pénzen, a mi néha a 30 koronát is megközeliti, maguk közt megosztoznak, az ennivalót a tanitónak szolgáltatják át s ez őket napközben kétszer is megvendégeli. Régebben oly szivesen látták őket, hogy a következő napokban a szomszédos községekbe is átrándultak vendégszerepelni. Ma már több háznál elutasitják őket, a miért aztán durva rögtönzésekkel szoktak maguknak elégtételt venni.

MIND (az ajtó előtt):

— Dicsértessék a Jézus Krisztus!

EGY (belép):

— A Szent Gergely *lovagjai* vagyunk. Társaim, kik kinn vannak, engem biztak meg, hogy engedelmet kérjek kegyelmetektől énekünk elmondására. Hallgassanak meg kegyelmetek bennünket, hiszen nemcsak az imádság, hanem az ének által is a mindenható dicsértetik.

MIND (körben állva éneklik):

Szent Gergely doktornak,
Hires tanitónknak,
Az ő napja!
Régi szokás szerint
Menjünk isten szerint
Iskolába.

Lám a madarak is,
Hogy szaporodjanak,
Majd eljönnek;
A szép kikeletnek
Sok szép énekszóval
Zengedeznek.

Krisztus urunk régen,
Itt e földön lévén
Gyermekkorban,
Szeretvén rendünket,
Ülvén doktorok közt
A templomban.

Mert illendőképpen,
Mint gyümölcsöskertben
A fáitok,
Neveltetnek ifjak
Gyermekek s jó fiúk
Isten által.

Ilyképpen királyok,
Urfiak s császárok
Oktattatnak,
A szegény árvák is,
Elhagyott ifjak is
Tanittatnak.

Ti is azonképpen
Jertek el csak szépen
Iskolába.
Jó tanitónk vagyon,
Kit isten megáldjon,
Ki minket vár.

Hogyha nem adhattok
Mi nekünk diákot
Házatokból,
Papirosra való
Adományt adjatok
Javatokból.

(Távozáskor a ház tornáczán):

Az isten áldása
És szent áldomása
Házatokon.
Maradjon mind végig,
Világ végeztéig
Javatokon.

(*Szőllősy Antal gyüjt. Ivánez, Vas-vm.*)

3.

A fenti 1. szám két első versszakát igy folytatják.

Mert ilyetén helyben,
Mint gyümölcsöskertben,
A fiatal:
Nevelkednek ifjak,
Emberek, jó fiak
Isten által.

Ily helyben királyok,
Urfiak, császárok
Tanittatnak,
A szegény árvák is,
Elhagyott ifjak is
Oktattatnak.

Ti is ezenképpen
Jertek el nagy szépen
Iskolánkba,

6.

Kalandáriomnak harmadik levele,
Ma reggel hogy kérdém, nekem igy felele:
Ma van Gergely-napja, melynek im a jele,
A verbuválásra seregünk fölkele.

Majd elgyün a tavasz, haza gyün a fecske,
A nagy kősziklákon ugrál a bakkecske,
Örül és énekel a fülemülécske,
Majdan vigabb leszen a komor menyecske.

Pista, Peti, Palkó, András, Mihá', Laczkó,
János, Jankó, Gyurkó, tikkergető Ferkó,
Krisztina, Delina, kenyérmaró Kató:
Ez mind egytül-egyig oskolánkho' való.

Hozd elő, barátom, a zsiros tarisznyát,
Hadd raknak beléje tiktojást, szalonnát,
El ne vedd a kicsit, hadd adják a nagyját;
Kezed el ne hagyja, mit a szemed meglát.

(*Berger Mariska gyüjt. Némedi, Tolna-vm.*)

V.

PÜNKÖSDI KIRÁLYNÉ.

1.

Két iskolás leány kezénél fogva vezet egy még kisebb leányt, a pünkösdi királynét, a kinek fejét egy ráborított selyemkendő egészen eltakarja. Utánuk egy negyedik leány kosarat visz, melybe a kapott ajándékot (tojást) teszik. A két vezető egy-egy pálczát tart, a melyre zászlónak selyemkendő van kötve. A falut járva, minden háznál eléneklik:

A pünkösdnek jeles napján
Szentlélek isten küldetett
Erősíteni szivüket
Az apostoloknak,
Melyet Krisztus igért vala
Akkor a tanítványinak,
Mikor méne menyországba
Mindeneknek láttára.
Tüzes nyelveknek szólása,
Ugymint szenteknek zúgása,
Leszálla az ő fejükre
Nagy hirtelenséggel.

Dicsértessék atyaisten,
Mindörökké fiuisten
Szentlélekkel egyetemben
A nagy uristenben.

Áczintus, páczintus,
Tarka tulipányos,
Hintsetek virágot
Az isten fiának.
Elhozta az isten
Piros pünkösd napját,
Mi is meghordozzuk
Királyunk asszonyát.
Enej, denej, denejde!

A szép leányoknak
Három águ haja,
A szép legényeknek
Négy águ bokréta.
Enej, denej, denejde!

A szép menyecskéknek
Utczán az ülésük,
A kis gyerekeknek
Porban heverésük.
Enej, denej, denejde!

Öreg asszonyoknak,
Porhanyó pogácsát,

Oreg embereknek
Csutora borocskát.
Enej, denej, denejde!

A mi királynénkat
Nem is anya szülte:
A pünkösdi hajnal
Rózsából nemzette.
Enej, denej, denejde!

A kíváncsi hallgatóság a királyné kendőjét végül fellibbenti, hogy megcsiklandozhassa. Mert a jó királynénak ilyenkor *magát elnevetni nem szabad.*

(Bolla Géza és ifj. Gróf János gyüjt. Viltnyéd, Sopron-vm.)

2.

Egy fehér kendőt négy sarkánál fogva négy leány tart s e kendő alatt megy a felkoszoruzott fehér ruhás »pünköskirályné«, a ki az ajándék számára egy kosarat is visz magával. Az éneket a kendőt tartó négy leány a házak udvarán mondja el.

Elhozta az isten
Piros pünkösd napját,
Mi is meghordozzuk
Királyné asszonykát.

Nem anyámtól lettem,
Rózsafán termettem,
Piros pünkösd napján
Rózsafán termettem.

Öreg asszonyoknak
Csutora borocskát,
Öreg embereknek
Bársonyos kaputját . . .
(A királynét felemelik.)
Ekkora legyen a kietek kendere!
(Dr. S. Gy. gyüjt. Beő, Sopron-vm.)

3.

Pünkösd első napjának reggelén pár *apró fiúgyerek* összeáll s a legényes és leányos házaknál a következő verset énekli:

Mi van ma? Mi van ma?
Piros pünkösd napja.
Holnap lesz, holnap lesz
A második napja.
Jó legény jól megfogd
A lovad kantárát,
Hogy le ne tépázza
A pünkösdi rózsát.

Jó legény, jó leány,
Vigan ünnepelhetsz,
Templom után estig
Örömre röpülhetsz.
Jó leány, jól megfogd
Az öröm kantárját,
Hogy pünkösdi tánczban
Bú ne szegje szárnyát.
(Pollák Miksa gyüjt. Rábaköz.)

4.

A falu leányai maguk közt pünkösdi királynét választanak. Választásuk rendszerint a legszebb leányra esik. Pünkösd délutánján fehérbe öltöznek, koszorut raknak s a közrefogott királynét lefátyolozzák. Mikor vele valamely ház udvarára betérnek, körötte énekelni és tánczolni kezdenek. Éneküк szövege igy hangzik:

(Lassan.)

Elhozta az isten
Piros pünkösd napját,
Mink is meghordozzuk
Király kisasszonykát,
Király kisasszonynak
Rózsa-koszorúját,
Ifjú legényeknek
Szegfü bokrétáját,
Öreg embereknek
Csutora borocskát,
Öreg asszonyoknak
Töltött galambocskát.

Nem anyától lettem,
Rózsafán termettem,
Piros pünkösd napján
Hajnalban születtem.

Ritka az a búza
Kibe konkoly nincsen,
Ritka a szerelem,
Kibe hiba nincsen.

(Frissen.)

Gyere be, rózsám, gyere be:
Csak magam vagyok idebe,
Két czigány legény hegedül, hegedül,
Csak magam járom egyedül.

Hugom, hugom, hugom,
Szent Örzsébet asszony,
Ki is váltanálak,
Ha váltságom volna.
Miért adtad másnak
Magadat, magadat?
Azért adtam másnak
Magamat, magamat
Viselje az isten
Gondomat, gondomat.

(A királynét felemelik s fátyolát lekapják.)

— Ekkora legyen az N. N.-né néni kendere!

(Németh Jenő gyüjt. Képczelak, Vas-vm.)

5.

A kis királynét négy nagyobb — nyolcz-tiz éves — leány vezeti egy selyemkendő alatt.

Elhozta az isten
Piros pünkösd napját,
Lelkünkbe öntötte
Drága szent malasztját,
Hogy bölcsen használjuk
A földi életet,

Megértsük, megtegyük
Mi istenhez vezet.
Szentlélek tanácsa
Vezessen bennünket,
Lelki erősséghez
Adjon szent kegyelmet.
Fiatal tanuljon
Jót és szépet mindég,
Hogy benne isten és
Ember kedve teljék.
Jámborság erénye
És az úr félelme
Legyen ifju lelkünk
Legszebb édessége.

Adj isten minden jót,
Áldj meg itt minden lakót,
Legyen itten pünkösdkor,
Azután is mindenkor
Pénz, posztó, paripa,
Széna, szalma, szalonna,
Bor, buza, békesség,
Finom fürge feleség.

(Simon István gyüjt. Egervár, Vas-vm.)

6.

Négy nagyobb leány egy nagykendőt tart kifeszítve s alatta két másik leány vezeti a fehérbe öltöztetett kis pünkösdi királynét. Mögöttük megy még egy kosaras leány is, a ki az ajándékot átveszi.

A házról-házra járó csoport mindenhol elénekli »A pünkösdnek jeles napján« kezdetü kath. egyházi éneket, minden versszakot megtoldván ezzel:

Segéljétek a kis királynét,
Kis királyné asszonyunkat
Pár tojással, pár garassal,
Katona-forintokkal.

Az utolsó versszak végén vezetői a kis pünkösdi királynét fölemelik.

(*Vathy István gyüjt. Borszörcsök, Veszprém-vm.*)

7.

Négy-öt serdülő leány pünkösd előtt kiszemel egy 3—4 éves csinos kis leányt pünkösdi királynénak. Ünnep első napjának reggelén aztán felkoszoruzzák s a hajába pántlikát fonnak. Mise előtt ketten elindulnak vele, ketten-hárman pedig kengyeles kosárral (füles félkézkosárral) utánuk mennek, hogy az ajándékul adott tojást, kalácsot és más effélét összegyüjtsék. Mikor valamely ház udvarára érnek, a két vezető bemegy a pitvarba, vagy konyhába és megkérdi, hogy szabad-e bejönni a »pünkösd-járók«-nak. Ha nem engedik meg, *a királynét leültetik* s akkor nem nől meg a gazdaasszony kendere. Ha megengedik, bemennek a szobába és énekelni kezdenek:

Pünkösdnek jeles napja,
Szentlélek isten küldötte,
Erősitse mi szivünket,
Ugy mint az apostolokat stb.

Ilinkám, pilinkám,
Jácz'ntos virágom,
Kertben tulipántok,
Hintsetek virágot
Az isten fiának.

Noha kicsiny vagyok,
Nagyot nem szólhatok,
Ennek a gazdának
Sok jókat kivánok:
Bő buzát, gabonát,
Szerencsés esztendőt,
Lelki üdvösséget.
(A királynét háromszor fölemelve:)
— Ekkora kendere legyen!
(Ismét éneklik:)
Szánjon kendtek királynénknak,
Mi királyné asszonyunknak
Bár tikmonyat, bár kalácsot,
Katona-forintot.*

(Kertész József gyüjt. Balaton-Ujlak, Somogy-vm.)

8.

Itt már csak emléke él annak, hogy két évtizeddel ezelőtt a falu 13—15 éves leányai »pünkösdölni« jártak. Közülök két szines ünneplő ruhába öltözött koszorus leány kisérte házról-házra a fehér ruhás szép

* Itt krajczárt értenek alatta.

pünkösdi királynét. Ha betértek, először valamely ismertebb alkalmi szent éneket énekeltek, utána pedig énekelték a következő szöveget:

Piros pünkösd napján
Mindenek ujulnak,
A kertek és mezők
Virágzásba jutnak.

Bor, buza, békesség,
Lelkünknek egyezség.

Jáczintus, jáczintus,
Tarka tulipános,
Hintsetek virágot
A kis Jézuskának,
Mert én picziny vagyok,
Nagyot nem szólhatok,
Mégis istenemnek
Szolgálni akarok.
Szolgálok, mig élek,
Mig testemben lélek.
Segélje, keetek, királynénkat,
Mi urunkat, asszonyunkat:
Pár tikmonyat,
Pár kalácsot,
Katonaforintot,
Katonaforintot!

(A királynét felemelték, mondván:)

— Ekkora legyen a keetek kendere!

(Szabó Zoltán gyüjt. Szántó, Tolna-vm.)

9.

MIND:

Pünkösdnek jeles napja,
Szentlélek-isten küldöttje,
Erősitse mi szivünket,
Az apostolokat,
Melyet Krisztus igért vala,
Akkor tanitványainak,
Mikor mene mennyországba
Mindenek szeme láttára,
Ugy mint szeleknek zuggása
Leszálla az ő fejükre
Nagy hirtelenséggel,
Segélje meg királynénkat,
Asszonyunkat, asszonyunkat.

KIRÁLYNÉ:

Jáczintus, jáczintus,
Kertben tulipántos,
Hintsetek virágot
Az isten lányának.
Noha kicsiny vagyok
Nagyot nem szólhatok,
De az úristennek
Szolgálni akarok.
Szolgálok mig élek,
Még testemben lélek,
Koporsóm bezártáig,
Koporsóm bezártáig!

MIND:

Szent János áldása
Szálljon erre a házra!
Pár kalácsot, pár tikmonyat,
Katonaforintot
Adjatok, adjatok!
Adjon isten bort, buzát, gabonát
Lélek-üdvösséget!
Nagyra nőjjön a kenderük!
(Indulás előtt:)
Isten maradjon kendtekkel,
Mert minékünk el kell menni
Isten fiát látogatni,
Csillagokat elkisérni.

(Szarvas Mariska gyüjt. Vásáros-Dombó, Baranya-vm.)

VI.

SZENT-IVÁNNAPI SZOKÁSOK.

1.

Szent-Iván napján (Keresztelő Szent János szül. jun. 24-én) a leányok a mezőn tüzet raknak és átugrálják. Az ugrás formáiról rendesen a férjhezmenésre következtetnek. Mig az ugrálás tart, ezt éneklik:

EGYIK:

Virágos Szent-János,
Éjszakád világos.
Mig előtted leszek,
Tiszteletet teszek,
Csak addig világos,
Légy aztán homályos.

MINDNYÁJAN:

Hajtsuk, hajtsuk a cseresnye ágát,
Mert most éli Iványkor világát.
Hadd szakasszak szépiből,
Szeretőmnek színéből.

(Pollák Miksa gyüjt. Rábaköz.)

2.

Szent-Iványnap estéjén a legények és a leányok kimennek a faluvégre s ott meggyujtott seprüket dobálnak a levegőbe. Az üszkös nyelet a káposztás

kertekbe viszik s ott a vetemény közé ledugják. Mikor ez megtörtént, az apróbbak házalni kezdenek a következő szöveg éneklése mellett:

Iványapja van ma,
Kalács köll ma,
Nem köll hajma.
Görögök papja,
Hordók csapja.
Adjanak egy sonkát,
De ne csonkát.
Ha nem adnak,
Mind meghalnak.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Hédervár, Győr-vm.)

3.

Szent-Iványap előestéjén a legények, leányok, gyerekek s a felnőttek közül is sokan kimennek az erdőre, leginkább az erdő nyires részére. Visznek magukkal ennivalót is, hogy kinn maradhassanak egész reggelig. A legények megszárogatott nyirfakéregből szövétneket, »fákiát« készítenek, s ha meggyujtják, hangos kurjongatással futkosnak vele az erdőben, közben pedig feldobálják a levegőbe. Ezt nevezik »Szent Iván tűzének«. Ugyanekkor lesik az »aranyos pátrácz« (páfrány) virágzását, mert azt tartják róla, hogy a virágja olyan fényességet áraszt, mint a nap. Ezt igen kevés ember láthatja meg; de ha egyszer meglátta, »mindentudó táltos« lesz belőle.

(Vathy István gyüjt. Borszörcsök, Veszprém-vm.)

VII.

LUCZÁZÁS.

1.

Egy idősebb legény 6—7 iskolás gyerek kíséretében decz. 13-án, Lucza-nap hajnalán megy házról-házra »*palázúnyi*«. A legény egy »pusli« szalmát visz magával s a sötét szoba közepén rátérdel, aztán mormolni kezdi mondókáját, közben pedig széthinti a csomóból »kikapirgált« szalmaszálakat. Az apróbb gyerekek, kik közül néhánynak kosara és tarisznyája van, az ajtónál vonják meg magukat. A legény mondókái után ezek »kotyolják« a refraint és végül ezek veszik át az ajándékot is.

LEGÉNY:

Tiktyuk, lugygyuk ülőssek legyenek!

GYEREKEK:

Lucza, Lucza, kitty, kotty.

LEGÉNY:

Fejszéjek, furajok um megállon a nyelibe,
Mind e' száfa a helibe!

GYEREKEK:
Lucza, Lucza, kitty, kotty.

LEGÉNY:
Annyi tojássok legyen,
Mind az égen a csillag!
Annyi csibéjek legyen,
Mind a fődön a köviécs!

GYEREKEK:
Lucza, Lucza, kitty, kotty.

LEGÉNY:
Ollan vastag szalánnájuk legyen,
Mind a templom fala!
Ollan hosszi kóbászszuk legyen,
Mind az öreg harang kötele!

GYEREKEK:
Lucza, Lucza, kitty, kotty.

LEGÉNY:
Annyi töpörtőjek legyen,
Mind a Dunába a föhény (föveny)!
Annyi zsirgyuk legyen,
Mind a Gyöngyösbe a viz!

GYEREKEK:
Lucza, Lucza, kitty, kotty.

LEGÉNY:
Kiétek leányának akkora csöcse legyen,
Mind az arató bugyoga!

Kiétek leányának akkora foga legyen,
Mind a törekrugó grábla!

MIND:

Dicsértessék a Jézus Krisztus!

(Dr. S. Gy. gyüjt. Csénye, Vas-vm.)

2.

Három-négy 14—15 éves fiú már éjfél után 2 óra tájban elindul s ha a kazalból a szükséges szalmát már kihuzkodta, bekiált:

— Szabad-e luczázni?

(Ha igenlö a válasz, elkezdik:)

Lucza, Lucza, kitty, kotty!
Tikjuk, ludjok ülősek legyenek,
Teheneik fejősek legyenek, stb.
Lucza, Lucza, kitty, kotty!
Annyi pénzük legyen,
Mint a pelyva-kutyában a pelyva, stb.
Dicsértessék a Jézus Krisztus!
Majd meglátom: mint adtok.
A mit adtok, elveszem:
Van tarisznyám, elteszem.

A gazdasszony az ajtó elé szórt szalmát összetakarítja s beteszi a tyúkólba fészeknek.

(Wittmann Kálmán gyüjt. Nagy-Mákfa, Vas-vm.)

3.

A legények és nagyobb gyerekek a hajnali órákban sorra járják a házakat s szalmával beterítik a tyúkólak és házajtók elejét. Közben az állatok hangját utánozva reczitálják mondókájukat.

Lucza, Lucza, kitty, kotty,
Sáp, sáp, rud, rud, kukorikú!
Annyi csirkéjük legyen,
Mint égen a csillag!
Annyi pénzük, buzájuk legyen,
Mint földön a füszál!
Akkora kolbászuk legyen,
Mint az országutja!
Akkora szalonnájuk legyen,
Mint az utczakapu!
A doktor, patika éhen haljon,
A barmuk zsirtul megfulladjon,
A gazdaasszony sohse lustálkodjon!
Lucza, Lucza, kitty, kotty,
Kukorikú!
(Ha keveslik az ajándékot:)
Lucza, Lucza, kitty, kotty!
Egy csibéjök legyen,
Az is vak legyen. Kotty, kotty!
A lányuknak akkora csöcse legyen,
Mint a bugyogó korsó;
Akkora hasa legyen,
Mint a szapuló sajtár;

Akkora v . . . . a legyen,
Mint a kemencze szája!
Kukorikú!

(Kirner János gyüjt. Töttös, Vas-vm.)

4.

A legények és fiúk párosával látogatják a házakat. Érkezésük alkalmával bekiáltanak:

— Szabad-e *palázolni?*

Igenlő válasz után szalmájukat a konyha földjére terítik, aztán ráülnek és kottyolás nélkül rákezdik:

Tikaik, ludaik jóülősek legyenek,
Leányuknak akkora csöcsö legyen stb.

Ha mondókájuk végére érnek, felugrálnak s a konyhát telehintik szalmával, miközben a csirkék pittyegését utánozzák:

— Pity, pity, pity, pity!

(Kulcsár Ferencz gyüjt. Pósfa, Vas-vm.)

5.

Két gyerek, vagy két legény kora hajnalban fog egy seprüt és *lop* hozzá egy-egy csutak szalmát, aztán sorba látogatják a házakat. A mely házhoz betérnek, az ajtókat és ablakokat kivülről *lesepergetik*, közben pedig mondogatják:

Lucza, Lucza, kitty, kotty!

Mikor ezzel elkészültek, ajtót nyitnak előttük, a luczázók belépnek s elkezdik olyformán, mint a

tyukok szokták, a velük hozott szalmát szétvájni, közben pedig hangosan reczitálják:

Lucza, Lucza, kitty, kotty!
A tiktyuk jó tojók legyenek stb.

Az ott hagyott szalmából az asszonyok tyúkjaiknak fészket csinálnak. Ugyanők a szomszédok favágítóiról forgácsot *lopnak* s aztán ólba dobják, hogy a tyukok jó tojók legyenek.

(Mesterházy Károly gyüjt. Nemes-Dömölk, Vas-vm.)

6.

Több 15—20 éves legény összeverődik s kiki egy nagy 30—40 kilós szalma-köteget vive, köszönés nélkül bemegy a konyhába, a hol a szalmát szórva kezdi a »luczázás»-t.

Lucza, Lucza, kitty, kotty,
Sáp, sáp, kukorikú!
Tikjuk, ludjuk jótojók legyenek.
Sáp, sáp, kukorikú!
Annyi tojásuk, csibéjük legyen,
Mint égen a csillag.
Sáp, sáp, kukorikú!
Annyi zsirjuk legyen,
Mint a kútban a viz.
Sáp, sáp, kukorikú!
Olyan hosszu husos kalbászuk legyen,
Mint a falu hossza! stb.

Mondókájuk végeztével az elszórt szalmában *hentergeni* kezdenek, s ha ajándékvétel után elvonulnak,

a gazdaasszony e szalmából minden állat ólába bevet néhány maroknyit.

(László János gyüjt. Niczk, Vas-vm.)

7.

A gyerekek kora hajnalban *lopott* szalmával jelennek meg. Mikor illedelmesen beköszöntenek, a szalmát gyorsan ledobják és rátérdelnek, aztán rákezdik:

Kitty, kotty!
Tiktyuk, ludgyuk ülősek legyenek.
Fejszéjek, furajuk
Ugy megálljon a helébe',
Mind egy szálfa a tövébe'.
Zsirgyuk annyi legyen,
Mind a kutban a viz.
Töpörtőjük annyi legyen,
Mind a kútban a föhény.
Tojásuk annyi legyen,
Mind az égen a csillag.
Pénzek annyi legyen,
Mind a pelva-kutyóba a pelva stb.

A hosszú mondóka végeztével, a szalmát vájni kezdik, hogy vele az egész szoba tele legyen. A gazdaasszony e szalmát utóbb gondosan összesepri s elteszi tavaszra fészeknek a tyukok megültetéséhez.

(Bozzay Mihály gyüjt. Surány, Vas-vm.)

8.

A luczázó gyerekek hajnalban szalma-csomóval lépnek be a szobába:

Dicsértessék a Jézus Mária!
Adja isten,
Hogy több Lucza-napját megérhessék,
Erőben, egészségben eltölthessék.
Maguk disznajuknak stb. (Végül:)
Pénzük annyi legyen,
Mint a polyva.
(Elkiáltják magukat:)
Kotkodács, kukorikú!
(A szalmából fészket csinálnak s beleülve folytatják:)
Tiktyuk, ludgyuk jó tojósak legyenek,
Annyit tojjanak,
Mint az égen a csillag.
Maguk lányuknak akkora csöcse legyen,
Mint a bugyogó korsó.
Keetek lányának akkora s . . . e legyen,
Mint a kemencze szája.
Adjon isten
Bort, buzát, békességet;
Ha meghalunk, mindnyájunknak
Örök üdvösséget!
Dicsértessék a Jézus Mária!

(Köttbaum Sándor gyüjt. Kapuvár-Gartha, Sopron-vm.)

9.

Két-három 10—15 éves gyerek egy-egy csomag szalmával indul »Luczát köszönteni«. Csomagjukat kívül az ajtóhoz teszik, ráülnek, aztán rákezdik:

Lucza, Lucza, kitty, kotty!
Galamonya kettő,
Mind a kettő meddő.

(A rendes kivánalmak után:)

Akkora csöcsi legyen a kietek lányának,
Mind a bugyigás korsó, korsó.
Akkora s . . gi legyen a kietek lányának,
Mind a kemencze szájo, szájo.
Ugy állon a kietek fejszéje a nyelébe',
Mind t . ki, p . csi a helébe', helébe'.
Lucza, Lucza, kitty, kotty!
Galamonya három,
A pálinkát várom!

A luczázók rendszerint pálinkát és aszalt gyümölcsöt kapnak, aztán sietnek a többi házakhoz.

(Fatér F. Ferencz gyüjt. Söjtör, Zala-vm.)

10.

Két-három iskolás fiú kora hajnalban elindul hasábfát, vagy ha ez nem akad, forgácsot *lopni*, aztán benyitnak annál a háznál, a hol »kotyolni« akarnak. Ha a kért engedélyt megkapják, a fát vagy forgácsot az ajtó küszöbére, vagy a pitvar földjére teszik, aztán kiki a magáéra ráül s kotyolni kezd.

Lucza, Lucza, kitty, kotty, kitty, kotty,
Kalamonya kettő, kettő, kettő,
Mind a kettő meddő, meddő, meddő.
Kietek lyányának akkora csöcsi legyen stb.
Kietek tikja, ludja annyit költsön,
Mint az égen a csillag, csillag, csillag.
Kietek lova ugy csikózzék,
Mint a hangyál, hangyál, hangyál.
Szálljon isten házukra,
Hat szekérrel, hat lóval,
Kilencz borjus tehénnel,
Szent Jób, szent Iván.
Három angyal áll.
(Gönczi Ferencz gyüjt. Páka, Zala-vm.)

11.

Mint az előző sz. göcseji kotyolók.
Lucza, Lucza, kitty, kotty;
Tyeteknek * tiktyok, luggyok um megüllön,
Mind az én két kis monyam a hőelibe **
Dömötör Péter
Kutya zséter
Lucza, Lucza, hajnal lesz!
Tyetek lyánya szajha lesz.
Tyetek tiktyok, luggyok stb.
Galamonya három,
Száraz körtét várom.
(Gönczi Ferencz gyüjt. Szilvágy, Zala-vm.)

* Kendteknek.
** *Helyében.*

12.

Mint a 10. sz. göcseji kotyolók.

Lucza, Lucza, kitty, kotty!
Tyetek lyányának akkora csöcsi legyen stb.
Lucza, Lucza, kitty, kotty!
Tyeteknek annyi réczéje legyen,
Mint a réten a füjszál.
Lucza, Lucza, kitty, kotty!
Tyetek tiktya tojjék,
Másé meg csatázzék.
Lucza, Lucza, kitty, kotty!
Kalamonya három,
A pálinkát várom.

(Gönczi Ferencz gyüjt. Bak, Zala-vm.)

13.

Három-négy 10—14 éves fiú csoportba áll. Néha 8—10 ilyen csoport is kergeti egymást a faluban. A fiuk mindegyike nagy botot hord, a melyet egy »Üdvözlégy Mária stb.« után elreczitált mondókájuk folyamán maguk alatt keresztben kell tartaniok, hogy ráguggolhassanak s így guggon állva ide-oda ugrálhassanak.

Lucza, Lucza, kitty, kotty, kitty, kotty.
Galagonya kettő, kettő,
Nekem is van kettő,
Mind a kettő meddő.
A keetek disznajának

Akkora szalánnája legyen
Mint ez az ajtó, ajtó stb.

(Fehér Jenő gyüjt. Pola, Zala-vm.)

14.

A kotyoló suhanczok egyenesen a favágítóhoz mennek s onnan egy tuskót vagy hasábfát visznek a pitvarba, a hol ráülnek és »kotyónyi« kezdenek:

Lucza, Lucza, kitty, kotty!
Gelegenye kettő,
'zén monyam is kettő! stb.
Ollan magos legyen a keetek kendere,
Mind a templom tornya,
Lucza, Lucza, stb.
A keetek tiktya tojjék
A másé meg f . . sék.

Itt a házi asszony kukoriczát hint a tuskó köré, aztán ráereszti baromfiait, hogy jó tojók legyenek.

(Kertész József gyüjt. Komárváros, Zala-vm.)

15.

Két-három fiú kora reggel megjelenik a favágítónál és onnan egy jókora tuskót behengerget a szobába, s ha az ajtó mögött elhelyezte, ráül, aztán hangosan rákezdi:

Kitty, kotty, kitty, kotty!
Adjon isten bé bort, bé buzát,
Léleküdvösséget legtöbbet, legtöbbet.

GÖCSEJI LUCZÁZÓK.

(Az ajtót könyökeikkel döngetik, a gazdaasszony pedig kukoriczát szór reájuk.)

Akkora szalonnája legyen a kieetek
Mind ez az ajtó, ajtó! [disznajának,
Kitty, kotty, stb.
Annyi csirkéje legyen a gazda'sszonynak,
Mind égen a csillag,
Földön a fűszál, fűszál!
Kitty, kotty, stb.
Adjon isten egy rongyos óllat
És bele száz apró malaczot!
Kitty, kotty, kitty, kotty!
Adjon isten bé bort, bé buzát,
Léleküdvösséget legtöbbet, legtöbbet.

(Bagyary Simon gyüjt. Galambok, Zala-vm.)

16.

Szűz szent Luczáról azt tartja a somogyi nép, hogy nem akart férjhez menni s rokonai ezért halálra kínozták. Noha gazdag kérői voltak, Lucza inkább eltűrte a halálos kínokat, mintsem hogy egy férfi vágyainak kiszolgáltassa tisztaságát. Nagyon szerette isten világát és a házi állatokat. Halála után az úr e szelídségeért felemelte szentjei közé. Lucza napját a nép félünnepnek tekinti, s a hol ennyire tiszteletben tartják, a fiúk és leányok már névnapja előestéjén fölkerekednek, minden ház ablaka alatt elreczitálván a következő rigmusokat:

Megjöttem én jó este,
Lucza köszöntésére.
Lucza fekszik ágyában
Az őrző angyalával.
Gyere, Lucza, menjünk el,
Mennyországot nyerjünk el,
Ha mi aztat elnyerjük,
Boldog lesz az életünk.

Másnap hajnalban a 14—16 éves fiúk egyik ház udvarán fát *lopnak* s vele elmennek a másik házhoz, ott aztán ráülnek és »kottyolni« kezdenek:

Kitty, kotty! Kitty, kotty!
Maj hajnal lesz,
Ha megvirrad,
Majd reggel lesz.
Adjon isten kendteknek
Száz malaczot, egy rossz ólat.
Kitty, kotty! stb.

Míg ezt reczitálják, a gazdaasszony egy kosáron át vizet hint a fiúkra és közben szórja rájuk a kukoriczát is, a mit aztán tyúkjaival etet fel, hogy jó tojók legyenek. A fiúk a lopott fát — nehogy vele a szerencsét (ezuttal a tyukok hasznát) elvigyék — ott hagyják, de helyette e háznál már *lopnak* másikat, mert a fának csak úgy van hatása a kivánalmak teljesedése körül, ha lopott.

(Kis Jenő gyüjt. Karád, Somogy-vm.)

17.

A »kotyúni« induló gyerek egy dorongot, vagy egy tuskót visz a hóna alatt s ha kértére beeresztik, leteszi a küszöbre, vagy a kályha mellé, aztán ráül és rákezdi mondókáját. Közben a tojó tyukok számára kukoriczát hint szét a szobában.

Kitty, kotty! Kitty, kotty!
Majd hajnal lösz,
Majd mögvérad.
Gelegonya kettő,
Biró hátán teknyő,
Benne ül a jegyző.
Kitty, kotty! Kitty kotty!
Majd hajnal lösz,
Majd mögvérad.
Akkora szalonnája legyék a keetek [disznajának
Mint az ajtó, stb.
Olyan vastag legyék a keetek lánya,
Mint a banya-kemencze.
Adjon isten keeteknek
Száz malaczot, egy ólat stb.

Mikor a kotyuló eltávozik, a gazdaasszony gondosan összesöpri az elszórt kukoriczaszemeket s más hatféle eleséggel összekeverve, »abrincsból« eteti meg vele a tyukokat. Mielőtt ugyanis a tyukokat reggel kieresztené, a földre egy abroncsot tesz s az eleséget az abroncson belül hinti el.

(Cséplő Ernő gyüjt. Puszta-Kovácsi, Somogy-vm.)

18.

Luczanap előestéjén, az apróbb gyermekek házról-házra járnak s ajtó mögött a magukkal hozott fára ráülnek, aztán elkezdik a »kotyolás«-t:

Kitty, kotty, kitty, kotty,
Majd hajnal lesz,
Majd megverrad!
Annyi csirkéjük legyen keeteknek,
Mint az égen a csillag
Az égen a füszál!
Kitty, kotty, kitty, kotty,
Majd hajnal lesz,
Majd megverrad!
Annyi tejük, vajuk legyen, stb.

Kotyolás közben a gazdaasszony kukoriczát szór a fiúkra s ezek ott, a hol őket szivesen fogadták, másnap szintén megjelennek és a következő verset mondják:

Megjöttem jó reggvee
Lucza köszöntésére.
Lucza fekszik ágyába'
Őrző angyalávaa'.
Gyere, Lucza, mennyünk ee,
Mennyországot nyergyük ee,
Ha mink aztat eenyergyük,
Örök boldogok leszünk.
Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Lucza estéjén a kotyolók ott hagyott fájával az ólat megkurkálják, hogy a tyukok jó tojók legyenek.

(Mányok Ferencz gyüjt. Szakes, Tolna-vm.)

19.

A luczázó legények régebben akkora gerendát vonszoltak be a szobába, hogy a végét még az ágy alá is be kellett dugni; ma már csak kisebb törzsököket, vagy fadarabokat hoznak be és énekelni kezdik:

Lucza fekszik ágyában, stb.

Végeztével a törzsökre ülnek és reczitálják:

Kitty, kotty! Kitty, kotty!
Majd hajnal lesz,
Majd megvirrad.
Kitty, kotty! Kitty, kotty!
Akkora szalonnája legyen a keetek
disznajának,
Mint ez az ajtó!
Akkora orrja legyen neki,
Mint a mester-gerenda! stb.

Mikor ezzel is végeztek, a gazdaasszony meghinti őket kukoriczával és vizet is önt rájuk, miközben tyúkjait hívja:

— Híjjad pizsém, híjjad!

A kukoriczát reggel összeseprik s a baromfiaknak vetik, hogy jó tojók legyenek. A törzsökből, vagy fadarabból levágnak egy darabot és a tyúkólba vetik. Régebben a szivesen látott vendégekre nagyon ügyelni kellett, mert a gerendát mindig *mástól lopták*, ha aztán egyéb nem akadt, elvitték még a kapufélfát is.

(Szabó Zoltán gyüjt. Szántó, Tolna-vm.)

20.

Gyerekek, legények, fiatalabb házas emberek egyaránt eljárnak »kottyozni«. Mikor oda érnek, a ház udvaráról egy tuskót bevisznek a szobába, a hol az ajtó mellé teszik, ráülnek s elkezdik:

Kitty, kotty! Kitty, kotty!
Majd megvirrad,
Majd hajnal lesz.
Galagonya három,
Biró nyakán járom!
Kitty, kotty! Kitty, kotty!
Majd megvirrad,
Majd hajnal lesz:
... Akkora hája legyen a kendtek disznajának
Mint a pap vödre.
Kitty, kotty! Kitty, kotty! stb.
Annyi csibéje legyen kendteknek,
Mint az égen a csillag,
Földön a fűszál.
Kitty, kotty! Kitty, kotty! stb.

Itt a gazdaasszony kukoriczát szór rájuk, ők pedig elkezdik:

Csi-csi, li-li, bi-bi!
Csi-csi, li-li, bi-bi!

Mikor a megajándékozott látogatók távoznak, a tuskót a szobában hagyják.

(Farkas Ignácz gyüjt. Vásáros-Dombó, Baranya-vm.)

21.

A »kottyozó« fiú csendesen az ajtó mögé guggol és elkezdi:

Kitty, kotty, kitty, kotty!
Majd megverrad,
Majd hajnal lesz!
Majd megverrad,
Majd reggel lesz!

Annyi csibéje, libája legyen kendteknek mint az égen a csillag!

Kitty, kotty, kitty, kotty! stb.

Akkora órja* legyen a kendtek disznajának, mint egy mestergerenda!

Kitty, kotty, kitty, kotty! stb.

Akkora szalonnája legyen a kendtek disznajának, mint egy hidastábla!

Kitty, kotty, kitty, kotty! stb.

Olyan táltott szájja legyen a kendtek lányának, mint az ozorai hordó!

Kitty, kotty, kitty, kotty! stb.

Akkora csöcse legyen a kendtek lányának, mint a dóri korsó!

Kitty, kotty, kitty, kotty! stb.

Úgy gyűjjön a kendtek öreganyjának a száján a szó, mint a kemencze száján a füst!

Kitty, kotty, kitty, kotty! stb.

* Hátgerincze.

Annyi kendere legyen kendteknek, mint a réten a fűszál.

Kitty, kotty, kitty, kotty! stb.

Hideg vegye a házukat, dér csipje az orrukat!

Kitty, kotty, kitty, kotty! stb.

Annyi tej, turó, vaja legyen kendteknek, mint a kanálisban a víz!

Kitty, kotty, kitty, kotty!

Majd megverrad,

Majd hajnal lesz!

Majd megverrad,

Majd reggel lesz!

Átment a kend lánya a szomszédba, belépett a pocsétába, rája föccsent az orrára.

Kitty, kotty, kitty, kotty ...

(Kimenet kotyognak tovább.)

A közeli Sásdon Sebők Mihály értesítése szerint a gazdaasszony egy edényben kukoriczát tesz a kotytyozó elé, a ki mondókája végeztével belemarkol a kukoriczába s azt visszapotyogatva a tyukokat hivja, mintha meg akarná őket etetni.

(Szarvas Mariska gyüjt. Kapos-Szekcső, Baranya-vm.)

VIII.

KORBÁCSOLÁS APRÓSZENTEKKOR.

1.

A legények és gyerekek a csizmaszárukba fűzfavesszőt dugnak s párosával már kora hajnalban elindulnak aprószenteket köszönteni. Először ezt a rigmust mondják el:

Hála légyen az istennek,
Hogy megértük ezt a mái szent napot,
Ugymint aprószentek napját.
Engedje az édes Jézusom,
Hogy többeket is érhessünk
De ne ilyen búval, bánattal,
Hanem örvendetes napokkal.
Adjon az isten bé bort, bé buzát,
Lelkünknek örök üdvösséget.
Dicsértessék a Jézus Krisztus!

(Vagy e szó után »adjon« így folytatva:)

Adjon isten bé bort, bé buzát, boroczkot,
Kurta farku malaczot,
Szekerünknek kereket,

Csutoránknak feneket,
Abból igyunk eleget.
Dicsértessék a Jézus Krisztus!

(Vagy az egész helyett:)

Hála légyen az istennek,
Hogy nincs szarva az egérnek,
Mert ha neki szarva volna,
Sok asztagot széjjelszórna.
Adjon isten szekeret,
Csutoránknak feneket,
Abból igyunk eleget.

(Az egész háznépet korbácsolva:)

Kelléses ne legyen,
Porzsávás ne legyen,
Friss legyen,
Jó etető, itató legyen,
Jó szántó, vető legyen,
Jó fonó, varró legyen,
Jó ebédfőző legyen,
Férjhez menjen,
Mint az öregasszony,
Ne dudogjon!

A gazda korbácsukkal kimegy az istállóba s a marhákat is megveregeti:

Jó evő, jó ivó légy,
Jó dolgos, jó szekérhuzó légy,
Jó fejő légy!

Ezután odaveti elibük azt a szénát, a melyet még karácsonykor az asztal alá tettek.

(Szabó Zoltán gyüjt. Szántó, Tolna-vm.)

2.

A gyerekek »lucsi« fenyő-ággal mennek házról házra »virgácsolni«. Beköszöntőjük így hangzik:

Engedje az Isten:
Több aprószentek napját is érhessünk,
Erővel, egészséggel,
Nem ilyen bú és bánattal,
Örvendetes napokkal,
Bé buzát, bé bort.
Léleküdösséget! (Korbácsukat előrántva:)
Keléses ne legyen a keetek házik.

(Joó Károly gyüjt. Bátaszék, Tolna-vm.)

3.

A legények hajlós fűzfa-galyból több ágú korbácsot fonnak s vele aprószentekkor sorra járják a leányos házakat.

Hálá isten, megértük
Aprószentek napját!
Adja isten,
Hogy esztendö-ilyenkorra is megérhessük;
De ne ilyen búval-bánattal,
Hanem szép örvendetes napokkal.
(A leányokat korbácsolva:)
Egészséges legyen,
Keléses ne legyen!

Ebben az új esztendőben
Friss legyen!
Ha borért küldik,
Vizért menjen;
Ha vizért küldik,
Borért menjen.
Kert alatt küldik,
Utczáról menjen;
Utczáról küldik,
Kert alatt menjen.
Váljék egészségére!

(Kende Janka gyüjt. Alsó-Bagod, Zala-vm.)

4.

A legények és gyermekek 4—12 ágra font korbácsot — néha még kézfejvédővel is ellátva — rejtenek a dolmányuk alá s házról-házra járva, az ajtó előtt elkezdik:

Hála isten, hogy megértük stb.

(Mint az előbbiben. Aztán benyitnak és korbácsolni kezdik a háziakat s a helyzethez alkalmazkodva ezt mondogatják:)

Keléses ne légy,
Porzsávás ne légy,
Friss légy,
Egészséges légy,
Jó tanuló légy,
Jó szófogadó légy,

Jó furó-faragó légy,
Házasodni készülj,
Férjhezmenni készülj,
Jó szövő-fonó légy,
Jó varró légy,
Jó sütő-főző légy,
Ha vizért küldnek, borért menj,
Ha sörért küldnek, pálinkáért menj.
(Ha végeztek:)
Adjon isten bé bort, bé buzát,
Léleküdvösséget legtöbbet!

— Jó röggelt adjon isten!
(Peterdi László gyüjt. Felső-Segesd, Somogy-vm.)

5.

A gyerekek gömbölyűre, vagy négyszögletűre font korbácscsal berontanak s a kit érnek, a számukra már előkészített karácsonyi kalács fejében megveregetik, közben ezt a rigmust hajtogatván:

Egészséggel, békességgel!
Több jóval, kevesebb bűnnel!
Keléses ne legyen a helye!
(Kuszák Béla gyüjt. Tényő, Győr-vm.)

1—2.

Fodori Katicza.

A)

»Eladtalak lányom, egy itcze bor árun,
Egy kajla garason.«
»»Kinek édes anyám?«« »Borosfai Lászlónak.«
»»Én ahhoz nem megyek, menjen ké' el maga.««
»De ahhoz köll menned, ha mindjárt meghalsz is.«
— Jó reggelt, jó reggelt, Fodori nagyasszony,
Kedves napamasszony!
Hol van a menyasszony, Fodori Faticza,
Kedves hütvös párom? —
»Öltözik, vetközik röjtött kamarába
Haláli ruhába.«
— Jó reggelt, jó reggelt, kedves hütvös párom!
Nyisd föl az ajtódat, röjtött kamarádat. —
»»Nem nyitom ajtómat, röjtött kamarámat,
Nem vagy hütvös párom, megölő gyilkosom.««
— Fodori nagyasszony, kedves napamasszony,
Nem vádol társának, ölő gyilkosának. —
»Kössed ló farkára, addig mindig húzasd,
Mig annak nem vádol.«

»»Lassan menj, lassan menj, Vidrai Pál fia,
Kerék arany szoknyám tele vagyon vérrel,
Fekete két szömöm homályba borúltak.««
»»Lassan menj, lassan menj, Borosfai László,
Kedves hütvös párom.
Kerék arany szoknyám tele vagyon vérrel;
Fekete két szömöm homályba borúltak.««
Röptön le is oldta, csakhamar kérdezte:
— Mit ennél, mit innál, Fodori Katicza,
Kedves hütvös társam? —
»»Nem eszem, nem iszom, mind eleget adtál;
De mégis megennék gyönge szajkó szárnyát.««
Borosfai László kapta a puskáját,
Hajtja a vadakat, lövi madarakat;
Mire haza vitte gyönge szajkó szárnyát,
Fodori Katiczát ki is nyujtóztatták.

(Kardos Albert gyüjt. Resznek, Göcsej, Zala-vm.)

B)

(Tájszólás szerint.)

»Elattalak lányom, Fodori Katica!«
»»Kinek iëdës anyám?«« »Borosfaji Lászlunak.«
»»Nëm mënëk iën hozzá, mënnyën kë el maga.««
— Fodori nagyasszony, kedves napamasszony,
Főzzön jó vacsorát.
Fodori Katica, kedves hütfös párom,
Üjj bé az asztalho. —

Béült az asztalho, lëdopta villáját,
Borosfaji Lászlu fölakarta vönnyi,
Fodori Katica lëhajlott utáno,
Borosfaji Lászlunak mëglátto lólábát.
Kümënt az asztaltul, el is sirta magát.
»»Anyám, iëdës anyám, mëgöltiel engëmet.««
— Fodori nagyasszony, kedves napamasszony,
Hun van a mënyasszony? —
»Ötözik, vetközik röjtött kamarábo,
Haláli ruhábo.«
— Fodori Katica, kedves hütfös párom!
Nyizsd föl az ajtudat, röjtött kamarádot. —
»»Nëm nyitom ajtumat, röjtött kamarámot,
Nëm vagy hütfös párom, mëgölüö gyilkosom.««
— Fodori nagyasszony, kedves napamasszony,
Nëm vádu párjánok, ölüö gyilkosánok. —
»Közsd a lófarkáho, addig mindég huzazsd,
Még annak nëm vádu.«
»»Lassan hajcs, lassan hajcs, Vidrai Pál,
Kerék aran szoknyám tele van mán vérrel.««
— Csak hajcs, Vidrai Pál, mentül jobban lëhet. —
»»Lassan hajcs, lassan hajcs, Vidrai Pál,
Ráncos száru csizmám teli vagyon vérrel.««
— Csak hajcs, Vidrai Pál, mentül jobban lëhet. —
»»Lassan hajcs, lassan hajcs, Vidrai Pál,
Sárgo bodor hajam vérben uszik immán.««
— Csak hajcs, Vidrai Pál, mentül jobban lehet. —
»»Lassan hajcs, lassan hajcs, Borosfai Lászlu,
Kedves hütfös párom.

Fekete kiët szömöm homályban borultak.««
— Áll mëg kocsis, áll mëg!
Mit enníl, mit innál, Fodori Katica,
Kedves hütfös párom? —
»»Nëm ëhetëk iën mást, jönge szajku szárnyát.««
Borosfai Lászlu kapja a puskáját,
Hajtya a vadokat, égi madarokat.
Mire haza vüttö jönge szajku szárnyat,
Fodori Katicát kü ís nyôjtósztatták.

*

Diófa koporsut faragnak az ácsok.
Fodori nágyasszony hozza koszorúját,
Nëm a mënnyasszonynak, csak a sziëp halottnak.
»Fodori Katica, kedves iëdës lányom!
Keserves szivembü nëm mëgy kü a bánat,
Mëgölnek a kinok, bocsázsd mëg bünömet.«
»»Vüdd el, iëdës anyám, vüdd ê koszorúdot;
Átkozott a fód is, a hová lëtësznek,
Fü rajt në terëmjën, virág elhërvaggyon,
Nëm is bocsátok mëg, hogy is bocsáthatnék,
Mikor az ördögnek hatalmáro attál.««
Fodori nagyasszony liliomot ültet,
Fehér liliomot leányo sirjáro.
»Fodori Katica, kedves iëdës lányom!
Keserves szivembü nëm mëgy kü a bánot,
Megölnek a kinok, bocsázsd mëg bünömet.
Vérëm a véröddel ëggy patakba follyon,
Lölköm a lölköddel ëggy istent dicsérjën,
Mënnyeknek közepin örökkin élhessën.«

(Kardos Albert gyüjt. Resznek, Göcsej, Zala-vm.)

3.

Templomkerülő.

A karádi biróné
Küldte lányát misére;
De a lánya nem ment el,
Beugrott a kis kertbe.
Ottan virágot szedett,
Abból koszorut kötött.
Mikor elsőt kötötte,
Pap a misét elkezdte.
Másodikat kötötte,
Pap az urat fölvette.
Harmadikat kötötte,
Pap a misét végezte.
Negyediket kötötte,
Három gonosz ment érte.
Ötödiket kötötte,
Három gonosz ott érte.
Fogta ördög hátára,
Vitte pokol ajtyára.

»Zuggó pajtás, eressz be!
Testet hoztam lelkestül.
Ültessétek le székre,
Itassátok meg vizzel.
Öntsetek az üvegbe,
Üvegből a pohárba.«

Mikor elsőt megitta,
A fejét lehajtotta.
Másodikat megitta,
Szivét elszoritotta.
Harmadikat megitta,
Szavát megindította.

»»Izenek az apámnak,
Apámtól az anyámnak,
Hogy a fiát tanitsa,
A misére elhajtsa,
Mert ki aztat kerüli,
A poklot megérdemli.
Lám, én aztat kerültem
S a pokolba kerültem.««

Negyediket megitta,
Szavát elállitotta.
Ötödiket megitta,
Lelkét kiszakitotta.

(Szemnecz Emil és Dr. S. Gy. gyüjt. Köttse, Somogy-vm.)

4—6.

Az asszony.

A)

»Mit sirsz, mit keseregsz, édes feleségem?
Van nekem jószágom, sok szép gazdaságom,
Sok szép gazdaságom, szép szántóföldeim,
*Szép szántó*földeim, jótermő szőleim,

Jótermő szőleim, három gulya marhám,
Három gulya marhám, négy szép hintós lovam,
Négy szép hintós lovam, kőből rakott váram,
Kőből rakott váram, szép eladó lányom!«

— Verje meg az isten sok szép gazdaságod,
Hordja el az árviz szép szántóföldeid,
Jégeső verje el jótermő szőleid,
A menykő csapja meg négy szép hintós lovad,
A dög eméssze meg három gulya marhád,
Szakadjon hegyibéd kőből rakott várad,
Magam se érjem meg a holnapi napot,
Hogy ha nincsen néked ifju legénységed!
(Káldy Imre gyüjt. Nagy-Dém, Veszprém-vm.)

B)

»Mit sirsz, mit keseregsz, kedves feleségem?
Van nekem jószágom, sok szép gazdaságom,
Sok szép gazdaságom, szép eladó lányom,
Szép eladó lányom, kőből rakott várom,
Kőből rakott várom, robogó ménesem,
Robogó ménesem, gulyabeli marhám,
Gulyabeli marhám, szép szántó földeim,
Szép szántó földeim, kaszáló réteim!«
— Az isten vegye el szép eladó lányod,
A nyila verje meg kőből rakott várod,
A tatár hajtsa el robogó ménesed,
A dög eméssze meg gulyabeli marhád,
Az árvíz hordja el szép szántó földeid,
Az iszap öntse be kaszáló réteid!

Az ökör a földet nem magának szántja,
Az asszony a lányát nem magának szánja,
Szépen felneveli, más kézre ereszti,
De szép szemmel nézi, ha ura szereti . . .
Máshol töltötted el szép ifjúságodat,
Velem töltötted el búdat, bánatodat.

(Turcsányi Andor gyüjt. Tés, Veszprém-vm.)

C)

»Mit busulsz, mit bánkódsz ifju feseségem?
Nincsen nékem pénzem, teli-láda kincsem,
Fényes fóka-gulyám, lobogó*) ménesem?«

— A föld eméssze meg a te láda kincsed,
A dög eméssze meg a te fóka-gulyád,
A farkas hordja el lobogó ménesed:
Hogyha nincsen néked ifju legénységed!

(Szarvas Mariska gyüjt. Ireg, Tolna-vm.)

7.

Utonálló.

‚Minden édes anya meggondolja magát,
Hogy kinek adja el szép hajadon lányát!
Engem is eladott az én édes anyám
Egy utonállónak, egy embergyilkosnak,
A ki minden éjjel elszökik mellőlem
Utakat állani, embereket ölni,

*) *E. h.* »robogó«.

Minden éjfél tájban oda hozza mellém,
Oda hozza mellém a véres ruháját.'

»Társam, édes társam, vidd el ezt a ruhát
A sötét barlangba, a vizes patakba.
Ott is ugy ereszd le, senki meg ne lássa,
Még a madarak se szóljanak reája.
Ugy mosd ki, ugy mosd ki, zuhanja se halljon,
Zuhanja se halljon, csöpp vize se lásson!«
»Társam, édes társam, sirtál te valahol?«
‚Nem sirtam, nem sirtam, én uram, én uram;
Cserfa füstje fogta kökény-kék szememet,
Annak lángja csapta piros két orczámat.'
»Társam, édes társam, mért sirtál, mért sirtál?«
‚Apámtul izentek, menyegzőbe menjek,
Öcsém házasitják, hugom férjhöz adják.'
»Társam, édes társam, mit visz' ajándékot?«
‚Uram, édes uram, egy pár viasz-gyertyát.
Ugy van ott a szokás, ha lányt férjhöz adnak,
Legényt házasitnak, viasz-gyertyát adnak.'
»Társam, édes társam, mitől van, mitől van:
Atyád erdejében madarak sem szólnak?«
‚Uram, édes uram, ugy vagyon a szokás,
Mikor lányt eladnak, madarak sem szólnak.'
»Társam, édes társam, mitől van, mitől van:
Atyád mezejében ekén nem szántanak?«
‚Uram, édes uram, ugy vagyon a szokás,
Mikor lányt eladnak, se vetnek, se szántnak.'
»Társam, édes társam, mitől van, mitől van:

Atyád városában nagyon harangoznak?«
‚Uram, édes uram, ugy vagyon a szokás,
Mikor lányt eladnak, hirharangot huznak.‘
»Társam, édes társam, mitől van, mitől van:
Atyád udvarában én sok népet látok?«
‚Uram, édes uram, ugy vagyon a szokás,
Mikor lányt eladnak, szép sereggel járnak.‘
»Társam, édes társam, mitől van, mitől van:
Atyád udvarában nagy jajgatást hallok?«
‚Uram, édes uram, ugy vagyon a szokás,
Mikor lányt eladnak, jaj-szóval siratnak . . .‘
‚Fogjátok, vigyétek tömlöcz fenekére:
Atyámat megölte, anyámat megölte!
Vigyétek, tegyétek tömlöcz fenekére:
Öcsémet megölte, hugomat megölte!‘

(Szarvas Mariska gyüjt. Kánya, Tolna-vm.)

8—9.

Molnár Anna.

A)

(Töredék.)

Egy katona a menyecskét
Csalogatta más országra;
Addig, addig csalogatta,
Mig egyszer csak el is csalta.
Mentek, mentek egy kis erdőt,
Egy kis erdőt, egy kis mezőt;
Találának egy szép fára,
Szép fa alatt hüs mohára.

»Ülj le ide, kis menyecske,
Nézz egy kicsit a fejembe.«

(Mig a fejében keresgetett, a menyecske egyre azon gondolkozott, hogy miként szabadulhatna meg. Mikor a katona ott az ölében elaludt, kirántotta Tamás-kardját s vele az alvó fejét levágta, aztán:)

Felöltözött ruhájába,
Visszanyargalt hazájába.
‚Jó napot, jó biró gazda!
Adsz-e szállást az éjszaka?‘
»Nem adhatok, jó katona,
Mert nincs nékem feleségem,
Ki vacsorát főzne néked.«
‚Nem kell nékem a vacsorád,
Csak kell nékem meleg szobád.‘

(Meleg szobát azt kapott, meg vacsora is lett. Lefekvés előtt aztán a vendég ujra megszólamlott:)

‚Huzd le, biró, a csizmámat,
Szárogasd meg a kapczámat.‘
»Huzd le, lányom, a csizmáját,
Szárogasd meg a kapczáját.«
»»Apám, apám, édes apám,
Ez volt az én édes anyám!««
»Hallgass, beste kurafia,
Elment anyád katonával.«
»»Apám, apám, édes apám,
Ez volt az én édes anyám!
Megösmerem lábairol,
Vékony karcsu derekáról,

Legyintgető két karjárol.««
Kigombolta a kaputját,
Megkínálta szopós fiát,
Megkérlelte jámbor urát.
(Dr. S. Gy. gyüjt. Köveskálla, Zala-vm.)

B)

Elment, elment a vásárra,
A biróné a vásárra.
Utána ment a katona,
Ki mind addig csalogatta,
Mig magával el nem csalta.
Mentek, mentek a mezőbe,
Azonközben egy erdőbe
Leültek egy fa tövébe.
Gondolkozik a biróné:
Mi jót tegyen katonával?
Keres katona fejében,
Kihuzza neki a kardját,
Levágja vele a nyakát,
Levágja a katonának.
Felöltözik ruhájába,
Felül a paripájára,
Ugy megy el a hazájába.
»Jó nap, jó nap, biró gazda!««
»»Isten hozta, jó katona!««
»Arra kérem, biró gazda,
Lesz-e nékem jó vacsora?«
»»Nincsen nekem feleségem,

Ki vacsorát főzne nékem!««
»Nem kell nekem vacsorája,
Csak a jó meleg szobája.
Biró gazda arra kérem,
Ha a csizmámat lehuzná!«
»»Huzd le fiam a csizmáját,
Szárogasd meg a kapczáját.««
— Apám, apám, édes apám!
Ez ám az én édes anyám.
Megismertem a lábáról,
Vékony karcsu derekáról,
Fekete bodor hajáról.
»»Nincsen néked édes anyád,
Mert elhagyta a hazáját,.
Nem sajnálta barna fiát.««

(Bognár Pál Czeczil gyüjt. Csepreg vidéke, Sopron-vm.)

10.

Nővérek.

Megkérette nénémet
Czifra szabólegény,
Engem is megkéretett
Szegény juhászlegény.
Öröme nénémnek
Czifra szabólegény,
Siralmam énnékem
Szegény juhászlegény.

Fölültették nénémet
Födeles hintóba,
Engem is fölültettek
A szamárkordéra.
Öröme nénémnek
Czifra szabólegény,
Siralom énnékem
Szegény juhászlegény.

Lefektették nénémet
A födeles ágyba,
Engem is lefektettek
Szalma-nyoszolyára.
Öröme nénémnek
Czifra szabólegény,
Siralom énnékem,
Szegény juhászlegény.

Fölkeltették nénémet
Hétágu ostorral,
Engem is fölkeltettek
Szép szerelmes szóval.
Siralma nénémnek
Czifra szabólegény,
Örömem énnékem
Szegény juhászlegény.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Kis-Berzseny, Veszprém-vm.)

11.

Szolga-legény.

(Tájszólás szerint.)

‚Csillagom asszonyom,
Füzess ki engëmet!‘
»Én szógám, én szógám,
Në haggy itt engëmet.
Od’ âdom, od’ âdom
Sok fóka gujámat!«
‚Nëm köll nékëm, nëm köll
A të fóka gujád.
Itt van az esztendő,
Füzess ki engëmet!‘
»Én szógám, én szógám,
Në haggy itt engëmet.
Od’ âdom, od’ âdom
Ládabeli kincsëm.«
‚Nëm köll nékëm, nëm köll
Ládabeli kincsëd.
Itt van az esztendő,
Füzess ki engëmet.‘
»Én szógám, én szógám,
Në haggy itt engëmet.
Od’ âdom, od’ âdom
Az hajadon lányom.«
’Nëm köll nékëm, nëm köll
Az hajadon lányod.
Itt van az esztendő,

Füzess ki engëmet.'
»Én szógám, én szógám,
Në haggy itt engëmet.
Od' âdom, od' âdom —
Magamat ajállom.«
‚Csillagom asszonyom,
Eddig is eszt vártom!'

(Szarvas Mariska gyüjt. Kánya, Tolna-vm.)

12—13.

A vén ember.

A)

Elment, elment a vén ember
A fiának leányt kérni.
Megkérette a fiának,
Haza vitte ő magának.
Elment, elment a menyecske
Ifjak közé játszadozni.
Utána ment a vén ember:
‚Gyere haza, te menyecske;
Nem azért vettelek én el,
Hogy te elmenj játszadozni,
Hanem azért vettelek el,
Én fejemet fésülgetni.'
Haza ment az uj menyecske
Szikra-tüzet élesztgetni,
Szikra-tüzet élesztgetni,
Fazék vizit odatenni.

»Gyere ide, te vén ember,
Hajtsd le ide az ölembe,
Hajtsd le ide a fejedet,
Megkoppasztom vén fejedet.«

»... Gyüjjön átal, szomszédasszony,
Most haldoklik a vén ember,
Meregeti a szemeit,
Borzogatja a szakálát.«
»»Ne félj tőle, szomszédasszony,
Köss kötelet a lábára,
Huzzad-vonjad a mályvába!««
(Szarvas Mariska gyüjt. Kánya, Tolna-vm.)

B)

Elment, elment a vén ember
Ümagának lányt keresni.
Dulidán, duládán,
Dulidán, duládán.

Megkérette a fiának,
Haza vitte ümagának.
Dulidán, stb.

Elment, elment a menyecske
A kocsmába mulatgatni.
Dulidán, stb.

‚Gyüjjön haza, ides anyám,
Rongyos ruhát fótozni rám.‘
Dulidán, stb.

»Ides fiam, várj egy kicsint:
Hadd ugorjam még egy kicsint.«
Dulidán, stb.

‚Gyüjjön haza, ides anyám.
Beteg az én ides apám.‘
Dulidán, stb.

»Ides fiam, várj egy kicsint:
Hadd ugorjam még egy kicsint.«
Dulidán, stb.

‚Gyüjjön haza, ides anyám,
Meghót az én ides apám.‘
Dulidán, stb.

»Jobban bánom a ludamat,
Mint a vén kopasz uramat,
Dulidán, stb.

»Mert a ludam szép tollu vót,
Az uram meg vén kopasz vót.«
Dulidán, duládám,
Dulidán, duládán.

(Kertész József gyüjt. Nagy-Lengyel, Zala-vm.)

14—15.

Makranczos nő.

A)

Ifju legény voltam,
Kevély leányt elvettem.
A vásárra elmentem,
Magammal elvittem.
Duna, Duna, Duna, Dum!
Vettem ottan néki
Szép piros pántlikát.
Az sem tetszett néki,
Még szebb kellett néki.
Duna, Duna, Duna, Dum!

Másodszor elmentem,
Magammal elvittem.
Vettem akkor neki
Szép piros pantoflit.
Duna, Duna, Duna, Dum!
Az sem tetszett néki
Még szebb kellett néki.
Duna, Duna, Duna, Dum!

Harmadszor elmentem,
Magammal elvittem.
Vettem ottan néki
Üst aranyos lánczot.
Duna, Duna, Duna, Dum!
Az sem tetszett néki,

Még szebb kellett néki.
Duna, Duna, Duna, Dum!

Negyedszer elmentem,
Magammal elvittem.
Vettem akkor néki
Kétágú korbácsot.
Duna, Duna, Duna, Dum!
Először megvágtam,
Nyakamba borula;
Másodszor megvágtam,
Magam is megszántam.
Duna, Duna, Duna, Dum!

(Egy XVIII. századi dalgyüjteményből.)

B)

Először elmentem
Világ vásárjára,
Hm, hm, hm, hm, hm, hm.
Vettem a rózsámnak
Kamásli czipellőt.
Hm, hm, hm, hm, hm, hm.
A mint haza vittem,
Az asztalra tettem.
Hm, hm, hm, hm, hm, hm.
Még csak rám sem nézett,
El sem mosolyodott,
Hm, hm, hm, hm, hm, hm.

Másodszor elmentem
Világ vásárjára,
Hm, hm, hm, hm, hm, hm.
Vettem a rózsámnak
Egy selyem pruszlékot.
Hm, hm, hm, hm. hm, hm.
A mint haza vittem,
Az asztalra tettem.
Hm, hm, hm, hm, hm, hm.
Még csak rám sem nézett,
El sem mosolyodott.
Hm, hm, hm, hm, hm, hm.

Harmadszor elmentem
Világ vásárjára,
Hm, hm, hm, hm, hm, hm.
Vettem ott magamnak
Hétágú korbácsot.
Hm, hm, hm, hm, hm, hm.
A mint haza vittem,
Az asztalra tettem.
Hm, hm, hm, hm, hm, hm.
Még csak rám sem nézett,
El sem mosolyodott.
Hm, hm, hm, hm, hm, hm.

Először megvágtam,
Még csak rám sem nézett;
Hm, hm, hm, hm, hm, hm.

Másodszor megvágtam,
Mosolyogni kezdett;
Hm, hm, hm, hm, hm, hm.
Harmadszor megvágtam,
A nyakamba borult.
Hm, hm, hm, hm, hm, hm.
Többet nem bántottam,
Mert magam is szántam.
Hm, hm, hm, hm, hm, hm.
(Thúry Etele gyüjt. Csurgó, Fehér-vm.)

16.

Megcsalt férj.

Minap hogy haza érkeztem,
Ott áll vala látom
Udvaromon egynehány ló:
Egy, kettő, három!
»Kedves feleségem?« mondék.
— Mi baj no, angyalom?
»Mire valók e lovak itt,
Én meg nem foghatom?«
— No lássa az ember az oktondit!
Ki lát itt lovakat?
Fejős tehenek mind, anyád
Küldé ma azokat.
»Fejős tehenek — megnyergelve?
Óh ég, óh ég!
Szegény csalatott férj vagyok én,
Mint más sokak is még.«

A folyosóra felmenvén,
Ott függ vala látom
Egynehány fehér köpönyeg:
Egy, kettő, három!
»Kedves feleségem?« mondék.
— Mi baj no, angyalom?
»Mit keres e köpönyeg itt,
Én meg nem foghatom?«
— No lássa az ember az oktondit!
Hol itt a köpönyeg?
Ágyteritők, szárogatni
Raktam ki ezeket.
»Ágyteritők — veres gallérral?
Óh ég, óh ég!
Szegény csalatott férj vagyok én,
Mint más sokak is még.«

Hogy a pitvarba beléptem,
Felakasztva, látom,
Egynehány kard függ a szegen:
Egy, kettő, három!
»Kedves feleségem?« mondék.
— Mi baj no, angyalom?
»Mire valók e kardok itt,
Én meg nem foghatom?«
— No lássa az ember az oktondit!
Ki lát itt kardokat?
Pecsenyesütők, a vásárba'
Vettem ma azokat.

»Pecsenyesütők — pardupéval?*
Óh ég, óh ég!
Szegény csalatott férj vagyok én,
Mint más sokak is még.«

Hogy a szobába toppanok,
Ott áll vala látom
Az ágy előtt nehány csizma:
Egy, kettő, három!
»Kedves feleségem?« mondék.
— Mi baj no, angyalom?
»Mit keres e sok csizma itt,
Én meg nem foghatom?«
— No lássa az ember az oktondit!
Hol itt a sok csizma?
Tejesköcsögök, teheneidhez
Piaczon vettem ma.
»Tejesköcsögök — felsarkantyuzva?
Óh ég, óh ég!
Szegény csalatott férj vagyok én
Mint más sokak is még.«

Hogy az ágyakra tekintek,
Ott feküszik látom
Egynehány izmos katona:
Egy, kettő, három!
»Kedves feleségem?« mondék.
— Mi baj no, angyalom?

* Porte-épée, kardbojt.

»Mit keres itt a katona,
Én meg nem foghatom?«
— No lássa az ember az oktondit!
Hol itt a katona?
Szolgálók ők, teheneinket
Hajtják az udvarra.
»Szolgálók — kikent bajuszszal?
Óh ég, óh ég!
Szegény csalatott férj vagyok én,
Mint más sokak is még.«

A kancsókát * előveszem,
Ez kell itt már, látom.
»Tánczra, kedves feleségem:
Egy, kettő, három!«
— Ugyan te vén bolond! mondá.
»Mi lelt no, angyalom?«
— Miért e vad kegyetlenség,
Én meg nem foghatom?
»Hát kegyetlenség ez?
Czirógatlak, simogatlak:
Csupa szerelem ez!
— Szerelem a — kancsókával?
Óh ég, óh ég!
Szegény csalatott asszony vagyok,
Mint más sokak is még.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Tapolcza, Zala-vm.)

* Kancsuka.

17.

Kató.

‚Sok jó estét, Kató fiam!'
»Adjon isten, szivem uram!«

‚Magas az ágy, Kató fiam.'
»Fölvetettem, szivem uram.«

‚Mozog az ágy, Kató fiam.'
»Egér van benn, szivem uram.«

Elvágta a Kató nyakát,
Árván hagyta Jancsi fiát.
(Kertész József gyüjt. Zalabér, Zala-vm.)

18.

Kis Mariska.

— Fekete városnak
Fehér tornya látszik —
Láttam a rózsádat,
Más ölében játszik.
Sajnáltam szólítni,
Szivét szomorítni,
Szivét a szivedtől
Elidegenítni.

»Jó napot, jó napot,
Ismeretlen anyám!
Hol van az én kedves
Kis Mariska mátkám?«

»»Ott lenn van a kertbe'
Violát szed benne,
Violát szed benne
Menyasszonyi jegybe.««
»Nincsen ott, nincsen ott,
Ismeretlen anyám!
Hol van az én kedves
Kis Mariska mátkám?«
»»Mit tűröm, tagadom,
Ha meg kell mondanom:
Szobájában nyugszik
Aranyos paplanyon.««

Belépett hozzája,
Leborult az ágyra.
»Kelj föl, édes mátkám,
Nézz meg utoljára.
Kelj föl, édes mátkám,
Tekints az egekre,
Az Ur Jézus neve
Jusson az eszedbe.
Éltem az élteddel
Egyszerre muljon el,
Vérem a véreddel
Egyszerre folyjon el,
Testem a testeddel
Egy sirba leszálljon,
Lelkem a lelkeddel
Egy istent imádjon.

Aranyos betükkel
Irják a fejfámra:
Itt nyugszik egy árva,
Kit elhagyott párja,
Kinek szerelemből
Történt a halála.«

(Dr. S. Gy. gyüjt. Nagy-Kanizsa, Zala-vm.)

19.

Három árva.

Kis-keszei temetőbe,
Három árva sétál benne.
Az is azért sétál benne,
Édes anyja fekszik benne.

»Kelj föl, kelj föl, édes anyánk!
Leszakadt a testi ruhánk.«
»»Nem kelhetek, három árva,
Deszka közé vagyok zárva.

»»Van tinéktek mostohátok,
A ki gondot visel rátok;
Fejeteket megfésüli,
Hátatokat hátba veri.««

Van is nekik mostohájuk,
De gondot nem visel rájuk;
A fejüket nem fésüli,
De hátukat hátba veri.

Az ebédet elkészíti,
Három árva sirva nézi;
Három árvát kitaszitja,
Maga lányát behivatja.

»Gyertek, menjünk a pajtába,
Boruljunk egymás nyakába,
Sirassuk meg jó anyánkat,
Jó anyánkat, jó dajkánkat ...«
(Polláh Ida gyüjt. Rábaköz.)

20.

Szegény molnár-legény.

(Tájszólás szerint.)

Szëgén mónár-legén
De sokat szenvedett,
Mikor a vőgyhidrú
A Dunába esëtt.
Ëlëget kiáltott,
Sënki së hallotta;
Kedves édës annya
A parton siratta.

»Në sirass engëmet,
Kedves gyermëkëdet:
Habos Duna vize
Temet el engëmet.«

»»Harangok, harangok,
Szépën harsogjatok,

Kedves gyermëkëmnek
Szép marsot huzzatok.
Csillagok, csillagok,
Szépën ragyogjatok,
Kedves gyermëkëmnek
Utat mutassatok.
Szerelëm, szerelëm,
Átkozott gyötrelëm,
Mér' nëm virágosztál
Mindën fatetejën?
Mindën fa tetején,
Czidrusfa levelén,
Mér' nëm szakajthatott
Szëgén mónár-legén?...««

(Dadai Király Pál gyüjt. Csúza, Baranya-vm.)

21.

Stájeri menyecske.

Vágott farku fecske —
Stájeri menyecske,
Miért jöttél, hogyan jöttél
Ez idegen földre?

»Nem jöttem én gyalog,
Kese lovam hozott,
Kese lovam négy lábáról
A patkó lehullott.

»Csak egy maradt rajta,
Az is lotyog rajta,
Kovács-legény, édes rózsám,
Szorongasd meg rajta.«

»»Meg is szorongatom,
Meg is kopogtatom,
Barna-piros két orczádat
Meg is csókolgatom.««

»Sokáig szorongasd,
Sokáig kopogtasd,
Odahaza az uramat
Jól megvárakoztasd.«

Stájer menyecskének
Mi baja szegénynek?
Régen látta jámbor urát,
Az fájhat szivének.

»Nem vagyok én beteg,
Csak a ló rázott meg,
Barna-piros kovács-legény
Szerelme ártott meg.«

(Dr. Szita Elemér gyüjt. Felső-Eőr, Vas-vm.)

22.

Bazsó Mári.

Bazsó Mári kis fia
Mindig az apját rija.

»Ne ríj fiam, van apád,
»A verebi uraság a te apád.

*

Bazsó Mári firhangja,
Leszakadt a sallangja.
Majd vesz rá az uraság,
Bazsó Mári firhangjának sallangját.

Bazsó Mári kis ágya,
Meg van vetve puhára,
Oda jár az uraság,
Öleli a Bazsó Mári derekát.

Bazsó Mári köténye,
Kurta lett a kötője.
Majd vesz rá az uraság,
Bazsó Mári kötényére pántlikát.

Bazsó Mári orczája,
Elnyilott a rózsája.
Rösteli az uraság,
Pirositó keni el a bajuszát.

Bazsó Márin megesett,
Kicsi fia született.
Tiszteli az uraság:
Bazsó Mári, keress neki más apát.
(Dr. S. Gy. gyüjt. Tengőd, Tolna-vm.)

23.

Báró Jenő.

Este későn ragyognak a csillagok,
Báró Jenő a faluban andalog.
»Édes anyám eresszen ki hozzája,
Fáj a szivem, majd meghasad utána.«

»»Kedves lányom, ráérsz te még kimenni;
Ráérsz te még a báróval beszélni.««
»Édes anyám, addig élem világom,
Mig a báró sötétbe' jár utánam.«

...Báró Jenő azt tette föl magába',
Dupla csövü fegyvere lesz halála.
Megtöltötte dupla csövü pisztolyát,
Báró Jenő ugy lőtte agyon magát.

Báró Jenőt beviszik a városba,
Szeretője a kapuban siratja,
Eszébe jut piros bárós czipője,
Nem lesz többet a báró szeretője.

»Báró Jenő, hány esztendős lehettél,
Mikor engem szeretgetni elkezdtél?«
— Tizenkilencz, meg egy fertály, meg egy fél.
»Ilyenformán husz esztendős lehettél.«

— Kedves rózsám, hány esztendős lehettél,
Mikor engem szeretgetni elkezdtél?
»Tizenhárom, meg egy fertály, meg egy fél.«
— Ilyenformán még kis leány lehettél.

Báró Jenőt viszik a temetőbe,
Leteszik a sirnak a fenekére.
Sirja körül rozmaringszál nyiladoz,
Közepibe báró Jenő hervadoz.
(Dr. S. Gy. gyüjt. Hédervár, Győr-vm.)

24 25.

A megcsalt leány.

A)

Falu végén vagyon egy mély árok,
Oda járnak fördeni a lányok.
— Édes anyám eressz ki hozzájuk,
Páros csókot hadd rakok reájuk.

Falu végén vagyon egy gunyhócska,
Abban vagyon fölvetett nyoszolya,
Nyoszolyában halovány menyecske,
A bölcsőben siró gyermekecske.

Lágy kezével lágyan ringatgatja,
Szép szájával szépen csicsigatja:
»Alugy, alugy, szerelem virága,
Szerelemből jöttél a világra.

»... Ember, ember, tekints az egekre,
Vagy erre az ártatlan gyerekre.«
— Tekintettem, mikor megcsaltalak,
Mikor a jó istenre biztalak.

»Lányok, lányok, rólam tanuljatok:
A legénynek csókot ne adjatok,
Mert az a csók nem esik hiába,
Könnyed csordul a bölcső gombjára.«
(Pálffy Dénes gyüjt. Puszta-Magyaród, Zala-vm.)

B)

Egy asszonynak vagyon három lánya:
Kettőnek van kivarrott szoknyája,
Harmadiknak szép ringó bölcseje,
Abba' fekszik szép fattyu-gyermeke.

A lábával el is ringatgatja,
A szájával el is csicsigatja:
»Hejli, hujli, csicsíjja babája,
Szerelemből jöttél a világra . . .

»Lányok, lányok, rólam tanuljatok:
A legényněk csókot ne adjatok;
Mer' az a csók nem esik hiába —
Könnyed csordul a bölcső gombjára.«
(Pollák Sarolta gyüjt. Beled, Sopron-vm.)

26.

Kéri pusztán.

Kéri pusztán az endrédi határban
Leveledzik egy nagy hársfa javában.
Hej endrédi határ öreg hársfája,
Busulni *jár* a kis bujtár alája.

Ég a gyertya ha meggyujtják odabe',
Barna kis lány szomorkodik mellette.
— Barna kis lány, ne szomorkodj, gyere ki;
Vár tégedet a kis bujtár ideki.

Kinyilott a tiszttartó-ház ablaka,
A kisasszony maga nézett ki rajta.
Felsóhajtott a kisasszony magába':
»Mért is vagyok a tiszttartó leánya.«

(Dr. S. Gy. gyüjt. Balatonvidék.)

27.

A kanász.

Megismerni a kanászt
Ékes járásáról,
Tánczra termett lábáról,
Tarisznya-szijjáról.

Buzába megy a disznó
Kilencz malaczával,
— Eredj utána bojtár
Fényes balaskáddal.

»Hutá, hutá, lele, le!«
Csak a füle látszik . . .
A berekben a kanász
Menyecskével játszik.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Köveskálla, Zala-vm.)

28.

Édes anyám . . .

Édes anyám, mire van kérésem:
Piczi czizmát csináltasson nékem.
Piczi csizma ezüst sarkantyúra,
Az illik a magyar gavallérra.

Édes anyám, mire van kérésem:
Magyar mellényt csináltasson nékem.
Magyar mellény apró ezüst gombra,
Az illik a magyar gavallérra.

Édes anyám, mire van kérésem:
Sárga kocsit csináltasson nékem.
Sárga kocsi apró kerekekre,
Azon megyek a rózsám elejbe.

Édes anyám, arra van kérésem:
A rózsámat had vegyem el kérem;
Az had legyen az én feleségem,
Kivel boldog világomat élem.

— Nem vetem meg fiam kérésedet,
Elveheted kedves szeretődet.
Elveheted kedves szeretődet,
Hogy ne átkozz holtomig engemet.

El is veszlek, rózsám, nem sokára,
Csak várj a győ' farsang utoljára.

Ha szegény vagy, szegény vagyok én is;
Majd csak azért boldogulunk mégis.
(Pollák Miksa gyüjt. Rábaköz.)

29.

Ökrös legény.

»Elveszett az ökröm
A czedrus-erdőben,
Elvásott a czizmám
A sok keresésben'.«

— Ne keresd, angyalom,
Be vagyon má' hajtva,
Ligeti csárdában
Szól a csöngő rajta.

»Ösmérem csöngeit,
Volt is a kezembe',
Veszprémi vásáron
Vettem az ökrömre.

»Öt forint az ára,
Babám adta rája:
Aranyos betüvel
Van neve rávágva.«
(Rohonczy Károly gyüjt. Veszprém.)

30.

A betyár.

Csötörtökön este
Csak azt vettem eszre:
A marczali fogadóban
Vasra vagyok verve.

Arra jön angyalom,
Sirat engem nagyon.
Ne sirass engem, angyalom,
Fáj a szivem nagyon.

»Mért ne siratnálak,
Mikor vason látlak,
Holnap reggel nyolcz órára
Tömlöczbe is zárnak.«

Kedves kis angyalom,
Csak arra kérnélek:
Engem szeress ezután is,
Régi szeretődet.

Ha nem szeretsz, mond meg,
Nem haragszom érte . . .
Magam kérem a vármegyét,
Csukjon el örökre.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Nikla, Somogy-vm.)

31.

A rab.

»Azt mondja a világ,
Hogy árva rab vagyok.
Esztendeje elmult,
Mióta hervadok.

»Rab vagyok, hervadok,
Szabadulást várok;
A jó isten tudja,
Mikor szabadulok.

»Kilencz funtos vasat
Hármat elszaggattam,
A negyediket is
Jól megvásitottam.

»Vármegye-ispánnak
Elloptam négy lovát,
Sallangos szerszámát,
Födeles hintóját.

»Sallangos szerszámát,
Födeles hintóját,
Czifra feleségét,
Kisasszony leányát.

»Kocsit, lovat, asszonyt
Visszabocsájtottam;

De a szép kisasszonyt
Magamnak tartottam.

»Látom most az urak
Tizenketten vannak,
Mind a tizenketten
Én rám törvényt szabnak.

»Anyám, édes anyám,
Menj föl az urakhoz:
Kérjed levelemet,
Szabad életemet.

» . . . Anyám, édes anyám,
Mit mondtak az urak?«
— Csak azt mondják, fiam,
Hogy fölakasztanak.

»Anyám, édes anyám,
Kár volna azt tenni,
Az én bodor hajam
Szélnek fujdogálni.

»Ha vármegye-ispán
Nem is sajnál éngem,
De a szép kisasszony
Elhervadna értem.«

(Dr. S. Gy. gyüjt. Almás, Zala-vm.)

32.

Fujdogál a szellő . . .

»Fujdogál a szellő
A Nájgebáj felöl,
Rossz hireket hallok
Az én fiam felöl . . .«

»»Ne csodálkozz, anyám,
Hogy én sárga vagyok:
Kilencz esztendeje,
Hogy én itt hervadok.

»»Hallottad-e hirét
Hires Nájgebájnak?
Hát a benne lévő
Sötét áristomnak?

»»Nájgebáji urak
Tizenketten vannak,
Mind a tizenketten
Rólam tanácskoznak.

»»A tizenegyedik
Nevemet olvassa.
A tizenkettedik
Rám a törvényt szabja.««

»Hallottam, hallottam,
Voltam is már benne.
Verje meg az isten,
A ki épitette.

»Nagy a keritése,
Magos az ablakja,
De sok édes anya
Sirdogál alatta.«

»»Ne sirj anyám, ne sirj,
Igy kell annak lenni,
Minden nemzetségben
Kell egy rossznak lenni.««

(Barla-Szabó István gyüjt. Hencse, Somogy-vm.)

33.

Ha fölmegyek a törvénybe . . .

»Ha fölmegyek a törvénybe,
Az alispán ül a székbe,
Kacsintgat a jobb szemembe:
Hány pár csikó jut eszembe?

»Nem loptam én, csak egy csikót
Az is négy lábra kese vót.
Azon hajtottam hat tinót
Az is mind daru-szőrü vót.

»Elhajtottam Devecserbe:
Kettőt eladtam belőle,
Kettőt adtam a babámnak,
Kettőt meg az alispánnak . . .«

(Dr. S. Gy. gyüjt. Kis-Czell, Vas-vm.)

34.

A betyár szeretője.

Ennek a kis lánynak nincs babája,
Pandur-káplár jár az udvarára.
»Pandur-káplár jöjjön be,
Magam vagyok ide be
A szobába.«

Kimegy a kis kertbe rózsát szedni,
Utánna a pandur megkötözni.
»Eressze el a karom,
Ezt a betyárt akarom
Megölelni.«

(Dr. S. Gy. gyüjt. Győr-Sziget.)

35.

Fábián Pista.

‚Szép csárdásné, hozzon bort hitelbe:
Itt hagyom a szürömet érette;
Ha ki nem váltom mához egy hétre,
Tegye ki a czégér tetejébe.‘

Erre alá hat zsandár-katona,
Mind a hatnak ragyog a csákója;
Előtte gyün hat pandur nyargalva,
Egyenesen a csárda ajtóba.

— Jó nap, jó nap, jó nap csaplárosné!
Hát ez a szép szürke csikó kié?
»Ott benn iszik ennek a gazdája;
Azt nem tudom, hol van a lakása.«

— Hát hijják ki ennek a gazdáját,
Vagy kérdezzék: nevéről hogy' hijják?
‚Engem hínak Fábián Pistának.
Mit akarnak vélem a zsandárok?'

— Megmutatom én azt nem sokára,
Letetetlek sötét föld gyomrába.
»Kutya zsandár, rakd le fegyveredet,
Kutyák igyák, egyék a véredet!«

Szereteje ablakon hallgatja,
Mikor Pistát a zsandár vallatja.
»»Kedves babám, ne veresd magadat:
Valld ki minden titkos bajaidat.««
(Grünfeld Ferencz gyüjt. Pölöskefő, Zala-vm.)

36.

Nádi Jancsi.

Nádi Jancsi a csárdába'
Ráparancsol a csárdásra:
»Huzza le a férhangokat,
Hadd mulassam ki magamat.«

Nádi Jancsi Fenékben van,
Zsandároknak izenve van:

— Most jöjjetek hamarjába',
Nádi Jancsi a csárdába.

»Még egy iccze borom járna,
Ha az idő el nem járna.«
Az idő már későre jár,
Az ajtónál áll hat zsandár.

Jött a zsandár nagy sietvel,
Dufla töltött fegyverekkel.
— Jancsi, akarsz-e meghalni,
Vagy magadat meg kell adni.

Jancsi kapta a fegyverét,
Elkeríté az istenét,
S mire magát észre vette,
Golyó szivét sértegette.

Nádi Jancsi fejér teste
Fenékben van eltemetve,
A fenéki temetőben
Nyugszik a fekete földben.

(Grünfeld Ferencz gyüjt. Pölöskefő, Zala-vm.)

37.

Zsandár Pali.

Máté-Szalka gyászba van,
Zsandár Pali halva van. —

Még vasárnap délután
Kiment a birkák után.

Mondta neki az anyja:
— Pali fiam, jöjj haza.

»Nem megyek én ma haza,
Vérbe fördök én még ma.

»A kocsmába köll menni,
Verekedés fog lenni.

»Három juhász inditja,
Ketteje meg csititja.« —

»... Édes anyám, édesem:
Van-e ruhám szennyesen?

»Ha nincs ruhám szennyesen,
Hoztam egyet véresen.«

A ruháját kimosták,
Magát kinyujtóztatták.

(Vende Ernő gyüjt. Kánya, Tolna-vm.)

38.

Nagy József.

Jaj de porzik a pápai nagy utcza,
Görög Janit most kisérik ki rajta,
Koporsója végig virág-koszorú,
Selyem Lidi megy utána szomorún.

Görög Janit viszik a temetőbe,
Nagy Józsefet kisérik a tömlöczbe.

— Jaj istenem, számadásra most megyek;
Selyem Lidi, te miattad szenvedek.

A Nagy József leveles rózsafája,
Bánatvirág nyilott vala ki rája,
A sok pandur azt is leszakasztotta,
Édes anyja szivét gyász borította.

Édes anyja ha bemegy a szobába,
Sirva borul fenyőfa asztalára.
Jaj istenem, de szomorú a szivem:
Volt egy fiam, azt is eltemettetem.

— Édes anyám, arra kérlek tégedet,
Kisérj ki a temetőbe éngemet,
Görög Jani mellé tétess éngemet,
Megköszönöm ezt a szivességedet.

(Kiss Kálmán gyüjt. Noszlop, Veszprém-vm.)

39.

Bogár Imre.

(Töredék.)

... Harangoznak délre,
Féltizenkettőre,
Hóhér mondja az Imrének:
Álljon föl a székre.

Fölállott a székre,
Föltekint az égre.

»Jaj, istenem! Sok rablásim
Most jutnak eszembe.

»Édes anyám voltál,
Mért nem tanitottál?
Gyönge fának ága voltam,
Könnyen hajlithattál.

»A kik ifjak vagytok,
Rólam tanuljatok,
Hogy a rossz társaságokkal
Soha ne tartsatok.

»Hol vagy, kedves testvér,
Ki a jóra kértél,
De én nem arra hajtottam,
Roszszal társalogtam?

»Hol vagy, kedves anyám,
Kedves szülődajkám?
Törüld meg könnyes szemedet,
Engem ne sirassál.«

(Dadai Király Pál gyüjt. Tata vidéke, Komárom-vm.)

40.

Öreg huszár.

Harmatos a kukoricza levele —
Letelett az öreg huszár ideje,
Kezében a szabadságos levele,
Már ezután nem lesz huszár a neve.

‚Édes fiam, maradj a regimentnél,
Derékjabb legény leszel a többinél;
Három csillagot kapsz a gallérodra,
Harmincz huszár hallgat a komendódra.'

»Kapitány úr, köszönöm a jóságát,
Adja másnak mind a három csillagát:
Letelt nekem hét keserves esztendőm, —
Odahaza vár én rám a szeretőm.«

(Dr. S. Gy. gyüjt. Ács, Komárom-vm.)

41.

Az Úr Jézus Krisztusról.

(Krisztus-monda.)

Mikor az Úr Jézus ezen a földön járt,
Elment Jeruzsálembe s ott szállást nem talált.
Bement egy házba, vendég fogadóba:

»Adj Isten jó estét néked édes uram!
Adhatnál-e szállást a Jézus Krisztusnak,
Az ő érdeméért, kinszenvedéséért?«

»Nem adhatok, szegény, mert sok vendégem lesz.
Majd azok belőled majd csúfot üznének
A Jézus Krisztusnak az ő érdeméért,
Kinszenvedéséért.«

»Menj el Péter, menj el a város végére,
Ott lakik egy szegény özvegyasszony.«

»Adj' Isten jó estét, Veronika asszony!
Adhatnál-e szállást a Jézus Krisztusnak,
Az ő érdeméért, kinszenvedéséért?«

»Van énnékem házam, három vetett ágyam,
A legszebbikébe lefektetem Jézust.«

Fejénél fölkelt ragyogó napvilág,
Lábánál fölkelt tündöklő holdvilág...
(Krivarics Márk gyüjt. Balatonvidék.)

42.

Török van a kutban.

(Töredék.)

Vanyoczki-utczának
Elmásult a neve,
Mert a török-járás
Elvégződött benne.
Vanyoczki ablakján
Szól be egy katona:
Hozzon hamar létrát,
Török van a kutba'.
Mikor kimerítik,
Pistyog mint a béka;
Mikor visszadobják,
Morog mint a kutya...
(Szarvas Mariska gyüjt. Vásáros-Dombó. Baranya-vm.)

DALOK.

I.

SZERELMI DALOK.

1.

(1–3. Dr. S. Gy. gyüjt.)

Félre innen bubánat,
Ölelem a babámat.
Ámbátor elpirulok,
A szivére borulok;
Ha szivére borulok,
Talán el is ájulok.
(Akali, Zala-vm.)

2.

Amoda, amoda
Két águ czédrusfa.
Az alatt kesereg
Barna-piros gyerek.

Az is azt kesergi,
Párja nincsen neki.
Hogyha megengedi,
Párja leszek neki.
(Köveskálla, Zala-vm.)

3.

Ricza, ricza, kukoricza, palacsinta —
Megölelem, a ki felül kocsimra;
Megcsókolom, ha beleül az ölembe —
Sej! . . . véle esem szerelembe!
(Köveskálla, Zala-vm.)

4.

(4—5. Bott Miklós gyüjt.)

Buzavirág, konkoly, ing a ház —
Még az éjjel, rózsám, nálunk hálsz.
Nálad hálok, rózsám, örömest,
Sej! ha te engem igazán szeretsz.

Nem tennék én neked egyebet,
Válladra tenném két kezemet,
Átkarolnám karcsú derekad,
Sej! megcsókolnám édes ajakad.
(Balaton-Henye, Zala-vm.)

5.

Ha nem kapok vasárnapra szeretőt,
Fölszántom a kis henyei temetőt:
Belevetem magamat egy virágnak,
A ki szeret, majd leszakajt magának.
(Balaton-Henye, Zala-vm.)

6.

(Raksányi Károly gyüjt.)

Hess légy, hess légy, ne szállj rám:
Beteg vagyok ám én,
Beteg vagyok ám én!

Hajtsd el rólam, magyar lány:
Jobban leszek ám én,
Jobban leszek ám én!

Adj egy csókot, angyalom:
Meggyógyulok ám én,
Meggyógyulok ám én!
(Balaton-Henye, Zala-vm.)

7.

(7—8. Dukai Takács Gyula gyüjt.)

Apátiba beöntött a nagy árviz,
A lányokat mind elvitte a nagy viz.
Édes anyám, kifogom a páromat,
Mert én kenddel nem élem világomat.
(Monostor-Apáti, Zala-vm.)

8.

Onnan alól jön egy fényes hintó,
Aztat huzza hat fekete csikó,
Rozmaringszál a tengelye fája —
Én vagyok a szeretőmnek párja.

Rozmaringot ültettem kosárba,
Kitettem a kiskertem sarkába,
Rozmaringszál felnőtt az ég felé —
Gyönge vagyok a szeretőm mellé.
(Monostor-Apáti, Zala-vm.)

9.

(9—16. Dr. S. Gy. gyüjt.)

Nincsen nekem jobb tanyám, jobb tanyám,
Mint az én babám ágyán, igazán,
Nem kell oda a subám, a subám,
Két dunyhát ád én alám a babám.

Az egyiket takácscsal szütette,
A másikat édes anyja vette —
Mig el nem vitték a temetőbe,
Nekem hagyta végrendeletébe.
(Csobáncz vidéke, Zala-vm.)

10.

Felizentem a keszthelyi uraknak,
Csináltassák meg az országutakat.
Felfecseli,
Nem ereszti daru-szőrü lovamat —
Be sajnálom a kedves galambomat!

A veszprémi vármegyeház eleje,
Fészket rakott egy gilicze fölibe.

Kis gilicze,
Bús gilicze mindig aztat kiáltja:
Ne sirj, kis lány, ide ér nemsokára.
(Tapolcza, Zala-vm.)

11.

Ujvárosi kis erdőbe van egy fa,
Barna babám ott sirdogál alatta.
Ej huj! Ha én az erdőbe fa lennék,
Barna babám vállaira borulnék.
(Kis-Kanizsa, Zala-vm.)

12.

Az én rózsám kis gunyhója
Többet ér, mint Buda vára.
Ragyogó csillagom, galambom!
Buda vára az országé,
De a gunyhó a rózsámé.
Ragyogó csillagom, galambom!

Az én rózsám kökény szeme
Többet ér, mint Zalamegye.
Ragyogó csillagom, galambom!
Zalamegye az uraké,
De a rózsám csak magamé.
Ragyogó csillagom, galambom!
(Zala-Szent-Grót, Zala-vm.)

13.

Szécsi-sziget falujában két templom,
Abba jár el az én kedves galambom.
Az egyikben én értem imádkozik,
A másikban én értem siránkozik.

Ne siránkozz, árván hagyott galambom;
Borulj inkább a szivemre, ha mondom.
Eszem azt az imádságos kis szádat,
Csókolom a harmatos két orczádat . . .

(Kerka-Szent-Miklós, Zala-vm.)

14.

Most megyek hazám felé,
Zala-vármegye felé,
Egy kis madár szárnyaival
Röpked az orczám felé.

Szállj le, madár, ha lehet,
Vidd el ezt a levelet;
Kérdezd meg a szeretőmet:
Ismer-e még engemet?

(Gelse, Zala-vm.)

15.

Szent-Balázsban végig menni se merek —
Kalapomon fekete gyászt viselek.
Gyász én nékem még a fehér kendőm is,
Mert elhagytam a kedves szeretőm is.

Nem idevalósi gyerek vagyok én,
Messze földről szolgálatba jöttem én.
Igy jár, a ki messze földről vándorol:
Nincs babája, a ki vállára borul.
(Szent-Balázs, Zala-vm.)

16.

Innejd alú jön a fölhő,
Sötét fölhő sebesen.
Az a fölhő, sötét fölhő
Nem is jön ám üresen.
Sujt a zápor csak u' szakad,
Mossa csárdás kalapom — sej!
Más öleli, más csókolja
Az én kedves galambom.
(Szent-Balázs, Zala-vm.)

17.

(Pálffy Dénes gyüjt.)

Hogyha egyszer menyecske lesz a lányból,
Magas kontyot kanyarit a hajából.
Magas kontyot jaj de sokan megnézik,
Szegény urát még se sokan irégylik. —

Tüzről pattant kis menyecske vagyok én,
Hogyha tőlem csókot kérnek, adok én.
Adok csókot kettősével, hármával,
Nem törődöm én az uram szájával.

Nem hiába járok én a kis utczán,
Minden este ott vár én rám a rózsám.
Ej haj! ha megtiltják százszor is:
Megcsaljuk mink az uramat akkor is.
(Puszta-Magyaród, Zala-vm.)

18.

(18—27. Dr. S. Gy. gyüjt.)

Az Alföldön van egy kerek erdő,
Sárga rigó benne a kerülő,
Én is voltam annak kerülője,
Barna kis lány igaz szeretője.

Sárga rigó fölszállott a fára,
Busul szegény, mer' elhagyta párja.
Engemet is elhagyott a rózsám,
Árva vagyok, mint a rigó a fán.

Sárga rigó, ne szállj föl a fára,
Inkább szállj le rózsám ablakára;
Fütyöld el ott szomoru nótámat:
Érte öl meg a keserü bánat.
(Szigetvár, Somogy-vm.)

19.

Arra alá a Dráva mentébe'
Páva szállott a bokor tövébe,
Szárnyaival csak azt lebbegeti,
Van szeretőm, de más ölelgeti.
(Szigetvár, Somogy-vm.)

20.

Tinta, penna, kalamáris, papiros —
Az én rózsám messze utra masiroz.
Irok neki egy szomoru levelet:
Ha belenéz, gyönge szive megreped.
(Kaposvár.)

21.

Márványkőből van az utcza feneke —
Gyönge vagy te, babám, a szerelemre.
— Ne nézd, babám, az én gyöngeségemet:
Gyönge karom gyöngén ölel tégedet.
(Toponár, Somogy-vm.)

22.

Piros alma csutkája —
Sebes a rózsám szája.
Meg kell annak gyógyulni,
Mire el kell bucsuzni,
Mire el kell bucsuzni.

Azt gondolod, angyalom,
Hogy megöl a siralom?
A siralom nem öl meg,
A szerelem gyötör meg,
A szerelem gyötör meg.

Ha te elmégy, én is el,
Tőled nem maradok el:

Megfogom a kezedet,
Mégis elmegyek veled,
Mégis elmegyek veled.

Vékony deszka-keritës,
Átlátszik az ölelés.
Ölelj, rózsám, kedvedre,
Nem hányják a szemedre,
Nem hányják a szemedre.
(Kadarkut, Somogy-vm.)

23.

(Tájszólás szerint.)

Eszt a legént azér' öszi a mérög,
Hogy én a kis szeretőmmë' beszéllök.
Csak had ögye, mig végig mög nëm öszi,
Szeretőmet magájévá nëm töszi.

Ëv vén asszon vasra akar veretnyi,
Hogy a lánya éngöm akar szeretnyi.
Në veressön vasra az a vén banya,
Nëm köll néköm az álnok szivü lánya.

Tégöd kis lán fene övött vóna mög,
Hogy sohasë ismertelek vóna mög.
Átkozott vót az az óra, az a ház,
A kibe mink mögösmerhettük ëgymást.
(Csákány, Somogy-vm.)

24.

Jaj istenem, én istenem, istenem:
A rózsámat de el kell felejtenem!
Ha még soká kell ily árván maradnom:
Nekem a sok sirásban kell meghalnom...

(Csákány, Somogy-vm.)

25.

Kilencz alma a tányéron mind piros —
Legénynek a lányhoz járni nem tilos;
Tilos lenne, még akkor is eljárnék,
Mig magamnak igazszivü
Barna kis lányt találnék.

Három dinnye van egy indán, mind sárga —
Három szeretőm van nékem, mind árva;
Három közül egy az igaz szeretőm,
Azt az egyet két kezével
Áldja meg a teremtőm.

(Porog-Szent-Király, Somogy-vm.)

26.

Szőlővessző kihajlott az utczára,
Sárga rigó rászállott az ágára.
Sárga rigó azt danolja magába:
Minden lánynak szép a maga babája.

(Lengyeltóti, Somogy-vm.)

27.

Lengyeltóti torony tetejében
Egy kis madár tiszta feketében,
Szárnya alatt egy szomoru levél:
Katona lesz minden módi legény.

Én istenem, de meglátogattál:
Szeretőnek valót nem is hagytál;
Én istenem, adj erőt lábamnak:
Hagy' keressek egy szépet magamnak.

(Lengyeltóti, Somogy-vm.)

28.

(Kerek F. Jolán gyüjt.)

Bécsi-piros a szoknyám,
Ugy-e rózsám illik rám?
Ugy-e rózsám illik rám?
Holnap is ezt veszem rám.

Fekete-gyász a kendőm,
Elhagyott a szeretőm.
Nem kell helyette másik:
Ugy se lesz igy sokáig.

Veszik a szemfödelet,
Holnapután temetnek.
Sárga szekfü, liliom —
Kinyilik a siromon.

(Old, Baranya-vm.)

29.

(Iványos Gyula gyüjt.)

Négy széle van a dunyhának, nem kettő —
Hadd nézzem meg, mikor te rajta fekszö;
Hadd nézzem meg piros koczkás dunyhádat:
Jobb' szeretlek, mint az édes anyádat!

(Nagy-Harsány, Baranya-vm.)

30.

(30—2. Sebestyén Izabella gyüjt.)

Elszállott a fecske,
Visszatér, visszatér.
Fügefa-levélre
Verset ir, verset ir.

Az lesz a levélre
Ráirva, ráirva:
Érted van a szemem
Kisirva, kisirva.

(Kup, Veszprém-vm.)

31.

Tisza, Duna tinta volna, jó volna —
A szeretöm irni tudna, jó volna:
Mégse tudná azt leirni sorjába,
Kit szeretek öreg-kupi határba'.

(Kup, Veszprém-vm.)

32.

Jaj be magas a bosznyai hegytető,
Nem láthatom tőle a kis szeretőm.
Azt a hegyet csákómban is elhor'nám,
Hogyha a kis szeretőmet láthatnám.

Ha fölmegyek a bosznyai hegyekre,
Föltekintek a csillagos egekre.
Jaj istenem, hogy' is tudok megszokni,
Ha nem tudom azt a kis lányt feledni.

(Kup, Veszprém-vm.)

33.

(33—52. Dr. S. Gy. gyüjt.)

Verje meg az én istenem,
Ragyogó csillagom, galambom,
Verje meg az én istenem,
Ki áskálódik ellenem,
Ragyogó csillagom, galambom.

Ha én valamit vétettem,
Ragyogó csillagom, galambom,
Ha én valamit vétettem,
Azt is szerelemből tettem,
Ragyogó csillagom, galambom.

(Bársonyos, Veszprém-vm.)

34.

Szerettelek sok ideig,
Tizenhárom esztendeig,

Mégse mertem hozzád szólni,
Sajnáltalak busítani.

Akármilyen kedves voltál,
Mégis álnok szivü voltál,
Kivántam is, hogy a halál
Kaszáljon le, ha rád talál.
(Vár-Palota, Veszprém-vm.)

35.

Rétest ettem, megégette számat,
Más öleli az én kis babámat,
Más öleli, másnak ül ölébe,
Más kacsingat csalfa két szemébe.

Zárd be babám, zárd be kis kapudat,
Nem taposom kerek udvarodat,
Vethetsz bele szekfüt, majoránnát,
Nem tiprom le annak gyönge ágát.
(Csajágh, Veszprém-vm.)

36.

Leesett a csillagom,
Elhagyott a galambom.
Ha elhagyott, lesz másik —
Kutya busul sokáig!
(Veszprém.)

37.

Ablakomban három bokor muskátli —
Beizentem a rózsámnak, jöjjön ki;
Vagy jöjjön ki, vagy nézzen ki,
Vagy hijjon be engemet,
Hogy ne bántsa a szerelem
Az én árva szivemet.

Édes anyám, nézzen ki az ablakon,
Most megy erre az én régi angyalom.
Selyem kendő, piros rékli,
Fehér szoknya van rajta —
Jaj de igaz szeretőm volt
Ez a kis lány valaha.

(Csernye, Veszprém-vm.)

38.

Iczi-piczi tubiczám,
Ne kacsintgass annyit rám,
Mert a szivem gyönge ám,
Megreped ám igazán.

Ha te tudnád, a mit én,
Mennyire szeretlek én:
Te is sirnál, nemcsak én,
Örömedben, ugy mint én.

(Pápa.)

39.

Bécsi kendőm lobogós,
Piros szoknyám suhogós,
Hadd suhogjon, lobogjon,
Csak a szived —
Csak a szived értem dobogjon.

Tuli-piros, hupi-kék —
Rajtad, babám, minden szép.
Legyen csunya mindened,
Csak szeressél —
Meg ne vessél, babám, engemet.

(Pápa.)

40.

Szépen szól a czimbalom,
Czimbalom —
Kérdik tőlem, mi bajom?
Mi bajom?
Itt, itt, itt fáj valami,
Valami;
Szivemben van a bibi —
Bibibi . . .

(Pápa.)

41.

Este későn kiállok az utczára
Ennek a kis leánynak a trucczára!

Jaj istenem, a szivemnek de nehéz:
Nem is szeret, nem is köszön, rám se néz.
(Somló-Vásárhely, Veszprém-vm.)

42.

Gala vize be van fagyva,
A rózsámhoz járok rajta,
Gyalogszerrel, sötét éjjel,
Mikor csillag sincs az égen.

Hogy a világ meg ne tudja,
Kis kapuja mindig csukva,
Nem ég világ ablakában —
De én mégis rátaláltam.
(Somló vidéke, Veszprém-vm.)

43.

A pöttendi kis falu határa
Körös-körül gombos majoránna;
Valahány szál gombos majoránna,
Annyi bëtyár gyerëk istrázsálja.

A pöttendi utcza sarkán ëggy bó't,
Abba vásál a rózsám koszorút;
Koszorút vësz, lányságát elhagyja,
Szeretejét Pöttendér' së adja.
(Pettend, Fehér-vm.)

44.

Bádogos a templom tornya, aranyos —
Az én rózsám jaj de csinos, de magos.
Ha magos is, nem kell azzal törődni:
Majd lehajol, ha meg akar ölelni.
(Pettend, Fehér-vm.)

45.

Szagos meggyfát nem mindenhun látni,
Barna kis lányt nem könnyü találni,
Mer' arra le keletnek
Mindenfelé barna kis lányt keresnek.

Cserfa, bikkfa nem ég meg az erdőn,
Az én rózsám nem ölel meg engöm,
Mer' arra le keletnek
A leányok nem igazán szeretnek.
(Pettend, Fehér-vm.)

46.

Sárga ló, sárga ló, jaj de nagyon sárga,
Az a barna kis lány jaj de nagyon árva.
Ha nincs másnak szánva, nem lesz soká árva:
Még a szüret után én leszek a párja.

Sárga ló, sárga ló, jaj de nagyon sárga,
Elmegyek, elmegyek a rózsámhoz rajta,
Rózsám látására, vigasztalására,
Piros orczájának megcsókolására.

Sárga ló, sárga ló, nyílik már az ajtó,
De le is hullott ám lábáról a patkó.
Csak egy maradt rajta, az is inog rajta:
Kovács jó barátom, szorongasd meg rajta.
(Szent-Ágota, Fehér-vm.)

47.

Van nekem egy irott könyvem,
Ha kinyitom, hull a könnyem:
Az van abba bele irva,
A szerelem visz a sirba.
(Csurgó, Fehér-vm.)

48.

Fehérvárnak az utczája márványos —
Nem hiába szabadkirályi város.
Van is benne sok szép barna kis leány,
Ki maga jár a szeretője után.
(Fehérvár.)

49.

A sarkantyum réz pengője talléros —
Ugy szép a lány, a legénynyel ha páros.

A pávának szép a tolla, aranyos —
Nem vagyok én a babámmal szabados.

Lesz ám még a páva tolla sáros is —
Leszek én még a babámmal páros is.
(Fehérvár vidéke.)

50.

Esik eső, dörög az ég javába,
Beütött a kondorosi csárdába.
Ég a csárda, nincsen a ki eloltsa —
Bús szivemnek nincsen vigasztalója.

Szánt az ökör, ripeg-ropog a járom
Édes anyám, csak énnékem nincs párom.
Az erdőben minden fának van ága,
Édes anyám, csak magam vagyok árva.
(Tabajd, Fehér-vm.)

51.

Kék ibolya búnak hajtja a fejét,
Mert az égből nem öntözik a tövét.
Szállj le harmat kék ibolya tövére,
Hadd szakajtsak barna babám kezébe . . .
(Polgárdi, Fehér-vm.)

52.

Házam előtt a Tisza folydogál,
Közepében felnőtt három nádszál,
Hajtogatja a szélnek fujása,
Eszembe jut rózsám bucsuzása.

Minek menjek már én a templomba,
Ha rózsámat nem látom a karba?
Katonának vitték más országra,
Ott hervasztják el a kaszárnyába.
(Polgárdi, Fehér-vm.)

53.

(Szakonyi József gyüjt.)

Fehérvári réztoronyba
Kilenczet ütött az óra,
Nem ütött az nekem jóra:
Áll a rózsám kézfogóra.

Fehérvári halmok alatt
Meglepett engem a harmat;
De nem ama halmok alatt,
Kedves rózsám karja alatt.

(Moha, Fehér-vm.)

54.

(Vargha Gyula gyüjt.)

Már az utczán végig menni sem merek,
Mert azt mondják, fekete gyászt viselek;
Fekete gyász legfehérebb keszkenőm,
Árva vagyok, elhagyott a szeretőm.

(Adony, Fehér-vm.)

55.

(Marx Paula gyüjt.)

Nincsen nekem jobb tanyám
— No de, jobb tanyám,
Mint a babám bal karján
— No de, bal karján.
Ha bal karja elunja,
Jobb karjára forditja
— No de, jobb karjára forditja.

(Bonyhád, Tolna-vm.)

56.

(56—7. Dr. S. Gy. gyüjt.)

Keserü a borostyánfa levele,
Még keserübb az én rózsám szerelme.
Viselek én mindenféle bánatot,
De csak az fáj, de csak az fáj,
De csak az fáj, hogy a rózsám elhagyott.

Duna, Tisza visz a tenger partjára,
Tekints, rózsám, szivem bubánatjára.
Majd ha téged gyönge szél is döntöget,
Akkor tudod, akkor tudod,
Akkor tudod, mi vitt sirba engemet.

Ha meghalok, nem kell akkor szerető,
Jó lesz nekem a szedresi temető,
Sárga agyag hervasztja a szivemet,
Csalfa kis lány, csalfa kis lány,
Csalfa kis lány felejti a nevemet.

(Szedres, Tolna-vm.)

57.

Megkondult az öreg harang hajnalra,
A zúgása árva szivem szakgatja,
Szeretőm volt, a ki meghalt, elhagyott,
A ki nekem, a ki nekem —
A ki nekem annyi fájdalmat hagyott!

(Fadd, Tolna-vm.)

58.

(Szarvas Mariska gyüjt.)

Édes anyám nevelése vagyok,
Barna legény szeretője vagyok;
Édes anyám nevelt ekkorára,
Barna legény szive fájdalmára.

Édes anyám nevelése vagyok,
Barna legény szeretője vagyok;
Annak a hü szeretője vagyok,
Ki az este egy pár csókot adott.

(Kánya, Tolna-vm.)

59.

(59—61. Dr. S. Gy. gyüjt.)

Fujja a szél, libeg-lobog a kendőm,
Keszkenőm —
Akármit mond ez a világ, te vagy a
Szeretőm.
Igy teszek, ugy teszek nem bánom —
Igy leszek, ugy leszek azt várom —
Igy is, ugy is az a vége,
Kedves rózsám, mához esztendőre
Megyünk az esküvőre.

(Sárvár, Vas-vm.)

60.

Arany kantár, selyem nyereg,
Pej paripán selyem gyerek —

Zabot adok a lovának,
Édes csókot az urának.

Gyere, gyere, édes lovam,
Repülj, repülj kis madaram:
Itthon vagyok, magam vagyok,
Szerelmedért majd meghalok.
(Oloszka, Vas-vm.)

61.

(Tájszólás szerint.)

Márván kübüő van a Tisza közepë,
Góla-madár fiészket rakott belejë,
Kiét szárnyávuó vággyo sziéjjëë a habot...
Mast tuttam mëg, hogy a ruózsám ëëhagyott.

Hogyha ién aszt tuttam vuóna istentüő,
Hogy a szüved ëëvállik az ennyimtüő:
Szász forintot attál vuóna ezüstbüő,
Miég së szerettelek vuóna szüvembüő.
(Szombathely vidéke.)

62.

(62—4. Dadai Király Pál gyüjt.)

A ki legény, legyen legény,
Jőjjön velem kaszálni,
Ne csak este a lányokhoz eljárni:
Vágjon olyan sürü rendet a réten,
Mint a mennyi csillag ragyog az égen.

Három csillag, fényes csillag
Van az égen egy sorba,
Három szeretőm van nékem egyforma:
Három közül csak egy olyan akadna,
Ki engemet búmból megvigasztalna.
(Rába-Hidvég, Vas-vm.)

63.

Ídes anyám, én is megházasodom,
Szeretőmet más kezire nem adom.
Egész világ legyen bár ellenségem,
Barna kis lány, te lész a feleségem.
(Hegyhát, Vas-vm.)

64.

Divófának kigyöpösült az alla,
Sárga zsibát legeltetnek alatta,
Sárga zsibát sárga kis lány őrizi,
Azért sárga, a szerelem gyötöri.
(Hegyhát-Sál, Vas-vm.)

65.

(65—70. Pollák Miksa gyüjt.

A czigányok sátora,
Kigyúladt a hátulja,
Benne égett a vajda,
A vajdának szép lánya,
A szép leány subája.
Tyuhaja!

Én a vajdát nem szánom,
Se a subát nem bánom,
Csak a szép lányt sajnálom,
Mert a barna czigány lány
Szeretett csak igazán.
Tyuhaja!
(Rábaköz.)

66.

Tulsó szeren ég á gyertya —
Barna kis lány koppantgatja;
El-eloltja, meg-meggyujtja,
Szeretejét csalogatja.

Tulsó szeren van a házuk,
Fehér rózsa nyilik náluk:
Ha fehér kell, szakajthatok,
Ha piros kell, magam vagyok . . .
(Rábaköz.)

67.

Elszáradt az ibolya.
Nem tudom, miért?
Elhagyott a szeretőm.
Nem tudom, kiért?

Ha elhagyott, visszatér
Könnyes szemekkel,
Én törülöm orczáját
Fehér kendőmmel.
(Rábaköz.)

68.

Szól a kakas már,
Majd megvirrad már —
Zöld erdőben, zöld mezőben
Sétál egy madár.

Micsoda madár?
Micsoda madár?
Sárga lába, zöld a szárnya,
Engem oda vár.

Várj, babám, várj;
Majd megvirrad már.
Ha az isten néked rendelt,
Tied leszek már.

(Rábaköz.)

69.

Édes anyám fia voltam,
Igazán, igazán, igazán!
Mig szeretőt nem tartottam.
Igazán, igazán, igazán!
Mihelyt szeretőm akadott,
Édes anyám megtagadott.
Igazán, igazán, igazán!

Édes anyám megtagadott,
Igazán, igazán, igazán!
A szeretőm is elhagyott,
Igazán, igazán, igazán!

Hogyha elhagyott egy hétre,
Én meg elhagyom örökre.
Igazán, igazán, igazán!

A beledi kertek alatt
Igazán, igazán, igazán!
Karika-gyürüm ott maradt.
Igazán, igazán, igazán!
De még azért visszamegyek,
Szeretőmtől bucsut veszek.
Igazán, igazán, igazán!

A beledi kertek alatt
Igazán, igazán, igazán!
Folyik a szerelem-patak;
Igazán, igazán, igazán!
A ki abból egyet iszik,
Babájától elbucsuzik.
Igazán, igazán, igazán!

A ki abból egyet iszik,
Igazán, igazán, igazán!
Babájától elbucsuzik:
Igazán, igazán, igazán!
Lám én abból egyet ittam,
A babámtól elbucsuztam.
Igazán, igazán, igazán!

(Beled, Sopron-vm.)

70.

A fára fölmentem,
Almát szedtem;
A kertbe lementem,
Rózsát szedtem.
Van szeretőm csinos,
Mint a rózsa piros.
Eszemadta!

Gyere ide, rózsám,
Átkarollak;
Nyujtsd ide szép ajkad,
Megcsókollak.
Átkarollak kétszer,
Megcsókollak hétszer,
Eszemadta!

(Beled, Sopron-vm.)

71.

(71—3. Paál János gyüjt.)

Volna tündér-palotám,
Ezüsttel vert szép szobám,
Benne arany nyoszolyám,
Abban is csak te felőled álmodnám.

Minek tündér-palota,
Minek arany nyoszolya?
Mikor szebbet álmodom
Két karodban, szép galambom, rubintom!

(Nyalka, Győr-vm.)

72.

Harangoznak a toronyban hajnalra,
Kis pej lovam föl van már kantározva,
Két napi zab, széna föl van pakolva,
Kis pej lovam mégis ugrál alatta.

Ha még egyszer lehajlom a nyeregből,
Bucsut veszek a kedves szeretőmtől.
Adj egy csókot, kedves rózsám az utra —
Isten tudja, láthatsz-e még valaha.

(Ménfő, Győr-vm.)

73.

Rég lehullott a levele a fának,
Kis angyalom régen járok utánad;
De mi haszna, ha nem tudsz megszeretni,
Elébb-utóbb el kell téged feledni.

Feledlnélek, feledlnélek ezerszer,
De eszembe jutsz én nékem ezerszer;
Be vagy irva a szivembe örökre,
Duna, Tisza sem mosna ki belőle.

(Gyirmót, Győr-vm.)

74.

(74—8. Dr. S. Gy. gyüjt.)

Két szobám vagyon söpretlen,
Paplanos ágyam vetetlen.

Csókolj meg rózsám, ugy hogy czuppanjon!
Ej rózsám, czuppanjon,
Czupa, czupa, czuppanjon!

Vétettem, rózsám, engedj meg;
Ha hozzám fordulsz, csókolj meg.
Csókolj meg, rózsám, ugy hogy czuppanjon!
Ej rózsám, czuppanjon,
Czupa, czupa, czuppanjon!
(Kis-Barát, Győr-vm.)

75.

Nincsen annak semmi baja,
Kinek szeretője barna, tyuhaja!
Lám az enyém csak egy szőke,
Mégis maj' meghalok érte, tyuhaja!

Nincsen nekem feleségem,
Nem is köllene az nékem, tyuhaja!
Ugy se tudnám megböcsülni,
Csak a lányokat szeretni, tyuhaja!
(Gyarmat, Győr-vm.)

76.

El kell menni, ha esik is,
Ha nehezemre esik is;
Nehezen esik a járás,
Tőled, rózsám, az elválás.

Én elmegyek, te itt maradsz.
Tudom, rózsám, hogy megsiratsz.
Sirat engem a madár is,
Rám hajlik a gyönge ág is.
(Új-Malomsok, Győr-vm.)

77.

Kék az ibolya, szép a virágja —
Kék a szeretőm szép szeme párja.
Néz hát, rózsám, a szemembe:
Sir a lelkem örömembe;
Vagy ülj bele az ölembe:
Hadd eszlek meg örömembe.
(Koronczó, Győr-vm.)

78.

Az uj-szőnyi hegyek alja homokos,
Vetek bele szekfümagot, de bokrost,
A ki aztat leszakitja, jaj be kár,
Az én szivem egy kis lányért jaj be fáj.

Borul az ég köröskörül fölöttem,
Boldogtalan szerelemre születtem,
Sirat engem a csevegő madár is,
Bánatában földre borul az ág is.
(Új-Szőny, Komárom-vm.)

79.

(Thúry Etele gyüjt.)

Sürü erdő mellett jártam,
Rózsabokor alatt háltam,
Rozmaring ága hajlott rám —
Haragszik rám az én rózsám.

Annyit adok haragjára,
Mint a kötényem fodrára,
Még arra is többet adok —
Ha leszakad, mást varratok.

(Ács, Komárom-vm.)

II.

KATONADALOK.

1.

(Nagy Zsigmondné gyüjt.)

Most szép lenni katonának,
Mert Kossuthnak verbuválnak.
Négy esztendő nem a világ,
Éljen a magyar szabadság,
Éljen a nemzet!

Kossuth volt az indítója,
Magyarország szószólója;
Kossuth Lajos nem lett volna,
Katona sem lettem volna.
Éljen a nemzet!

(Köveskálla, Zala-vm.)

2.

(2—31. Dr. S. Gy. gyüjt.)

Azt mondta a kis lány az édes anyjának:
Vessen puha ágyat a szegény bakának.
Fáradtan jön szegény az egreczér-placzról,
Verejtéke csurog a halántékáról.

Tisztelem, angyalom, az édes anyádat,
Ne vettessen nékem puha fehér ágyat;
Hadd boruljak inkább puha kebeledre,
Ott pihenem én ki magamat kedvemre.

(Köveskálla, Zala-vm.)

3.

Magyar gyerek, hadi vitéz vagyok én,
Német császárt, nem magyart szolgálok én.
Gyalog viszem jobb vállamon puskámat,
Ugy védelmezem az magyar hazámat.

Bárcsak hamar nyolcz esztendő letelne,
Hogy a rózsám újra megölelhetne,
Hogy a rózsám újra megszerethetne,
Hogy a rózsám feleségem lehetne.

(Monoszló, Zala-vm.)

4.

Ha felkötöm kis bakancsom,
Már én messze elmegyek.
Téged, rózsám, azt kivánom,
A jó isten áldjon meg;
Adjon neked a jó isten
Oly szeretőt, ki elvesz, —
Mert mire én házasodom,
Az még nagyon soká lesz.

(Szent-Ben-Kál, Zala-vm.)

5.

Komisz kenyér, krumpli,
Czakompak, menázsi,
Huszonöt rövid vas,
Áristom,
Négy órakor kelni,
Bakancsot puczolni,
Dob után marsolni —
Trom, trom, trom!

Ez az élet a gyöngy élet igazán,
Kivált mikor csókot,
Kövér libaczombot
Hoz az én aranyos tubiczám!

(Nemes-Pécsely, Zala-vm.)

6.

Kiadta a kapitány a parancsot:
Minden baka faszoljon új bakancsot,
A talpába negyven szeget veressen,
A sarkára fényes patkót üttessen.

Ha fölhuzom az én új bakancsomat,
Hét országon nem találom páromat,
Ugy megyek el szép szeretőt keresni,
A ki engem igazán fog szeretni.

(Sümeg, Zala-vm.)

7.

Besorozott Gróf Radeczki huszárnak:
Jobb sorom lesz, mint a rongyos bakának,
Nem hordozom senki tehene fiát,
Nyergelem a daruszőrü paripát.
(Szent-Balázs, Zala-vm.)

8.

Baka szeretője,
Fehér fejkötője;
Frájter szeretője,
Bársony czipellője;
Kápláré kisasszony,
Fürer szép lányt tartson,
De az őrmester —
Éljen csendben, rendben
Feleségével.
(Keszthely.)

9.

Bakáéknál jaj de rosszul dolgoznak,
Németül kell tanulni a magyarnak:
Pedig a német szó
Nem a magyarnak való,
Nem a magyarnak való.

Ezernyolczszáznegyvennyolczban nem így volt,
Mikor még a Kossuth apánk vezér volt.

Azt mondták a vezérek:
Előre legények!
Futott is ám a német.
(Zala-Egerszeg.)

10.

Kanizsai templom előtt
Vörös zászló a nép előtt.
Sok édes anya sirdogál,
Mikor a fercsel vizitál.

Anyám, anyám, édes anyám,
Szedjed össze az én ruhám:
Visznek engem katonának,
Ferencz József bakájának.

Anyám, anyám, édes anyám,
Édes fölnevelő dajkám,
Születésemnek örültél,
Az országnak fölneveltél.

Anyám, anyám, édes anyám,
Ne sirj, mikor gondolsz reám;
A szivedet bú ne járja,
Megjövök én nemsokára.
(Nagy-Kanizsa.)

11.

(Tájszólás szerint.)

Édës anyám kiálott a kapuba,
Sirval nézi, hogy a fia katona.

Në sirgyon kee', nëm lëszëk a magáé,
Magáé, de magáé,
Három évet szógálok a hazáér'.

Mëgverëgette az orvos a válom,
Mer' nëm talát külömb legént énnálom.
Nëm vizitát, hanëm csak beiratott,
Iratott, beiratott,
Édës anyám nëm hiába siratott.

Nëm talát az orvos ëgyébb hibámot,
Mikor látta sirni az én babámot,
Mëgtaláta bennem azt az ëggy hibát,
Ëggy hibát, de ëggy hibát,
Hogy a szivem a babámér' nagyon fájt.

Édës anyám mért is szült a világra,
Mér' nem dobott a zavaros Tiszába?
Tisza vize vidd vóna ja Dunába,
Dunábú ja Drávába,
Hogy a babám szive értem në fájna.

Zöldellik már a fákonn a falevél,
Hajtogattya ágait a gyönge szél —
Szorongattya ja szivemet a bánat,
A bánat, de a bánat:
Levelet irok a kedves babámnak.

Në siránkozz árván hagyott galambom,
Gondójj fájó szivem felé, ha mondom.

Csókolom a szép harmatos orczádat,
Orczádat, de orczádat,
Ëszëm azt a barnapiros kis szádat.
(Kis-Kanizsa, Zala-vm.)

12.

Barázdában szépen szól a pacsirta —
Levelemet régi szeretőm irta,
Könnyes szemmel azt olvasom belőle:
Csak a halál választhatna el tőle.

Köpönyeget cseréltem a subámér,
Kék nadrágot patyolat bő gatyámér,
Az bakancsot szép kordovány csizmámér,
Ebben vitézkedem én a hazáér.

Az van nekem az országtól kiadva,
Fél font husom, fél kenyerem egy napra.
De meg is kell ám ezt nékem szolgálni:
Kell egreczérozni, sirbakot állni.

Nem kell többet a selyem nyakravaló,
Mert az csak szabad legényeknek való;
Puskát viszek a vállamon, nem kaszát,
Avval lövöldözöm én a francziát.
(Kis-Komárom, Zala-vm.)

13.

Édes anya ha kiáll a kapuba,
Sirval nézi, hogy a fia katona,

Ne sirj, anyám, ne sirass,
Visszajövök még;
Majd visszahoz engemet
A csillagos ég.

Édes anya levelet irt fiának:
Gyere haza, édes fiam, úgy várlak.
Kis pej lovad hagyd ott már,
Anyád haza vár,
Haza vár a szeretőd,
Szép magyar huszár.
(Kadarkút, Somogy-vm.)

14.

Baka-gyerek, magyar gyerek,
Szereti a tánczot,
Az oldalán, bal oldalán
Zörgeti a kardot.
Hadd zörgesse, hadd csörgesse,
Most van módja benne:
Ő felsége, Ferencz Jóska,
Maga megengedte.

Ez a kislány selyem ágyát
Magasra vetette,
Baka gyerek a csákóját
Rajta felejtette.
Hozd ki, babám, a csákómat,
Tedd is a fejembe,

Hogy ne nézzen minden kis lány
Hamis szemeimbe.

Megálljatok, megálljatok,
Budapesti lányok,
Nem lesz néktek, nem lesz néktek
Ilyen jóvilágtok.
Nyitva lesz a csárdaajtó,
Szól a czigány benne;
De elmennek a katonák,
Nem tánczolnak benne.

(Külső-Somogy.)

15.

Meguntam már a bujdosást,
Hegyen-völgyön a mulatást,
Papot illet a szentirás,
Szegény legényt katonaház.

Napnyugaton fordul a szél,
Pádovából jön a levél:
Katonának kell elmenni,
Ujra háboru fog lenni.

Nem szép élet, nem gyöngy élet,
A ki mindig otthon élhet,
Mer' ugyis csak meg kell halni,
Betegágyban elhervadni.

Katonaság az uraság,
Tiszteli az egész világ;

Nincsen gondja sóra, borra,
Nagy pompára, koporsóra.

Nem látja az édes anyja,
Nem sir a kedves galambja;
Siratják majd a pajtások,
Haza hallik a sirásuk.
(Kis-Dobsza, Somogy-vm.)

16.

Holnap lesz a negyedéves gvervizit,
Albrecht-bakát az áristomba viszik.
Rozsdás fegyver, szép szerető nem passzol,
Szegény baka tiz nap eggyest kifaszol.
(Kaposvár.)

17.

(Sorozáskor:)
Hopp, a berényi gyönge gyerek!
Nem dolgozik, csak enyeleg.
(Ha bevált:)
Hopp, a császár bakája,
Nem a lányok babája!
(Ha nem vált be:)
Hopp, a lányok babája!
Nem a császár bakája.
(Nagy-Berény, Somogy-vm.)

18.

Barna kis lány kiállott a kapuba,
Sirval nézett a karcsú derekamra.
Barna kis lány ne sirassál engemet:
Három évig ugyse leszek a tied.

Októberban kimegyek a faluból,
Barna kis lány nézz ki majd az ablakból.
Az nézzen ki, a kinek van babája,
Mert az aztat három évig nem látja.

Ha meghalok, a rózsámnak meghagyom,
Hogy engemet jajszóval ne sirasson.
Ha sirat is, sirasson egymagába,
Mikor este lefekszik az ágyára.

(Ádánd, Somogy-vm.)

19.

Édes anyám, én is katona vagyok,
Budapesti kaszárnyában hervadok,
Onnan nézem a fényes nap járását,
Ugy várom a szabadságom óráját.

Édes anyám gyöngén nevelt engemet,
Nem is tudja az én bus életemet;
Mert ha tudná az én bus életemet,
Éjjel nappal siratgatna engemet.

(Siófok, Somogy-vm.)

20.

(Tájszólás szerint.)

Barna kis jány horgója zsebkendejét,
Sorozatrú várgya a szeretejét.
Édës annya jó züvüen* neveti,
Hogy a jányát barna gyerëk szereti.

Barna kis jány mi lőtte** a szivedet?
Oll messzirü égeti jaz énjimet.
Könnyebb lënne szivem bubánattyának,
Ha én lënnék veje a të apádnak.

(Somogy-vm., Balatonpart.)

21.

Mikor mondják: reksót, hapták, abmacsír,
Szegény magyar bakának a szive sír.
Mért nem mondja magyarul, hogy mit akar:
Szivesebben cselekedné a magyar.

(Székes-Fehérvár vidéke.)

22.

A budai hires lányok — linksz herstelen!
Mind a dunaparton járnak — rekcz rikt ájk!
Kávét isznak, kiflit esznek — hapták!
A diványon heverésznek — báj fúsz rút!

* ízűen.
** lelte.

Felém jönni láttam egyet, rákiáltok: — halt!
Oda megyek, jól megnézem: — ver da?
A mint látom, nagyon csunya — kert ájk
Szaladj, ebadta ringyója — laofstritt mars!
(Székes-Fehérvár.)

23.

Most irtam meg rózsámnak a levelet:
Ha várt eddig, várjon is meg, ha lehet;
Szabadságunk közeledik minden nap,
Ugy számítjuk mától fogva harmincz nap.

Szabadságos kis könyvünket megkapjuk,
Balfelöl a szivünk mellé szoritjuk;
Isten hozzád rongyos szürke köpönyeg,
Nyüttelek én téged eddig eleget.

Végig menek fehérvári nagy utczán
Betekintek kedves rózsám ablakán:
Add ki kis lány a gyürümet, nem bánom,
Odahaza vár az igazi párom.
(Székes-Fehérvár.)

24.

Által mentem dunapesti lánczhidon,
Fujja a szél pántlikás kis kalapom.
Fujjad, fujjad, úgy se soká fujod már,
Ferencz József katonája vagyok már.

Jaj: istenem, fáj annak a legénynek,
A kit husz éves korában elvisznek:
Rózsabimbót virágjában elviszik;
Elhervasztják, aztán hazaeresztik.
(Csurgó, Fehér-vm.)

25.

Sej, húj!
Rëportra vagyok hónapra stimmulval,
Aszt is tudom, hom mëg lëszëk strófolval,
Tiz nap ëgyes, husz kaszárnya-áristom:
Sej, húj!
Harmincz napig nëm látom a galambom.
(Szent-Ágota, Fehér-vm.)

26.

Katonává lettem,
De nem kevélységből:
Szolgálom a császárt
Nagy kénytelenségből.

Az ád nekem ruhát,
Gyolcs inget, gyolcs gatyát,
Alám pej paripát,
Szép sarkantyus csizmát.

Ha fölül a huszár
Piros pej lovára,
Fölteszi csákóját
Gyászos homlokára.

Fölteszi csákóját
Gyászos homlokára,
Hullik sürü könnye
A lova nyakára.

Csillagok, csillagok,
Szépen ragyogjatok:
A magyar huszárnak
Utat mutassatok.

(Polgárdi, Fehér-vm.)

27.

Hej, csak mégis katonának kell menni,
Rövid száru bakkancsot kell viselni.
Jaj, istenem, jaj de rövid a szára!
Esik a hó, fázik a lábam szára.

Megizenem majd az édes anyámnak:
Másik fiát ne nevelje bakának,
Mert a baka nyáron lógerban ázik,
Télen pedig az áristomban fázik.

(Dencsháza, Baranya-vm.)

28.

Lányok, lányok, rólam tanuljatok:
A legénynyel ne barátkozzatok,
Mert a legény elmegy katonának,
Szeretőjét itt hagyja árvának.

Sok szép legény elment katonának,
Ártani az ellenség sorának.
Mindeniket siratja babája;
De hiába nem mehet utánna.

(Marczaltő, Veszprém-vm.)

29.

Megérik a szőlő nemsokára,
Árván marad a tőke utána;
Te is árván maradsz kis angyalom,
Közelget a háboru, úgy hallom.

Terebélyes a diófa ága,
Bearanyoztatom nemsokára.
Ha majd én azt bearanyoztatom:
Árván maradsz, kedves kis angyalom.

(Kencse, Veszprém-vm.)

30.

Ezernyolczszáznegyvennyolczadik évbe,
Mikor mentünk a németek elébe,
Áprilisnak harmadikán hajnalba,
Ágyuszóval harangoztak hajnalra . . .

(Fok-Szabadi, Veszprém-vm.)

31.

Végig mentem vásárhelyi nagy utczán,
Fujja a szél rózsaszinü pántlikám.
Fujjad szellö, ugyse soká fujod már,
Ferencz József regrutája vagyok már.

Vennék, rózsám, egy itcze bort, ha innál;
Másodikat, ha hü szeretőm volnál;
Harmadikat, hogyha el nem felednél,
Negyediket, ha soha meg nem vetnél.
(Somló-Vásárhely, Veszprém-vm.)

32.

(32—3. Sebestyén Izabella gyüjt.)

Öreg-kupi faluba
Riczacza, sáricza!
Szépen szól a muzsika,
Riczacza, sáricza!
Baka gyerek huzatja,
Szeretejét ugratja.
Sej, ringe runge rá!
Riczacza, sáricza!
(Kup, Veszprém-vm.)

33.

Végig mentem, végig mentem
Öreg-kupi faluba —
Sir az anyám, sir a babám,
Hogy most lettem katona.
Ne sirj anyám, tyuhaja!
Ne sirj kedves szeretőm:
Majd letelik, majd elmulik
Az a három esztendőm.

Végig mentem nagy hegyesen
Öreg-kupi gyöngy utczán,
Utánam jött, utánam jött
A szeretőm legszebb lány.
Szomoruan, tyuhaja!
Néz föl a kalapomra:
Jaj de szépen, jaj de vigan
Lobog rajt a pántlika.

Kék pántlika, zöld pántlika
A kötényem köteje —
Árva kis lány, árva kis lány,
Kinek nincs szereteje.
Nékem is egy, tyuhaja!
Barna kis lány könyörgött,
De énnékem, de énnékem
Az a hamis nem kellett.

(Kup, Veszprém-vm.)

34.

(34—42. Dr. S. Gy. gyüjt.)

Gyöngy élet a leány-élet, tyuhajna!
Ötöt-hatot hitegetni,
Egyet igazán szeretni, tyuhajna!

Gyöngy élet a legény-élet, tyuhajna!
Ha elviszik katonának,
Megsiratják a leányok, tyuhajna!

Gyöngy élet a leány-élet, tyuhajna!
Nem viszik el katonának,
Tarthat szeretőt magának, tyuhajna!
(Vasvár, Vas-vm.)

35.

Esik eső csak ugy szakad,
Babám szive maj' megszakad;
Fáj a szive én érettem,
Hogy én baka-gyerek lettem.
(Vasvár, Vas-vm.)

36.

Belebujt az ördög
A bakancs szárába,
A szegény bakának
Majd eltört a lába.

Kérte az ördögöt,
Hagyná őt békébe',
Menjen vissza szépen
Pokol fenekébe.

De az ördög nem ment
Vissza a pokolba:
Jól érezte magát
A czudar bakancsba'.
(Molnári, Vas-vm.)

37.

Mikor megyünk Májland felé,
Meghasad az ég két felé,
Sirnak a fényes csillagok,
Hogy én is katona vagyok.

Édes anyám, majd ha eljön,
Májland felé keressen föl,
Ott lesznek az új legruták,
Kiknek a haját levágják.

Mikor bodor hajam vágták,
Rózsám kötényibe hányták.
Nem volt annyi hajam szála,
Mint a hány könny hullott rája.

Gőzkocsinak hat kereke,
Bárcsak vizzé-porrá törne,
Hogy engemet el ne vinne
Arra az idegen földre.

Gőzkocsinak hat ablaka,
Magyar legény néz ki rajta,
Szemére huzza csákóját,
Úgy siratja a rózsáját.

(Molnári, Vas-vm.)

38.

Nincs szabadabb a madárnál,
Nincs árvább a katonánál,

Nincs a ki kényesebb legyen,
Nincs a ki annyit szenvedjen.

Borjuból van gazdasága,
Próczakli a kamarája,
Patrontás a reménysége,
Jobb vállán lóg a fegyvere.

Bárhogy' van a világ sora,
Ő azt egyformán kóstolja;
Akármilyen jó termés van,
Lédungja csak egyformán van.

Katonának szép a neve,
De keserves az élete;
Hat krajczár a fizetése,
Ha megiszsza, nincsen pénze.

Sokszor van ugyan vig napja,
De azt hamar elszalasztja;
Többször könnyeznek szemei,
Mint tánczolnak a lábai.

Katonaság nem uraság,
Verje meg a szentháromság!
Szegénységet besorozzák,
Uraságot otthon hagyják.

(Szombathely.)

39.

Édes anyám ablakában
Kinyilt a rózsa magában,
Szomoru szél hajtogatja,
De nincs, a ki leszakajtsa.

Édes anyám rózsafája,
Én voltam az egyik ága,
Én voltam az egyik ága,
A hazának katonája.

(Rába-Hidvég, Vas-vm.)

40.

Hármat füttyentett a gőzös masina —
Édes anyám, nem leszek a kend fia.
Fekete föld rejts el engem,
Ugy sincs nekem jó emberem,
A ki megsiratna engem.

Ha elvisznek Bosnyákország szélire,
Megásatom a siromat előre.
Ott lesz majd az én sirhantom,
De nem lesz ott a galambom,
Nem lesz könnyes a sirhalmon . . .

(Oloszka, Vas-vm.)

41.

Édes anyám küldött nekem levelet:
Gyere haza, kedves fiam, ha lehet.

Nem mehetek, édes anyám, nem lehet,
Szigoru a kapitány úr, nem ereszt.

Nem irhatok az anyámnak levelet,
Mert a golyó elvitte a kezemet.
Ird meg, pajtás, az én édes anyámnak,
Mily szomoru sorsa van a fiának.

Édes anyám de sokat kért a jóra,
Hogy ne menjek én a korcsma ajtóra.
Nem hallgattam édes anyám szavára,
Azért vagyok most a barak lakója.

(Sárvár, Vas-vm.)

42.

Szól a kakas virradóra,
Trombitálnak riadóra.
Vörös az ég Erdély felül,
Magyar huszár nyeregben ül.

Fegyverem veszem válamra,
Rágondolok galambomra,
Mer' nem tudom mely órába'
Jutok a halál torkába.

Kedves rózsám kapujába
Megbotlott a lovam lába;
Gyere ki szivem rózsája,
Bucsuzzunk el utoljára.

Kedves rózsám, szivem-lelkem,
Hazám hadba hivat engem;
El kell mennem a csatába,
Külső ország határára.

Ha elmegyek a csatára,
Ne sirj értem, mert hiába;
Ne sirjál, mert én is sirok,
Bánatimmal úgy se birok.

Köszönöm hű szerelmedet,
Isten áldjon meg tégedet!
Túl a siron egybekelünk:
Induljunk hát, isten velünk!
(Kis-Czell, Vas-vm.)

43.

(Dadai Király Pál gyüjt. tájszólás szerint.)

Jaj, de piczin vuótam, mikor születtem,
Bimbuó vuótam, mikor katona lëttem,
Ruózsa vagyok hazám kis falujábo,
Mëghërvaszt a szombatheli kaszárnyo.
(Szombathely vidéke.)

44.

(Pollák Miksa gyüjt.)

Ferencz Jóska ládájában levelem,
Arra vagyon fölirva az én nevem.
Elveszett a láda kulcsa,

Keresik, de hiába —
Az én rózsám, az én rózsám
De sokáig lesz árva!

Rába partján van egy szomoru füzfa,
Ahhoz vagyon kis pej lovam csatolva.
Vizbe hajlott, vizbe hajlott
Szomoru füzfa ága —
Az én rózsám, az én rózsám
De sokáig lesz árva.

(Rábaköz.)

45.

(45—9. Dr. S. Gy. gyüjt.)

Kossuth Lajos kis kalapja,
Nemzeti szin lobog rajta,
Az is azért lobog rajta,
Országunkat igazgatja,
Éljen a haza!

Kossuth Lajos Debreczenbe,
Sok pénzt rakott a zsebébe.
Huzd rá czigány, pengőt adok,
Mert én Kossuth Lajos vagyok.
Éljen a haza!

(Ság, Sopron-vm.)

46.

Szépen szól a báró muzsikája,
Kis pej lovam jaj be szépen járja.
Sárga nyereg, arany a kantárja,
Gyenge testem jaj de illik rája.

Kis pej lovam csak azt kalapálja,
Térdig jár a nagy fekete sárba.
Szaladj lovam gazdád jóságáért,
Az is szenved a magyar hazáért.

(Alsó-Bük, Sopron-vm.)

47.

Felszántatom a király udvarát,
Belevetem az ország bánatát,
Hadd lássa meg a király felsége,
Mi terem a magyarok szivébe'.

(Sajtóskál, Sopron-vm.)

48.

Szépen fütyöl a pittypalatty hajnalra,
Baka gyerek a strózsákon hallgatja.
Kelj föl baka íbörsvungot puczolni,
Napkőttekor ki köll néked rukkolni.

A bakának nem köll más csak jó fegyver,
Ugy indul el a csatába jó kedvvel.
Ha az baka csibeg-csobog a vérbe,
Mégsem sóhajt az istenhez az égbe.

(Csanak, Győr-vm.)

49.

(Labancz-nóta.)

Hol vagy maston nyalka kurucz,
Ki oly voltál mind a szép strucz,
Hogy mast szép hazádban nem jutsz,
Talán ez világbul kifutsz,
Nyalka kurucz, nyalka kurucz?

Hol czifráztad a ruhádat,
Másfél araszt dolmánkádat,
Hol sarkantyúztad csizmádat,
Hol prémezed kalpakodat,
Nyalka kurucz, nyalka kurucz?

Hol van hosszú pántos kardod,
Kiütköző nagy pallosod,
Gréczi, bécsi pár pisztolod,
Skófiumos pantallirod,
Nyalka kurucz, nyalka kurucz?

Nem mégy maston Sopron tájra,
Az kűszögi nyájasságra,
Szombathelyi szép dámákra,
A sümegi czifra tánczra,
Nyalka kurucz, nyalka kurucz.

Szegénységet szittad-verted,
Nemzetségit nem böcsülted,
Senki személyit nem nézted,
Testét-lelkét megmívelted,
Nyalka kurucz, nyalka kurucz.

Azért isten megbüntetett,
Szabadságot tüled elvett,
Az idegen földre vetett,
Csaknem koldulásra vetett,
Nyalka kurucz, nyalka kurucz.

Hol vagy mostan, nyalka kurucz,
Ki oly voltal mind a szép strucz,
Ki már egyszer megdöglöttél,
Pokolnak is utat vettél,
Nyalka kurucz, nyalka kurucz?

(Egy XVIII. századi irott gyüjteményből.)

III.

PÁSZTOR- ÉS BETYÁRDALOK.

1.

(1—8. Dr. S. Gy. gyüjt.)

Gulya, gulya, de szép szilaj gulya —
Én voltam a szilaj gulya ura.
Lesz-e, a ki legelteti,
Ha majd el kell masírozni? —
Ne sirass, angyalom,
Fáj a szivem nagyon!

Gulya, gulya, de szép szilaj gulya —
Más lesz majd a szilaj gulya ura.
Fáj a szivem kivül-belül,
Bánat szoritja két felül.
Ne sirass, angyalom,
Fáj a szivem nagyon!

(Zalavár, Zala-vm.)

2.

Mikor az Alföldön duhajkodtam,
De sok szilaj csikót elhajtottam.
Mégse tudták utamat elálni,
Jól tudott a kis lovam vigyázni.

Fölkerestem minden egyes állást,
Mégse kaptam a fakómnak szállást.
Szállást kértem egy kis barna lánytul,
Nem mert adni az édes anyjátul.

Megfogadott csikósnak a báró,
Hogy ne legyek többet utonálló,
Azért aztán az a barna kis lány
Csikósné lett az alföldi pusztán.
(Csány, Zala-vm.)

3.

Reggel korán legelőre hajtok,
Szinte harsan, akkorát durrantok,
Félre ütöm cseperke kalapom,
Széles e világra semmi gondom.

Tele főzöm bográcsom, edényem,
Körül üli az én sok cselédem;
Hat bojtárnak vagyok fejedelme,
Úgy tisztelnek: számadó kegyelme!
(Felső-Kustány, Zala-vm.)

4.

Vágtat a ló, elszakadt a kantárja,
De a betyár mégsem esik le róla —
Ha a kedvem el is hagyott, nem bánom:
Terem még lány szebb is, jobb is
Ezen a rongy világon.

Úgy elmegyek, hirt se hallasz felőlem,
Száraz levél takarja be lépésem,
Isten hozzád, kis angyalom, elmegyek,
Én már többé, soha többé
Becsületes nem leszek.
(Szent-Grót, Zala-vm.)

5.

Letörött a vörös torony gombja —
Ihatnék a Prekóp Józsi lova.
Eredj kis lány, merits neki vizet,
Mert a Prekóp Perkátára siet.

Prekóp Józsi nyergeli a lovát,
Édes anyja siratja a fiát.
Ne sirj anyja, édes anyja hiába:
Hét vármegyén forog a distancziája.*
(Göcsej, Zala-vm.)

6.

A kanász az erdőben
A botjával játszik,
Ugy forgatja baltáját,
Csak a fénye látszik.

Buzába ment a disznó,
Csak a füle látszik.
Mert a megyén a kanász
Kedvesével játszik.

* Instantia, kérvény.

(Frisse.)

Az beszélik, nincs baja
A török-tatárnak . . .
A szegény legények is
Három tánczot járnak.
(Nyirád, Zala-vm.)

7.

Kisfaludi utcza jaj de sáros,
Benne járnom, rózsám, nem tanácsos,
Mert ha engem megfognának benne,
A sok zsandár mindgyárt vasra verne.

Sümeg felől fujdogál a szellő,
Jön a zsandár onnan mindenfelől;
Jön a zsandár, de nem félek tőle,
Ha kiállok, megbirkózom véle.
(Kékkút, Zala-vm.)

8.

Az istenét a világnak!
Mért nevez engem betyárnak,
Mikor mindig igaz voltam,
Lovat is csak néha loptam.

Szép a betyár a csárdába,
Szépen ragyog a baltája.
Betyár vagyok a csárdában,
Betyár az istenházában.
(Balaton-Henge, Zala-vm.)

9.

(Grünfeld Ferencz gyüjt.)

Meghalt a kanász,
Oda a kanász;
Ki mondja majd a bojtárnak:
Vágd le a Siskát!

Meghalt a juhász,
Oda a juhász;
Ki mondja majd a Puminak:
Tereld a fókát!

Meghalt a gulyás,
Oda a gulyás;
Ki mondja meg a tehénnek:
Hajrá, te Vellás!

Meghalt a béres,
Oda a béres;
Ki mondja az ökrének:
Haj erre, te Rendes!

(Dusnak, Zala-vm.)

10.

(10–21. Dr. S. Gy. gyüjt.)

Somogymegye aljában születtem,
Tüske-bokor között neve'kedtem.
Van cserényem, van szép fehér gulyám:
Gulyás vagyok a kutasi pusztán.

Gulya keriti be cserényemet,
Hat komondor istrázsál engemet,
Magamban is helyén áll a lélek,
Sem zsiványtól, sem vadtól nem félek.

Leteritem a subám a gyepre,
Bundi kutyám lefekszik melléje,
Bundi kutyám ugy vigyáz reája,
Mint komorna a grófné lányára.

Hat bojtárnak vagyok fejedelme,
Ugy tisztelnek, gazd' uram kegyelme;
Terelem a gróf Zichy gulyáját,
Szeretem a megye minden lányát.

Este felé behajtom a gulyám,
Jó izüen megeszem a vacsorám,
Ugy jó lakom zsiros tarhonyával,
Mint a gróf úr tekenős békával.

(Kadarkút, Somogy-vm.)

11.

Betyár vagyok, Séta Pista a nevem,
Hét regement katona se bir velem.
Nem is félek, mert van nekem koronám:
Szeret engem az én gyönge violám.

(Kadarkút, Somogy-vm.)

12.

Megszólalt az öreg harang misére,
Jön a rózsám földig piros selyembe'.
Az áldóját! de csinos a járása;
Szépségének, jóságának
Ihaj, tyuhaj! hét vármegyén nincs párja.

Járásbiró, szolgabiró, csendbiztos —
Nem vagyok én egyiknél sem bentkosztos;
Az áldóját! nem kell nekem prókátor,
Ha bajom van, kigázolok
Ihaj, tyuhaj! én a magam bajából.

(Kis-Dobsza, Somogy-vm.)

13.

Ha valaki vigan él,
Juhász-legény is ugy él:
Zöld erdőben, sik mezőben
Sétál, pipál, furulyál,
Billeg-ballag, meg-megáll.

Ha valaki rútul él,
Disznó-pásztor is ugy él:
Egész télen, egész nyáron
A sok disznót tereli —
Juhász-legény neveti.

(Boglár, Somogy-vm.)

14.

Csikós vagyok, édes apám se volt más,
Szijjostor a derekamon karikás,
Ostoromat lovam szügyébe vágom —
Szaladj velem keresztül a világon.

Ha lemegyek Somogyba a vásárra,
Piros bort méretek a csutorámba —
Hozd ki, babám, réz fokosom, baltámat,
Mer' levágnak a somogyi zsandárok.

Most jöttem meg Somogyvárról nem régen,
Fogtam csikót a somogyi térségen,
Mindre reá üttettem a numerust,
Hogy a megye ne tarthasson hozzá just.

(Tab, Somogy-vm.)

15.

Esteledik, alkonyodik,
Nyolczat ütött az óra,
Haza felé, haza felé
Szépen legel a gulya.
Leteritem a subámat,
Rágyujtok a pipámra,
Rágondolok, rágondolok
Az én kedves babámra.

Két nyárfa közt, hét nyárfa közt
Fesütött a holdvilág,
Te rád ragyog, de rád ragyog,
Egyetlen egy gyöngyvirág.

Más ültette a rózsafát,
Én szedem a virágát;
Én ölelem, én csókolom
Rózsám piros orczáját.
(Kiliti, Somogy-vm.)

16.

Sej! Béres-legény ha fölül a szekérre,
Oda vág a csális ökör fülére.
Csális ökre tekergeti a nyakát,
Sej! Béres legény öleli a babáját.

Sej! Rakott szekér, hat ökör huz előtte,
De csinos kis lány ül a tetejébe'.
Hajlós ostor, rozmaringfa a nyele, —
Sej! Én vagyok a csinos lány szereteje.
(Kiliti, Somogy-vm.)

17.

Béres vagyok, béres,
Azért vagyok kényes;
Azért vagyok kényes,
Mert a nevem béres.

Béres vagyok, béres,
Már el is szegődtem;
Itt az új esztendő,
Jön a szekér értem.

Bánom az ökrömet,
Vas járomszegemet,
Czikfra ösztökémet,
Barna szeretőmet.

Ökreim a réten,
Gulyám a vetésen,
Paripám az állófánál,
Magam a rózsámnál.
(Polgárdi, Fehér-vm.)

18.

Közelget már, közelget már a nagy idő:
A juhásznak a gazdával számolni kő',
Nincsen neki egyebe,
Csak egy vezér ürüje,
Rajta réz csengetyüje.

Terelgeti, terelgeti alá felé,
Kandorosi, kandorosi csárda felé;
Csárdásnénak eladja,
Az árát elmulatja,
Szeretője siratja.
(Fehérvár vidéke.)

19.

Nincsen annál keservesebb élet,
Ha a kis lány mesterlegényt szeret,
Mesterlegény elmegy vándorolni:
Itt hagyja a kedvesét busulni.

Nincsen annál szerencsésebb élet,
Ha a kis lány juhászlegényt szeret.
Juhászlegény kimegy a mezőre:
Utána megy, a ki szeretője!
(Moha, Fehér-vm.)

20.

Sobri Józsi hiressége
Panduroknak rémülése,
Kiáll rövid fegyverével
Panduroknak ezerével.

A keszthelyi major alatt
Sobri Józsi majd ott maradt,
A németek nem ösmerték:
»Hol fan sifán?« azt kérdezték.

Nem fél Sobri katonáktól,
Sem szakálas hadnagyoktól,
Sem Dombitól, sem a Paáltól,
Sem a nagy bajszu Kaszástól.

Répa Rozi Billegében
Nyugszik a Sobri ölében,
Azzal magát vigasztalja,
Sobri Józsi csókolgatja.

Ne higyj Rozi a Sobrinak,
Hódol ő egy kisasszonynak:
Hogyha azzal mulatozik,
Rólad nem is gondolkozik.

A Tónika fejkötője,
Libeg-lobog a kötője,
Az se maga pénze ára —
Sobri Józsi vette rája.
(Nagy-Vázsony, Veszprém-vm.)

21.

A veszprémi börtönajtó de árva,
Abba vagyon az én rózsám bezárva.
Kilencz závár meg egy lakat van rajta,
Hunczut a ki a rózsámat becsukta.
(Tót-Vázsony, Veszprém-vm.)

22.

(Thúry Etele gyüjt.)

Patkó Pista, Patkó Pista
Duhaj nemzetből való,
Nem kell neki, nem kell neki
Selyem dunyha, takaró;
Nem kell neki, nem kell neki
A babája dunyhája,
Beéri a, beéri a
Tizenhat rét' gatyája.

Patkó Pista, Patkó Pista
Sétál a zöld erdőben,
Vágott golyót, vágott golyót
Töltött a fegyverébe;

Cserfa alatt, cserfa alatt
Vagyon az ő szállása,
A vármegye, a vármegye
Azért nem fér hozzája.
(Szent-Gál, Veszprém-vm.)

23.

(23—25. Dr. S. Gy. gyüjt.)

Csak azt mondják, ilyen-olyan vagyok én,
Édes anyám nevelése vagyok én.
Jobb lett volna, vetett volna Dunába,
Mikor mondta: áll az isten babája.

Mikor engem keresztelni elvittek,
Elfeledték az én kereszt nevemet.
Édes apám izent oda a papnak,
Kereszteljen akasztáni valónak.
(Szegszárd, Tolna-vm.)

24.

Vas rostélyos az én szobám,
Még a holdvilág se süt rám,
Hát a fényes nap világa
Hogy' sütne be a szobámba.

Csireg-csörög a vas ajtó,
Talán jön a tömlöcztartó.
Vizitálja a rabokat,
Senki sem szánja azokat.

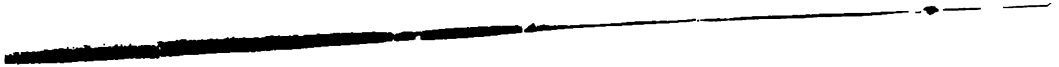

27.

Nem bánom, hogy gulyásnak születtem,
Csak azért, hogy számadó lehettem.
Tiz bojtárnak vagyok fejedelme:
Ugy tisztölnek, számadó kegyelme!

Mind' azt mondják, nincs asztalom, székem.
Egy grófnak sincs olyan, mind énnékem;
Asztalom a Tisza, Duna partja,
Oda ülök, a há'á kedvem tartja.

(Vásáros-Dombó, Baranya-vm.)

28.

Sir a zsebem az ötvenes bankóér,
Meg is kapnám egy szép sárga csikóér.
Majd lesz pénzem, ha a jó isten segit, —
Ha a réten mindenfelé ló nyerit.

(Koros, Baranya-vm.)

29.

(Tamásovics Lajos gyüjt.)

Loptam tizenhat ökröt
A tavalyi nyáron,
El is adtam azokat
Siklósi vásáron,
El is fogyott az ára
Czipőre, csizmára —
Hej, de a ki azt viseli,
Másnak a rózsája!

(Siklós vidéke, Baranya-vm.)

30.

(30—1. Dadai Király Pál gyüjt. tájszólás szerint.)

Bírës gyerëk, ihahha!
Bírës gyerëk, tyuhahha!
Meztiéláb mént szánytonyi.
A csizsmájo, ihahha!
A csizsmájo, tyuhahha!
Kovácsnál van vasalnyi.
Kilencz kovács nëm merte elvádúnyi:
Hogy nëm tud rá, ihahha!
Hogy nëm tud rá, tyuhahha!
Ruózsás patkuót csinyányi.

(Hegyhát, Vas-vm.)

31.

Kis kalapom darutollas, virágos,
Ha fölteszem, jaj de igen betyáros,
Leán legyen, ki előtt megemelem,
Kiért én a legénységem elvesztem.

(Szarvaskend, Vas-vm.)

32.

(Pollák Ida gyüjt.)

Ujfaluban kineveztek betyárnok,
Keresnek is engemet a zsandárok.
Ha keres is csak hát meg ne találjon,
Szeretőmnek bánatot ne csináljon.

Azt kérdezi tőlem a hunczut zsandár:
Hová való születés vagy, te betyár?
— Sopronmegye, Répczemellék a hazám,
Gavallérnak nevelt az édes anyám!
(Beled, Sopron-vm.)

33.

(Paál János gyüjt.)

Jártam én már a templomba eleget,
De a paptól pirulásnál
Nem tanultam egyebet;
Kipapolja, prédikálja,
Hogy a világ azt mondja:
Én vagyok a falurossza, bitangja.

Ha nem tetszik, akkor én majd beállok
Az Alföldre istentelen
Utonálló betyárnak,
Papolhat majd akárki fia-ura:
Nem hallgatok se a papra,
Se a hires falura.
(Tét, Győr-vm.)

34.

(34—5. Dr. S. Gy. gyüjt.)

Az angyalát, ki a betyár, ha nem én?
Ki öltözik betyárosan, ha nem én?
Ha benézek valamelyik faluba,
Minden kis lány kiáll a kis kapuba.

Nem találnak rám a hires hadnagyok,
Pedig mindég megizenem, hol vagyok.
Magam fajta betyár-gyerek nem volna,
A sok zsandár imádkozni sem tudna.
(Új-Malomsok, Győr-vm.)

35.

Duna partján van egy szomoru füzfa,
Kis pej lovam oda vagyon akasztva,
Három szinü pántlika a fékszára,
Gróf Radeczki ajándékozta rája.

Meguntam én Gróf Radeczkit szolgálni,
Azt a fényes hosszu kardot hurczolni,
Nem maradtam ő felsége huszárja,
Inkább lettem zöld erdőnek betyárja.
(Tata, Komárom-vm.)

IV.

BORDALOK.

1.

(1—3. Nagy Zsigmond gyüjt.)

Kimentem én a szőlőbe
Kapálni, kapálni;
Utánnam jött egy kis leány
Gyomlálni, gyomlálni.
Utánna a feleségem
Etyegni, petyegni . . .
Hej! — — nem véltem én teréfára:
Megcsókoltam hamarjába.
Süttüdüdrom . . . süttüdüdrom . . .

(Köveskálla, Zala-vm.)

2.

Kimentem én a szőlőbe sötétbe,
Megöleltem én egy karót sötétbe;
Megöleltem én a karót, a karót:
Azt gondoltam, hogy a kedves babám vót.
Már pedig nem az én kedves babám vót:
Szőlőtőke mellett egy nagy karó vót.
Síva-riva hagytam én ott a karót,
Azt gondoltam, az én kedves babám vót . . .

(Köveskálla, Zala-vm.)

3.

Feleségem, hallgass,
Nem vagyok én ittas;
De ha ittasan is látnál:
Én vagyok az ur a háznál!
(Köveskálla, Zala-vm.)

4.

(4—6. Dr. S. Gy. gyüjt.)

Czegért látok lógicsálni,
Beköllene botorkálni. Haj!
Van még egy rongyos forintom:
Isten uccse, lekortyintom!
(Köveskálla, Zala-vm.)

5.

Szomoruan nyulok a zsebembe,
Se kongó, se bankó nincsen benne.
Elköltöttem borra, pálinkára:
Szeretőm a kocsmárosné lánya.
(Kővágó-Eörs, Zala-vm.)

6.

Még azt mondják, bort iszik a báró:
Többet iszik egy bocskorban járó!
Én is ittam teljes életemben —
pénz penészt nem kap a zsebemben.
(Rév-Fülöp, Zala-vm.)

7.

(Nagy Antónia gyüjt.)

Nem szük ez az utcza,
Csak kicsit szoros —
Nem vagyok én részeg,
Csak kicsit boros;
Nem tántorgom én,
Csak ugy czifrázom,
Hej, mer' ez énnekem
Régi szokásom.

(Szepezd, Zala-vm.)

8.

(Raksányi Károly gyüjt.)

(Egy):

Hát ti, fiuk, nem látjátok,
Milyen részeg nagy apátok?

(Másik):

Fáj, fáj, fáj
Fáj a torkom, fáj.

(Mind):

Óh ne féljen, domine, he,
Itt van a jó reczipe, he,
Aló mars, hát levele, hehehe,
Porcziónként szedje be!

(Balaton-Henye, Zala-vm.)

9.

(Bott Miklós gyüjt.)

A mi N. N. barátunkat
Az isten éltesse!
Kezit-lábát a görcs tekergesse!
Hiszen ő sem a világ eleje: —
Egye meg a kadarkuti fene.
(Balaton-Henye, Zala-vm.)

10.

(Varga Lajos gyüjt.)

Hozz bort, kocsmárosné,
Megadom az árát.
Hogyha én meg nem adom.
Thuhaja!
Megadja a galambom,
Igaz a'!

Huzd rá, czigány, százszor,
Megadom az árát.
Ha nem akad huszasom,
Tyuhaja!
Tied a rajtam-valóm,
Igaz a'!
(Monoszló, Zala-vm.)

11.

(Szentmihályi Gyula gyüjt.)

Szegény ember, nem csoda,
Ha a bort szereti:
Attól minden búját-baját
Felejti, felejti,
Lejti lejti, felejti,
Búját-baját felejti.

(Monoszló, Zala-vm.)

12.

(12—4. Dukai Takács Gyula gyüjt.)

Ej, te kis bor, hol termettél?
Ha hegyoldalban termettél,
Járd meg az én torkomat;
Ha pedig lapban termettél,
Járd meg az én talpamat;
De ha a tetőn termettél,
Járd meg egész testemet.

Ej ha!
Hát nem tudod, mi a
Katonai régula?
A mért engem annyiszor megvertél:
Mars az áristomba,
Sötét áristomba.

(Monostor-Apáti, Zala-vm.)

13.

Igyál, pajtás, a pohárból,
Ugyis kimégy a világból.
Te is ugy jársz, mint az apád:
Felfüggesztik a kaponyád.

Az se halt meg, csak megfuladt,
A sintér kert alatt szunnyadt;
Forgó szél lett muzsikája,
Csóka, varju trombitája.

Ha meggebesztik testedet,
Adasd nekünk a bőrödet:
Kikészíttetjük dudának,
Pokolbéli muzsikának.

Ha pedig nem kell dudának,
Se sipnak, se trombitának:
Jó lesz pokol-fujtatónak,
Ördögöknek bugyogónak.

(Monostor-Apáti, Zala-vm.)

14.

Bort iszom én, nem almalevet,
Nem rútitom a magyar nevet,
Borral jóval, csókkal sokkal,
Avval élek én:
Az én kedves barátimmal
Igy mulatok én.

(Szent-Ben-Kálla, Zala-vm.)

15.

(15—21. Dr. S. Gy. gyüjt.)

(Lassan):

Nincsen e világon gyönyörübb élet,
Mint ha a kancsóból foly az itélet,
Igyál, fráter Ferkó,
Jól megy még az akhó,
Ád ám még a hordó.

(Gyorsan):

Akármilyen a kend csöcse,
Ráviszi a terefere;
Akármilyen a kend fara,
Ráviszi a tarafara.

(Lassan):

Haj, rózsám, violám!
Csókold meg az orczám.

(Balaton-Füred, Zala-vm.)

16.

Pajtás, pajtás: kedvesed neve?
(Az illető egy nőnevet mond: pl. Julcsa!)
Julcsa, Julcsa — éljen ő soká,
Julcsa, Julcsa — éljen ő soká;
Éljen, éljen, éljen ő
Éljen veled a dicső
Hosszu barátságban!

(Balatonvidék.)

17.

Vizzel éljen lúd, béka
S ily portéka,
De az okos ember torka
Szomjuhozzék borra,
Borra, borra.
És ha néha el is ázik,
Bölcs marad az mind halálig,
Mind halálig.
(Nagy-Kanizsa, Zala-vm.)

18.

Édes kedves komámasszony,
Menjünk el a hegyre,
Ha sietünk, megjöhetünk
Holnapután délre.
Addig igyunk sorba,
Mig nem érnek nyomba.
Hej dinom-dánom!
Igyunk hát, nem bánom!

Rerere, mizerere!
Mi is mondjuk nékie,
Váljon egészségére
Ez a jó bor.

Ez a jó bor, tessék.
Jézus dicsértessék,
Jézus neve dicsértessék.
(Kis-Kanizsa, Zala-vm.)

19.

A szabari öreg hegybe,
He!
Jó bort isznak a pinczébe,
He!
Ritkának van jó teteje,
He!
Mégis egyre isznak benne,
Hehehe!

(Szabar, Zala-vm.)

20.

Hozz bort, kocsmárosné,
Mig borod van, hozzál;
Te meg czigány,
Mig hurod van, huzzál; —
Huzzad, huzzad addig,
Kivilágos kivirradtig:
Hadd tudják meg,
Betyár gyerek mulat itt!

(Alibánfa, Zala-vm.)

21.

Sirhatsz, édes pinczém,
Hogy árván maradtál.
Böcsületben voltál,
A mig innom adtál;
De most már nem köllesz,

Én beléd nem járok,
Iszalag vagy csallán,
Fussanak be azok,
Egerek és gyikok
Lakjanak hát azok.
(Alsó-Páhok, Zala-vm.)

22.

(Pálffy Dénes gyüjt.)

Két tyukom van: egy tavalyi,
A másik meg harmadévi.
Által járnak a szomszédba
Eltojni.
Tyutyus karma,
Tyutyus barna,
Tyutyus kendermagos —
Igyunk egyet komámasszony,
Megtojja a bubos!
(Puszta-Magyaród, Zala-vm.)

23.

(23—30. Dr. S. Gy. gyüjt.)

Ha bemegyek a kustányi csárdába,
Eszem, iszom kedvem szerint rovásra,
Elégséges hitelem van ott nékem,
Megfizetek, becsületem nem sértem.

Szép csárdásné, nekem pirosat hozzon,
Az áráról semmit se gondolkozzon;

Eladom a kifli-szarvu tehenet,
Bor árárul mégis teszek eleget.
(Felső-Kustány, Zala-vm.)

24.

(Mind):

Megsavanyult már az uj bor,
Ihatunk pajtás!
Félre a vizes kancsóval,
Van helyette más!

(Egy):

Gem vasanyult rám az uj rob,
Áhitunk sajtáp!
Léfre a szives nakcsóval,
Van helyette sám!

(Mind):

Emlegettük fáradozva
A szüret nevét,
Mostan azért vigadozva
Igyuk a levét.

(Egy):

Emgelettük ráfadozva
A rüszet venét,
Somtan azért givaszodva
Gyuki a levét.

(Mind):

Mért epesztenéd magadat:
A kancsó tele!

Ha iszik a pap:
Iszik, mint a csap.

Iszik, mint a csap:
De csak hogyha kap.
(Barcs, Somogy-vm.)

27.

Halnak a papok,
Én is bekapok,
Eklézsiába, vagy bortul,
A hogy a szerencse fordul.

Elszáradt a tök,
Nem lesz rajta több,
Elszáradt a szőlő fája —
Hunczut a német fajtája.
(Szent-István, Somogy-vm.)

28.

(Mulatságokban danolják, s a ki az itt közölt daltöredékeket esetleg folytatja, az büntetésül egy pohár bort iszik.)

Fekete szem éjszakája,
Hány csillag ragyok ki rája?
Hány csillagból van a szemed Juliskám, Mariskám —
Ihaj fölhajtott a, ihaj ki látszott a
Pi- pi- piros bort az üvegbe,
Csinos, csinos, csinos, — csinos leányt az ölem-
Befordultam a konyhára,

Rágyujtottam a pipámra,
Az az rágyujtottam —
Volt szeretőm, de már —
Nincs mennyország, se pokol, se pokol, —
Még azt mondja a retek, a retek,
Hogy én szőkét —
Szeretnék szántani,
Hat ökröt hajtani,
Ha —
Rózsabokorban jöttem a világra, —
Nem is voltam soha, nem is leszek soha csapodár,
Megmaradok az én kedves rózsámnál;
Nem kell nékem senki megunt babája,
Akármilyen —
Szépen szól a bébicz madár a réten, a réten,
Megcsókollak kis angyalom a héten, a héten.
Páros piros alma gömbö- gömbölyü,
Az én rózsám jaj de gyönyörü.

(Köttse, Somogy-vm.)

29.

Kocsmárosné, eszem az istenedet,
Ha tartozom, ne zsebelj ki engemet;
Ha lesz pénzem, uri módon megadom:
Száz pengőre száz ölelés —
Száz édes csók lesz a napi kamatom!

(Toponár, Somogy-vm.)

30.

Huzd rá, czigány, szakadjon el a hurod,
Ugyis tudom máskor nekem nem huzod;
Énnékem majd ő felsége muzsikál, —
Annak a nótája pedig jaj de fáj . . .
(Toponár, Somogy-vm.)

31.

(Dömény Zoltán gyüjt.)

A sarkantyum kiveri a nótát,
Megmondja a mondani valóját,
Mert bús hazám gyászos ege alatt
Talán sirva vigadni sem szabad.

Oly szomorún szól a muzsikátok,
Talán meghalt az édesanyátok?
Vigan szóljon hegedütök hurja,
Hogy ne lásson senki engem sirva.

Megfagyott az én szivem előre,
Hütlen babám rátekintésére;
Ki van sirva két szemem golyója,
Semmi sincs több siratni valója.

Harmad napja, hogy én itt mulatok,
A lovam nem evett egy falatot.
Kis pej lovam, bocsásd meg ezt nekem,
Soh'se volt még ilyen kutya kedvem.
(Tengőd, Tolna-vm.)

32.

(Szarvas Mariska gyüjt.)

Ennek a pohárnak
Bazsalik a neve.
Jéruzsálemből hozták,
Meg is aranyozták.
Föld szülte fáját,
Fája szülte ágát,
Ága szülte bimbóját,
Bimbó szülte virágát,
Virág szülte Szent Annát,
Szent Anna szülte Máriát,
Mária szülte szent fiát,
Világ megváltóját!
Adjon isten szivet kettőt,
Mossa össze mindakettőt!
Igyunk hát a jóért,
A megmondott szóért,
A megmondott szóért!

(Kánya, Tolna-vm.)

33.

(33—35. Dr. S. Gy. gyüjt.)

Incze, pincze, tizenhárom sor pincze —
Babám előtt üresen áll az itcze.
Szép csárdásné arra való, hadd töltse:
A kinek van potya-pénze, hadd költse!

(Szegzárd.)

34.

Kocsmárosné,
Szép csárdásné, de ugat a kutyája.
Nem jöttem én lopni az udvarára,
Én csak azért jöttem az udvarára,
Az én kedves
Rózsám szavát hallottam a csárdába.

Kocsmárosné,
Szép csárdásné, de savanyu a bora,
Olyan mint a valóságos vadalma.
Kocsmárosné, czukrozza meg a borát:
Hijja ide,
Csalja ide a legszebbik leányát.

Szép csárdásné,
Jó bort hozzon, két poharat melléje,
Szőke lányát ültesse az ölembe.
Ha megölel, ha megcsókol, ne bánja:
Jól esett ám
Kelmednek is fiataljabb korába.

Kocsmárosné,
Szép csárdásné, de szeretem én magát,
Még az éjjel mind megiszom a borát.
Ha megiszom, zsebemben van az ára,
Ha kivánja,
Szép csárdásné, vágom az asztalára.

(Székes-Fehérvár.)

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible] hogy a most
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] felé.
Mikor [illegible] kis harang:
Bim bam bum.
Bim bam bum.

Meg [illegible] felé.
Mikor úgy szól a nagy harang:
Bim bam bum.
Bim bam bum.

Jó kedvem van hajnal felé.
Mikor úgy szól a két fülem:
Bim bam bum.
Bim bam bum.

(Ajka. Veszprém-vm.)

37.

(Sebestyén Izabella gyüjt.)

Tizet ütött az óra,
Hipp, hipp, happ.
Beharangoztat a pap.
Délig az istent kéri,
Délután a bort méri.
Hipp, hipp, happ.
Seprü, korró, vasvella —
Ez is mingyár egy nóta.
(Kup, Veszprém-vm.)

38.

(38—40. Vathy István gyüjt.)

Mulató gajd.

Egészséggel, pajtás,
Nékem megbocsáss, —
Egészséggel, pajtás,
Nékem megbocsáss.
Vélem együtt, véled együtt
Mennyországot láss.
Láss, láss, láss, láss, láss, —
Vélem együtt, véled együtt
Mennyországot láss.
(Igyál, ne!)

*

Szivem a szivedért,
Éltem az éltedért,

Most iszom, angyalom,
Jó egészségedért, —
Most iszom, angyalom,
Jó egészségedért.
(Igyál, ha gusztusodat tartja!)

*

Feleségem jó volt, a mire költött,
Rokka, orsó néki nem igen köllött,
A hol czégért látott, oda sietett,
A kí neki bort vitt, annak füzetett,
Oda, oda, oda sietett,
A kí neki bort vitt, annak füzetett.
(Igyál, igyál, no!)

*

Az én uram jó volt, a mire költött,
Kasza, kapa néki nem igen köllött,
A hol czégért látott, oda sietett,
A kí neki bort vitt, annak füzetett,
Oda, oda, oda sietett,
A kí neki bort vitt, annak füzetett
(Igyál öcsém, ma-holnap
Zsákjába dughat a pap).

*

Jó barátom, nem csoda,
Ha a bort szereti,
Mert őtet a sok dolog
Mindétig emészti.

De ha szereti, de ha teheti,
Poharát kezébe veheti,
Minden búját és bánatját
Avval elfelejti.
(Igyál, ha köll még!)

*

Ez a jó bor innya való,
Nem czipellő kennyi való.
Ej huj, igyunk rája,
Ugy is elnyel a sir szája,
Ott lesz fáradt testünk
Csöndes hazája.

Ez a bortul undorodik,
Az mint szapusajtár iszik;
Ez nem okos, az nem józan,
Itt is ott is nagy hiba van.
Ej haj, igyunk rája stb.

Tartson isten téged, minket,
Tartsa meg szép vendéginket,
Tartsa meg az országunkat,
Benne lévő magyarokat.
Ej haj, igyunk rája,
Ugy is elnyel a sir szája,
Ott lesz fáradt testünk
Csendes hazája.
(Borszörcsök, Veszprém-vm.)

Idd, idd, idd meg a bort,
Idd, idd, idd meg a bort!
Bortól szökik a bubánat,
A bajból is öröm támad.
Jaj de jó a dinomdánom,
Nincs ennél jobb a világon,
A világon, a világon!
(Kemenesalja, Vas-vm.)

43.

Arra alá egy kis csárda magába,
Ott mulat az öreg isten bujába,
Az angyalok rézkancsóval köszöntik,
Krisztus urunk a némettel vesződik.
(Kóny, Győr-vm.)

44.

Hej! rugd ki, rugd ki, rugd ki —
A kis czipőt ki rugta ki? —
Kocsmárosné lánya lába ujja bubja tudja,
Hej! hogy a czipőt hová rugta.

A czipőnek meg kell lenni,
Komáromba el kell menni.
Kocsmárosné lánya lába ujja bubja tudja,
Hej! hogy a czipőt hová rugta.
(Koronczó, Győr-vm.)

45.

Most igyunk bort, mert most van ölég:
Nem vágta el a szőlőt a jég.
Önts föl a garatra, rajtad a sor —
Nincsen jobb csömöge, mint ez a bor.
(Koronczó, Győr-vm.)

46.

(Paál János gyüjt.)

A hol czégért látok,
Oda bemegyek,
A hol jó bort mérnek,
Oda sietek.
Sári tili tullárom,
Oda bemegyek.
Sári tili tullárom, hopp!

Itt egy czégér himbál,
Ide bemegyek;
Itt mérik a jó bort,
Ide sietek.
Sári tili tullárom,
Ide bemegyek.
Sári tili tullárom, hopp!
(Kis-Barát, Győr-vm.)

47.

(Dr. S. Gy. gyüjt.)

Bortól oszlik a gond,
Bortól oszlik a gond,
A kinek van bubánatja,
A mi borunk meggyógyitja,
Meggyógyitja.

Ej de jó a dinom-dánom,
Nincs ennél szebb a világon,
Addig igyál, jó barátom,
Mig nincs itt a jajdebánom,
Jajdebánom.

(Sajtos-Kál, Sopron-vm.)

V.

TRÉFÁS ÉS GUNYDALOK.

1.

(1—2. Pálffy Dénes gyüjt.)

Kis kertembe' madárfészek —
Sujárirom!
Én a legénynek nem hiszek,
Sujárirom!
Mer' a legény leány-csaló,
Verje meg a mindenható.
Sujári, sujárirom!

Édes anyám férjhez adott,
Sujárirom!
Egy talléros szoknyát adott.
Sujárirom!
Olyan fene kis uram van,
Kukoricza nadrágja van.
Sujári, sujárirom!

Kis kertemben egy kis lakat —
Sujárirom!
De vén feleségem akadt.
Sujárirom!
Alig várom az ördögöt,
Hogy elvigye a vén dögöt.
Sujári, sujárirom!
(Puszta-Magyaród, Zala-vm.)

2.

Feleségem olyan tiszta,
Kétszer söpör egy hónapba;
A szemetet se viszi ki,
Az ágy alá söprögeti.

Kenyeret is jól tud sütni:
Ötször-hatszor befűt neki,
Ötször-hatszor befűt neki,
Mégis sületlen veszi ki.

Káposztát is jól tud főzni:
Ötször-hatszor beránt neki,
Ötször-hatszor beránt neki,
Mégis föletlen tölti ki.

Reggel fölkel nyolcz órakor,
Feje olyan, mint a bokor,
Két szemébe' két kis csipa,
Csapja meg az istennyila.
(Puszta-Szent-László, Zala-vm.)

3.

(Rohonczy Károly gyüjt.)

Meszelik a kemenczét
Fehérre,
Ölelik a menyecskét
Setétbe.
Házas ember otthon légy,
Otthon nem csip meg a légy
Setétbe'.

(Söjtör, Zala-vm.)

4.

(Jendrassák Ignácz gyüjt.)

Sándorházi telek alatt
No de nem baj!
Egy kis kut van födél alatt,
No de nem baj!
Közepében rozmaringszál —
Lányok lelke az égbe szál.
No de nem baj!

Sándorházi telek alatt
No de nem baj!
Egy kis kut van födél alatt,
No de nem baj!
Közepében tüskebokor —
Legényeké a mély pokol.
No de nem baj!

(Sándorháza, Zala-vm.)

5.

(5—9. Dr. S. Gy. gyüjt.)

Nincsen nékem —
Nincsen nékem
Feleségem,
Nem adott a —
Nem adott az
Isten nékem.
Egyet adott,
De elvette;
Szedte-vette
Teremtette —
De jól tette,
Hogy elvette,
Mert hej!
Nem kedvemre
Teremtette!

(Alsó-Lendva, Zala-vm.)

6.

Lesz még czigány lakodalom,
Magam is megházasodom.
Ej móre, mamóre,
Cziliváre gadzsore.

Lesz még czigány lakodalom,
Lesz még czipó az asztalon.
Ej móre, stb.

Lesz még czigány lakodalom,
Magam is megházasodom.
Ej móre, mamóre,
Cziliváre gadzsóre.

(Szent-Balázs, Zala-vm.)

7.

Nini, nini, mi van ott a bokorban!
Azt gondoltam, hogy egy őz . . .
Keresztanyám meg a csősz —
Mind a kettő csupa ősz.

Nini, nini, mi van ott a bokorban!
Azt gondoltam, hogy egy nyul . . .
Komámasszony meg egy ur
Ugrott ki a bokorbul.

(Köveskálla, Zala-vm.)

8.

Köveskáli utcza
Le van flaszterolva,
Kilencz kis lány meg kettő
Gyöngyen sétál rajta . . .
Mikor végig megyek rajta,
Czeterál a czizmám sarka.

Köveskáli utcza
Végig bazsarózsa,
Hat szál gyertya meg kettő
Csöndesen ég rajta . . .
Mikor végig megyek rajta,
Czeterál a csizmám sarka.

(Köveskálla, Zala-vm.)

9.

Megérett a som —
Nincsen huszasom.
Megérett a szőlő fája —
Hunczut a német fajtája.

Megérett a som —
Nincsen huszasom.
Elvitte a hunczut német —
Hogy a fene csak enné meg.
(Balaton-Füred, Zala-vm.)

10.

(Halász János gyüjt.)

Hej czudárom, czudárom,
A farsangot bevárom,
Hogyha itthon maradok,
Apáczának fölcsapok.

Óh, te rozzant kaloda,
Nem való vagy te oda;
Nem való vagy egyébnek,
Fogatlan gereblyének.
(Balaton-Henye, Zala-vm.)

11.

(Dukai Takács Gyula gyüjt.)

Ez a kis lány fájditja az i- i- inát,
Mert nem kapott tegnap este

Fa- fa- fazékban főtt a lencse —
Ez ám a nagy szerencse!

Ez a legény fájditja az i- i- inát,
Mert nem kapott tegnap este
Pi- pi- pipadohányt, kostököt,
Reggelre jó fröstököt.

Uton-utfélen terem a mu- mu- murva,
Szép kis lányból lehet még a
Ku- ku- kurucz-világ régen volt,
Talán bizony soh'sem volt.

Elmentem én a nagy-turi vásárra,
Rátaláltam egy nagy fene pi- pi-
Csára hajlott a lovam,
Pedig nem is csapkodtam.

Júniusban szépen peng a ka- ka- kasza,
Paraszt ember lába közt a
Fa- fa- faszerszáma, ülője,
Kaszaköszörülője.

(Szent-Ben-Kálla, Zala-vm.)

12.

(12—4. Bohár Lajos gyüjt.)

Két krajczáros czintányér —
Ne epekedj a lányér',
Dunárul fun a szél\!

Mer' a lánynak baja lesz,
Kondor haju fia lesz.
Dunárul fun a szél!
(Puszta-Somodor, Somogy-vm.)

13.

A kis lányé czin, czin, czin;
A nagy lányé pin, pin, pin;
Menyecské-é kitty, kotty, kotty;
Vén asszonyé litty, lotty, lotty.
(Mernye, Somogy-vm.)

14.

Vött az apád kecskét,
Tudod azt?
Kiverte a kerbe,
Látod azt?
Megötte a farkas,
Hallod azt?
Meghagyta a farkát . . .

(Ha valaki tovább kérdi, annak hozzá mondják):

Szopod azt!
(Mernye, Somogy-vm.)

15.

(15—7. Dr. S. Gy. gyüjt.)

János bátyám fekete kecskéje
Többet ér, mint piczi felesége,

Mer' az asszonyt elszöktették Pestre,
De a kecske — megmegy minden este.
(Látránn, Somogy-vm.)

16.

Gyöngyöm, rózsám, gyönyörü virágszál,
Elvennélek, ha szegény nem volnál;
De mi haszna borul szemem könybe —
Drága neved nincs a telekkönyvbe.
(Jákó, Somogy-vm.)

17.

Nem bánom én, ha rám szakad is az ég,
Úgy is mindig reszelt leves az ebéd,
Reszelt leves az ebédem, semmi más,
A vacsorám egy keserves sóhajtás.
(Kadarkut, Somogy-vm.)

18.

(Kiss Lajos gyüjt.)

Házas ember szavára
Ki ne állj az utczára:
Házas ember szerelme
Méreggel van keverve,
Méreggel van keverve.*

* Ugyanigy lehet a tisztelend' úr szerelme *ostyával*, a tanitóé *bötüvel*, a doktoré *vattával*, a postamesteré *bilog-gal*, a *telegráfosé deróttal* keverve.

Legényember szavára
Kiállhatsz az utczára,
Mert a legény szerelme
Édes mézzel van tele,
Édes mézzel van tele.
(Bisse, Baranya-vm.)

19.

(20—1. Szarvas Mariska gyüjt.)

A korcsmáros panaszkodik,
Hogy az küszöbje elkopik.
Mert minálunk minden legény
Bemegy akár milyen szegény.
Angyalom!
(Kapos-Szekcső, Baranya-vm.)

20.

Czifra almáriom kulcsa —
Ez a legény jaj de furcsa:
Nappal a leányt megszólja;
Este elmegy, megcsókolja.
(Vásáros-Dombó, Baranya-vm.)

21.

Három szál fa nem nagy erdő,
Sáj ráj ríja, hap hap happ!
A leány csak búnevelő.
Sáj ráj ríja, hap hap happ!

Három ürü nem nagy fóka;
Sáj ráj ríjja, hap hap happ!
A leány csak heje-huja.
Sáj ráj ríja, hap hap happ!
(Sásd, Baranya-vm.)

22.

(22–8. Dr. S. Gy. gyüjt.)

Arra alá faragnak az ácsok,
Ide hallik a fejszecsapásuk.
Ergye, kis lány, kérdezd meg az ácsot:
Ád-e csókért egy kötény forgácsot.

Egye meg a fene azt az ácsot,
Nagyon sokra tartja a forgácsot:
Kilencz csókot igértem meg érte,
De neki még ráadás is kéne.
(Szegzárd, Tolna-vm.)

23.

Már minálunk az idén
Megbukott a krinolin.
Megjárták a kis lányok,
Nincs krinolin-szoknyájok.

Lányok, lányok sirjatok:
Nincs krinolin-szoknyátok.
Már én sirtam eleget,
Hogy énnékem nem lehet.

Sáska isten ostora —
Hát a krinolin-szoknya!
De még annál is nagyobb,
Hogy az idén megbukott.

Ez a kis lány arra kért:
Vegyek neki krinolint.
Vettem neki pattogóst,
Nyalka csinos ropogóst.

Kereskedő panasza,
Keményitőn nincs haszna.
Adjátok el hát lányok
A krinolin-szoknyátok.

Czeperl-polka csunya táncz —
A krinolin csupa ráncz.
Hip itt, hop ott, Habakukk —
A krinolin csupa lyuk.

(Agárd, Tolna-vm.)

24.

(Tájszólás szerint.)

Nyócz garasnak négy a fele —
Övött vóna mög a fene.
Të vótá' szeretőm nëm más,
Essön beléd a nyilamlás.

Apád ki vót, nëm tudhatod,
Senkire rá nëm foghatod;

Ëlég, ho' nagyon szëgén vót,
Bécsben liszttologató vót.
(Almás, Tolna-vm.)

25.

Mikor az úristen maga volt arató:
Szent Antal és Szent Pál volt nála nyomtató,
Szent Péter is beállt hozzája vellásnak —
(Aztán azt mondta:)
»De az úristennek se dolgozom másnak!«
(Nagy-Dorog, Tolna-vm.)

26.

Travestia.

Bánatosan zeng a szamár,
A kanczáját siratja;
Bánatos a bivaly-borjú,
Mert az anyja kávéházban
A czigánynyal huzatja.
Pillárom pitty,
Reportom szotty.

Hármat tojott az oroszlán
A jegenyefára,
Oda ment az öreg medve,
El is szedte, meg is ette
. . . . . .
Pillárom pitty,
Reportom szotty.
(Polgárdi, Fehér-vm.)

27.

Vén az asszony, vén;
Nem szeretem én,
Ha ránézek én,
Elájulok én,
Tyutyu tyu, heere tyutyu tyu!
Küldd el fene az ördögöt,
Hadd vigye el a vén dögöt
Tyutyu tyu, heere tyutyu tyu!
(Seregélyes, Fehér-vm.)

28.

Elvenném én a kend lányát, de csalfa;
Nem dologra nevelte föl az anyja, —
Pedig nekem dologra kell az asszony:
A kend lánya urnak nevelt kisasszony —
Én mellettem fölpirulna a napon.
(Csákvár, Fehér-vm.)

29.

(29—30. Bott Miklós gyüjt.)

Jár a holdvilág az égen
Óriási kifliképpen.
A ki azt éhesen nézi,
Jaj be rosszul esik néki.
(Vámos, Veszprém-vm.)

30.

Apró krumpli, nagy haszon —
Eresszen be kisasszon, kisasszon.
Ha beereszt kisasszon:
Magáé lesz a haszon, a haszon.
(Vámos, Veszprém-vm.)

31.

(31—3. Dr. S. Gy. gyüjt.)

Picziny legény, tyuhaja!
Mondja meg, hogy mi baja;
Mondja meg piczi szája,
Mit érez szive tája?

Ne félj, kincsem, ne ne ne,
Nem vagyok én a fene;
Nem eszlek meg, angyalom,
Csak úgy szorítlak agyon.
(Hajmáskér, Veszprém-vm.)

32.

Bécsi boltba járok én,
Régi réffel kérek én;
Régi réffel nem adnak,
A méterrel megcsalnak.

A kocsmába járok én,
Rézitczével kérek én;
Rézitczével nem adnak,
A literrel megcsalnak.

Mészárszékbe járok én,
Régi fonttal kérek én;
Régi fonttal nem adnak,
Kilogrammal megcsalnak.
(Csernye, Veszprém-vm.)

33.

Kicsiny csizma, nagy láb,
Ne huzz bele kapczát:
Nem megy bele, belemegy.

Kicsiny pohár tüznél,
Nagy a fedő rajta:
Nem lepi be, belepi.

Sistereg a hurka,
Hozza be a Jutka:
De mingyárt ám, de mingyárt.

Ha majd meghalsz, lölköm,
Ne vigy veled bundát.
Nem kell oda bunda,
Se a köpönyeged, —
Mert a pokol ugyis elég meleg.
(Tüskevár, Veszprém-vm.)

34.

(Vathy István gyüjt.)

Szentmártonnapi nóta.

Szép állat a liba, magát megmossa,
Orrával tollait fölborzogatja.

Kis kertemben, ligetemben
Együtt röpködtek —
Kedves, édes kis angyalom,
Jaj de szeretlek.

Jó libának lenni, szép tollak födik,
Fűvel, salátával vendégeskedik.
Kis kertemben, stb.

Teletömik hosszu bögyit kukoriczával,
Ugy meghizik, hogy már alig birhat magával.
Kis kertemben, stb.

A ki Mártonnapján libát nem eszik,
Ámbár jóllakjék is, mindig éhezik.
Kis kertemben, stb.

A ki jó ludhussal akkor jóllakik,
Teli csutorából könnyen ihatik.
Kis kertemben stb.

Kedves, édes rózsám, gyönge violám,
Csókra termett szép szád be megcsókolnám.
Kis kertemben, ligetemben
Együtt röpködtek —
Kedves, édes kis angyalom,
Jaj de szeretlek.

(Borszörcsök, Veszprém-vm.)

35.

(35—7. Sebestyén Izabella gyüjt.)

Nekeresdi határon
Riczacza, Sáricza!
Nyargal a pap szamáron,
Riczacza, Sáricza!
A rektorné vezeti,
A papné meg neveti.
Sej, ringe, runge, riczacza, Sáricza!

Nekeresdi faluba
Riczacza, Sáricza!
Készen az akasztófa,
Riczacza, Sáricza!
Alatta van a kocsi,
Rajta meg lóg a csacsi.
Sej, ringe, runge, riczacza, Sáricza!

(Kup, Veszprém-vm.)

36.

Öreg-Kupon kidobolták,
Node kidobolták:
Ne főzzenek lisztes kását,
Node lisztes kását,
Mert a lányok igen szeretik,
Fazekastól majd megeszik,
Node majd megeszik.

(Kup, Veszprém-vm.)

37.

Trencsin megyébe,
Ülj az ölembe,
Kis angyalom!
Nem ülök én az ölébe,
Inkább leülök a földre
Trencsin megyébe.
Kis angyalom!
(Nóráp, Veszprém-vm.)

38.

(Gueth Lajos gyüjt. tájszólás szerint.)

Lëszabgyák a viloját a szagájér',
Êvëszik a csunya lánt a jussájér', —
Mer' mind ojjany a mastanyi vőlegény,
Nëm kő neki a szép lëján, ha szëgény.

Má' minálunk ojjanyok a legényëk,
Házosonnyi së mernek a szëgényëk,
Mer' mind ojjany a mastanyi mënyecskë:
Szép a zura, de még szëbbet szeretnë.
(Felső-Eőr, Vas-vm.)

39.

(39—40. Dr. Hering Miklós gyüjt. tájszólás szerint.)

Udvaromba kiviritott a csollán —
Má' minálunk mëgörekszig mindën lán.
Maga mongya ja legínnek, gyüjjön be!
Nëm mëgyëk be, ëgyën mëg a vín fene!
(Kemenes-Hőgyész, Vas-vm.)

40.

Kukoricza gánicza,
Rászárott a lábosra.
Ëk kis lëán kotorta:
A'szonta, hon nëm torta.
(Kemenes-Hőgyész, Vas-vm.)

41.

(41—4. Pollák Miksa és Sarolta gyüjt.)

A nagy-vághi kis lányok
Mind tunikába járnak.
Hanem az a czinder bunder,
Sájvárom, rászászom . . .

Illik rájuk tunika,
Mint szamárra az iga.
Hanem az a czinder bunder
Sájvárom, rászászom . . .
(Rábaköz.)

42.

Ujfaluban egy kis gyereknek
Rossz bocskora van a szegénynek,
El akarja a sárt kerülni,
El akar a bocskor merülni.

Ujfalusi utcza derekán
Kiállott egy borzas haju lány.
Megéri-e majd a szerelme,
Ha a rossz bocskor elmerülne?
(Rábaköz.)

43.

Harmatos a kukoricza levele,
Férjhez mennék, ha valaki elvenne.
Azt se bánnám, ha az uram megverne,
Csak a nevem ifiasszony lehetne.
(Rábaköz.)

44.

Három iccze kendermag —
Jaj de büszke fráter vagy.
Mit ér az a büszkeség,
Ha nincsen, nincsen,
Ha nincsen, nincsen,
Ha nincsen, nincsen feleség.

Nekem olyan asszony kell,
Ha beteg is keljen fel,
Főzze meg a vacsorát,
Ugy várja, várja,
Ugy várja, várja,
Ugy várja, várja az urát.

Nekem olyan legény kell,
Ha beteg is keljen fel,
Menjen ki a konyhára,
Gyu-gyujtson, gyujtson,
Gyu-gyujtson, gyujtson,
Gyu-gyujtson, gyujtson pipára.
(Beled, Sopron-vm.)

45.

(45—6. Dr. S. Gy. gyüjt.)

Rozmaring, rozmaring,
Leszakadt rólam az ing.
Pedig ha a' leszakad,
A gatyától elmarad.
Aj, vaj, maduli csaj,
Aj, vaj, mangi csaj,
Dala maszi, dala maszi,
Szusz pendali dikhecz,
Boldog dala mi.

Akkor hizik a rajkó,
Mikor döglik a disznó;
Keze-lába csupa zsir,
Három hétig nem is sir.
Aj, vaj, maduli csaj,
Aj, vaj, mangi csaj,
Dala maszi, dala maszi,
Szusz pendali dikhecz,
Boldog dala mi.

(Dénesfa, Sopron-vm.)

46.

Ez a legény lentyő, lentyő, —
Nekem bizon nem kő, nem kő.
Inkább az a fiatal,
A ki engem kitakar, betakar —
Tudja fene mit akar!

(Alsó-Bük, Sopron-vm.)

VI.

VEGYES DALOK.

1.

(Raksányiné-Bohár Ilona gyüjt.)

Ha galamb lehetnék,
Vad erdőben sirnék;
Ha szellő lehetnék,
Messze elrepülnék:
De egyik sem vagyok,
Szegény árva vagyok;
Ha meg nem változik,
Búmban elhervadok.

(Mernye, Somogy-vm.)

2.

(2—4. Dr. S. Gy. gyüjt.)

A Balaton széles nagyon,
De annak is partja vagyon.
Az én búmnak nincs határa,
Bele halok nem sokára.

(Gomba, Somogy-vm.)

3.

Az én szemem csak sir, csak ázik;
Az én szivem egyre csak fázik:
Megöli a keserüség —
Szegény embernek ez elég . . .
(Duna-Földvár, Tolna-vm.)

4.

Itt a szombat, közelget a vasárnap,
Söpörgetnek a regöli leányok;
Söpörgetik a regöli gyöngy-utczát,
Hogy a legény el ne verje a lábát.

A regöli széles utcza de pocsék,
A leányok vörös borral öntözik;
Öntözzétek, hadd teremjen virágot,
Majd kinyilik, hogyha én arra járok.
(Regöly, Tolna-vm.)

5.

(5—6. Szarvas Mariska gyüjt.)

Elmegyek, elmegyek,
Én itten nem leszek,
Hej, a te faludnak
Lakosa sem leszek.
Akkor lesz, akkor lesz
Visszajövetelem,
Majd ha egy szem buza
Száz körösztöt terem . . .
(Kánya, Tolna-vm.)

6.

Az én uram meg tud verni,
De keszkenőt nem tud venni.
Ezt az egyet azért vette,
Hogy a fejem beköthesse, haj!
(Vásáros-Dombó, Baranya-vm.)

7.

(7—8. Dr. S. Gy. gyüjt.)

De szeretnék —
De szeretnék fa lenni az erdőben,
Ha valaki tüzet rakna belőlem;
Felgyujtanám ezt a czudar világot,
Közepéből —
Két széléből szakajtanék virágot.

Kutya világ —
Czudar világ mikor érem végedet?
De meguntam benned az életemet,
Mikor nincsen soha benned vig napom:
Világvége
Lesz mire én bánatimat elsirom.
(Dencsháza, Baranya-vm.)

8.

Isten hozzád, szülőföldem, Dencsháza;
Szálljon reád a jó isten áldása!

Kedves rózsám, te tőled is bucsuzom:
Gyer' közelébb, megcsókollak, angyalom!
(Dencsháza, Baranya-vm.)

9.

(Biczó Kálmán gyüjt.)

Dráva partján születtem a világra,
Nem fürösztött soha engem a bába
Megfürödtem én a Dráva vizébe' —
Borulok a kis angyalom ölébe.

Három hete hogy a Dráván halásztam,
Könnyeimtől egy csepp vizet se láttam.
Kihalásztam a rózsám zsebkendejét,
Kék selyemmel varattam rá a nevét.

(Old, Baranya-vm.)

10.

(10—11. Pálffy Dénes gyüjt.)

Szegény vagyok én,
Szélrül lakom én.
A házamnak nincs teteje,
Elhordta a szél.

Ha én akarom,
Megzsuppoltatom;
Arra jár egy barna kis lány,
Becsalogatom.

Azt is megteszem,
Hogy majd elveszem,
Aztán küldöm a dologra,
Magam lefekszem.

(Puszta-Magyaród, Zala-vm.)

11.

Kis kertembe rozmaringot ültettem,
Minden éjjel könnyeimmel öntöztem,
Mégis elvitte az égi háboru —
Érted vagyok, édes anyám, szomoru.

Kis koromban árvaságra jutottam,
Árvaságra, kire nem is gondoltam.
Megtanultam szomorkodni, bánkodni,
Az igazi édes anyát siratni.

(Puszta-Magyaród, Zala-vm.)

12.

(Dr. S. Gy. gyüjt.)

Három levelet irtam az anyámnak,
De ő egyet se küldött a fiának.
Magas egek sirassatok engemet,
Ti tudjátok az én bús életemet.

A negyedik levelet is megirtam,
Könnyeimet a betükre rásirtam.
Ne olvasd el, édes anyám, ha lehet:
Gyönge arra a te szived, megreped.

(Páka, Zala-vm.)

13.

(Sebestyén Izabella gyüjt.)

Kis kertemben rózsafa —
Kettős bimbó van rajta.
Egyik bimbó lehajlott,

A szeretőm elhagyott;
Választani akarok,
Nem tudok.

Öreg-kupi kis leány —
Fodros szoknya a farán;
Fodros szoknya a farán,
Selyem-kendő a nyakán,
Megszólítja a legényt
Az utczán.
(Kup, Veszprém-vm.)

14.
(Kiss Kálmán gyüjt.)

Nincsen nékem feleségem,
Nem is volna való nékem,
Tyuhajna!
Ugy sem tudnám megbecsüni,
Csak a lányokat szeretni.
Tyuhajna! —
Szép élet a legényélet,
Ha mondom!
Sóra, borsra, paprikára,
Tunikára, pántlikára
Nincs gondom!
(Noszlop, Veszprém-vm.)

15.
(Pollák Sarolta gyüjt.)

Nem káposzta, ki nem fejes —
Nem is leány, ki nem kedves,

Nem is legény — ej hú̇j! —, ki nem csalfa,
Ki a leányt meg nem csalja,
Ha tudja.

Nem is dinnye, ki nem sárga —
Nem szeretö, ha nem árva,
Nem is legény — ej hú̇j! - , ki megteszi,
Hogy az árvát el nem veszi,
Rászedi.

(Rábaköz.)

16.

(Dadai Király Pál gyüjt.)

(Éjfélkor éneklik, mikor a menyasszony fejére a fökötöt fölteszik. — Tájszólás szerint.)

A)

»Ó ién idës hosszi hajam,
Hová lëttiél?
Talán a fejkötüő alá
Pöndöröttiél?«
— Oda pöndöröttem ién,
Lë së ereszkëdëm ién
Egísz huótig.

B)

Lëszëk, lëszëk,
Mënyasszony lëszëk,
Koszoru helëtt
Fejkötüőt tëszëk.

(Hegyhát, Vas-m.)

17.

(Dr. S. Gy. gyüjt.)

[illegible] két hetes koromba'
[illegible] körét a nyakamra,
[illegible] helo a Rábába: —
[illegible] most senki keze-lába!
(Vasvár, Vas-vm.)

18.

[illegible] nád, lehajlik a földre —
[illegible] sirok, nem hallik messzire.
[illegible] sirok, sirok keservesen,
[illegible] fejemet lehajtom csendesen.
(Oloszka, Vas-vm.)

19.

[illegible] előtt van egy széles árok.
[illegible] azon nappal én nem járok;
[illegible] járok, mert nappal nem merek.
[illegible] szóljon meg minden hitvány gyerek.

[illegible]zam előtt van egy széles árok.
[illegible]zon huzzák most is a czigányok.
[illegible]rre lakik a sok hires dáma. —
A ki nem a', ne vegye magára.
(Székes-Fehérvár.)

VII.

JÁTÉKDALOK ÉS RIGMUSOK.

1—3.

Dajka-rimek.

A)

(A dajka megcsipi a baba kezefejét s himbálja.)

Csip, csip, csóka,
Vág, vág, róka,
Szekeres gazda
Aluszik a gazba.
Adsz-e komám szekeret?
Nem adhatom oda,
Tyukok ülnek rajta.
(A kezüket libbegetni kezdik.)
Hess, el másé,
Gyere haza magamé.
Hess hess, hess!

B)

Meztelen gólya,
Csipjen meg a bóha!
Ha a bóha meg nem csip:
Én csiplek meg, így ni! (Csipdesi.)

C)

Pőre,
Menj el az erdőre;
Vágj fát,
Haza ne gyüjj estére,
Mer' megbök a kecske. (Megböki.)
(Sebestyén Izabella gyüjt. Kup, Veszprém-vm.)

4—6.

Kiolvasó versek.

A)

Siprembe, Sopromba süt a nap,
Beharangoztat a pap;
Az én bátyám, a barát,
Mondja a litániát.
Incz, vincz, kalavincz,
Te vagy — kinn!

B)

Elen pelen csik,
Zsiros a mácsik.
Eczetet a csikra,
Mézet a mácsikra.
Bagó szemü szoknya,
Szép lány, a ki — szokta!

C)

Ül a kis lány kosárba,
Császár király lánya.
In tan taná,
Rizsi, ruzsi — le!
(Sebestyén Izabella gyüjt. Kup, Veszprém-vm.)

7.

Cziczelle.

Cziczelle a kör közepén áll, fejét lehajtja.

KÖR:

Eladlak, eladlak, Cziczelle!

CZICZELLE:

Kinek adsz, kinek adsz, jó gazdám?

KÖR (énekli):

Jó szántónak, jó vetőnek,
Barna-piros legénykének.
Cziczelle, Cziczelle, Cziczelle!
Vesd meg az ágyadat,
Söprik a szobádat,
Cziczelle!
Törüld ablakodat,
Öleld galambodat,
Cziczelle, Cziczelle, Cziczelle!

A következő játékban az lesz Cziczelle, a kit választ és a kivel tánczol.

(Szarvas Mariska gyüjt. Kánya, Tolna-vm.)

8.

Éva, szivem Éva.

A leányok körbe fogódzanak és énekelnek. A körben álló összetett kezeit sorban végig huzza a leányok kötényén úgy, hogy az ének minden ütemére egy-egy leány kerüljön.

Mit mos, mit mos, kis menyecske?
Üngöt, gatyát, varrott keszkenyöket.
Öleld, a kit szeretsz.

(A körben álló folytatja):

Ezt ölelem, ezt csókolom:
Az asszonyom lányát,
Kötöm gyöngyös bokrétáját.

(Azzal, a kire az utolsó ütem esett, tánczra kerekedik, míg a kör énekli):

Éva, szivem Éva,
Most érik a szilva,
Terítve az alja,
Fölszedjük a nyárra.
Bárcsak ez a hajnal
Sokáig tartana,
Hogy a szerelemnek
Vége ne szakadna.
Szerelem, szerelem,
Átkozott gyötrelem,
Mért nem virágoztál
Minden fa tetején,
Minden fa tefején,
Czidrus-fa levelén,
Hadd szakajtott volna
Minden szegény-legény.
Lám én szakajtottam,
De elszalajtottam,
Utána indultam,
De el nem foghattam.

Ángyam sütött rétest,
Nem adok belőle.
Kivitte a fára
Legények számára,
Arra ment a gólya
Elvitte magával.
Hajdina roponya
Engem kéret a koma,
Téged meg a sodrófa.

A befogott a körben marad s vele a játékot újra kezdik.

(Berger Mariska gyüjt. Némedi, Tolna-vm.)

9.

János ur készül . . .

Egy a körön kívül, a másik belül áll; karjukat összefogják s a forgó kör fölé tartják. Mikor az ének utolsó szavához értek, karjaikat lecsapják s az így megállítottakkal tánczolnak. Őket a játék folytatásánál tánczosaik váltják fel.

János ur készül németi Bécsbe,
Lovai vannak nyergelő-félbe;
Nyerge szijja hajlandóba,
Tiz arany gyürü hörgendőbe.
Hajtsd erre magadat,
Azt a görbe nyakadat,
Az hajnali tánczra.
Én *még sohasem* voltam Uj-Budára,

Mind megirott palotába,
Szent János temetésére.
Hozzátok ki a koszorut,
A kit kötött az én lányom.
Aratás, kapálás,
Szénahordás, megállás.

(Szarvas Mariska gyüjt. Kapos-Szekcső, Baranya-vm.)

10—11.

Kis kácsa fördik . . .

A)

(Körbe fogózva éneklik.)

Kis kácsa fördik
Fekete tóba,
Fijáho' kíszü
Lengyelországba.
Kengyê mosgyá,
Szép kis menyecske,
Ölejj, csókojj,
Akit szereccz, kab be.

(Kiki párt választ és tánczol.)

Hej széna szénádom,
Széna szakadéktya,
Benne vagyon kerék asszon,
Kerék kis menyecske.
Ezt ölelelem, ezt csókolom,
Ez az én pajtásom.
Járgyátok, járgyátok,
A szalai tánczot.

Majd êfárad egygyikünk,
Az se tuggyuk mellikünk,
A lekkissebbikünk.

(Dr. Hering Miklós gyüjt. Kemenes-Hőgyész, Vas-vm.)

B)

Kis rucza fürdik
Fekete tóban,
Ki az ott, ki az ott
Lengyelországban?
Lengyel mondja:
Szép kis menyecske,
Öleld, a kit szeretsz.
(Kiki párt választ és tánczol.)
Ezt ölelem, ezt csókolom.
Szita, szita, péntek,
Hop szerda,
Juliska.
Ég a gyertya, ha meggyujtják,
Azt a lányok szépen fujják:
Rakd ide, rakd oda!
Zibet-zabot a lovának,
Gyingyet-gyöngyöt a lányának.
Rakd ide, rakd oda!
Szita, szita, péntek,
Hop szerda,
Juliska!

(Farkass Sándor gyüjt. Nova, Zala-vm.)

12.

Körösdi.

Három kis gyereket egymástól 2—3 lépésnyire leültetnek s a kör ezek közt kigyózó vonalban kezd akként kerengeni, hogy egy gyermek a körön kívül, kettő pedig belül essék. Igy aztán a körösdinek kifliformája lesz. Keringés közben éneklik:

Komáromba kéretőztem,
Oda sem adának,
A gyöngyösi vén vargának
Neki taszigálnak.
Nem köll nékem lencse, borsó,
Csak köll nékem az koporsó.
Ej huj, husszu (?) pajtás,
De szép élet, de szép élet,
De szép, a ki élhet.

Szabad péntek, szabad szombat,
Szabad szappanolni,
Szabad nékem Köveskálon
Szeretőt tartani,
Akár egyet, akár kettőt,
Akár tizenkettőt,
Akár hármat, akár négyet,
Akár tizennégyet.
Nem köll nékem stb.

Elvesztettem zsebkendőmet,
Megver anyám érte,
Egy kis legény megtalálta,
Csókot kiván érte,
Akár egyet, akár kettőt stb.

(Vörösmartyné-Sebestyén Eszti gyüjt. Köveskálla, Zala-vm.)

13—14.

Várkörkerülő.

A)

A kerülő a körben jár körül s a többiekkel énekli:

Járom az urnak várházát,
Járom másod magammal.
Szőke legény lábaimat sem nyomja,
Gyönge karját sem nyujtja.
Óh, Örzsébet asszonyka,
Fogj kezet velem (Mariska).

Erre a megszólított Mariska bemegy a körbe és az ott állóval kezet fog; mindketten sarokra állnak, lábhegyüket pedig egymáséinak neki dülesztik és igy forognak a kör felé, míg egyik a másikat a körből ki nem pöndöríti. Mig ez történik, a többiek éneklik.

Hová megy kend, honnan jön kend?
Kapitány ur lányát kérettem,
Szebbiket, jobbikat,
A legmagasabbikat.

Ipadomnak, napadomnak,
Fogd a kezét násznagyomnak,
Aztán pörditsd ki.

(Pollák Ida gyüjt. Rábaköz.)

B)

Körben forognak, egy pedig a kört kivül ellenkező irányban kerüli.

»Mit kerülöd, mit fordulod,
Az én házam táját?«

— Azt kerülöm, azt fordulom:
Van eladó lányod?

»Nincs.«

— Ne türd, ne tagadd,
Mert megláttam kis vásárkor:
Piros almát árult.
Vettem is belőle
Fehér keszkenőbe.

»Nem adom én az én lányom
Pár kés nélkül, pár vella nélkül
Arany hintó nélkül, piros szoknya nélkül.«

— Megvan. (Egyet megkap s vele pörögni [kezd.)

»Megvan, megkapod,
Jönnek az én leányaim
Dibegőbe, Dobogóba — hopp!«

(Szarvas Mariska gyüjt. Vásáros-Dombó, Baranya-vm.)

15—17.

Hidasmester.

A)

Párosával összefogózkodnak és egymás mögé állnak. Az első pár visszafordul s karjait föltartja. Ezek a hidasmesterek, a többi utas.

»Itthon vagy-e, hidasmester?«
— Itthon vagyok, csak most gyüttem.
»Eressz átol te hidadon.«
— Nem eresztlek, mer' leszakad.
»Ha leszakad, megragasztom.«
— Mivel tudnád megragasztani?
»Arany-porral, gyürü-gyöngygyel,
Gyürü-gyöngygyel, gyöngyvirággal.«

(Mind éneklik):

Bujj, bujj zöld ág, zöld levelestül!
Bujj, bujj zöld ág, zöld levelestül!

A hidasmesterek karjai alatt páronként átbujnak; mikor átérnek, megállnak s karjaikat szintén föltartják. Ha az utolsó pár is átért, belőlök hidasmesterek lesznek, s a játékot újra kezdik.

(Szarvas Mariska gyüjt. Kánya, Tolna-vm.)

B)

»Hová voltál, hidasmester?«
— Győrbe voltam gyürü-gyöngyért.
»Kitől kérted azt a gyürüt?«
— Jó istentül törvénykedtem.

»Eressz áti te hidadon.«
— Nem eresztelek áti,
Mert még csötörtökön este
Eltörtétek hidam lábát.
Még most se csináltatok meg.
»Megcsináljuk, megcsináljuk
Bürübül, bozzábul, bozzalevelébül.
Ácsok vagyunk, ácsok leszünk,
Diófábul megcsináljuk,
Aranyfüstel megfüstöljük.
Hadd vigyék át a menyasszony ládáját!«

A hidasmesterek felemelik karjaikat, a másik félen lévők egymásután, de összefogózkodva, átbujnak s az utolsók közül egyet-kettőt lecsapott karral visszatartanak. Ezek aztán a hidasmester oldalán csatlakoznak, a többiek pedig folytatják a játékot az utolsó »utasig«.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Garabonc, Zala-vm.)

C)

Fiuk és leányok külön csoportosulnak s a melyik csoport játszani kezd — itt pl. a leányoké — hossszú sorban feláll, egymás kezét megfogja, a másik csoport — a fiuké — pedig kiáltja:

»Eresszetek, eresszetek
Ordán (Jordán?) vizin által.«
— Nem eresztünk, nem eresztünk,
Mert nem tudjuk: ki népei vagytok?
»Lengyel László jó királyunk.«

— Nekünk is nagy ellenségünk.
»Micsoda nagy ellenségtek?«
— Mult napokban itt voltatok,
Tikunk (hidunk?) lábát eltörtétek,
Most sem csináltátok még meg.
»Ácsok voltunk, ácsok leszünk,
Holnap délre visszajövünk,
Fenyőfából kifaragjuk,
Arany szegekkel be is koczogtatjuk.
Mit kívánsz?«
— Szint.
»Micsoda szint?«
— Egy hordó bort,
Kemencze kalácsot,
Egy szép gyereket,
Kinek neve (Kovács Ferencz).

Kovács F. fut s ha át tud a soron törni, a leányok csoportjánál marad, különben visszamegy a fiukéhoz. A kérdések ujra kezdődnek, mig a fiúk mindegyike át nem törte a leányok sorát.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Beő, Sopron-vm.)

18.
Turózás.

A »turók« körbe ülnek s a tulajdonosok kötényükkel beteritik őket. Ha a vevő egyet megszólit, a következő párbeszéd kezdődik:

»Hogy a turó, komámasszony?«
— Két garas egy harapás,

Meg egy kenyér-szakasztás.
»Hogy a turó, komámasszony?«
— Három lépés egy futás,
Kilencz kenyér-dagasztás.
Hanem abból nem eszel,
Hacsak meg nem betegszel;
Akkor is csak ugy eszel,
Ha halálra betegszel.
»Fussunk egyet, komámasszony!«
— De magam se bánom,
De magam se bánom.

Most a kört ellenkező irányban körülfutják s a ki előbb visszaér, azé lesz a turó.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Vasvár, Vas-vm.)

19.

Cziczkézés

Egy »cziczke«, a ki kérdez; a többiek »egerek«, a kik csoportban állva felelnek. Az utóbbiak az utolsó felelet után szanaszét futnak, s a kit a cziczke megfog, az a következő játékban fölváltja.

»Zöld mezőben bárány megy,
Szép kis lánynyal hova megy?«
— Az erdőre rózsáér'.
»Minek az a rózsa?«
— Szitát kötögetni.
»Minek az a szita?«
— Tejet szürögetni.

»Minek az a tej?«
— Vajat köpülgetni.
»Minek az a vaj?«
— Arany kocsit kenegetni.
»Minek az az arany kocsi?«
— Fejér márványt hordogatni.
»Minek az a fejér márvány?«
— Kis palotát épitgetni.
»Minek az a kis palota?«
— Minket bele csalogatni.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Tót-Vázsony, Veszprém-vm.)

20—22.

Guggos.

A)

Ég a gyertya, ég,
El ne alugyék;
Mig a szikra lángot nem vet,
Mind leguggoljék!

A ki utoljára guggol, zálogot ad, vagy a körből kiáll.

(Sebestyén Izabella gyüjt. Kup, Veszprém-vm.)

B)

Ej lapula, lapula,
Kerekesi széna.
Utczu bizony lobbot vessen,
Gonosz farkas tőrbe essen.
Guggulj le!

C)

Birsembe, borsomba,
Gyöngyös kosaramba.
Szabad egyet guggantani,
De nem szabad mosolyogni.
Guggulj!

Guggoláskor egymás térdét csiklandozzák s a ki elneveti magát, zálogot ad.

(B—C. Pollák M. gyüjt. Beled, Sopron-vm.)

23.

Á, á, bella!

A kör közepén biró áll, a többi énekli:

Á, á, bella!
Ablakomba' csella,
Néném asszony szitkozódik,
Bátyám uram csattogózik,
Csatta szivem, csatta;
Réz ujjam rezzenik,
Apró pénzem csörrenik.
(A biró felkiált:)
A ki nálamnál előbb elneveti magát,
Biró veszi zálogát.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Vár-Palota, Veszprém-vm.)

24.

Hurhurozás.

Egy a körben áll, a többi összefogózkodva kering és énekli:

Hur, hur divó,
Férges divó.
Ammelikünk elésik,
Al lesz a férgesebbik.

Leguggolnak. A körben álló sorban megfogja a guggolók állát s azt, a ki nevet, arczul üti, a ki pedig nem nevet, azt »megsimálla« (megsimogatja). A megsimogatott lesz az angyal, a megütött az ördög.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Jánosház, Vas-vm.)

25.

Szunyó.

Egy a »szunyó«, egy a »dugó«. A dugó valami értékes tárgyat rejt a többi játszók markába; a szunyó keresi s a hányszor nem találja el, annyi esztendős »bika«. Mikor három esztendőssé lesz, akkor a dugó befogja a szunyó szemeit s neki vezeti a bokornak, fának, gödörnek stb. A többiek haját, fülét czibálják, s közben ezt éneklik:

Itt is egy kis kut van,
Bele ne essél;
Amott is egy kut van,
Bele ne essél.
Szélrül legeljetek,
Fának ne menjetek,
Mert ha fának neki mentek,
Fejeteket beveritek.
Szili kut, szanyi kut.

Itt is egy kis kut van,
Bele ne esséi;
Amott is egy kut van,
Bele ne essél stb.

26.

Szembekötősdi.

A bekötött szemü körközépen áll; a többiek éneklik:

Szedem, szedem rózsáját,
Kötöm bokrétáját,
A fejire kötözöm
Rózsakoszoruját.
Kopp, kopp, kopp!

Itt a bekötött szemü valaki előtt megáll, a ki hümmögetni kezd. Ha eltalálja az illető nevét, akkor az felváltja; ha nem, akkor ezt éneklik tovább:

Erdő hátán gilicze,
Mondjál hangot kicsike;
Mond meg nekem nevedet,
És hogy hivnak tégedet.

(25—26. Pollák Ida gyüjt. Beled, Sopron-vm.)

27.

Koma-tál.

Némely helyen a lányok husvét-hétfőn megraknak egy tálat szalaggal, rozmaringgal, gyürüvel, képpel, pereczczel, csemegével és elküldik a komának

kiszemelt ismerőshez. Ha ez a barátságot elfogadja, a koma-tálból kivesz valamit emlékül és mást tesz helyébe. Az ily barátnék aztán egyik helyen pünkösdig komázzák egymást, másutt kendezik. A ki a tálat megviszi, átadáskor ezt mondja:

Koma küldi komának,
Koma váltsa magának.
Ha nem váltja magának,
Visszaviszem komának.

(Vagy:)

Szív küldi szívnek szivesen,
Szív váltsa szívtől kedvesen,
Ha nem váltja szív szívtől kedvesen,
Visszaviszem szívtől szívnek szivesen.

(Pollák Miksa gyüjt. Rábaköz.)

28—30.

Komálás.

A)

Szent János napján a leányok egymásnak kis bokrétákat ajándékoznak s közben ezt mondogatják:

Koma, koma, komálunk,
Esztendeig komálunk.
Száz bika, száz kigyó
Tekeredjék a nyakadra.

(Erdélyi István gyüjt. Kis-Köcsk, Vas-vm.)

B)

Ugyanazon alkalommal mondják még ezt is:

Koma, koma, komálunk,
Győri ágyat vettessünk,
Ketten bele fektessünk.
Száz béka, száz kigyó
Tekeredjék a nyakadra,
Ha még haragszol.

(U. a. gyüjt. Egyházas-Hetye, Vas-vm.)

C)

A gyerekek husvétkor pirostojás-cserélésnél e verset szokták mondani:

Koma, koma, komálunk,
Esztendeig komálunk,
Győri ágyat vettessünk,
Abba ketten fekhessünk.
Hétig-hótig
Kis-karácsony napjáig.
Ha jó lész, komám lész;
Ha rossz lész, kutyám lész.
Száz béka, száz kígyó tekeredjék a nyakadba, ha visszaveszed a pirostojást!

(Vathy István gyüjt. Borszörcsök, Veszprém-vm.)

LEVELEK.

(1—13. Dr. S. Gy. gyüjt.)

1.

Kedves galambom!
Készebb vagyok inkább kősziklává válni,
Mint igaz szivedtől örökre elválni:
Mert ha két igaz sziv egymástól elválik,
Még a fényes nap is homályosra válik.
Isten hozzád, rózsám, szeretett angyalom,
Nem ölelhet már át reszkető két karom.
Te voltál életem egyetlen reménye,
Jaj, de te is lettél megkeseritője.
Mióta itt hagytál, nincsen olyan perczem,
Hogy két piros orczád ne volna eszemben.
De mit ér énnékem ilyen gondolatom,
Hogyha én azokat meg nem csókolhatom!
Szépen nyilik a viola —
Nem is felejtelek soha.
Isten hozzád, isten veled,
Téged hiven szerettelek.
Itt mikor én éjjel irtam,
A szivemmel alig birtam;
Éjjel irtam, meg-megálltam,
Könnyeimtől alig láttam.

Isten hozzád, isten veled,
Sok szerencse legyen veled,
Kedves kis angyalom!
(Mernye, Somogy-vm.)

2.

Reszkető karommal irom soraimat,
Bús könnyekbe mártom az irótollamat,
Mert mikor elkezdem levelemet irni,
Elkezd a két szemem sürü könnyet sirni.
Messze vagyok hozzád, nem látnak szemeim,
Nem karolhatnak át reszkető karjaim,
Nincs kinek mondhatnám az én panaszaim,
Nincs kivel megosszam búval telt óráim.
Az én árva szivem érted majd megreped,
Midőn eszembe jut forró szereteted.
De nem is felejtelek, mig a földön élek,
Mig elszáll belőlem ez a gyarló lélek.
Ha pedig angyalom, már elfelejtettél,
Gyönge kis szivedből engem kivetettél:
Ugy jobb volna nékem sir alá leszállni,
Téged az életben soha meg se látni.
Látod rózsám, látod, igy vagy az eszembe,
Mig az álom nem száll könnyező szememre.
Fejemre kulcsolom gyenge karjaimat,
Ugy kérem istentől szabadulásomat.
Kérem, hogy téged is annyi áldás érjen,
A hány csillag ragyog fényes nyári égen.
Isten veled!
(Mernye, Somogy-vm.)

3.

(Hazaküldött arczképpel.)

Szeretett jó apám, kiért hull a könnyem,
Kedves édes anyám, kiért rebeg szivem,
Kedves testvéreim, kikkel nevelkedtem,
Sok szép vig napokat veletek töltöttem:
Azért is eljöttem még egyszer hozzátok,
Az isten áldását kérni tereátok.
Eljöttem meglátni kedves szüleimet,
Hogy ti is lássátok vitéz arczképemet.
Messze földről jöttem, szüleim, hozzátok,
Tündérek képében leszállok hozzátok,
Hogyha szállást adtok, itten megmaradok,
Tovább nem utazok.
Kivántam meglátni kedves szüleimet
És azokkal együtt kedves testvérimet.
Pappiros arczomból szólani nem tudok,
De ha felnyithatnám beszédre ajkamat,
Ugy elpanaszkodnám minden soraimat,
Akkor én kitárnám vitéz karjaimat,
Átölelném velök édes jó anyámat,
Édes testvérimet, édes jó apámat,
Kiknek most egyébként szerencsét kivánok!

(Toponár, Somogy-vm.)

4.

Könnyes szemeimmel irom levelemet,
A keserü bánat elvette kedvemet,
A nagy nyomoruság elnyomott engemet,

Bánattal töltöm én egész életemet.
A kedves rózsámat jaj de messze hagytam,
Idegen országban vagyok nagy rabságban,
Katona-régulát vettem a válamra,
Az anyám bújára, az apám kárára,
Az én kedves rózsám szive fájdalmára,
Bánatfelhős szeme sirdogálására.
Végig sirtam én is tizenkét országot,
Mégsem fogtam meg az éjszakai álmot.
Álom helyett mindig rólad gondolkozom,
Nappali jártomban rólad álmodozom.
Mi a szerelemnek első régulája?
Meg akarod tudni? Megtanitlak rája:
Kiki a galambját rabságban sajnálja.
Rab vagyok, rab vagyok, de nem a tömlöczben,
Hanem a keserves katona-életben.
Keservesen eszem prófont kenyeremet,
Bubánatba ölöm vándor-életemet.
A patáliába sokszor elindultunk
És egész napestig mindig tüzben voltunk,
Csak azt vettük észre, hogy arczra borultunk,
A nagy ágyuszóval világból kimultunk.
Sok ezer népekkel már atakéroztunk,
És vitézi módra ottan forgolódtunk,
Sokszor nagy keserves jajszókra fakadtunk,
Mikor vagy kéz vagy láb nélkül ott maradtunk.
Én most nem mondhatok semmi vigaszságot,
Mert én már meguntam ezt az uraságot,
Mert a ki próbálta a katonaságot,

Tudom, megpróbálta a nyomoruságot.
Sok felé forgattam én csekély elmémet,
Mégis csak a sok bú érte én fejemet:
Nincs ki vigasztalja szomoru szivemet,
Mióta elhagytam szabad életemet.
Az istenen kivül te maradtál nékem,
Szomoru galambom, egyetlen reményem.
Maradj is meg annak, szivemből kivánom:
Ezen szóval végzem szomoru irásom.
(Köttse, Somogy-vm.)

5.

(A szülői házhoz.)

Áldást, békességet kivánok házamnak,
Legelsőbb is pedig apámnak, anyámnak,
Azután pediglen atyafiaimnak,
Hogy engemet emlékezetben tartsanak.
Hullajt sürü könnyet érettök két szemem,
Nincs is és nem is lesz többé vig életem.
Kivánom az isten áldja meg kendteket,
Szerencsétlenségtől ójja mindenöket,
Soha bubánatba ne ejtse szivöket,
Szerencsétlenség se érje nemzetemet.
Megbocsáss, galambom, kedves hitestársam,
Ha velemlétedben valamit vétettem,
Hozzám jó voltodat ha meg nem szolgáltam.
Szomoruan kezdem tőled bucsuzásom,
Mert elválásunkat még most is sajnálom.
Légy jó egészségben, az isten segélyen,

Egész életedben gondviselőd légyen.
Ha most utoljára néznél levelembe,
Az én bucsuzásom igy adnám elődbe:
Az isten áldjon meg, légy jó egészségben,
Kedves nemzetimmel éljél békességben,
Friss jó egészséget az ur isten adjon,
Minden rokonimmal soha el ne hagyjon.
Köszöntöm ezerszer az édes apámat
És övéle együtt az édes anyámat.
Elvárom éltöknek tudtomra adását,
Hadd tudhassam én is szivök kivánságát.
Mert ha olvashatnám kezöknek irását,
Akkor még megérném szivem vigaszságát
Mert zokogó szájjal, könnyes szemeimmel,
Végzem most levelem szomoru szivemmel...

(Köttse, Somogy-vm.)

6.

(Ugyanoda.)

Bús könnyeim folynak halovány orczámra,
Nincs ki vigasztaljon idegen országba'.
Irom levelemet könnyes szemeimmel,
Rakom betüimet gyarló kezeimmel,
Le is pecsételem piros pecsétemmel.
Jól tudják szüleim, hogy ily távol estem;
De nem tudják, mennyit kell nekem szenvednem:
Mert mikor elhagytam a szülei házat,
Hires kis falumat, szép magyar hazámat,
Mikor utoljára láttam a rózsámat,

Akkor szállt szivemre iszonyu bubánat.
És most ha valami rájok emlékeztet,
Akkor könnyeimmel sózom kenyeremet;
És hogyha mászkálunk nagy havas hegyeken,
Mindig hazafelé fordul tekintetem.
Hanem azért engem soh'se sirassanak,
A jó isten majd csak megszánja sorsomat.
Rám engedi venni szép czibil ruhámat,
Hogy a két kezemmel maguknak szolgáljak.
Vigasztalásukra most többet nem irok,
Bánatos szivemmel mert már alig birok.
Siromig maradok engedelmes fiuk...
(Puszta-Darány, Somogy-vm.)

7.

Tulipán módjára felnőtt szép virágom,
Legyen nálad kedves ezen bús irásom,
Melyben ily távolról kivánlak tisztelni,
Szivem vonzalmait előtted kitárni!
Az én egészségem különben jó volna,
Rólad álmodásom ha nyugodni hagyna,
Sok elmult szép napom eszembe nem jutna;
De ha szép termeted, ragyogó két szemed,
Szivemet ápoló igaz szereteted
Eszembe jut, mindjárt elfog a bubánat,
Kinozza lelkemet, sóhajtat utánnad.
Óh, ha fülemüle kis madár lehetnék,
Mikor nékem tetszik, hozzád repülhetnék:
Gyönge-két orczádra csókokat hintenék.

Gondolatim feléd szünetlen röpkednek.
Vágyó sóhajtásim hozzád törekednek.
Ugy bujdosom én itt, mint gilicze-madár,
Ki bánat közt eped, ha párjától elvál,
Jaj kesergi társát, zöld ágra nem is száll,
Csak sóhajtva nyög, mig párjára nem talál.
Az én életemnek szint' igy van most sora,
Mert bokros bubánat szüntelenül sujtja.
Mint a sebes esők, melyek partot mosnak,
Ugy gyötri szivemet a bánatok árja.
E miatt keserves jajszót kiált én szám,
Mert többé nem látlak, szerelmes violám.
Istenem, istenem, szánd meg szenvedésem,
Szabaditsd honomba bús epekedésem,
Deritsd fel napomnak homályból világát,
Üzd el bús szivemnek epesztő fájdalmát!
Már megadózhattam számtalan vétkemért,
Elég számkivetést szenvedtem hazámért!
Te pedig, szivemből szeretett kedvesem,
Szived fenekébe ird be ezen versem,
Ily távollétemben ne felejts el engem,
Mig majd karjaimban ujra ölelhetlek,
Majd örömhangokkal ujra tisztelhetlek.
Bézárom irásom végre ezen szóval:
Áldjon meg az isten, kedves, minden jóval!
Kivánja szivéből... N. N.

(Monoszló, Zala-vm.)

8.

Nagy könnyhullajtással irom e levelem
Szomoru világban, szép szerelmü lelkem!
Nem tudom, hogy' kezdjem szomoru soraim
Arról, hogy mily nagyok az én bánatjaim.
Mert bánat fiává lettem, lásd kedvesem,
Miolta szivedtől igy elrekeszttettem.
Óh kegyetlen végzés kemény irigysége,
Mért lettél szivemnek boszus ellensége?
Telhetik most kedvem gyászos sirásomba,
Ha visszagondolok szomoru hazámra,
Szomoru hazámban egy szomoru házra,
A szomoru háznak árva galambjára.
Hogyha elgondolom e czudar életet,
Mely annyi örömet bánatba temetett:
Kedvemet semmivel föl nem derithetem.
Kérem a jó istent, édes teremtőmet:
Vigasztalja szegény haldokló szivemet.
Te pedig kertedbe ültess rózsafácskát,
Rózsafácska alá gyönge violácskát,
S légyen, kis galambom, te dicső kiskerted,
Az én bús szivemnek örökös emléke,
Benne nyiló virág legyen hü szerelmem —
Ne felejts el rózsám, áldjon meg az isten!

(Monoszló, Zala-vm.)

9.

Vajjon mit irjak rózsámnak,
Legkedvesebb ibolyámnak?

Reszket kezem, amig irok;
Alig látok, annyit sirok.
Gyakran nézek hazám felé,
Reggel, délben, este felé.
Kikönyöklök az ablakon,
De nem látlak, kis angyalom.
Hü szeretőm voltál,
A mig igaz voltál,
Mégis megvetettél,
El is felejtettél,
Az én hű szivemre
Nagy követ ejtettél.
De én azért mégis csak jókat kivánok:
Adjon a jó isten nálam szebb virágot.
Jaj, mért is hagytál el, Mariskám, édesem,
Jaj, mért vitted sirba az én gyöngy életem,
Mért homályoztad el életemnek fényét,
Életemnek fényét, örömét, reményét.
Hanem azért mégis csak jókat kivánok:
A mit velem tettél, mindent megbocsátok.
Isten hozzád, egyetlen szép ibolyácskám,
Repülj hozzám, szépen szóló kis madárkám.
Mig élek, Mariskám, mindig szeretlek,
Életem végéig el nem feledlek.
Az urnak angyala legyen te veled,
Áldjon meg az isten, kincsem, tégedet . . .
De minek is irom bucsu-levelem,
Mikor a válaszát soha se veszem!

(Dencsháza, Baranya-vm.)

10.

Midőn pappirosom az asztalra teszem,
Reszkető kezembe a tollamat veszem:
Irom levelemet, nem irom nevemet,
Tudod már virágom, hogy hínak engemet.
Ezen levelemből olvasd el, szerelmem,
Hogy érted mily forrón dobog én bús szivem.
Éppen olyan vagyok, mint gerlicze madár,
A ki a párjától más országra elszáll.
Bárcsak leirhatnám bánatát szivemnek,
Megmagyarázhatnám fájdalmát lelkemnek.
A jó isten tudja csak az én sorsomat,
Hogy' állok ki érted tengernyi kinokat.
De azért ne busulj, vigasztalódjál meg:
Jó az egek ura, megsegit engemet.
Kitelik lassanként az én három évem,
Keblemre szoritlak, egyetlen szerelmem.
Addig szerelmemnek légy hű ápolója,
Légy ezen levelem' könnyel olvasója,
Légy boldog és gondolj régi szeretődre.
Isten veled, édes! Itt versemnek vége.

(Tamási, Tolna-vm.)

11.

Menj, édes levelem, siess kebelemből,
Köszöntsd kedvesemet igaz szerelemből.
Mond meg, hogy én istent mindig azon kérem
Valamig testemben pezseg piros vérem,

Hogy én kedvesemet tartsa meg énnékem,
A kivel valaha világomat élem.
Tudod, kedves rózsám! ha látnád szivemet,
Vagy csak pillantanád az én személyemet,
Meglátnád, hogy elölt a bú már éngemet,
Miolta nem látlak, kedvesem, tégedet.
Éjjel álmomban is veled beszélgetek,
De sehol se látlak, mikor fölébredek.
Felém ragyogsz mindig, mint a piros hajnal,
De el nem érhetlek gyönge karjaimmal.
Áldjon meg az isten minden javaival,
Mint kertnek virágát drága illatokkal.
Muljék el különben a nap ragyogása,
Hogy föl ne virradjak több szomoruságra.
Isten hozzád, édes kis angyalom!

(Sár-Keresztur, Fehér-vm.)

12.

Te kedves szeretőm, hogy ha rád gondolok,
Elmémben semmi más csak bubánat forog.
Azzal köszöntelek, édes szép virágom,
Hogy az ég áldását szivemből kivánom.
Mert a hol csak járok, minden lépésemben,
Kedves kis angyalom, te vagy az eszemben.
Fáj is az én szivem érted mind halálig,
Nem is felejtelek koporsóm zártáig.
Szomoruságomat csak az isten tudja,
Melyet az én tollam le sem is irhatna.

Mert hogyha lefekszem kemény strózsákomra,
Könny pereg szememből gondolkozásomba.
Mert olyanná lettem, mint az árva madár,
A ki alvó helyet keres, de nem talál.
Álmodozok rólad, gyönyörü virágom,
Kit sohase látlak, kedves arany szálam.
De mit ér az nékem, hogyha álmodozom,
Mikor szép orczádat meg nem csókolhatom.
Azért hát csak bizzunk a kegyes istenben,
Megsegit az minket minden szükségünkben.
Ugy tetszik, hogy lassu az idők folyása,
Hanem azért eljön az is valahára,
— Csak az isten erőt, egészséget adjon —,
Hogy a szivünk egykor egygyé olvadhasson.
Édes szép virágom, szivemnek zöld ága,
Irnék én többet is, ha szivem nem fájna.
Azért hát bezárom reszkető irásom,
Az isten megáldjon, gyönge virágszálam!
(Sár-Keresztur, Fehér-vm.)

13.

Levelemet irtam reszkető kezemmel,
Olvasd el angyalom könnyes szemeiddel.
Én is ha gyakrabban olvasnám leveled,
Nagyon meggyógyitná bánatos szivemet.
Mert mikor elváltam tőled utoljára,
Szivem majd meghasadt érted bánatába'.
Fogadd el hát, kedves, ujjaim irását,
Tollammal lerajzolt szivem zokogását,

Hallgasd meg keblemnek sürü sóhajtását,
Tekintsd szemeimnek forró könnyhullását.
Kivánok tenéked friss jó egészséget,
Istennek áldását, csöndes békességet;
Kivánom istentől, sokáig éltessen,
Minden lépésedben téged vezéreljen.
Csak madár lehetnék, hozzád elrepülnék,
Piros két orczádra forró csókot raknék.
Csak jönne el egyszer az a boldog óra,
Hogy ölelhetnélek szivem szándékára:
De elpanaszkodnám életem sorait,
Az én bús szivemnek sürü fájdalmait!
Tiszta szeretetből irtam én ezeket,
Mutatni akarom forró szerelmemet.
Azért küldtem hozzád pöcsétes levelet,
Hogy megtudhasd az én távol' életemet.
Isten veled!

(Vál, Fehér-vm.)

14.

(14—6. Thúry Etele gyüjt.)

Kivánom, hogy ezen egy pár sor irásom
Friss jó egészségben tégedet találjon.
Az én szerelmemet tagadni nem tudom,
Azért most tenéked irásban kiadom.
Egyetlen virágom, ne felejts engemet,
Mert az isten tudja, a mit én szenvedek.
Mikor eszembe jut számtalan jóságod,
Elhajtom szememről az éjjeli álmot.

Szomorodott szivem rólad gondolkozik,
Sirom oldalán is hozzád fohászkodik.
Bizzál, édes rózsám, ne is légy szomoru,
Majd csak megtalál a szerencse-koszoru.
Addig dolgainkat türelemmel ejtsük,
Várjuk a jövendőt, a multat felejtsük.
A jó isten majd csak megszán valahára . . .*
Ne borits homályba, kedves kis angyalom:
Érdemeljen választ ez a néhány sorom.
Örökös hüséggel levelem bezárom,
A melynek válaszát égő szivvel várom.

(Csurgó, Fehér-vm.)

15.

Levelet indítok gyönge virágszálnak,
Velem egy faluban felnőtt tulipánnak.
Tisztellek kedvesem, csókommal köszöntlek,
Fáj nekem, hogy veled most nem beszélhetek.
Mindig előttem vagy, rólad álmodozom,
Kedves kis angyalom, rólad gondolkozom.
Valahányszor, kedves, te jutsz az eszembe,
Bánat ereszkedik szomoru szivembe.
Mert hogy én szeretlek, azt az isten tudja,
A ki e világot bölcsen igazgatja.
Kedves kis angyalom! A ki voltam régen,
Én az is maradok tehozzád egészen.

* Itt a szöveg teljesen romlott 6—7 sora következnek.

Szivem titkát irom, gyönyörü virágom:
Ha időm kitelik, te leszel a párom.
Bizzál hát, angyalom, a kegyes istenben,
És maradj tovább is szerető szivemben,
Édes öleléstől pihentesd karodat —
Miden reménységem, bizodalmam te vagy.
Ugy szórja te reád az isten áldását,
Mint szép csendes éjjel a földre harmatját.
Hallottad, kedvesem, lelkem kivánságát,
Fogadd bús szivemnek érted dobogását.
Kérlek, vedd jó néven ezen soraimat —
Minden reménységem, bizodalmam te vagy.
Kivánom istentől, hogy ezen levelem
Legjobb egészségben találjon édesem.

(Szent-Gál, Veszprém-vm.)

16.

Idegen országból küldöm levelemet,
Mutatom rózsámnak hű szeretetemet;
Küldöm kedvesemhez bús szivemnek titkát,
Reszkető kezemnek szomoru irását.
Bánatos a szivem e gyarló világban,
Mert ifjuságomat töltöm más országban.
Be vagyok én zárva a nagy hegyek közé,
Onnét tekintgetek magyar hazám felé.
El nem felejthetem szép magyar hazámat,
Sem a benne nyíló egyetlen virágot.
Távol estem tőled, egyetlen angyalom,
De azért szerelmem szivedben maradjon.

Bizom az istenben, hogy majd nemsokára
Megölelhetlek még szivem szándékára.
Azért, kedves rózsám, tégedet köszöntlek,
Bár távollétemben most nem ölelhetlek.
Azért az istentől minden jót kivánok,
Én mint hű kedvesed . . . N. N.

(Szent-Gál, Veszprém-vm.)

17.

(Pollák Miksa gyüjt.)

Irom levelemet,
Nem irom nevemet,
Mert tudom, kedvesem,
Ugyis szeretsz engem.
Elküldöm levelem szomoru utjára,
Keresse rózsámat idegen országba'.
Ha kérdik, hogy kitől jöttél,
Kinek a postája lettél?
Mondjad, hogy egy bús leánytól,
A te régi kis babádtól.
Kérdezd aztán: én galambom,
Elfeledkeztél-e rólam?
Én nem feledkeztem soha,
A mig élek nem is felejtkezem róla.
Küldök innen vigasztalást,
Hogy még én nem szeretek mást.
Nem adom én szivem másnak,
Kis galambom, téged várlak.

Küldj messziről vigasztalást,
Hogy te nem szerettél meg mást.
Ird meg szivednek titkait
És minden gondolatjait.
Akkor volnék én csak boldog,
Ha azt irnád, jól megy dolgod.
Én ezt neked tiszta szivből kivánom —
Isten veled, gyönyörü szép virágom!

(Rábaköz.)

RÁOLVASÁSOK.

1.

Szótalanviz készitésekor.

A ki szótalan vizet készit, az a folyóból ne a folyás ellen, hanem a folyás után meritsen, s mig vizért jár, edényét otthon le nem tette, senkivel szót ne váltson. Hogy e viz szemverés vagy egyéb rontás ellen használjon, három izzó parazsat kell beledobni ilyen szavakkal:

(Első parázsra:)
Szeme meglátta,
(Második parázsra:)
Szive megszerette,
(Harmadik parázsra:)
Nyelve megverte.
Adja isten:
Hogy kezem használjon,
Szemem ne ártson,
Minden élő szentek
Legyenek segitségek.
Miatyánk stb.
Üdvözlégy stb.

Ha a parázs szene a vizben nem merül el, akkor a beteg ember vagy állat nincs megigézve. Ha leme-

rül, akkor sikerrel úgy alkalmazható, hogy a betegszoba ajtajának sarkára kilencz visszafelé megolvasott (9, 8, 7, 6 stb.) cseppet cseppentünk, a beteg nevének megfelelő védszent tiszteletére egy Miatyánkot és egy Üdvözletet mondunk s aztán a beteget a szótlanvizzel megmosdatjuk. Ha állat van megrontva, Szent Vendel tiszteletére mondunk Miatyánkot és Üdvözletet, aztán kezünket a szótlanvizbe mártjuk s vele az állat hátát háromszor végig simitjuk.

(Kiss Lajos gyüjt. Bucsuta, Göcsej, Zala-vm.)

2—6.

Szemverés vagy megcsodálás ellen.

A)

Ha állatot vagy kis gyereket szemmel megvertek vagy megcsodáltak, szenes vizzel mosdatják ki a bajából. Vesznek egy meszelyre való vizet és abba három parazsat dobnak. Hogy hatékonyabb legyen, a szenes vizet »tudós asszony« készíti és a mosdatást is ez végzi el. Mikor ez a parazsat vizbe veti, a három bevetés alkalmával háromszor egymásután ezt az igét mondja el magában:

Istennek nevében. Ámen.
Jézus, Mária szerelmiért.

Szem megverte, sziv szerette:
Vetem kalap alá.
Szem megverte, sziv bágyasztja:
Ur Jézus orvosolja.

Szem megverte, sziv szerette:
Vetem fejkötő alá.
Szem megverte, sziv bágyasztja:
Ur Jézus orvosolja.

Szem megverte, sziv szerette:
Vetem pántlika alá.
Szem megverte, sziv bágyasztja:
Ur Jézus orvosolja.

E vizzel a beteg gyereket megmosdatják s közben igy imádkoznak:

Miatyánk stb.
Hiszek egy istenben stb.
Szent (a beteg védszentjének neve) tiszteletére kérem a Jézus Krisztust: ezt a beteg gyereket gyógyitsa meg.

A beteg állatot viszont ugy gyógyitják, hogy előbb a szemét megmossák, aztán szenes vizbe mártott kézzel orrától a fején és hátgerinczén át a farkáig végig huzogatják, végül pedig az állattal szenes vizet itatnak. A közben elmondott imádság igy alakul:

Miatyánk stb.
Hiszek egy istenben stb.
Szent Vendel tiszteletére kérem a Jézus Krisztust: ezt a beteg marhát gyógyitsa meg!

(Szabó Zoltán gyüjt. Szántó, Tolna-vm.)

B)

Ha a kis gyereket megigézték — pl. szemmel megverték — szenes vizet készitenek s vele kereszt alakjában meglocsolják, mondván:

Ember verte,
Szent Ferencz verte. —
Asszony verte,
Szent asszony verte. —
Leány verte,
Szűz leány verte.

C)

Atyának és Fiunak és Szentlélek istennek!
Kalap alá.
Atyának és Fiunak és Szentlélek istennek!
Fejkötő alá.
Atyának és Fiunak és Szentlélek istennek!
Pántlika alá.

(B—C. Sulyok István gyüjt. Tüskevár, Veszprém-vm.)

D)

A szenes vizet ugy készitik, hogy három kanál vizbe három izzó szenet dobnak. E vizet aztán kanalanként mérik a szemveréses gyerekre, ezeket mondván:

(Az első kanálnál:)
Kalap alú gyüttél,
Kalap alá visszamennyél.
(A második kanálnál:)
Fejkötő alú gyüttél,
Fejkötő alá mennyél.

(A harmadik kanálnál:)
Párta alú gyüttél,
Párta alá mennyél.
(Mikor a vizzel lemosdatja:)
Evvê talátalak,
Evvê veszejcselek.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Rózsásszeg, Göcsej, Zala-vm.)

7.

Ludvércz ellen.

A tolnai magyarság a bolygótüzet s az alakváltó »rossztévők«-et nevezi ludvérczeknek, azaz lidérczeknek. Az utóbbiak különösen a házastársakat kisértik egymás távollétében. Különösen azt a férjet fenyegeti veszedelem, a ki hetekig állatot őriz a szabadban. A ludvércz csak nyáron, hajnaltájt jelenik meg, de ha sokat nyájaskodott, jöhet este, sőt napközben is. Mindig a távollevő házastárs alakját ölti magára s ha jelen van, csak a kisértett fél látja, a ki lassanként lefogy, erejét veszti. Távozásakor büdös szagot és olyan hulladékot hagy maga után, mint hogyha oltatlan mész volna hamuval összekeverve. Ellene csak egyféle »javosság« használ. A kisértett fél háromszor elimádkozza egymásután:

Keresztelő Szent János,
Keresztelj meg egészen!
Urszinü Szent Benedek,
Feddj be a te palástoddal egészen!

Körösztöt vetek magamra
Öt ujjal,
Öt angyallal,
Száz szenttel,
Krisztus körösztjeivel
Atyának, fiunak és szentlélek nevében!
Ámen!

(Szabó Zoltán gyüjt. Szántó, Tolna-vm.)

8.

Nehézségre.

A beteg keresztet vet és háromszor elmondja:

Nem félek,
Velem az Ur Jézus Krisztus
Szent szivével,
Szent lölkével,
Szent arany koronájával.
Áldozzék, bizon áldozzék
Az Ur Jézus Krisztus szivemben.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Garabonc, Zala-vm.)

9—10.

Fökényre.

A)

A kinek fökénye (szemölcse) van, ujpénteken (az uj holdra következő első pénteken) mondja, mikor a holdat először meglátja:

Uj hold, uj király!
Uj hold, uj király!
Uj hold, uj király,
Vendégségbe hiattál.
Magam nem mehetek el,
Fökényemet küdöm el.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Rózsásszeg, Göcsej, Zala-vm.)

B)

Uj hold, uj király,
Vendégségbe hítál.
Magam nem mehetek,
Nekem van egy vendégem,
Majd azt elküldöm.
(Háromszor egymásután.)

(Dr. S. Gy. gyüjt. Garabonc, Zala-vm.)

11.

Holttetemre.

A nép a bőr alatt növő keménységet, csontkinövést nevezi holttetemnek vagy hold-tetemnek. Az utóbbi név népies etymologizálás eredményének látszik, mert a vele megjelölt beteséget ugy gyógyitják, hogy a beteg ujholdkor egyik kezét a kinövésre teszi, aztán a hold felé fordulva s a holdra nézve háromszor elmondja:

Uj hold, uj király,
Vendégségbe hivattál.

Magam nem mehetek el,
Hanem egy vendégem van,
Helyettem azt küldöm el.
(Kiss Lajos gyüjt. Bucsuta, Göcsej, Zala-vm.)

12—13.

Nyavalyákra általában.

A)

Bármely esetben háromszor mondandó:

Uj hold, uj király,
Engem vacsorára vár.
De én magam nem mehetek,
Elküldöm a (hideglelésemet stb.).
(Török Károly gyüjt. Alsó-Nemes-Apáti, Zala-vm.)

B)

Mikor az uj holdat a beteg először meglátja, felé fordulva mondja háromszor:

Uj hold, uj király,
Hínak engem vendégségbe.
Elküldöm a nyavalyámat,
Mert én nem mehetek el.
(Mányók Ferencz gyüjt. Szakcs, Tolna-vm.)

14.

Pénzvarra.

A pénzvart (viszkető sömört) ugy vesztik el, ha tűvel háromszor megkeritik s kerités közben ezt mondják:

Mo kêtí,
Mo vesszí!
(Ma keltél,
Ma vesszél!)

(Dr. S. Gy. gyüjt. Csonka-Hegyhát, Göcsej, Zala-vm.)

9.

Árpára.

Ha a szemen árpa nőtt: az, a ki még nem látta, az ujjával keritse meg s közben mondja ezt:

Szalaggy árpa, learatlak!
(S a harmadik mondás után:)
Ha még ecczer itt érlek,
Megraklak! (vagy: lesz.. lak!)

(Dr. S. Gy. gyüjt. Csonka-Hegyhát, Göcsej, Zala vm.)

16.

Hideglelés ellen.

A beteg pontosan vegye számitásba, hogy a hideg hányszor lelte ki. Ha tudja, irja fel a kéménybe fehér krétával ezt az igét:

Az isten nevében,
A boldogságos Szüz Mária nevében.

Utána pedig jobbról-balra menő irányban (tehát visszafelé) huzzon egymás mellé annyi függőleges vonást, a hányszor a hideg kilelte. Ha a hideglelés számát nem tudná bizonyosan, huzzon találomra több vona-

lat, mert ha tévedésből 1-gyel, 2-vel kevesebbet huzna, akkor 1—2 »rossz« megszabadul s a hideg továbbra is borzogatja. Ha azonban valamennyi rosszat megkötötte, akkor a hideg még csak egyszer leli ki.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Velem, Vas-vm.)

17.

Sulyra, golyvára és táléra.

Ha valamely állaton suly (kelevény), golyva vagy tálé (tályog) van, csak a »javas-asszony« gyógyithatja meg. Ez a beteg állatra »ráolvas« s közben a kelevényt sóval bökdösi és dörgöli. Mikor végzett, a sót mindig tüzbe veti. A gyógyitásnak csak akkor van hatása, ha az állatra háromszor olvas rá: egy reggel és két este. A ráolvasás igy hangzik:

Kilencz suly, kilencz golyva
Hadra akar menni.
Nem kilencz, hanem nyolcz.

Nyolcz suly, nyolcz golyva
Hadra akar menni.
Nem nyolcz, hanem hét.

Hét suly, hét golyva
Hadra akar menni.
Nem hét, hanem hat.

(És igy tovább. Végre:)

Egy suly, egy golyva
Hadra akar menni.
Nem egy, hanem egy se.

Ha tálét gyógyitanak, a szöveg igy alakul:

Kilencz golyva, kilencz tálé
Hadra akar menni.
Nem kilencz, hanem nyolcz stb.

(Szabó Zoltán gyüjt. Szántó, Tolna-vm.)

18—20.

Nyüvekre.

A)

A nyüves állatot lehetőleg napfelkelte előtt szemközt kell állitani s aztán rá kell olvasni:

Kilencz nem kilencz,
Nyolcz nem nyolcz,
Hét nem hét stb.
Kettő nem kettő,
Egy nem egy
Holnap illenkorra
Egy se legyen bennetek.

A ki valaha ezt kutyára is elmondta, annak a szava többé nem használ.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Csonka-Hegyhát, Göcsej, Zala-vm.)

B)

A ki a nyüvet »kiolvassa«, szótlan jön és szótlan távozik. Érkezése után keresztet vet s magában elmond egy Miatyánkot. Ugyanezt teszi a kiolvasás után. A kiolvasó ige szövegét három lélekzetre mondja el, igy:

Száz nem száz,
Kilenczven nem kilenczven,
Nyolczvan nem nyolczvan,
Hetven nem hetven, stb.
Tiz nem tiz,
Kilencz nem kilencz,
Nyolcz nem nyolcz stb.
Kettő nem kettő,
Egy nem egy.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Csénye, Vas-vm.)

C)

Máshol a »kukaczkihajtás« alkalmával a ráolvasó ezt igy mondja el:

Azt mondják (Horváték disznajában)
Kilenczvenkilencz kukacz van.
Nem! Nyolczvankilencz.
Nyolczvankilencz?
Nem! Hetvenkilencz.
Hetvenkilencz? stb.
Tizenkilencz?
Nem! Kilencz.
No hát, ha kilencz van:
Az se maradjon benne!

(Mányók Ferencz gyüjt. Szakcs, Tolna-vm.)

21.

Kérő-hivogató.

Szent Márton napján hajnalban a hajadon leányok egy medencze trágyát visznek a kertbe, ott leboritják s ráállva ezt mondják:

Alulról is, felülről is,
Keletről is, nyugatról is
Jöjjenek a kérők!

(Kiss Lajos gyüjt. Bucsuta, Göcsej, Zala-vm.)

22.

Kenyérsütéskor.

Az idősebb asszonyok azt tartják, hogy a kenyér szép kerekesen és domboruan sül ki, ha pemeteléskor a kemenczére, bevetéskor pedig a kenyérre ráolvasnak, igy:

Pemeteléskor:

Pántlika Péter
Nagy hadra készül;
Nincs az az ember,
Ki utána menjen.

Kenyér-bevetéskor:

Keljetek föl pógárok!
Meghót a birátok.
Szép leány szünötök,
Borsos az izetek.

Valahány a bünötök,
Mind a birótokra szállt.
Czucz, kerekedjél!
Lapis, domborodjál!
(Egyet czuppantanak.)

(Török Károly gyüjt. Alsó-Nemes-Apáti, Zala-vm.)

23.

Köpüléskor.

Hogy a tejfel hamar összemenjen, a köpülő ezt szokta mondani:

Kő, kő, (kell) irósvaj!
Ajtó mögött hasas lány,
Irósvajat kiván.
(Egyet czuppant.)

(Török Károly gyüjt. Alsó-Nemes-Apáti, Zala-vm.)

24—25.

Vetés-védő.

A)

Midőn a vetést megkezdik, a vető három magot a nyelve alá dug s fejét az ég felé emelve, behunyt szemmel elvet három marok vetőmagot. Ezután kinyitja szemeit és szótlanul folytatja a vetést. Midőn végzett, elmegy a harmadik szomszédja földjére, a melyen lyukat ás és a nyelve alul kiköpött három magot egymásután beletemeti, minden magra ezt mondván:

Veréb-madarak, ezt egyétek meg!

(Kiss Lajos gyüjt. Bucsuta, Göcsej, Zala-vm.)

B)

Somló vidékén buzavetés kezdése előtt a gazda három szemet a szájába vesz. Ha végzett, kiköpi s ezt mondja:

Ez a tietek, madarak.

(Vathy István gyüjt. Borszörcsök, Veszprém-vm.)

26—30.

Luczanapi tyuk-kurkáláskor.

A)

Luczanapján, decz. 13-án hajnalban a gazdasszony bebuvik a tyukólba s ott a disznópörkölésnél használt égett karóval vagy piszkafával hadonászni kezd a tyukok közt, közben pedig ezt mondogatja:

Kotolj, kotolj, tikocskám!
Tojjál, tojjál, tikocskám!

(Brandt István gyüjt. Iszka-Szent-György, Fehér-vm.)

B)

Göcsejben csak az ólajtó nyilásán át kurkálják meg a tyukokat, többször ismételve ezt:

Az én tikom tojjék,
Másoké kotágjék.*

(Dr. S. Gy. gyüjt. Nagy-Lengyel, Göcsej, Zala-vm.)

C)

A ki hajnalban peméttel megkurkálja tyukjait, ezt mondja háromszor egymásután:

Tojjatok, ne kotoljatok!

(Pákay Károly gyüjt. Lesencze-Istvánd, Zala-vm.)

* Káricsol, kárál, mikor a tojását érzi.

D)

Csibék sok legyenek (igy!),
A mezőre kimenjenek,
De ott sok kárt ne tegyenek,
Buzát, rozsot ott egyenek.
Irigy asszony azt akarja,
Hogy a tikja sokat tojna.
Huzzon nyársat a tikjába,
Aztot senki se sajnálja.
Adjon Isten bő áldást:
Tiz öreg véka tojást.

(Vida Sándor gyüjt. Salamon, Veszprém-vm.)

E)

Lucza napján este ketten a tyukólhoz mennek seprüvel és egyik piszkafával kurkálja a tyukokat, a másik egy rostát ütöget, ezt mondogatván:

Tojj, tojj! Kotty, kotty!
Annyit tojj, a hány szem (lyuk) ezen a rostán van.

(Spitzer Gyula gyüjt. Gárdony, Fehér-vm.)

31.

Menyétasszony ellen.

Hogy a »menyétasszony« (menyét) el ne hordhassa a csirkéket, néhány pálczikára kenderkóczot tekernek s ezt a mondókát háromszor megismételve, a fészek közelében helyezik el:

Orsó, rokka, menyétasszony.

(Kiss Péter gyüjt. Bucsu, Vas-vm.)

32.

Naphivogató.

Szent György napján a kisebb gyerekek csengetyüszóval lemennek a rétre és ott e versecskét dalolják:

Ablak alatt csöngetnek,
Héba* harangoznak:
Süss fel, nap,
Szent-György-nap,
Tikaim, ludaim
Megfagynak.

(Vathy István gyüjt. Borszörcsök, Veszprém-vm.)

33.

Esőinditó.

Mikor elborul, de esni nem tud, noha nagyon kellene már az eső, ezt mondogatják:

Uram, uram, ereszd meg
A te csatornádat.
Zab szaporodjék,
Buza bokrosodjék.

(Török Károly gyüjt. Alsó-Nemes-Apáti, Zala-vm.)

34.

Esőállitó.

Ha az eső esik, a gyerekek kiállnak és ugrálva mondják:

* Héj, padlás.

Ess, ess, esső!
Zab szaporodjék,
Buza bokrosodjék!
Gyüjj ki, Miklós, a verembül,
Majd elál, az esső.

(Berger Mariska gyüjt. Némedi, Tolna-vm.)

35.

Héja- és kányakergető.

Kur héjja,
Vasvella,
Menj az erdőre,
Hozz fát jövendőre.
Bé tollas,
Bé farkas,
Te vagy a hatalmas.

(Berger Mariska gyüjt. Némedi, Tolna-vm.)

36.

Disznó-görgető.

Ha valaki göbe (emse, nőstény) disznót öl, perzselés és feltisztogatás után emlőbimbóit lemetéli s hogy disznai görögjenek és szaporodjanak, e szavakkal bedobja a disznóólba:

Fele göbe, fele kan!

(Kiss Lajos gyüjt. Bucsuta, Göcsej, Zala-vm.)

37—41.

Rosta-fordítás.

A)

Ha valaki meg akarja tudni, hogy ki lopta meg: rostát fordit vagy rostát pörget. Az eljárás ez: egy rosta kérgébe félig kinyitott ollót böknek s a rostát ketten az olló lyukjánál fogva mutatóujjukon felemelik. Mikor a rosta már mozdulatlanul áll a levegőben (vagy állhat a földön is), a károsult, vagy a neki segédkező javas elkezdi s háromszor elmondja egymásután:

Szent Péter és Szent Pál,
Forditsd meg a rostát.
Ez a (Szigeti Pál)
Vitte-e el a ludamat?
(Ette-e meg a tikomat? stb.)

A kinek nevére a rosta megmozdul, elfordul, megperdül vagy elgurul, az lesz a keresett tolvaj.

(Szabó Zoltán gyüjt. Szántó, Tolna-vm.)

B)

Ugyanigy mondják:

Szent Péter és Szent Pál,
Forditsd meg a rostát:
(Rudas Julcsa) vitte el a tikot.

(Mányók Ferencz gyüjt. Szakcs, Tolna-vm.)

C)

A rostát fölemelve mondják:

Szent Péter és Szent Pál,
Forditsd meg a rostát.
Igaz-e, hogy (Szabó János)
Lopta el a lánczomat?

(Keller György gyüjt. Büssü, Somogy-vm.)

D)

Máshol az igét kétszer mondják el:

Szent Péter és Szent Pál,
Ki lopta el az én ludamat?
Szent Péter és Szent Pál,
Mondd meg nekem, hogy a (Kovács Jóska-e),
Vagy a (Polgár Döme) lopta-e el?

(Balogh István gyüjt. Dozmat, Vas-vm.)

E)

Máshol az ellopott holmit nem emlitik:

Szent Péter és Szent Pál,
Forditsd meg a rostát.
(Sipos József).
Szent Péter és Szent Pál,
Forditsd még a rostát.
(Kertész János stb.)

(Dr. S. Gy. gyüjt. Garabonc, Zala-vm.)

MESÉK ÉS MONDÁK.

I.

MESÉK.

1. Markalf.

Egyszer egy királynak volt egy jókedvü bolondos embere: ugy hítták, hogy Markalf. Az urak, urfiak, királyok, herczegek nagyon szerették, mert unos-untalan tréfálkozott velük. Csak ha haza vetődött, volt nemulass neki. A felesége mindig mosdatta, szapulta szegény fejét. Egyszer aztán Markalfnak se kellett több: jól elverte az asszonyt. Ez csak annyit mondott, hogy »vigyen el az ördög«; de ezt nem hiába mondta, mert a rezidenczia keritésénél az ördög már utját állta Markalfnak.

— Ki vagy?

— Az ördög.

— Jól van! Verekedjünk. Te a vasvillát veszed, én meg egy nyársat fogok. Te a keritésen belül állsz, én meg kivül maradok.

Ugy lett. Egymásnak estek. Az ördög böködte a keritést, mert a vella benne megakadt. Markalf pedig össze-visszaszurkálta az ördögöt.

— Ez nem igazság! — orditotta az ördög. Inkább üssük egymást agyon.

— Jól van! Ha te az ördög vagy, kapj fel egy nyomórudat. Én megelégszem egy furkósbottal is.

Ugy lett. Markalf egy kupába állt, aztán fejbe kólintotta az ördögöt. Mikor pedig az ördög rá akart vágni, szépen leguggolt.

— Ez sem igazság! — orditotta az ördög. Inkább fussunk versenyt. Ha aztán legyőzlek, bugyromba teszlek.

— Állom! Gyerünk a mezőre. Onnan egy bokortul futunk majd a hegyen át, meg vissza.

Ugy lett. Markalf egy olyan bokor felé ment, a melyikben nyulat tudott. Mikor közelébe értek, kereket oldottak. De Markalf csak a bokorig futott, mert a nyul felugrott, az ördög meg utána. Mire visszaért, Markalf már egy pacsirtát is fogott.

— Ez sem igazság! — orditotta az ördög. Te négy lábon is tudod vinni az irhát. Inkább dobjunk a levegőbe valamit. Ha magasabbra dobok, bugyromba teszlek.

Ugy lett. Az ördög föllóditott egy nagy szikladarabot, Markalf pedig földobta a pacsirtát. Az ördög elszörnyülködött, mert a pacsirta magasabbra is ment, meg vissza se esett.

— Ez sem igazság! Törjünk inkább követ. Ha lepipállak, bugyromba teszlek.

— Állom! De ha az ördög vagy, akkor te is ugy csinálod, ahogy' én.

Markalf elővett a tarisznyájából egy pogácsát, kettétörte, aztán szépen megette. Az ördög még ujra fölkapott egy szikladarabot, kettétörte, aztán rágni kezdte. Mikor az agyara kitörött, elorditotta magát:

— Jól van, komám, kifogtál rajtam. Mivel tartozom?

— Vidd el a feleségemet.

Az ördög megigérte, hogy bugyrába teszi. Mikor haza értek, az asszony éppen kemenczét fütött. A köszönésre visszafordult és meglátta az ördögöt. Ijjedtében elsikitotta magát, aztán ugy elvágódott, mint egy tejesköcsög.

— Baj van, komám! — szólt oda Markalf az ördögnek. Az asszony azért ájuldozik, mert kenyér helyett a kis fiunkat öltötte be.

— Hogyan? — kérdezte az ördög.

— No, majd megmutatom. Ez a sütőlapát, te meg vagy a gyerek. Most guggolj rá, aztán hajolj le, mert a kemencze szájában megüthetnéd magadat.

Az ördög ugy oda kuporodott, mint valami tüskésdisznó, Markalf pedig bevetette a tüzes kemenczébe. Az ördög persze nem égett meg, de mire az asszony magához tért, már heted-hét országon is tul járt.

Mivel Markalf felesége megtudta, hogy az ura megszánta, egy rosz szó nem sok, világ-életében annyival sem sértette meg.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Noszlop, Veszprém-vm.)

2. Terülj, táska!

Egyszer itt, a Bakonyban, volt egy földhöz ragadt szegény seprükötőnek tizenkét lusta leánya, meg fő rá még egy iszákos, csatázó felesége. Mig a leányok apróbbak voltak, még csak győzte valahogy'; de miótától fogva a szamarát is el kelletett pocsékolni: az üres kötőféket mindég a dereka körül hordta, hogy ő biz' felköti magát.

Csak lett, csak volt. A szegény seprükötő csak a szándékánál maradt. Hanem egyszer mégis lecsapott rá a mendergősmenykő. Jött a végrehajtó. Azt aztán sehogy sem tudta tulélni, hogy a kis házát is elvegyék tüle.

Kiment hát az erdőre s ott egy alkalmatos faágra hurkot csinált. Mikor már imádkozott is annyit, hogy a fejét nyugodtan a hurokba dughatta, valaki rákiáltott:

— Hé, megálljunk! Ha kend a pokolba készül, vigye el ezt a táskát. Az öcsémnek küldöm. Mondja meg neki, tisztelem, csak szóljon rá, hogy »terülj, táska!« A táska majd elterül és dül belőle, a mire szüksége van.

A szegény seprükötő ijedtében keresztet vetett, mire az, a ki háborgatta, nagy hirtelenséggel ellett. De az üres tarisznya, az ott maradt.

— Ha már tarisznyát is küldenek tőlem, — gondolta a szegény seprükötő magában — előbb kipróbálom: nincs-e valami hunczutság a dologban. Egy kicsit elgondolkozott, azt' elkiáltotta magát:

— Terülj, táska!

A táska elterült és kifordult belőle a szamár kordéstul, szerszámostul.

— Na, ennek hát a fele se bolondság! — A tarisznyát nyakába vetette, aztán gyi! Gyerünk haza!

Otthon mindenki elképedt, mikor a csacsi gazdástul együtt beállitott. Az apjuk persze semmit se szólt, hanem másnapra kelve már asztagban volt a töménytelen bankó, meg aranyból, ezüstből is volt egynehány garmada. Most gyere végrehajtó! Az hát nem jött, hanem tódult a sok csoszogó,* no meg a sok kérő se maradt el. Annyira, hogy utóbb már a fészekfentő is királyok és herczegek közt válogatott.

Eddétig volt, jó volt. Hanem bezzeg lett nagy ébrődés, mikor a tarisznyának lába kelt. Ezer szerencse, hogy a gangos torku asszonynép mit se tudott felőle. Igy csak az apjuk feje főtt, de utóbb már ez is beletörődött abba, hogy veszett

* Háztüznéző, leánykérést előkészitő asszony.

fejsze nyelének még mindig megmaradt a bankóasztag, meg a garmadában álló arany és ezüst. Ebből ne lehetne kiházasitani egy tuczat gyereket! Persze hogy ki lehet!

Pedig dehogy lehetett. Éjfélkor már félre vertek minden harangot, mert égett az asztag. Mire a falu összecsődült és a vidék is megérkezett, már csak a garmadákat lehetett menteni. Nyüzsgött, mozgott a sok nép, de biz' a nagy lótás-futásban, erőlködésben, kajabálásban nem lett köszönet, mert akárhogy szemfüleskedett is a kárvallott falamia, mire pirkadni kezdett, a sok pénzgarmadának is csak hült helye maradt.

Mire a seprükötő felesége, meg a hoppon maradt tizenkét menyasszony ujra megindithatta volna a kerepelőjét, az apjuk már megint az erdön volt. Egy alkalmatos ágra mindjárt hurkot is csinált, mert a csapást dehogy tudta volna szegény feje tulélni. Most még imádkozni is elfelejtett, hanem azért a hurokba nyugodtan beledugta a fejét. De valaki megint csak rákiáltott:

— Megálljunk, hé! Ha kend a pokolba készül, vigye el ezt a táskát. Az öcsémnek küldöm. Mondja meg neki, tisztelem, csak szóljon rá, hogy: »terülj, táska!« A táska majd elterül és dül belőle, a mire szüksége van.

A szegény seprükötő ijedtében keresztet vetett, mire az, a ki háborgatta, nagy hirtelenséggel ujra ellett. De az üres tarisznya, az ott maradt.

Nézte: hát szakasztottan olyan volt, mint a másik. Egy kicsit elgondolkozott, aztán rákiáltott:

— Terülj, táska!

Jaj csak ezt ne tette volna! A táska tüstént elterült, aztán kifordult belőle egy tömzsi ember, a ki a furkós botjával a szegény seprükötőt amugy isten igazában elpáholta.

Mire magához tért, a tömzsi ember nem volt sehol.

— Hát iszen ez a tarisznya is csak valami — gondolta a seprükötő magában. Gyere, végrehajtó! Gyere, feleség! Gyertek, leányok!

Eddétig volt, jó volt. A tarisznyát nyakába akasztotta, aztán ballagott hazafelé. Még a portájára se ért, mikor már tudta, hogy a másik táska ügye hányadán áll. Senki más, az ő tulajdon keresztkomája egy éktelen nagy bankó-asztagot rakatott. Csak éppen az uj táskát ment haza elrejteni, aztán beköszöntött a komájához:

— Adjon isten! Jó munkálódást!

— Hozta isten! So' se busuljon, koma. Majd csak lesz a komának is mit a tejbe apritani. Meg a keresztleányaim miatt se fájjon a feje. Nem volnék jó keresztapjuk, ha illendőképpen ki nem házasitanám a szentjeimet.

De bizony ez a nagy uraság se tartott sokáig. A koma asztagja is leégett, meg a garmadában heverő sok pénzt is azonképpen elemelték. Mire pirkadni kezdett, már csak a seprükötő tibett-lábott

a kárvallott koma udvarán. De most már nyakában volt ám a tarisznyája is.

Mikor a komája a tarisznyát meglátta, nagyot nézett. A seprükötő nem várt a szóra, hanem azt mondta: »koma, én csak a tarisznyáját mentettem meg, mert — tudom — ha az enyim oda nem ég, akkor én se volnék kárvallott ember.« Erre a tarisznyát a komája nyakába akasztotta, aztán jónapot köszönt s haza ment.

Még délre se harangoztak, mikor már jöttek a seprükötőért, hogy menjen, mert baj van: ágyba dült a komája ura.

— Adjon isten, koma!

— Hozta isten, koma!

— Mi baj van, koma?

— Nagy baj van, koma! A tarisznya megbolondult. Nem bankó terül belőle, hanem egy botos ember. Már kétszer agyba-főbe vert, az isten adta.

— Talán rossz helyen tartogatta, koma?

— A széna-kutyó fenekén, koma.

— Akkor hát nem értem a dolgát, koma.

Ej, dehogy nem értette. Értette biz' azt. A seprükötő koma már hazamenet magához vette ellopott táskáját. Estefelére pedig a tolvaj koma a nyakára küldte a másik táskát is.

— Köszönöm, koma!

— Hát csak süsse is meg, koma! Engem azóta háromszor is csuffá tett már, koma.

— *Váljék* egészségére, koma!

A szegény seprükötőnek, mire a sok vőlegény násznépestől megérkezett, már tizenkét bankó-asztag állt a háza végében. Mikor a leányokat haza röpitették, kinek-kinek a bankó-asztagját is utána szekerezték. Otthon csak a két tarisznya maradt. Ha valami kellett, csak a seprükötő tudta, melyiket kell megszólitani. A melyik elő volt, az persze ütött. Akár meg is mutathatom, mekkorát ütött.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Nyirád, Zala-vm.)

3. A jövendőkut.

(Meséltető keretes mese.)

Egyszer volt, hol nem volt, hetedhét országon is túl, egy irdatlan nagy erdő kellős közepén volt egy szegény favágónak tizenkét gyereke. Hová beszélek? Dehogy volt több hatnál! (A mesélő mindig annyit, mond a hány mesét másokkal akar elmondatni.) Hiszen most is, hogy a tizenharmadik meglett, a hetediket már felkötötték. Miért? Mert ha az eleje annyira felcseperedett, hogy szolgálni küldhették, istentől elrugaszkodott akasztófavirág csavarodott valamennyiből. Azért hát a favágó felesége most azt tette magában, hogy mig az apjuk odavan (az akasztásnál siratóba volt), a hat apró gyereket kiviszi a rengetegbe és a jó isten erejére bizza őket.

Hét nap, hét éjjel bujdosta velük az erdőt, mire egy emberjárta irtásra ért. Itt a kis szopós porontyot letette valami árnyékba, a nagyobbakat

meg egy odatévedt szarkafán jegenyefiakat * mutatott. Mig aztán emezek a nagy fene fát mászták, elkámforgott.

Ment a szegény asszony, ment, mendegélt, mig a szeme látott, lába hatott: mégsem talált haza. Nem állt meg egy tikmonysültig, nem aludt egy nyulfarkányit: mindétig bujdosott, de a gyereksirást bizony mégis csak hallotta. Nagyvégrevalahára megtalálta a maga csapáját. Ezen már haza talált volna, jaj de mikor nekilódult, egy rózsabokor mindjárt megkapta a péntölét. Hát uramfia, mig a bokorral vesződött, az erős rózsaszag-e, mi-e, de olyan álmot nehezitett a két szeme pillájára, hogy ott, azon a helyen elaludt. Mikor aztán a szemét már lekumta, a rózsabokor szépen fölibe hajlott és egyre sugta neki, egyre bugta neki: »hogyha fölébredtél, csak menj, szegény asszony, arra meg amarra, onnan meg tarts egyenesen arra meg még amarra. Ott majd találsz egy kis jövendőkutat. Érted, édes: jövendőkutat? A kis kut csurgójában mosdjál meg, a lapu levelében törülközzél meg. Érted, édes: mosdjál meg, törülközzél meg! Ha aztán a gyerekek sorsát akarod tudni, nézz bele a kutba. Ott meg lesz minden gyönyörüen irva. Érted, édes: minden meg lesz irva!«

Mit? Meg lesz irva?! Hej, haj! Ugy megörült ennek az aranyos álomnak, hogy tüstént felébredt,

* Tréfás nyelvbotlás e helyett: »jegenyefán szarka*fiakat.*«

aztán ujra neki az erdőnek, egyenesen arra, a merre álmodta. Mikor a kuthoz ért, nagy sebbel lobbal megmosdott, megtörülközött, meg a kutba is belenézett. Hát, uram Jézus keresztje, akár csak a napba nézne! Hanem azért a viz tükrében mégis jól meglátta, hogy a szopós gyerek szépen alszik, a vénebbek meg éppen az anyájas szarkafiakon osztakoznak. A kis öccsüknek a kis fészekfentő jutott és a többi is mind megkapta a magáét. Mikor ez megvolt, a vén szarka megcserrent a jegenye hegyén. Erre megcserrentek a fiai is, aztán az egy fészekfentő kivételével szépen elrepültek. A gyerekek utána: mindegyikük a magáét kergette. A mi asszonyunk meg azt tette, hogy ő meg a gyerekek után ered. El is ugrott a kuttól, de a szeme abban a minutumban egészen elsötétedett. Vakabb lett, szegény, a legvakabb vásári koldusnál.

Ej, ej, az a szegény asszony, az a szegény asszony! Tik már tudjátok, lelkeim, hogy a szemevilága csak akkor jött vissza a szegénynek, mikor a hat gyerek már rendre felcseperedett. Azért hát vegyük rendre a gyerekeket. Mindenikőtök elmondja egynek-egynek a históriáját. Mert ha el nem mondjátok, akkor az a szegény asszony én miattam bizony akár holta napjáig vakon maradhat. (Mikor az első vállalkozó a legidősebb fiu történetét elmondta addig, hogy egy herczegkisasszonnyal várta már a pap áldását, akkor így szól a mesélő:) No most már megállj, itt a második gyerek históriája következik.

Azt majd te mondod el, . . . (Ez is elmondja addig hogy se ásó, se kapa. Majd a többiek is elmondják a négy kisebb történetét, aztán a ki kezdte, így fejezi be az egész mesét:)

Az esküvő előtt a násznagyok, vőfények, nyoszolyóasszonyok, nyoszolyóleányok, násznépek összesugtak, hogy ők biz' a világ csufjára nem mennek pap elé, mig nem tudják, hogy ez a hat szép szál vőlegény miféle ágrúl szakadt, ki ura fia. Erre a vőlegények is megemberelték magukat. Kereken kijelentették, hogy biz' ők se állnak ki a világ csufjára, mig az ő édes szüleiket valahonnan — ha mindjárt a föld alul is — elő nem teremtik. Ezért hát a hányan voltak, ujra annyi felé széledtek. Tüvé tettek hetvenhét országot, de a szegény ember, meg a szegény asszony csak nem került elő. Már azt hitték, hogy hirük-hamvuk se maradt. Neki vágtak hát az irdatlan nagy erdőnek is. Itt aztán a legkisebb testvérnek egy rózsabokor megfogta a ruháját. Még mielőtt magát kiszabadithatta volna, ennek a fiunak is álom nehezedett a pillájára. Szakasztottan ugy, mint az édes anyjának. Mikor pedig elszunnyadt, a rózsabokor neki is megsugta, hogy merre találja meg a jövendőkutat. Megsugta, hogy a csurgóban neki is meg kell mosdani, a lapuban neki is meg kell törülközni. De még ez nem minden. Erősen lelkére kötötte, hogy a kuttól valahogy el ne ugorjék ám addig, mig a szemét be nem kumja, *a csurgóban* ujra meg nem mosdik, a lapuban ujra

meg nem törülközik. Mikor a végén megtudta, hogy a kut neki majd a szülei jövendőjét mondja meg, ugy megörült az aranyos álomnak, hogy tüsténT fölébredt és rohant egyenesen arra, a merre álmodta. A kutnál nagy sebbel-lobbal megmosdott, megtörülközött, meg a kutba is belenézett.

A fiu alig hitt a két szemének, mert a viz tükrében azt látta, hogy az apja egészen elöregedett, az anyja meg egészen megvakult. Mikor azt is meglátta, hogy koldustarisznyával járják a közeli falut, a szemét bekumta, megmosdott, megtörülközött, aztán rohant a testvéreiért. A hat fiu csakhamar együtt volt, meg a két öreg szüle is megkerült. A nagy örömre a sok násznép mind összecsődült. Voltak ott királyok, herczegek, urak, urfiak, válogatott czigány-legények, de akkora fene nagy ur már egy se akadt, aki meg ne süvegelte volna azt a két toprongyos öreget. Már indulni akartak, hogy a fiatalokra kikérik a pap áldását, mikor a szegény asszony ki találta a száján szalasztani, hogy a jövendőkut vakitotta meg.

— Mit beszél, kigyelmed, édes anyám asszony? A jövendőkut? Persze nem kumta be a szemét, aztán meg se mosdott, meg se törülközött . . .

A többit a legkisebbik fiu már el se mondta, hanem az édes anyját vitte egyenesen a jövendőkuthoz. A csurgónál aztán szépen megmosdatta, a lapuval szépen szárazra törülte. Mikor ez megtörtént, a szegény asszony ujra visszanyerte a két szeme világát.

Lett erre nagy öröm. A hetedhét országra szóló lakodalmon még a két öreg is eljárta a kalamajkát. Csak a papuk füstölgött magában, a mért megvárakoztatták. A kutat mérgében betömette, a rózsabokrokat meg a jó isten figyelmébe ajánlotta. Ezóta lett a vadrózsa szagtalan, a bokra meg istenátkoztatüske.

Itt a vége. Higyjétek el, lelkeim.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Zala-vm. Balatonvidék.)

4. Csacsi Csicsa.

1.

Mese, mese, mess kenyeret . . .

Hun, hun nem, volt egyszer egy bolondos ember. Az egész környéken csacsi Csicsának hivták. Ennek a bolondos embernek volt egy hárpia felesége, a ki mindig csörölt-pörölt, mivel magának kellett tenni-venni mindent a ház körül is, meg a gazdaságban is. Most dagasztott, kemenczét fütött, a kenyeret kiszakasztotta, beöltötte, aztán az urának, már mint Csicsának, háromszor is szájába rágta, hogy ha az óra egyet üt, öltse be utánuk a kis pompost, ha az óra hármat üt, szedje ki valamennyit, mert ő most elmegy krumplit kapálni. Mikor az óra egyet ütött, fogta Csicsa a kis szopós gyereket, beöltötte a forró kemenczébe. Ez eddig megvan — gondolta magában, — most mig az óra *hármat* üt, huzok egyet a kazal végiben. Ugy lett,

lefeküdt, aztán aludt, mint a bunda. Az óra elütötte a hármat, négyet, ötöt, hatot, hetet, Csicsa még mindig hortyogott.

Mire a tyukok elültek, haza jött az asszony. Nézi: az ura nincs sehol. Kiáltja: Csicsa! Nincs. Benéz a kemenczébe: Jézus keresztje! kivül a kis gyerek, belöl a kenyerek — szénné-porrá égve. Tibett-lábott kinjában; de hát, mit csináljon. Elővett egy vászondarabot, aztán tarisznyát vart belőle. Mikor másnap föltápászkodott Csicsa: gyere, vén bolond! Felesége a piszkafával jól megrakta, a tarisznyát nyakába vetette, aztán eredj! Felküldte az iskolába.

2.

Ment Csicsa nagy szomoruan. Hát uram fia! a mint ment, mendegélt, az uton egy bugyellárist talált. Nézi: tyü, fékomadta, tele van! Látod, asszony! Aztán még te papolsz nekem? Tarisznyájába tette, aztán ballagott tovább.

Egy hétre rá megint az iskolába ment. Egy ember jött vele szemben lélekszakadva. Megszólitja Csicsát:

— Jónapot, bácsi! Nem talált egy bugyellárist?

Elgondolkodott Csicsa: ej, ej, el is felejtettem otthon az asszonynak mondani. Aztán fönszóra fogta:

— Dehogy nem találtam, öcsém uram, mikor találtam.

— Hun találta?

— Itt, az uton találtam, ni.

— Mikor találta?

— Mi türés-tagadás, öcsém, biz' én akkor találtam, mikor az iskolába először mentem.

— Bolondozzék kend az öreg apjával, de ne én velem! — aztán Csicsát ott hagyta a faképnél. Pedig szegény feje éppen nyult már a bugyelláris után. Hej, erre meg amarra, ő czepelje azt a hunczut bugyellárist! Haza ment, megmutatta a feleségének.

— Csicsa, Csicsa, ez nem igaz keresményed. A te bőrödet, még megérem, kiteritik, Csicsa!

— Ugyan ne sipákolj, édes feleségem. Vissza akartam én adni, de a ki kereste bolondnak nézett, rám bődült, meg azt' faképnél hagyott.

3.

A tömérdek pénzen egy vörös borjut vettek Csicsának. A falu csordáját náluk szeriben őrözték. Mikor Csicsára került a sor: mit, ő tehéncsordás legyen, aztán alugyék el, az állat menjen tilosba, őt üssék-dobják érte, a kárt reá becsüljék? Nem ő, a herkópáternek se! Agyoncsapta hát a vörös borjut. Mikor a nyomorut állat már kiadta páráját, eszibe jutott Csicsának az asszony. Tyű, most lesz ám neked nemulass, Csicsa! Fogta a borjut, megnyuzta, aztán a bőrrel megszökött hazulról.

Ment-mendegélt, uton-utfélen, még a túlon is túl, mikor egy ménkü nagy komondor utját állta.

A kutya morgott, fogait vicsorgatta. Csicsának most az a bátorsága is inába szállt, a mi nem volt. Futott volna, ha nem röstelt volna; elbujt volna, de hová, mikor még csak bokrot se látott. Kiteritette hát a vörös borju bőrét, aztán belebujt abba. Most meg a nagy fene kutya ijjedett meg, mivel még nem látott olyan kétlábu állatot soha, mint a milyen Csicsa volt abban a vörös borjubőrben. A kutya kinjában kaparni kezdett. A mint kapart, kapart, kikapart egy éktelen nagy vasládát. Látván ezt Csicsa, rémültében akkorát mordult a kutyára, hogy az máig is szalad, ha még meg nem állt. Mikor igy magára maradt, a ládát elkezdte bicskájával feszegetni, s addig, addig feszegette, mig eltörött a bicsak pilingája. No, erre aztán elfolyta Csicsát is a méreg: akkorát rugott az istenadta ládán, hogy minden závárja fölpattant. Vakulj, Csicsa! A láda szinaranynyal van telidesteli. Látod, asszony! Még te papolsz nekem! Azzal megmerte zsebjét, tarisznyáját, még a sósgurgulyát is, aztán visszafordult.

Mikor haza ért, az egész falu kiállt a csacsi Csicsát nevetni. Minden gyerek azt kajabajálta, hogy:

— Na, csacsi Csicsa bácsi, hogy' kel a borjubőr?

— Egy tere aranyon — válaszolta Csicsa.

Mikor mindenki látta, hogy fele se tréfa annak, a mit Csicsa mond, az egész falu haza szaladt és a kinek szarvasmarhája volt, agyonütötte. Vitték a sok bőrt, csakugy lafogott. Mikor

aztán visszajöttek, kiállt Csicsa is megkérdezni, hogy' kel a marhabőr? — Nyomorut Csicsának majdnem bőrébe került kiváncsisága, mert a felcsufolt falubeliek mindegyike ütött rá legalább egyet a lóvátevésért.

4.

Csak lett, csak volt. A Csicsáék gazdasága egyre gyarapodott. Nem sokára a biró se szégyenlette már meghivni őket komának. A paszitán persze ott kellett lenni Csicsának is. Az oldalbordája hát jól a lelkére kötötte:

— Na, Csicsa, elmegyek veled, de megbecsüld magad. Az asztal mellett el ne alugyál, mert összetörsz valamit. Az ételekből ne egyél sokat, mert megszólnak. Az italnak neki ne vedelj, mert lerészegedsz. Csicsa, Csicsa, megfogadd a szót! Majd lesz rád, Csicsa, gondom ott is. Tudod, Csicsa, ha megnyomom a lábad fejét, ne merj semmihez se nyulni, még ha én kinállak is. Mikor azután-aztán a paszitába megmentek, az asszony ugy intézte, hogy az asztal mellett Csicsa mellé került. Hozták a levest, Csicsa evett belőle. Hoztak megint levest, Csicsa ebből is evett. Mikor a levesből elég volt, hozták a ludas-kását, töltött káposztát, ludhust, turós rétest. Kinálták a Csicsát, nem evett. Kinálta a felesége is, nem evett. Imádták borral is, nem ivott. Itatta a felesége is, nem ivott. Hiába volt minden szép szó, Csicsa se evett, se ivott. Mérges

volt a felesége, de a Csicsa is ám. Mikor aztán az utolsó tálat is elvitték, oda sugott hozzá a felesége:

— Látod, csacsi, ehesen maradsz! Mért nem ettél?

— Oh, te asszony, asszony, mért nyomod hát mindig a lábam fejét?

Erre szóra az asszony letekintett az asztal alá, hát látja ám, hogy — uramfia — egy nagy kutya aluszik még most is a Csicsa lábán. Mutatta Csicsának is.

— Hanem azért ne busulj, édes szolgám: nézd, ott a kályha vállán teli van még minden edény maradékkal. Majd ha a mécsest elviszik onnan, ehetsz belőlük.

Csicsának se kellett több vigasztalás, belehuzódott a kuczkóba, aztán mikor a kályha körül elsötétedett, neki állt falatozni. Soha ő olyan süteményeket még nem evett! Mégis csak szép az, istenem, ha valakinek módja van. Mikor aztán az egyik edényből kifogyott, ment a feleségéhez, hogy ő rettenetesen szomjazik.

— Jól van, szolgám. Melyik edényből menynyit ettél, szolgám?

— Mi tűrés-tagadás, édes feleségem, megettem biz' én az egész szakasztó-vékával.

— Tyű, ember! a szakasztó-vékával? Hiszen abban macska-kölykek voltak. Gyere, fékomadta, mert ha megtudják, ország csufja leszünk. Gyere, Csicsa, észre se vegyenek. Ne kopogj, vigye el az

ördög a nagy csizmáidat. Ha az ajtón kilépsz, emeld föl, érted?

Mentek, mendegéltek; mikor már jó messzire voltak, Csicsa megszólalt a nagy sötétben:

— Segits te is, anyjuk. Csak nem akarod, hogy hazáig magam emeljem?

— Ugyan mit, te csacsi?

— Ezt a nehéz ajtót már mióta hozom!?

— Jézus, te ember! Én a lábadat mondtam, te meg az ajtót emeled?

Zsipp-zsupp! Te vén bolond, te vén szamár! Zsipp-zsupp! s ugyancsak istenesen ellazsnyakolta Csicsát. Mikor az ütleg elég volt, még hozzátette, hogy mig az esze meg nem jön, haza ne kerüljön.

5.

Csicsa eleblábolt. Mig ment, mendegélt, szidta azt a papot, ki avval az áspis-kigyóval összeadta. Mikor már túl járt az operenczián, az üveghegyeken, a túlon túl, az innenen innen, ott, a hol a kurta farku disznó tur, elkezdett tünekedni-tanakodni, hogy utóvégre is mit csináljon? Mivel még mindig szomjas volt, gondolta magában, beáll csaposlegénynek.

Valahol, Nekeresden, talált is egy csárdát, a hun megfogadtadták. Kapott egy esztendőre háromszázhatvanöt napot, napjában jó napot, papot, laput, vaskalapot. Tett-vett is Csicsa mindent, a mi tőle csak kitellett. Meg is tetszett a kocsmárosnak.

Nem sokára rábizták a csapot is. Megy Csicsa a pinczébe, meg visszafut, mert fönfeledte a kulcsot. Viszi Csicsa a kulcsot, meg visszafut, mert fönfeledte a gyertyát. Már itt szidták, mint a bokrot. Megy Csicsa, meg visszafut, mert most meg a kalapácsot feledte fön. Itt már fejbe verték. Ment Csicsa a pinczébe s mikor leért, észre vette, nincsen gyujtó, nem tud gyujtani gyertyát. Leteszi a gyertyát, leteszi a kalapácsot, aztán keresi a csapot. Megtalálja a csapot, most meg nincsen korsó. Tapogat, tapogat, megfog egy edényt s viszi a csap alá. Ereszti, ereszti, de az edény nem telik. Csak akkor vette észre, hogy rostába ereszti, mikor már csobogott a borban. Tyü, Csicsa, a te bőrödet még ma kiterítik! Tapogat, tapogat, megfog egy zsákot. Még azt is áldja Csicsa, a ki adta. Hamu kell ide, hamu, az majd fölissza! Kioldta a zsákot, aztán kihintette mind, a mi benne volt.

Mire ezzel elkészült Csicsa, jöttek a kocsmárosék nagy dérrel-durral, piszkafával, peméttel, doronggal. Hál a kurvanyád .... ba lettél, Csicsa? Hun vagy, Csicsa? Gyere elő, Csicsa! Hej, jobb lett volna neked nem anyától születni, Csicsa! Mert a mint a pinczébe levilágitottak, látták, hogyan gázol Csicsa a csirizben. Biz' a csirizben ám, Csicsa, mert a zsákban nem hamu, de fáin buza-liszt volt, a mi volt. Csicsa, Csicsa, a csiriznek borszaga van! A fene nem evett meg, Csicsa? Bujj elő, Csicsa! Gyere föl, Csicsa! Biz' ő nem ment. Egy sarokba huzódott,

aztán azt se mondta: kukk. Jó. Lement hát a kocsmáros maga, utána a fia, a felesége, a sógora, az ismerősök, a vendégek, fiatalok, vének, urak, urfiak, válogatott czigány legények, aztán kinek mi a keziben volt, rakta vele Csicsát. Ütötték, dobták, utoljára még a csirizbe is jól belemaszikolták. Mikor Csicsát nagy keserves kinnal a pinczéből kivették, a kutya-lakodalmat ott fön meg-meg csak elölrül kezdték.

Ennek igy nem jó vége lesz, gondolta Csicsa. Fölkapott hát egy tollas zsákot s a fejére huzta. Zsipp-zsupp! Te vén bolond, te vén szamár! Zsipp-zsupp! Még a tollas zsákot is agyontépték szegényen. Földindulás, nem más! Ha eszed van, vessd el magad. Bizony most Csicsa is ráfanyalodott: megoldotta kerekét, aztán neki a sötétnek. A kocsmárosék utána pereputtyostul. Mikor a nekibőszült had Csicsát nem találta: hej, hát ők azért melegedtek bele? Üssd-vétsd, nem apád: neki egymásnak!

Csicsa nem volt az az ember, a ki fut, ha nem is kergetik: mindjárt a háskónál kereket kötött, aztán hallgatta, hogy az ő emberei hogyan hegedülik egymást. No jó, gondolta Csicsa, ha ti ennyire vagytok, akkor én nyugodtan alhatom. Jaj, de melyik oldalamra feküdjem, mikor nem maradt épen egyetlen porczikám. Mig a sötétben igy tünekedett, eltapogatott valahogyan a félszerig. Megfogja: kendertiló, tapogat: pozdorja. Nem is kellett egyébb, ráfeküdt arra az oldalára, a melyikre *kevesebbet* ütöttek, aztán elaludt.

6.

Másnap arra ébredt fel Csicsa, hogy a kutyák ugatják. Végig néz magán: én vagyok-e, vagy ki vagyok? Jaj, csak a pozdorjában meg ne hentergett volna! Ugy néz ki, szentem uccse, mint egy tüskés-disznó. Hát még az ábrázat! Csupa ludtól.

Tünekedett-tanakodott, mit csináljon? Hallgatózott, hogy a csárdabeliek veszekednek-e még? Jó, ha elhallgattak, akkor bemegyek, be én; megmutatom, mivé tettek, meg én. Ha maradt még bennök egy csöpp becsület, majd csak adnak egy kis gunyát, a miben odébb állhatok. Hát a mint belép, a tegnapi furcsa vacsorától egyik itt nyöszörög, a másik ott nyöszörög. Meglátják, hogy Csicsának fele tüskés-disznó, fele lud: minden jótét lélek az urat dicsérje! mi ez? Aztán: vessd el magad; fuss, a merre látsz! Csicsa utánuk.

— Megálljanak, hé! Ne szaladjanak. Iszen én vagyok, a csacsi Csicsa!

Bizott nem állt meg egyetlen fia sem, hanem karikáztak tüskén-bokron által, mig egyszer egy rengetegnek feleközepén zsivány-tanyára akadtak. A zsiványok éppen ebédeltek, mikor a kocsmárosfalamia eleje oda ért. A vezérnek czigány-utczára szaladt a falatja. Hej, elfolyja a méreg, a miért ő vele még az evést is elvéttetik: összeszedeti hát a futkozókat, hogy aztán keserves-kinos halállal el-

pusztitassa őket. Az elsőt már éppen nyuzatni akarta, mikor az utolsó is oda lihegett.

— Hát az arkangyaltokat, vagytok-e még többen!

— Még egy hátra van, de mindjárt ide ér az is.

— No hát addig tegyetek testamentumot, aztán nyuzatlak valamennyiőtöket.

Még ki se mondta jól, megérkezett Csicsa. Mikor meglátták: mi az isten csodája ez? Nosza, vesd el magad, mert mindjárt megesz! Szanaszét szaladtak: ki erre, ki arra. Csicsa meg torka-szakadtából rákezdte:

— Megálljanak, hé! Ne szaladjanak. Iszen én vagyok, a csacsi Csicsa!

Hallja ezt a zsiványok vezére, megáll. Csicsa oda megy, azután elpanaszkodja, hogy a kocsmárosék hogyan csépelték meg, hogyan mártogatták csirizbe, hogyan tépték össze fején a tollaszsákot, hogyan hentergett a pozdorja-garmadán.

— Ejnye, az Árgyélusát, hát te tőled ijjedtem én meg?

Zsipp-zsupp! nadrágolta mig társai egybegyülekeztek. Mikor Csicsa már odáig volt, tanácsot tartottak, hogy mit csináljanak vele. A vezér minden áron meg akarta nyuzatni; de a többi azt tanácsolta, hogy vegyék be közibük tizenharmadiknak, mert egy ilyen csodabogárnak még sok hasznát vehetik.

— Jól van, Csicsa — szólott a vezér, — én hát nem nyuzatlak meg; de be se veszlek ám közibénk mindaddig, mig meg nem mutatod, hogy értesz a lopáshoz és jól tudsz utatállni.

— Én, atyafiak? Tudok én mindent, ha kell. Iszen látták, kigyelmetek, hogy már egész ármádiát megszalasztottam.

— Látom én, Csicsa, hogy te tetőtül-talpig derék ember vagy; de lopni tudsz-e?

— Lopni? Hát tudják, azt még nem próbáltam.

— No, akkor meg kell próbálnod, Csicsa. Azért hát válaszd ki valamelyik haragosodat, aztán annak egy szarvas-marháját még ma elhajtod: érted?

— Értem.

— Azt a szarvas-marhát még ma meg kell fejtenünk: érted?

— Értem.

— Ha ma nem lesz marha-bőr, téged nyuzunk meg: érted?

Értem.

Hej, Csicsa, Csicsa, ha az az asszony nem volna, soh'se jutottál volna ennyire. Hanem, megállj asszony, megállj, te sem gyönyörködsz ám sokáig a te két szép ökrödben! Persze, hogy azokból hajtok! Ha rajt érnek, ki kutyának mi gondja rá! A magamét lopom.

7.

Mikor alkonyodott, neki indult Csicsa a tizenkét zsivánnyal, aztán csötlött-botlott hegyen-völgyön, irdatlan nagy erdőn, hetvenhét határon. Egyszer csak megszólalt Csicsa:

— Na emberek, végre-valahára itt vagyunk. Ez az a falu a falum, itt van az én haragosom.

— Ember vagy, látom. (Ezt a vezér szólotta oda.) Eredj csak, Csicsa. Bátorság, Csicsa. Mink majd istrázsát állunk addig.

— Én 'iszen megyek, csak kigyelmetek tudjon vigyázni, hogy az asszony valami neszét ne vegye. Hej, mert az az áspis-kigyó ám ő, a ki megnyelvelné, de még el is agyabugyálná kigyelmeteket, ha még annyian volnának is kigyelmetek.

Ezek után Csicsa belépett az istálóba és tapogatott: ez itt a Bimbó, ez meg itt a Vellás. Melyiket is hajtsam, nó. Mindenikért kár, mind a kettő egyforma. Melyiket is hajtsam hát, nó! Mikor aztán sehogyse tudott választani, kiszólt szép csendesen:

— Atyafiak, hallják: melyiket hajtsuk el, a Bimbót vagy a Vellást?

Mikor senki sem felelt, megint kiszólt, de most már jó erősen ám.

— Atyafiak, hé: melyiket hajtsuk el, a Bim*bót vagy* a Vellást?

Meghallja ezt a bakter: lármát csap. Erre aztán a tizenkét jó madár ugy elkámforgott, mintha ott se lett volna. Csicsa még az istálóban volt, mikor bement hozzá a bakter és a sötétben rákezdte:

— Mit hajtasz te el, akasztófa czimere? Majd adok én neked ökröt!

Erre szóra aztán ugy vakszemen kólintotta Csicsát, hogy egy nyekkenés nélkül kiadta lelkét. A bakter világot gyujtott. Szent Habakukk, mi ez?! Ember-e, állat-e, gyiksárkány-e, mi-e? Nézi: tüskés; tapintja: megveszekedett. Akármi szerzet volt, megbüntetnek érte. Uram Jézus, ha soh'se, most segits!

8.

A baktert még a hideg is borzogatta, mig azon tünekedett, mi tevő legyen. Ej, az isten akár hová tesz is, gondolta magában, a faluvégen elásom valami gödörbe. Fogta hát Csicsát, elkezdett vele boronálni. Mikor a czizmadia ablakja alá ért, látta, hogy ott még fenn vannak. Ej, a fene czipelje ám tovább: fölállitotta Csicsát az ablak elé, aztán elkezdett kopogtatni.

— Ki az?

A bakter csak kopogtatott.

— Ki az, no?

A bakter mégis csak kopogtatott. Erre aztán a csizmadiát elfolyta a méreg, kinézett az ablakon.

— Jézus, Mária, Szent József! Mi ez?

Vetette a keresztet, szaporázta a miatyánkot, de a Csicsa csak állt mereven.

— Hej, elhord magad, beste lélek, mert mindjárt hozzád röpittem ezt a fát.

Bizony a Csicsa bevárta a csizmafát. A fa aztán hanyat dobta szegényt, csakugy nyekkent. Erre a bakter tovább állt, a csizmadia meg lélekszakadva futott az utczára, mert látta, hogy — akárki volt — jól eltalálta. A mécsessel oda világit: Szent Habakukk, mi ez!? Ember-e, állat-e, gyiksárkány-e, mi-e? Nézi: tüskés; tapintja: megveszekedett. Akármi szerzet volt, megbüntetnek érte. Uram Jézus, ha soh'se, most segits!

9.

A csizmadiát még a hideg is borzogatta, mig azon tünekedett, mi tévő legyen. Ej, az isten akár hová tesz is, gondolta magában, a faluvégen elásom valami gödörbe. Fogta hát Csicsát, elkezdett vele boronálni, el-ki a répaföldekre. A mint ott kalézolt, neszét vette a répacsősz:

— Hé, ki az? Megálljunk!

Volt is ám esziben: Csicsát eleresztette, maga meg illa berek, nád a kert, neki a sötétnek.

— Hé, megálljunk; különben lüvök! Puff!

Hallgatja: az egyik még szalad; keresi: az egyik ott maradt. Világot gyujt: Szent Habakukk, mi ez!? Ember-e, állat-e, gyiksárkány-e, mi-e? Nézi:

tüskés; tapintja: megveszekedett. Akármi szerzet volt, megbüntetnek érte. Uram Jézus, ha soh'se, most segits!

10.

A répacsőszt még a hideg is borzogatta, mig azon tünekedett, mi tévő legyen. Ej, az isten akár hová tesz is, én itt nem hagyhatom, hanem beviszem a faluba, majd ott bele állitom valamelyik kertbe, aztán száradjon annak a lelkén, a ki megtalálja. Fogta hát Csicsát, elkezdett vele boronálni. Végig boronálta a fél falut, mig végre-valahára nyitott kaput talált. Csicsáék kapuja volt, a járkélok (zsiványok) hagyták nyitva. Bevitte az udvarra: ott hagyja, ne hagyja? Ej, hátha a kutyák kikezdik. Bevitte a kertbe: ott hagyja, ne hagyja? Ej, hátha a kutyák itt is kikezdik. Föltette egy fára. Ej, hátha nem látják meg? Kampót akasztott a zsebibe. Ej, hátha igy se találják meg. Bezörgetett hát Csicsánéhoz.

— Asszonynéni, hé: lopják a gyümölcsöt! Most aztán tovább állt. Jön a hárpia, zajt csap:

— Ki vagy, gazember; hol vagy, gazember? Ni csak, ni: a fán vagy, mákvirág; ni csak, ni: kampó is kellett, mákvirág? Gyere le, jó madár; hol a zálog, jó madár? Megfogta a kampót, huzta, huzta. Puff! Leesett Csicsa, rá Csicsánéra s ugy ellapitotta Csicsánét, akár csak a málét.

11.

Másnap, harmadnap keresték Csicsánét. Össze jártak érte minden zeget-zugot, mig a kertben megtalálták: Mi az, a mi agyonütötte, mi az? Ember-e, állat-e, gyiksárkány-e, mi-e? Akármi szerzet, volt annyi esze, hogy ezt a hárpiát választotta ki. Itt aztán elmondta a bakter, hogy először őtet akarta agyon ütni, de hát ő még idejében visszavágott. Erre megszólalt a csizmadia, hogy az ő ablakján is be akart menni, de ő meg egy csizmafát dobott a fejéhez.

— Tyü, akkor égessük meg — orditja rá a répacsősz, — mert az ördög ez, nem más! Mikor a répaföldeket akarta legelni, én is agyon lőttem. Ott volt a vén ördög is, de az szerencsésen elvitte az irhát.

— Égessük meg Csicsánét is — orditották sokan, — mert az ördöggel trafikált!

Égessük meg! Égessük meg a házát is — orditotta az egész falu, — mert azt az ördög aranyain szerezte.

Mikor már égett a ház, oda csődültek a csárdások is oltani.

— Jézus, Mária, Szent József! Mit csinálnak kendtek: nem ördög az, hanem a csacsi Csicsa, a kit mi mártogattunk bele a csirizbe, mikor a borunkat elfolyatta, a lisztünket ráhintette.

Szent Habakukk! Bezzeg oltották volna most, de már nem lehetett, mert forgó-szél kerekedett, *az aztán* felpörkölte az egész falut.

Szegény Csicsát a csárdások megszánták és nagy tisztességgel eltakarittatták Csicsánéval együtt. Igy hát egy sirba kerültek és egymás oldalán pihentek békében, ha ugyan még ott is össze nem pörlekedtek.

Itt a vége nem ettem meg,
Álmodjanak velük kendtek.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Köveskálla, Zala-vm.)

5. Hogyan került az első katona a menyországba?

Egyszer valami nagy parádé volt a menyországban. Az ur Jézus Krisztus szine előtt rendre eldefiliroztatták az oda került lelkeket. Mondom, volt ott minden néven nevezhető emberi felekezet, csak katona nem.

Mi az oka ennek? — kérdezte az ur Szent Pétert.

Péter csak a vállát vonogatta. Gondolta, minek szóljon, mikor az ur Jézus ugyis jól ismeri az istentől elrugaszkodott bakákat és a még förtelmesebb száju huszárokat. Hanem azért föltette magában, hogy a jövő parádéra már állit katonát.

Egyszer hát leszállt a földre és itt szembe talált egy világtalan opsitos katonát. Mikor ez meghallotta, hogy valaki kopog, illedelmesen köszönt:

— Dicsértessék a Jézus Krisztus!

— Mindörökké, fiam! — köszöntött vissza Szent Péter, meg még egy kemény huszassal is megajándékozta.

— Az isten fizesse meg ezer ennyi jóval!

— Ej, hiszen te az én emberem vagy! — gondolta Péter. Azért hát fennszóra fogta:

— Vitéz barátom, egyet mondok, kettő lesz belőle. Kivánd a lelked üdvösségét.

A katona nagyot röhögött.

— A lelkem üdvösségét?! Ha valaki egy jókora sonkát adna érte . . .

Még jól ki se mondta, a sonka már ott volt a kezében. Mielőtt felócsudott volna a nagy meglepődésből, Péter megint odaszólt:

— Kivánd a lelked üdvösségét is!

— Persze hogy kivánnám, ha valaki egy csutora bort adna érte.

Még jól ki se mondta, a csutora már ott lógott a nyakában. Az opsitos ezen még jobban elbámult. Péter hát ujra odaszólt neki:

— Kivánd a lelked üdvösségét is!

— Persze hogy kivánnám, ha valaki visszaadná érte a két szemem világát.

Péter erre megnyálozta az opsitos pilláit, aztán még imádkozott is hozzá valamit. Mikor az ámen rámondta, a katona ijjedtében hanyat vágódott.

— Ember, neked ördögöd van! — hebetölte, mikor föltápászkodott.

— No, vitéz, most már a szemed világa is megvan; kivánd hát a lelked üdvösségét.

— Hej, nem a lelkem üdvössége kell nekem, hanem: juhászbojtár voltam, mig a verbung borából nem ittam, most is csak a nyáj körül lehetne venni hasznomat. Adj hát énnekem uram birkát, meg kövér legelőt.

Erre Péter azt mondta az opsitosnak, hogy vannak neki is birkái, őrözze azokat. Ha az erdőn átér, csak szólitsa őket, valamennyi ott terem. De azon túl aztán bizza rájuk, merre legelészszenek.

Ugy lett. Az opsitos az erdőn túl egy éleset füttyentett, a birkák pedig — honnan, honnan se — mind oda futottak. Egyet-kettőt ficzánkoltak, aztán kezdtek legelészni. Már öreg este lett, de a birkák csak mentek, csak legeltek. Az opsitos utánuk. A nagy sötétségben azt se tudta hová lép, merre megy, hanem azért csak ment a csöngetyü után. Már pitymalott, mikor észre vette, hogy a felhők fölött járnak. Mire hajnalt harangoztak, a birkák egy borzasztó nagy kapu előtt bégettek. Utóbb ez a kapu is kinyilt és kilépett rajta Szent Péter.

— Pálinkás jó reggelt, gazdauram!

— Mint közönségesen, fiam! Egyébként pedig, gyere, számoljuk be a birkáimat.

Mikor eregetni kezdtek, az a bika, a melyik beugrott, a kapun belül megrázkódott, aztán szép szárnyas angyal gyanánt repült tovább. Az utolsónál kiszólt Péter:

— Egy még kint maradt.

Erre az opsitos visszanézett, Péter pedig hátulról galléron fogta és berántotta a fényes menyországba.

Hej, tudta a macska mitül irtózik! Valahány csillag berozsdásodott, azt mind az opsitos ölébe hányták, hogy katonamódra puczválja meg. Ezt fütyörészve elvégezte, de abba már belebetegedett, hogy a menyországban káromkodni nem volt szabad.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Köveskálla, Zala-vm.)

6. A rátóti csikó-tojás.

A rátóti csősz egyszer a mezőn egy hamvas uritököt talált.

— Tyű, fékom adta-teremtette, hát ez már megin' mi?

Fölvette, megtapogatta, megszagolta, de a maga fejétől mégse tudta kitalálni, hogy mi. Bevitte hát a faluházára, a hun éppen együtt volt a kupaktanács. Mikor a csősz a tököt letette, az éltes előljáró urak is mind elszörnyülködtek.

— Sok időt megértem, de ilyen isten-teremtményét még nem láttam világéletemben.

— No, én is sok mindenen keresztülmentem, de ilyent még én sem ettem életemben.

— Hát 'szen, a mi azt illeti, én se vagyok már mai gyerek, hanem azért a fene jobban tudja ám, hogy mi a csoda lehet ez.

Itt aztán a biró is beleszólt:

— Hát, atyafiak, ez — miként a formája is mutatja — semmi, de semmi más nem lehet, csak tojás.

— Persze, hogy tojás! Mert mi a durrogó ménkü is lehetne, ha nem tojás.

Ezt aztán a csősz is erősitette avval, hogy egészen meleg volt, mikor tarisznyájába tette. A biró nem hiába volt okos ember, mert most még azt is tudni akarta, hogy a tojás micsoda tojás. Az öreg előljárók gyiksárkányra, meg ludvérczre gondoltak, de a biró inkább a csőszre hallgatott, a ki olyaténképpen beszélt, hogy akkoriban egy idegen csikó csatangolt a határban. Erre aztán az előljárók is rázenditették.

— Ugy van! Ez az idegen csikó tojta. Mert mi az isten csodája is tojhatott volna nekünk ekkorát?

— No ha eddig már szerencsésen eljutottunk, — szólott a biró — még csak azt mondják meg atyafiak: mitévők legyünk?

— Kiköltetjük!

— Ki ám, de mivel? A mi lovaink nem tojnak, tehátlan tehát nem is költenek.

Ámbátor mindenki törte a sütnivalóját, mégis csak a birónak támadt jó gondolata.

— Tudják mit, atyafiak? A mihez nincsen elegendő esze a rátóti lónak, van a rátóti tanácsnak. Én a' mondó vagyok: hogy a drágalátos tojást kölcsük ki mink magunk.

Nagy szó volt biz' ez, de azért bólintottak rá valamennyien. Jó példának okáért először a biró ülte meg, aztán ülték a többiek rendben, a mint következett.

Bizony még ma is ülne rajta valaki, ha a szomszéd falukban rebesgetni nem kezték volna, hogy a rátóti kupaktanácsra rázápult a csikó-tojás. Erre aztán az előljárók is zugolódni kezdtek, hogy ők biz' nem ülik tovább senki lova tojását.

A biró nagyon elszomorodott, mert szentül meg volt győződve, hogy a kis csikó már mozog. Az előljárók meg váltig azt állitották, hogy a tojásnak már szaga van. Végtére is megállapodtak hát abban, hogy a záptojást kiviszik a határra s onnan egy dombról a felé a falu felé guritják, a melyik a rátóti tanács kiszólásában leginkább serénykedett.

Most aztán az egész Rátót kiállt annak a csodájára, hogy csuffá lesz téve a rossznyelvü szomszéd falu. Mikor az orrukat már valamennyien befogták, a biró guritani kezdte a csikó-tojást. A tojás gurult, gurult s a domb alján belegurult egy gelegenye-bokorba. Ott rapityánként törött, a bokorból pedig ugyanakkor kiugrott egy picziny nyul. Egész Rátót elkiáltotta magát:

— Ni, a picziny csikó! Fut a picziny csikó! Utána, emberek!

A sok nép utána eredt. A dombon csak a biró maradt és ott szomoruan mormogta magában:

»Nem megmondtam, hogy a csikó már mozog. Hej, mér' is nem ültük hát türelemmel még egy-két nap azt az istenadta csikó-tojást!«

(Dr. S. Gy. gyüjt. Moha, Fehér-vm.)

7. Rossz pap.

Itt, a szomszéd faluba, a radnyaiaknak vót egy papuk. Tudják, abba nem vót semmi jó, nem. Összeczimborát az a sátánnal is, mert Szent Mihály éjjelén sokszor látták a keresztuton. Eczczer ott egy öreg asszon — mán meghalt, az isten nyugasztalja meg szegént — gyónni akart, de a hitit nem merte rábizni a papukra, azért hát ide gyütt át Kányára. Nekünk akkor egy igen istenfélő papunk vót; tudják, nagyon jámbor jó ember vót.

— Mit keressz te itt az én hiveim között, szegény asszony? — kérdezte.

— Gyónni szeretnék én, tisztelendő atyám, — felelé.

— Hát aztán miért nem gyónsz otthon? Iszen van tenéktek papotok.

— Hej, nem merem én arra a hitemet rábizni, mert nem jóval jár az, tisztelendő atyám!

— Ej te, te eltévedt jó asszony, mondanék én neked valamit, ha jól rá vigyáznál. Azt mondanám, hogy menj te csak haza. Mig majd mész, mondj el hét hiszekegyet, hét miatyánkot, hét üdvözletet, hét urangyalát; mire aztán igy haza érsz, éppen misére harangoznak; akkor pedig menj be a sekrestye-

ajtón — s a mit majd az uton, meg az istenházában láttál, utánna egy hétre hozd hirül nekem.

Mikor az asszony elindult, mingyár imádkozni kezdett: mondott hét hiszekegyet, hét miatyánkot, hét üdvözletet, hét urangyalát. Mig igy ment, mendegélt, talált az árokban egy csuf döglött kutyát. A kutya — megkövetem — nagyon büdös volt, de a szájából olyan tiszta viz csörgedezett, mint a ma esett harmat. Innend tovább sietett s a mint igy tovább ért, a folyó árkában még egy vándollólegényre is akadt, a ki éppen a kis tiszta folyóból ivott.

— Ugyan édes néni — kérdezé a vándolló —, jó felé megyek én erre Radnyára?

— Az árokban nem mégy jó felé, fiam; hanem ha kimész a kocsiutra, az egyenesen oda vezet.

Még a vándolló a feleuton se vót, már az asszony haza ért. Ugy lett: a toronyba éppen misére harangoztak. A mi asszonyunk egyenesen a sekrestyének tartott és ott, valahun az ajtó mögött, szépen meghuzódott. Egyszer csak belépett a pap. Hát uramfia! a szegény asszony ijjedtében majd hótra vát, mert a pap vállán egy akkora csunya varangyos béka ült, mint a két öklöm. A csunya béka ott is maradt mindaddig, mig a pap az oltár felé nem indult; ekkor leugrott, aztán valahová elhuzódott. A pap most is szépen misézett, de hallgatóság most is kevés volt, mert hát a tisztelendő atyáról már az egész Radnya tudta mindazt, a mit *a mi asszonyunk* is tudott.

A rákövetkező vasárnapon a jó asszony megin itt volt Kányán a mi papunknál. Itt aztán rákezdte, hogy mi volt, hogyan volt, egészen tüvirül hegyire. Beszámolt a sok imádsággal, a misével, meg a döglött kutyával és varangyos békával is.

— Lásd, édes atyámfia — mondá a mi papunk —, az a csunya nagy varangyos béka a ti papotok büne volt, a mely mindig leválik róla, mikor az oltár elé lép és ott az Urnak szolgálatot teljesit. A jól végzett szolgálat pedig a kristály-tiszta patak volt, melyből mindenki ihatik, a ki lelki üdvösségre szomjuhozik.

Itt a radnyai asszony fejét csoválta.

— Igen is; ihatsz belőle még te is, csak ne menj vissza a döglött kutyáig, vagy ha te már tudsz mindent, akkor ne eressz odáig másokat, hanem igazitsd el őket, ugy mint azt a vándollólegényt, kinek az ital jól esett.

(Vende Ernő gyüjt. Kánya, Tolna-vm.)

8. Ijesztő mese.

Egyszer egy asszonynak volt három leánya. Az egyik jó fonó, a másik jó szövő, a harmadik jó varró volt. Azt mondja az asszony a jófonó leánynak: Eredj ki, édes leányom, gyujtsál világot!

— Nem megyek én, édes anyám, tudok én sötétben is fonni.

Mondja hát a jószövő leánynak: Eredj ki te, édes leányom, gyujtsál világot!

— En se megyek, édes anyám, tudok én sötétben is szőni.

Erre odaszólt a jóvarró leánynak: Menj ki hát te, édes leányom, gyujtsál világot!

— Kimegyek, édes anyám, mert én nem tudok sötétben öltögetni.

Kimegy a konyhába. Keresi a tüzküt (tüzkövet), aczélt, taplót, csóvát: nem találja. Hát a mint a konyh'ajtón is kitekint, látja, hogy az udvaron egy öreg ember tüszköl. Oda ment. Hát a mint az öreg a tüzküt verte, meglátta, hogy a foga véres.

— 'Ajnye, öreg apám, mitől olyan véres a maga foga?

— Ah, édes leányom! Én má' ma má' kilencz gyereket megettem. Ham! (A mesélő az asztalra csap.) Te leszel a tizedik!

(Nagy Géza gyüjt. Gárdony, Fehér-vm.)

9. Csali-mesék.

I.

(Tájszólás szerint.)

Ëcczër ëgy embërnek vót három fija. A szëgén embër má halálán vót, a vínyebbik fija hát mëgkérdëzte tüle:

— Mit hágy kee nekünk, idös apánk, ha mëghaa' kee?

— Part alatt, fijam, part alatt.

Mëgkérdëzte még a másik kettő is, de a *szëgén* embër ëgyre csak azt mondta:

— Part alatt, fijam, part alatt.

Mikor aztán az aptyuk mëghót, a gyerëkëk a partnak estek. Ástak, turkátak, hanëm a part alatt bizon csak ëgy skatulyát talá'tak. Ebben a skatulyában vót még 99 más skatulya. Mikor ezt a sok skatulyát ëgymásbú kiszëdték, a 99-ikben találtak ëgy ekkora kis egérfarkat. (A mesélő az ujján mutatja, mekkorát.) Hogyha az a kis egérfark nagyobb lëtt vóna, az én mesém is tovább tartott vóna.

II.

Egyszer volt egy ur,
Szakálla volt hur,
Elszakadt, a hur . . .
Odavan az ur.

III.

Mese, mese, mátka,
Fekete madárka.
Uj bunda, kopott bunda,
Bujj a v . . . gunkba.

(I—III. Nagy Géza gyüjt. Gárdony, Fehér-vm.)

IV.

Mikor én kereskedővé lettem, mentem. Mentem a Kiriki-tónál egy félszemü szilva-fánál, ott a hol az ut kitörik. Ott aztán kocsira ültem. Ugy ment az én sárga-fekete pej lovam vőgynek, mint más emberfiáé högynek. Ha tán netalán tán meg-

ugrott, megint odébb vótam. Mikor már igy nagyon neki lódultam, még jobban siettem. Ezért aztán megint csak gyalogszerre fogtam. Mentem, mentem, mendegéltem, azt' egyszer csak beleértem egy nagy erdőbe. Mikor benne voltam, beljebb mentem; mennél beljebb mentem, annál beljebb voltam . . . (Ha valaki többet kiván tudni:) Iszen mondom: mennél beljebb mentem, annál beljebb voltam.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Nemes-Patró, Somogy-vm.)

V.

Zöld disznóról mesét mondok. Mondjak-e?

— Mondjál!

Nem azt mondom én, hogy »mondjál«, hanem: »Zöld disznóról mesét mondok. Mondjak-e? Vagy ne mondjak?«

— De mondjál!

Nem azt mondom én, hogy »de mondjál«, hanem stb.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Balatonvidék.)

VI.

Mese, mese,
Mess kenyeret . . .
Ha nincs késed,
Fogj egeret.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Köveskálla, Zala-vm.)

II.

KRISZTUS-MONDÁK.

1. A cseresznye.

Mikor Jézus Krisztus Szent Péterrel vándorolt, Péter vezetett, utána meg lépdegélt az Ur. A mint igy mentek, mendegéltek, Péter egy lópatkót talált, de mert vásott volt, ott hagyta. Krisztus urunk már nem volt rest: a hogy odaért, lehajolt, aztán szépen fölvette.

Nemsokára falut értek. Itt eladta Krisztus a patkót vaczakos zsidónak egy garasért. Megint mentek tovább. A nap már delelőn állott, mikor a következő falu fele-utján jártak. Péter hol a napot nézte, hol meg a délharangszó után hallgatózott. No mert a nagy uton kuruczul megehült. Egyszer aztán kivicsesant a torony. Lett Péter erre nagy örömben: a két tenyeréből szeme fölé ernyőt csinált és nézett, — de nem ám a tornyot nézte, hanem azt, hogy füstöl-e még kémény? Hát bizony az nem füstölt egy sem, mert a faluban

már a csömpét is elmosogatták, meg a parazsat is betakarták. Igy aztán a szegény Péter még csak maradékra se gondolhatott.

Mikor a faluba értek, Péter már annyira elszomorodott, hogy a járókelők felé se mert tekinteni. Csak a templom előtt, a mint a keresztet vetette, fordult oldalaslag. Ni, ni: ott az árnyékban az cseresznyés-kocsi! Több se kellett! Odaszólt Krisztusnak: megvan-e a garas? A mester bólintott és a kocsihoz lépett. Hej, hogy megörült Péter, mikor a garasért éppen egy kendővel adtak; de mennyire elszontyorodott Péter, mikor az Ur se hall, se lát, hanem csak tovább megy.

Most tehát az Üdvözítő járt elől, utána pedig bőczörgött az éhes tanitvány és leste hűségesen, mikor telepszenek már le a cseresznyét elkölteni. Hát a mint igy lesett: potty! a kendőből leesett egy szem cseresznye. Péter lehajolt s azon porosan mindjárt meg is ette. Potty! a másik szem cseresznye. Péter ezért is lehajolt és ezt is megette. Krisztus urunk csak ment, mendegélt, a lyukas kendő meg csak hullatta a szép cseresznyeszemeket. Mikor igy az utolsó szem is lepottyant, Péter már jóllakott, a mester pedig visszafordult s tanitott ekképpen:

— Péter, Péter, vásott patkóért is lehajolj ezután, mert lásd, ha most nem lettél volna rest: a hetvenhét cseresznyeszemért sem kellett volna *hetvenhétszer* lehajlanod.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Zala-vm. Balaton-vidék.)

2. Milyen idő kell?

Mikor Krisztus urunk Szent Péterrel a földön járt, figyelmeztette Péter az Urat, hogy nézze, milyen rosszak néhol a mezők, s aztán kérdezte: miért van ez igy?

— Mert sok a szelük, kevés az essejük, fiam.

— Adj hát nekik, Uram, kevesebb szelet és több esőt.

— Jól van, Péter, adok; de menj be előbb valamelyik faluba s kérdezd meg: akarnak-e?

Egy egész falut összecsődített Péter, aztán föltette a kérdést: akarnak-e esőt? A mint kimondta, eszeveszett zsinat keletkezett, mert ki igy akarja, ki ugy. Egyiknek nem kell, mert épitkezik. A másiknak kell, mert ujszőlőt rakott. Van, a kinek a szőleje még csak most virágzik, aztán rosszul tisztulna, ha megáznék. Jaj, de van ám még több, a kinek az árpája elsül, a buzája, rozsa megcsökkenik. Erre meg azok kontráztak, a kik vásárra mennek, meg ráduplaztak azok is, a kik félnek, hogy az uj kapálásuk kizöldül.

— Persze, hogy kell — tóditja egy másik felekezet, — mert ha széna nem lesz: mien teleltetünk?

— Ugyan, atyafiak, mit okoskodunk? — szólalt fel egy a tisztes öregek közül. Legyen ez'tán is ugy, a mint a jó isten tanácsosnak tartja.

Mind beleegyezett.

Péter a dolgot röstelte szörnyen, de azért urának a falu kívánságáról hűségesen beszámolt: hogy ezután is jól lesz ugy, a hogyan a jó isten akarja.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Kövecskúla, Zala-vm.)

3. A csökönyös szamár szerencséje.

Krisztus urunk a zsidók elől rosszfutó szamáron menekült. Már nagyon közel is jártak hozzá, mikor a csacsi egyszerre csak megbicsaklott. Ütöttedobta Krisztus, de biz' az se ide, se oda.

Mikor ezt meglátta az előcsahos, nyomban megállitotta embereit:

— Hej, zsidók, mink aligha rossz felé nem megyünk. Ez a nyomorult szamaras ember nem az ám, a kit mink keresünk. Egy Jézus Krisztusnak csak nincs ilyen csökönyös állatja.

Erre a szóra aztán a zsidók visszafordultak. Krisztus urunk pedig megsimogatta szamarát és igy szólott:

— Ejnye, én édes kis állatom, mivel hálálljam meg neked, hogy engemet megmentettél?

— Adass nekünk, édes gazdám, minden nap abrakot. Legyenek ezentúl a szamarak boldog állatok.

— Jól van, te szegény pára, egész nemzetségedet boldoggá teszem. Eddig csak nagy néhanapján kaptatok zabot. Ezután nem láttok egyetlen szemet sem. Kóró lesz az abrakotok. Azt majd ehettek télen-nyáron, uton-utfélen eleget.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Nyirád, Zala-vm.)

4. Miért dolgozik a paraszt sokat?

Mikor Krisztus urunk a szenvedők ügyében fáradozott, arra kérte a jó istent, hogy a parasztok kevesebbet dolgozzanak. A sok esenkedésnek lett is látatja, mert a jó isten megengedte, hogy a boldogulásra legyen elég ezután két órai munka. Krisztus urunk nyomban utnak inditotta Szent Pétert ezekkel a szavakkal:

— Eredj el és hagyd meg az embereknek, hogy ezután csak öttől hétig dolgozzanak.

Szent Péter hajnalhasadtára a földön termett. Ám a jó hirrel már az első faluvégen megfeneklett, mert a megörvendeztetett parasztok dehogy eresztették volna tovább, mig jól be nem pálinkázott. Mikor aztán mégis odébbállott, nehéz fejjel nem azt jelentette, hogy öttől hétig, hanem hogy héttől ötig dolgozzanak.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Koronczó, Győr-vm.)

5. A hajó-ácsok.

Egyszer a Mester és tanitványa itt, valahol a Duna mellett, hajó-ácsoknál aludt. A szorgalmas mesteremberek másnap már pirkadatkor munkához láttak s Pétert csakhamar fölverték a sok fürészeléssel. Egy darabig várt, hogy majd csend lesz; de mikor se vége, se hossza nem lett a nesznek, kinézett.

— Tyü, itt nagy baj van — mondá, mikor meglátta, hogy a gerendán álló főnek, a gerenda alatt álló pedig lenek ránczigálja a fürészt.

Péter a dolgot röstelte szörnyen, de azért urának a falu kívánságáról hűségesen beszámolt: hogy ezután is jól lesz ugy, a hogyan a jó isten akarja.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Köveskálla, Zala-vm.)

3. A csökönyös szamár szerencséje.

Krisztus urunk a zsidók elől rosszfutó szamáron menekült. Már nagyon közel is jártak hozzá, mikor a csacsi egyszerre csak megbicsaklott. Ütöttedobta Krisztus, de biz' az se ide, se oda.

Mikor ezt meglátta az előcsahos, nyomban megállitotta embereit:

— Hej, zsidók, mink aligha rossz felé nem megyünk. Ez a nyomorult szamaras ember nem az ám, a kit mink keresünk. Egy Jézus Krisztusnak csak nincs ilyen csökönyös állatja.

Erre a szóra aztán a zsidók visszafordultak. Krisztus urunk pedig megsimogatta szamarát és igy szólott:

— Ejnye, én édes kis állatom, mivel hálláljam meg neked, hogy engemet megmentettél?

— Adass nekünk, édes gazdám, minden nap abrakot. Legyenek ezentúl a szamarak boldog állatok.

— Jól van, te szegény pára, egész nemzetségedet boldoggá teszem. Eddig csak nagy néhanapján kaptatok zabot. Ezután nem láttok egyetlen szemet sem. Kóró lesz az abrakotok. Azt majd *ehettek* télen-nyáron, uton-utfélen eleget.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Nyirád, Zala-vm.)

4. Miért dolgozik a paraszt sokat?

Mikor Krisztus urunk a szenvedők ügyében fáradozott, arra kérte a jó istent, hogy a parasztok kevesebbet dolgozzanak. A sok esenkedésnek lett is látatja, mert a jó isten megengedte, hogy a boldogulásra legyen elég ezután két órai munka. Krisztus urunk nyomban utnak inditotta Szent Pétert ezekkel a szavakkal:

— Eredj el és hagyd meg az embereknek, hogy ezután csak öttől hétig dolgozzanak.

Szent Péter hajnalhasadtára a földön termett. Ám a jó hirrel már az első faluvégen megfeneklett, mert a megörvendeztetett parasztok dehogy eresztették volna tovább, mig jól be nem pálinkázott. Mikor aztán mégis odébbállott, nehéz fejjel nem azt jelentette, hogy öttől hétig, hanem hogy héttől ötig dolgozzanak.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Koronczó, Győr-vm.)

5. A hajó-ácsok.

Egyszer a Mester és tanitványa itt, valahol a Duna mellett, hajó-ácsoknál aludt. A szorgalmas mesteremberek másnap már pirkadatkor munkához láttak s Pétert csakhamar fölverték a sok fürészeléssel. Egy darabig várt, hogy majd csend lesz; de mikor se vége, se hossza nem lett a nesznek, kinézett.

— Tyü, itt nagy baj van — mondá, mikor meglátta, hogy a gerendán álló főnek, a gerenda alatt álló pedig lenek ránczigálja a fürészt.

már a csömpét is elmosogatták, meg a parazsat is betakarták. Igy aztán a szegény Péter még csak maradékra se gondolhatott.

Mikor a faluba értek, Péter már annyira elszomorodott, hogy a járókelők felé se mert tekinteni. Csak a templom előtt, a mint a keresztet vetette, fordult oldalaslag. Ni, ni: ott az árnyékban az cseresznyés-kocsi! Több se kellett! Odaszólt Krisztusnak: megvan-e a garas? A mester bólintott és a kocsihoz lépett. Hej, hogy megörült Péter, mikor a garasért éppen egy kendővel adtak; de mennyire elszontyorodott Péter, mikor az Ur se hall, se lát, hanem csak tovább megy.

Most tehát az Üdvözítő járt elől, utána pedig bőczörgött az éhes tanitvány és leste hüségesen, mikor telepszenek már le a cseresznyét elkölteni. Hát a mint igy lesett: potty! a kendőből leesett egy szem cseresznye. Péter lehajolt s azon porosan mindjárt meg is ette. Potty! a másik szem cseresznye. Péter ezért is lehajolt és ezt is megette. Krisztus urunk csak ment, mendegélt, a lyukas kendő meg csak hullatta a szép cseresznyeszemeket. Mikor igy az utolsó szem is lepottyant, Péter már jóllakott, a mester pedig visszafordult s tanitott ekképpen:

— Péter, Péter, vásott patkóért is lehajolj ezután, mert lásd, ha most nem lettél volna rest: a hetvenhét cseresznyeszemért sem kellett volna *hetvenhétszer* lehajlanod.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Zala-vm. Balaton-vidék.)

2. Milyen idő kell?

Mikor Krisztus urunk Szent Péterrel a földön járt, figyelmeztette Péter az Urat, hogy nézze, milyen rosszak néhol a mezők, s aztán kérdezte: miért van ez igy?

— Mert sok a szelük, kevés az essejük, fiam.

— Adj hát nekik, Uram, kevesebb szelet és több esőt.

— Jól van, Péter, adok; de menj be előbb valamelyik faluba s kérdezd meg: akarnak-e?

Egy egész falut összecsődített Péter, aztán föltette a kérdést: akarnak-e esőt? A mint kimondta, eszeveszett zsinat keletkezett, mert ki igy akarja, ki ugy. Egyiknek nem kell, mert épitkezik. A másiknak kell, mert ujszőlőt rakott. Van, a kinek a szőleje még csak most virágzik, aztán rosszul tisztulna, ha megáznék. Jaj, de van ám még több, a kinek az árpája elsül, a buzája, rozsa megcsökkenik. Erre meg azok kontráztak, a kik vásárra mennek, meg ráduplaztak azok is, a kik félnek, hogy az uj kapálásuk kizöldül.

— Persze, hogy kell — tóditja egy másik felekezet, — mert ha széna nem lesz: mien teleltetünk?

— Ugyan, atyafiak, mit okoskodunk? — szólalt fel egy a tisztes öregek közül. Legyen ez'tán is ugy, a mint a jó isten tanácsosnak tartja.

Mind beleegyezett.

már a csömpét is elmosogatták, meg a parazsat is betakarták. Igy aztán a szegény Péter még csak maradékra se gondolhatott.

Mikor a faluba értek, Péter már annyira elszomorodott, hogy a járókelők felé se mert tekinteni. Csak a templom előtt, a mint a keresztet vetette, fordult oldalaslag. Ni, ni: ott az árnyékban az cseresznyés-kocsi! Több se kellett! Odaszólt Krisztusnak: megvan-e a garas? A mester bólintott és a kocsihoz lépett. Hej, hogy megörült Péter, mikor a garasért éppen egy kendővel adtak; de mennyire elszontyorodott Péter, mikor az Ur se hall, se lát, hanem csak tovább megy.

Most tehát az Üdvözítő járt elől, utána pedig bőczörgött az éhes tanitvány és leste hűségesen, mikor telepszenek már le a cseresznyét elkölteni. Hát a mint igy lesett: potty! a kendőből leesett egy szem cseresznye. Péter lehajolt s azon porosan mindjárt meg is ette. Potty! a másik szem cseresznye. Péter ezért is lehajolt és ezt is megette. Krisztus urunk csak ment, mendegélt, a lyukas kendő meg csak hullatta a szép cseresznyeszemeket. Mikor igy az utolsó szem is lepottyant, Péter már jóllakott, a mester pedig visszafordult s tanitott ekképpen:

— Péter, Péter, vásott patkóért is lehajolj ezután, mert lásd, ha most nem lettél volna rest: a hetvenhét cseresznyeszemért sem kellett volna *hetvenhétszer* lehajlanod.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Zala-vm. Balaton-vidék.)

2. Milyen idő kell?

Mikor Krisztus urunk Szent Péterrel a földön járt, figyelmeztette Péter az Urat, hogy nézze, milyen rosszak néhol a mezők, s aztán kérdezte: miért van ez igy?

— Mert sok a szelük, kevés az essejük, fiam.

— Adj hát nekik, Uram, kevesebb szelet és több esőt.

— Jól van, Péter, adok; de menj be előbb valamelyik faluba s kérdezd meg: akarnak-e?

Egy egész falut összecsődített Péter, aztán föltette a kérdést: akarnak-e esőt? A mint kimondta, eszeveszett zsinat keletkezett, mert ki igy akarja, ki ugy. Egyiknek nem kell, mert épitkezik. A másiknak kell, mert ujszőlőt rakott. Van, a kinek a szőleje még csak most virágzik, aztán rosszul tisztulna, ha megáznék. Jaj, de van ám még több, a kinek az árpája elsül, a buzája, rozsa megcsökkenik. Erre meg azok kontráztak, a kik vásárra mennek, meg ráduplázták azok is, a kik félnek, hogy az uj kapálásuk kizöldül.

— Persze, hogy kell — tóditja egy másik felekezet, — mert ha széna nem lesz: mien teleltetünk?

— Ugyan, atyafiak, mit okoskodunk? — szólalt fel egy a tisztes öregek közül. Legyen ez'tán is ugy, a mint a jó isten tanácsosnak tartja.

Mind beleegyezett.

Péter a dolgot röstelte szörnyen, de azért urának a falu kívánságáról hűségesen beszámolt: hogy ezután is jól lesz ugy, a hogyan a jó isten akarja.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Köveskálla, Zala-vm.)

3. A csökönyös szamár szerencséje.

Krisztus urunk a zsidók elől rosszfutó szamáron menekült. Már nagyon közel is jártak hozzá, mikor a csacsi egyszerre csak megbicsaklott. Ütöttedobta Krisztus, de biz' az se ide, se oda.

Mikor ezt meglátta az előcsahos, nyomban megállitotta embereit:

— Hej, zsidók, mink aligha rossz felé nem megyünk. Ez a nyomorult szamaras ember nem az ám, a kit mink keresünk. Egy Jézus Krisztusnak csak nincs ilyen csökönyös állatja.

Erre a szóra aztán a zsidók visszafordultak. Krisztus urunk pedig megsimogatta szamarát és igy szólott:

— Ejnye, én édes kis állatom, mivel hálláljam meg neked, hogy engemet megmentettél?

— Adass nekünk, édes gazdám, minden nap abrakot. Legyenek ezentúl a szamarak boldog állatok.

— Jól van, te szegény pára, egész nemzetségedet boldoggá teszem. Eddig csak nagy néhanapján kaptatok zabot. Ezután nem láttok egyetlen szemet sem. Kóró lesz az abrakotok. Azt majd ehettek télen-nyáron, uton-utfélen eleget.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Nyirád, Zala-vm.)

4. Miért dolgozik a paraszt sokat?

Mikor Krisztus urunk a szenvedők ügyében fáradozott, arra kérte a jó istent, hogy a parasztok kevesebbet dolgozzanak. A sok esenkedésnek lett is látatja, mert a jó isten megengedte, hogy a boldogulásra legyen elég ezután két órai munka. Krisztus urunk nyomban utnak inditotta Szent Pétert ezekkel a szavakkal:

— Eredj el és hagyd meg az embereknek, hogy ezután csak öttől hétig dolgozzanak.

Szent Péter hajnalhasadtára a földön termett. Ám a jó hirrel már az első faluvégen megfeneklett, mert a megörvendeztetett parasztok dehogy eresztették volna tovább, mig jól be nem pálinkázott. Mikor aztán mégis odébbállott, nehéz fejjel nem azt jelentette, hogy öttől hétig, hanem hogy héttől ötig dolgozzanak.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Koronczó, Győr-vm.)

5. A hajó-ácsok.

Egyszer a Mester és tanitványa itt, valahol a Duna mellett, hajó-ácsoknál aludt. A szorgalmas mesteremberek másnap már pirkadatkor munkához láttak s Pétert csakhamar fölverték a sok fürészeléssel. Egy darabig várt, hogy majd csend lesz; de mikor se vége, se hossza nem lett a nesznek, kinézett.

— Tyü, itt nagy baj van — mondá, mikor meglátta, hogy a gerendán álló főnek, a gerenda alatt álló pedig lenek ránczigálja a fürészt.

Mivel ilyen veszekedést még világéletében sem látott, föl akarta kelteni Krisztust, hogy tegyen igazságot; de a mint látta, hogy mestere igen mélyen alszik, inkább várt, mig az ácsok maguktól is elcsitultak. Mikor aztán fölöstökömözni * egyik szin alá bementek, Péter kiment s ott a helyszinen arról győződött meg, hogy az előbbi tusát a nagy ácsfürész okozta.

— Iszen, ha csak ennyi a ti bajotok — gondolá, — ezt a keveset magam is eligazithatom.

Fogta hát a fürészt s a közepén ketté törte. A nagy csattanásra minden ács ott termett.

Péter kinálta kinek-kinek a maga részét; de ezek most az egyszer bolondnak nézték a fogadatlan prókátort, s ha az éktelen kiabálásra Krisztus urunk ott nem terem, talán agyon is ütik szegényt.

A mester ugy összenyálazta az eltört vasat, hogy még a forradás helye se látszott meg; Péternek pedig azt mondta az ámulók előtt:

— Szó'gám, ha ezután látod, hogy rám szükséged van, akkor csak költs fel engemet.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Szegzárd.)

6. Szüreten.

Hűségesen őrizte Péter a menyország kulcsát, mikor egyszerre csak nagy lövöldözés, rikkogatás hallatszott a földről. Kinyitotta a kaput, aztán le-

* Reggelizni, mert a német eredetü fölöstököm Frühstücköt jelent.

kukucsált, mert a nagy kiváncsiság majd hogy ki nem bökte az oldalát. A neszre kijött Krisztus urunk is, és mikor meglátta Pétert, adott neki három napi szabadságot, hogy végire járhasson a nagy zenebonának.

Jött Péter csak ugy sere-sorjázott, mert azt hitte, valami különöset lát. Pedig dehogy! Csak a szüret járta: kurjogattak, lődöztek, muzsikáltak, mint közönségesen. Már az első pinczénél nyakon csipték ő kegyelmét s itatták vele a murczit, ha kellett, ha nem. Majd meg egy öreg puttont nyomtak a nyakába, hogy legalább azt szolgálja meg, a mit megivott. Más pinczénél a friss pörköltet diktálták bele, a mire aztán ivott a maga fejétől is, ha kinálták, ha nem. Tánczban is lett része, meg a nótázásban sem maradt utolsó. Igy történt aztán, hogy mire magát észrevette, a szabadság réges-régen lejárt.

Péter nagy szégyen-szemmel tért vissza az égiekhez. Krisztus urunk előtt nagyokat ásitott, hosszukat pislantott s várta türelmesen a megérdemlett leczkét. A mester tudott mindent, de most az egyszer nem dorgálta meg; csak annyit kérdezett, de azt is szeliden, hogy ő róla megemlékeztek-e?

— Egy hunczut fia se, édes jó uram, — ha csak valamelyik nem káromkodott.

Krisztus urunk nagyon, de nagyon elszomorodott, hanem azért nem szólt egy árva szót sem.

már a csömpét is elmosogatták, meg a parazsat is betakarták. Igy aztán a szegény Péter még csak maradékra se gondolhatott.

Mikor a faluba értek, Péter már annyira elszomorodott, hogy a járókelők felé se mert tekinteni. Csak a templom előtt, a mint a keresztet vetette, fordult oldalaslag. Ni, ni: ott az árnyékban az cseresznyés-kocsi! Több se kellett! Odaszólt Krisztusnak: megvan-e a garas? A mester bólintott és a kocsihoz lépett. Hej, hogy megörült Péter, mikor a garasért éppen egy kendővel adtak; de mennyire elszontyorodott Péter, mikor az Ur se hall, se lát, hanem csak tovább megy.

Most tehát az Üdvözítő járt elől, utána pedig bőczörgött az éhes tanitvány és leste hűségesen, mikor telepszenek már le a cseresznyét elkölteni. Hát a mint igy lesett: potty! a kendőből leesett egy szem cseresznye. Péter lehajolt s azon porosan mindjárt meg is ette. Potty! a másik szem cseresznye. Péter ezért is lehajolt és ezt is megette. Krisztus urunk csak ment, mendegélt, a lyukas kendő meg csak hullatta a szép cseresznyeszemeket. Mikor igy az utolsó szem is lepottyant, Péter már jóllakott, a mester pedig visszafordult s tanitott ekképpen:

— Péter, Péter, vásott patkóért is lehajolj ezután, mert lásd, ha most nem lettél volna rest: a hetvenhét cseresznyeszemért sem kellett volna hetvenhétszer lehajlanod.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Zala-vm. Balaton-vidék.)

2. Milyen idő kell?

Mikor Krisztus urunk Szent Péterrel a földön járt, figyelmeztette Péter az Urat, hogy nézze, milyen rosszak néhol a mezők, s aztán kérdezte: miért van ez igy?

— Mert sok a szelük, kevés az essejük, fiam.

— Adj hát nekik, Uram, kevesebb szelet és több esőt.

— Jól van, Péter, adok; de menj be előbb valamelyik faluba s kérdezd meg: akarnak-e?

Egy egész falut összecsődített Péter, aztán föltette a kérdést: akarnak-e esőt? A mint kimondta, eszeveszett zsinat keletkezett, mert ki igy akarja, ki ugy. Egyiknek nem kell, mert épitkezik. A másiknak kell, mert ujszőlőt rakott. Van, a kinek a szőleje még csak most virágzik, aztán rosszul tisztulna, ha megáznék. Jaj, de van ám még több, a kinek az árpája elsül, a buzája, rozsa megcsökkenik. Erre meg azok kontráztak, a kik vásárra mennek, meg ráduplaztak azok is, a kik félnek, hogy az uj kapálásuk kizöldül.

— Persze, hogy kell — tóditja egy másik felekezet, — mert ha széna nem lesz: mien teleltetünk?

— Ugyan, atyafiak, mit okoskodunk? — szólalt fel egy a tisztes öregek közül. Legyen ez'tán is ugy, a mint a jó isten tanácsosnak tartja.

Mind beleegyezett.

már a csömpét is elmosogatták, meg a parazsat is betakarták. Igy aztán a szegény Péter még csak maradékra se gondolhatott.

Mikor a faluba értek, Péter már annyira elszomorodott, hogy a járókelők felé se mert tekinteni. Csak a templom előtt, a mint a keresztet vetette, fordult oldalaslag. Ni, ni: ott az árnyékban az cseresznyés-kocsi! Több se kellett! Odaszólt Krisztusnak: megvan-e a garas? A mester bólintott és a kocsihoz lépett. Hej, hogy megörült Péter, mikor a garasért éppen egy kendővel adtak; de mennyire elszontyorodott Péter, mikor az Ur se hall, se lát, hanem csak tovább megy.

Most tehát az Üdvözítő járt elől, utána pedig bőczörgött az éhes tanitvány és leste hűségesen, mikor telepszenek már le a cseresznyét elkölteni. Hát a mint igy lesett: potty! a kendőből leesett egy szem cseresznye. Péter lehajolt s azon porosan mindjárt meg is ette. Potty! a másik szem cseresznye. Péter ezért is lehajolt és ezt is megette. Krisztus urunk csak ment, mendegélt, a lyukas kendő meg csak hullatta a szép cseresznyeszemeket. Mikor igy az utolsó szem is lepottyant, Péter már jóllakott, a mester pedig visszafordult s tanitott ekképpen:

— Péter, Péter, vásott patkóért is lehajolj ezután, mert lásd, ha most nem lettél volna rest: a hetvenhét cseresznyeszemért sem kellett volna hetvenhétszer lehajlanod.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Zala-vm. Balaton-vidék.)

2. Milyen idő kell?

Mikor Krisztus urunk Szent Péterrel a földön járt, figyelmeztette Péter az Urat, hogy nézze, milyen rosszak néhol a mezők, s aztán kérdezte: miért van ez igy?

— Mert sok a szelük, kevés az essejük, fiam.

— Adj hát nekik, Uram, kevesebb szelet és több esőt.

— Jól van, Péter, adok; de menj be előbb valamelyik faluba s kérdezd meg: akarnak-e?

Egy egész falut összecsődített Péter, aztán föltette a kérdést: akarnak-e esőt? A mint kimondta, eszeveszett zsinat keletkezett, mert ki igy akarja, ki ugy. Egyiknek nem kell, mert épitkezik. A másiknak kell, mert ujszőlőt rakott. Van, a kinek a szőleje még csak most virágzik, aztán rosszul tisztulna, ha megáznék. Jaj, de van ám még több, a kinek az árpája elsül, a buzája, rozsa megcsökkenik. Erre meg azok kontráztak, a kik vásárra mennek, meg ráduplázták azok is, a kik félnek, hogy az uj kapálásuk kizöldül.

— Persze, hogy kell — tóditja egy másik felekezet, — mert ha széna nem lesz: mien teleltetünk?

— Ugyan, atyafiak, mit okoskodunk? — szólalt fel egy a tisztes öregek közül. Legyen ez'tán is ugy, a mint a jó isten tanácsosnak tartja.

Mind beleegyezett.

Péter a dolgot röstelte szörnyen, de azért urának a falu kívánságáról hűségesen beszámolt: hogy ezután is jól lesz ugy, a hogyan a jó isten akarja.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Köveskálla, Zala-vm.)

3. A csökönyös szamár szerencséje.

Krisztus urunk a zsidók elől rosszfutó szamáron menekült. Már nagyon közel is jártak hozzá, mikor a csacsi egyszerre csak megbicsaklott. Ütöttedobta Krisztus, de biz' az se ide, se oda.

Mikor ezt meglátta az előcsahos, nyomban megállitotta embereit:

— Hej, zsidók, mink aligha rossz felé nem megyünk. Ez a nyomorult szamaras ember nem az ám, a kit mink keresünk. Egy Jézus Krisztusnak csak nincs ilyen csökönyös állatja.

Erre a szóra aztán a zsidók visszafordultak. Krisztus urunk pedig megsimogatta szamarát és igy szólott:

— Ejnye, én édes kis állatom, mivel hálláljam meg neked, hogy engemet megmentettél?

— Adass nekünk, édes gazdám, minden nap abrakot. Legyenek ezentúl a szamarak boldog állatok.

— Jól van, te szegény pára, egész nemzetségedet boldoggá teszem. Eddig csak nagy néhanapján kaptatok zabot. Ezután nem láttok egyetlen szemet sem. Kóró lesz az abrakotok. Azt majd *ehettek* télen-nyáron, uton-utfélen eleget.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Nyirád, Zala-vm.)

4. Miért dolgozik a paraszt sokat?

Mikor Krisztus urunk a szenvedők ügyében fáradozott, arra kérte a jó istent, hogy a parasztok kevesebbet dolgozzanak. A sok esenkedésnek lett is látatja, mert a jó isten megengedte, hogy a boldogulásra legyen elég ezután két órai munka. Krisztus urunk nyomban utnak inditotta Szent Pétert ezekkel a szavakkal:

— Eredj el és hagyd meg az embereknek, hogy ezután csak öttől hétig dolgozzanak.

Szent Péter hajnalhasadtára a földön termett. Ám a jó hirrel már az első faluvégen megfeneklett, mert a megörvendeztetett parasztok dehogy eresztették volna tovább, mig jól be nem pálinkázott. Mikor aztán mégis odébbállott, nehéz fejjel nem azt jelentette, hogy öttől hétig, hanem hogy héttől ötig dolgozzanak.

(Dr. S. Gy. gyüjt. Koronczó, Győr-vm.)

5. A hajó-ácsok.

Egyszer a Mester és tanitványa itt, valahol a Duna mellett, hajó-ácsoknál aludt. A szorgalmas mesteremberek másnap már pirkadatkor munkához láttak s Pétert csakhamar fölverték a sok fürészeléssel. Egy darabig várt, hogy majd csend lesz; de mikor se vége, se hossza nem lett a nesznek, kinézett.

— Tyű, itt nagy baj van — mondá, mikor meglátta, hogy a gerendán álló főnek, a gerenda alatt álló pedig lenek ránczigálja a fürészt.

5. A Balaton keletkezése.

Azt tartják, mig még magyarok nem voltak itt, vagy talán még annál is régebben, a Bakonyban vad óriások laktak. Egyszer ezek a rettenetes teremtések valamin hajbakaptak. Az asszonyok, mig győzték, kérlelték őket, de mikor a bunkót már a boldogabb végére forditották, annyira megijjedtek, hogy a purdéikkal kimenekültek a Bakonyszélre. Itt a gyerekek csibét csináltak, az asszonyok pedig nézték, hogy a férjem-uramék hogyan dögönyözik egymást. A vége az lett, hogy egy épkézláb óriás se maradt. Ki ott veszett, ki meg utóbb adta ki a lelkét.

A magukra hagyott szegény asszonyok ezen annyira elbusultak, hogy bugyorra szedték fiacskáikat, aztán örökre elvándoroltak erről a vidékről. Ma már hirüket se hallanánk, ha meg nem maradtak volna a csibéknek csinált hegyek, meg ha ott, a honnan a sok nekivalót rajkóik összekapargatták, nem támadt volna a Balaton.

(Dr. S. Gy. Badacsony-Tomaj, Zala-vm.)

6. Forgó kő.

(Szójáték.)

Midőn Devecserből (Veszprém-vm.) Hegyesd (Zala-vm.) felé a Bakonyon átutaztam, a Dabashegy alján egy hatalmas szikladarab mellett vitt el az utunk. Kocsisomtól megkérdeztem, hogy e kő a hegytetőről mikor gurult oda.

— Hajnalban, kakas-kukorikoláskor. Tetszik tudni, akkor, mikor Péter az Urat megtagadta. Ha azóta kakas kukorékol, mindig megfordul. (Nem a kő fordul meg, hanem a kakas.)

(Dr. S. Gy. gyüjt. Hegyesd, Zala-vm.)

7. Egy homok-szirt eredete.

Zala-Egerszeg közelében van két »Henye« nevü falu: Ördög-Henye és Pető-Henye. Az utóbbi mellett áll egy homok-szirt, melyről azt regélik, hogy az ördög csinálta. Mikor egyszer arra felé járt, a bocskora teliment homokkal. Pető-Henye mellett kirázta s abból, ami a bocskorból kihullott, homok-szirt keletkezett.

(Jendrassák Ignácz gyüjt. Sándorháza, Zala-vm.)

8. A nagy-harsányi hegy.

Volt Nagy-Harsányban egyszer egy világszép menyecske. Mindenki tette neki a szépet, de senki sem tudta eltántoritani. Mikor hirtelen özvegységre jutott, még jobban szaporodtak az udvarlói. A sok között elvégre mégis megtetszett neki egy, a ki éppenséggel szép se volt, de megfogadta, hogy ha a felesége lesz, kedvéért egyik kakaskukorikolástul a másikig fölszántja a nagy-harsányi hegyet. Az özvegy ráállt, választottja pedig másnap az utolsó kukorikolás után neki állt szántani.

Csak akkor ijjedt meg az asszony, mikor estére kelve a szántásnak jó fele már elkészült.

Csodájára kiállt az egész falu, aztán a hüledező gazdák rebesgetni kezdték, hogy annak a jött-ment ismeretlen embernek ördöge van. No ha ördöge van — gondolta az özvegy, — akkor én megtudom. Már öreg éjfél lehetett, mikor a hegy lábához lopózkodott és ott — szakasztottan ugy mint egy jótorku kakas — elkukorikolta magát. Erre a szántó összerázkodott, aztán vesd el magad: elfutott.

Ezért mondják még ma is, hogy az ördög ekéje árkolta fel a nagy-harsányi hegy oldalát.

(Iványos Gyula gyüjt. Nagy-Harsány, Baranya-vm.)

JEGYZETEK.

NÉPSZOKÁSOK.

I.

Betlehemes játékok és karácsonyi énekek.

Az első dunántúli betlehemes játékot Torkos Sándor közölte a Magyar Nyelvészet 1859. évi IV. folyamában. A tájnyelvi sajátságokat is jelző göcseji (Zala-vm.) adalékot Gyüjteményünk I. kötete szintén közölte a karácsonyi mysteriumok 1. száma gyanánt. Ugyanitt található a 6. szám alatt egy másik dunántúli betlehemes játék is Székesfehérvárról. E mutatványokat még néhány újabb közlés követte a Magyar Nyelvőr és Ethnographia köteteiben s a vidéki ujságok karácsonyi és karácsony-táji számaiban.

Nekünk a regös-énekek gyüjtése folyamán bő alkalmunk nyilt a regöléssel egyidejü betlehemezés megfigyelésére. Tapasztalataink szerint a nyugoti és déli határvármegyék regölő területének túlnyomó részén a betlehemezés már egészen kiszorította a pogány eredetü ősibb népszokást. Vannak községek, a melyekben ma még mindkét népszokást ápolják (pl. Gyüjt. IV. 237.); de vannak olyanok is, a hol a betlehemesek a regös-ének szövegére már csak emlékeznek (pl. u. o. 226, 233.). Arra is van példa, hogy a regösének szövegébe az érintkezés következtében mysteriumi részek keveredtek. (U. o. 201—218, 252, 270.) Mivel a regölés tulajdonképpeni értelmét a nép ma már nem ismeri,

nagyon valószínű, hogy az alkalmi, ünnepi vonatkozásokkal telített, minden ízében érthető és tetszetősebb látványosságokkal kapcsolatos betlehemezés később is folytatja még hódításait.

Noha alig hihető, hogy a nyugoti szomszédoktól származó betlehemezést népünk minden egyházi indíték nélkül, tehát közvetlenül, a nyugoti és dél-nyugoti magyar nyelvhatár regös-területén, mintegy átszürve vette volna birtokába: annyit a regös-énekek ismerete alapján mégis megállapíthatunk, hogy a két karácsonyi, illetőleg karácsony-újévi népszokás találkozása a betlehemezésen szintén nyomot hagyott. Igy rendelkezésünkre álló szórványos és a legtöbb esetben fogyatékosan megfigyelt adalékokból máris látjuk, hogy betlehemes pásztoraink csaknem a magyarság egész területén ismerik a regösök készségei közé tartozó lánczos botot. Sőt a bot kezelésével azt is elárulják, hogy a bűvölő regösök réülést előidéző régi pogány eredetű műveletét utánozzák. Talán akkor sem csalódunk, ha azt hiszszük, hogy a pásztorok kifordított ködmene és kifordított bárány-bőr sapkája is a regösöktől származik. Hiszen ha az alakoskodók a pásztorok téli viseletét utánoznák, akkor a ködmen és sapka szőrös bélését nem volna szabad nyáriasan kifelé fordítaniok. Ellenben a karácsonyi regösök erre azért vannak ráutalva, mert csak így tudják némileg pótolni az állatszerepek régi szőrös jelmezeit. A figyelmesebb összehasonlítás talán kideritheti még azt is, hogy a regösök mondókája szintén hatással volt a betlehemesek ajándék-kérő rigmusaira.

Az így jelezhető kölcsönhatás egyöntetű elterjedése csak úgy érthető meg, ha számításba veszszük azt, hogy a nyugoti eredetű karácsonyi mysterium a regösökben már kész alakoskodókra talált. A ki e szempontot mysteriumaink történetében mellőzhetőnek tartja, okvetlen fontolja meg, *hogy a nyugoti* hatást, sőt az összes európai népi myste-

riumok kialakulását is messze megelőzve, regös-területünk egyik részében teljesen függetlenül is történt egy rendkívül érdekes kísérlet arra nézve, hogy a karácsonyi alakoskodók a homályos tartalmú regös-hagyományba keresztyén tartalmú alkalmi vonatkozásokat és karácsonyi mysteriumi elemeket s belekeverjenek. (V. ö. Gyüjt. IV. 27—38., V. 44.) Ha e fogékonyság az idegen eredetű betlehemezés megismerése alkalmával is megnyilatkozott, akkor az sem szenvedhet kétséget, hogy a regös-területen, vagy a terület meglátogatott szomszéd falvaiban akadtak azok a vállalkozásra kész első kisérletezők, a kik aztán a használható regös-készségeket az utánuk induló későbbi betlehemeseknek is közvetítették.

Annak tudatában, hogy a mai magyar betlehemes játékok kialakulására a sokkal régebbi eredetű regösök némi tekintetben irányítólag hatottak, a betlehemezést főként a regös-terület közelében kivántam megfigyelni. Midőn más vidékek adalékait is módomban volt megismerni, tényleg kiderült, hogy a jelzett nyugoti és déli részeken nemcsak a játék szövege teljesebb, hanem az alakoskodó elem is gazdagabb. Igy lehet aztán nyomára jönni annak, hogy a dunántúli betlehemes játékok kiterjedt nagy családjának jobb karban lévő és ütött-kopott tagjai közt ugyanolyan rokonsági kötelék lappang, mint a közös őstől származó regös-énekek családjának különféleképen elágazó csoportjai között. Ennek nyomára azok az épebb szövegű változatok vezetnek bennünket, a melyeket a dunántúli *bábtánczoltató* betlehemesek őriztek meg számunkra. Ezért mi arra törekedtünk, hogy gyüjteményünkben ne annyira a változatosabbnak tetsző romlott, csonka és toldott-foldott szövegek, hanem a bábtánczoltató csoport kevésbé eltérő változatai legyenek képviselve.

Nálunk, a hol beszédes történeti adatok még nem állanak a kutató rendelkezésére, nagyon rá vagyunk utalva a bábtánczoltatás ismeretére. Mert e nélkül a betlehemes

játékok keletkezését, fejlődését és végleges kialakulását pontosan még ott sem lehet megállapítani, a hol a folkloristika bőséges történeti emlékekre támaszkodhatik. Ma már tudjuk, hogy a hordozható betlehem keletkezése egyházi eredetű. A Szentföld első zarándokai áhitattal adtak hírt arról a kegyeletesen ápolt betlehemi szikla-barlangról, melyben a kis Jézus bölcsőjéül szolgáló jászol maradványai voltak láthatók. Nyugoton pedig Liberius pápa 354-ben gondoskodott arról, hogy a karácsony-cultus istápolására épített új római bazilikában (a b. Liberii-ben, vagyis a későbbi Beata Maria ad praesepe-ben és Santa Maria maggiore-ben) a hivek szemléleti úton is gyönyörködhessenek a betlehemi jelenet emlékeiben. Majd midőn Theodorius pápa (642—9.) a pogányoktól féltett betlehemi ereklyéket Rómába vitette, széltére megkezdődött a főoltárok, oldalhajók és mellékoltárok ama díszitési módja, a melyhez a betlehemi szikla-barlang szolgált kánonul. A szép keretben elhelyezett szent család, pásztorok és keleti királyok faragott képei aztán csakhamar létrehozták a liturgiai mysteriumot. Ez a járulék a betlehem bibliai alakjainak még csak lelki szerepet juttatott; később azonban indítékot szolgáltatott arra is, hogy a szent családnak hódoló pásztorok és királyok bábjait élő alakoskodók helyettesíthessék. A szereplők és hallgatók vallásos lelkét egyaránt megragadó ünnepi szinjáték természetesen igen gyorsan hódított. Hiszen a IX—X. században már nyoma van Angliában és Németországban is.

A következő századokban már panaszok hallatszanak az ünnep profanizálása ellen s néhol el is rendelik, hogy a jászol az oltár mögé, vagy a templom valamely más félreeső helyére kerüljön. A drámai játékokat először III. Incze pápa tiltotta el 1210-ben. Ugyanő tiltakozott a papok ünnepi alakoskodása ellen is. Nyilván ez a korlátozás indította Assisi Szent Ferenczet arra, hogy 1223-ban a jászolt *ne* a templomban, hanem a Greccio melletti erdőben állítsa

fel. Mivel a szabad természetben végzett eme kisérletnél széna, szalma és élő állatok is szerepeltek, Szent Ferencz két rendje, a gyorsan hódító franciskánusok és klarisszaapáczák, a templomi jászlak köré már istállót s a barlang köré pedig gyönyörübbnél-gyönyörübb antik romokat és sziklás vidékeket is épített. A betlehemi jelenet és a hozzáfüződő mysterium a XIV—XV. században már oly népszerüvé lett, hogy a nép fiaiból toborzott alakoskodók nemzeti nyelven kezdték tolmácsolni mondanivalójukat. Az 1473-iki arandai zsinat 18. határozata szigoruan tiltakozott a templomokban tartott decz. 25—8-iki hallatlan szinjátékok és alakoskodások ellen s különösen tiltotta, hogy ezeket az istentisztelettel is összekeverjék.

Mivel a kisebb egyházak még mindig a bábos betlehemi jeleneteket mutogatták, a hozzá szerepeket osztó mysterium lassanként megérlelte azt az ötletet, hogy az együgyübb hivők számára a nélkülözött alakoskodókat mozgó bábokkal helyettesitsék. Az ötlet megvalósítása egyébként semmi rázkódással sem járt, mert a nép nagyon jól ismerte a kis mozgóbábos szinházakat, vagyis a keleti eredetü régi *marionetteket*. Spanyolországban az oltáron elhelyezett népszerü bábtánczoltató betlehemeket az 1600-iki orihuelai zsinat tiltotta el. A dieppe-i (Franczia ország) Szent Jakab-templom hires bábjai 1443-tól 1647-ig működtek. Midőn végül a XVII. században a bábtánczoltatást minden templomból kitiltották, a világi papok a templom előcsarnokaiban, a barátok pedig a kolostorok kapui alatt állitották fel kedvelt marionettjeiket. Ugyanekkor a nép ismételten pártfogásába vette a betlehemet, melyet a gazdagabb osztály ezentúl már otthon állíttatott fel, a szegényebb osztály fiai pedig a falvakban házról-házra körülhordoztak s hozzá a templomból kiszorult mysteriumot is elénekelték.*

* Ch. Magnin: Histoire des marionettes, Paris 1852. és 1862. — A. Tille: Die Geschichte der deutschen Weihnacht,

Az általános egyházi gyakorlat és egyházi tilalmak elől természetesen a magyarországi szerzetesek és világi papok sem térhettek ki. A XIV—XV. századi egyházi művészetet nálunk ép úgy foglalkoztatják a betlehemi istálló és a passiók jelenetei, mint külföldön, a hol az ábrázolás első sorban a liturgiai mysteriumot és passio-játékot szolgálta. A felső-magyarországi kereskedők városai a külfölddel való élénk érintkezés utján csakhamar eltanulták azt is, hogy a gyakran megrendszabályozott mysteriumot hogyan kell a templomokban feszélyezett s az onnan bizonyára ki is szoruló nép számára megmenteni és hozzáférhetővé tenni. Az ünnepi látványosságok rendezését rendszerint maga a város intézte. A nép Lőcsén, Késmárkon és Német-Lipcsén a városház utczáit szinház-utczának nevezte el, mert az ünnepi játékok a városház tanácstermében vagy a városház előtti téren kerültek szinre.* Lőcsén 1698-ban a városház egyik elfalazott üregében felfedezték s harangzúgás kiséretében a Szent Jakab-templom egyik oltárán el is helyezték a betlehemi jelenet ama gyönyörű faszobrait, a melyeket Lőcsei Pál szobrász, a hires Veit Stoss kortársa s Krakóban hihetőleg munkatársa is, a XV. század végén, vagy a XVI. század legelején nem is templomi czélra, hanem a városi mysterium-előadás czéljaira faragott. Ugyanilyen szobor-részek kerültek ujabban napfényre a szepes-vmi Zsegrán is.**

(1893) IV. fej. — K. Engel: Deutsche Puppenkomödien. XII. (1892). — Dr. G. Hager: Die Weihnachtskrippe, 1902. — H. I. Rehm: Das Buch der Marionetten, (1905). — Hefele: Concilien-Geschichte, VIII. 201. — Solymossy Sándor: A betlehem a népmisztériumokban s a dráma történetében (E. Philologiai Közlöny, 1894. XVIII. 106, 200, 287. és különnyomatban is).

* Dr. Pirhalla Márton: A szepesi prépostság vázlatos története. (A »Szepesm. Tört. Társ.« kiadv. IV. 379.)

** Dr. Vajdovszky János: Szepes-vm. művészeti *emlékei*, II. Divald Kornél: Szobrászat és festészet, 69—73.

A templomból kitelepített alakoskodásban rendszerint a városi tanintézetek és iparosczéhek ifjusága tevékenykedett. A pozsonyi német számadások közt már egy olyan husvéti játék kiadásai szerepelnek, a mely 1440-ben az ottani iskolában került szinre.* Egy szerencsésen megmenekült szinlap viszont arról tanuskodik, hogy 1450 táján már Bártfán is játszottak ilyen husvéti alkalmi darabot. Jellemző, hogy a bártfai számadáskönyvek adatai szerint 1497-től 1516-ig még mindig karácsonyi mysteriumok és husvéti passio-játékok előadására voltak a városi tanácsnak kiadásai. Csak 1553-tól fogva fordulnak elő olyan följegyzések, a melyekből kiderül, hogy a tanácsteremben rendszerint bibliai tárgyú iskolai drámák kerültek szinre.** A műsor e változását Ábel Jenő igen helyesen Stöckel Lénárd iskola-igazgatónak tulajdonitja. Föltevését tényleg támogatja az a szindarab, melyet Stöckel a számadások szerinti első előadás évében, 1559-ben, ki is nyomatott.***

A hazai s a velük egyező külföldi emlékek tehát azt bizonyitják, hogy a világiak már akkor is előadattak alkalmi ünnepi mysteriumokat és passio-játékokat, midőn az ilyen játékok a templomokból még nem voltak végleg kiküszöbölve. Hogy nálunk ez a tilalom mikor és milyen mértékben hajtatott végre, adatok hiányában meg nem állapitható. Alább közlünk néhány karácsonyi éneket, a mely azt bizonyitja, hogy a falusi kántorok még a mult század elején is énekeltek olyan népies karácsonyi pastoralékat, a melyek a templomokból kiküszöbölt s a nép által tovább gondozott

* Knauz: Kortan. 234.

** Ábel Jenő: Szinügy Bártfán a XV. és XVI. században. (Századok, 1884. 36—40.)

*** Historia von Susanna in Tragedien weise gestellet, zu Vbung der Jugent, zu Bartfeld in Vngern. Durch Leonart Stöckel zu Bartfeld Schulmeister: Gedrucket zu Wittenberg durch Hans Luft. 1559. (Egyetlen példányát a berlini kir. könyvtár őrzi.)

mysteriumoknak voltak részei. Sőt Harmath Lujza kellő figyelemben nem részesült rövid tudósítása szerint Erdélyben vannak falvak, a hol a nép fiai még ma is a templomban adják elő betlehemes játékaikat. »Sok helyt — írja — a Nyárád mentén (Maros-Torda-vm.), de legfőkép a havasok lábainál fekvő Remetén az a szokás, hogy karácsony éjjelén egy szépen felcziczomázott betlehemet visznek a gyermekek a templomba s ott egy kis oltárra helyezve, végigjátszák az egész betlehemi szinjátékot az erre betanult versekkel és énekekkel. A pap (püspöki engedélylyel) ilyenkor két misét mond: egy énekest és egy csöndest. Mialatt a csöndes foly, fehérbe öltözött leánykák karácsonyi verseket mondanak, közbe-közbe énekkel váltva fel. Tudtommal e szokás sehol sincs meg Magyarországon.« *

Kétségtelen, hogy ez a gyakorlat régebben nálunk is általános volt. Az adott esetek pedig azt bizonyítják, hogy a régi szokással mi nem egyszerre szakitottunk. Ezért remélhető, hogy a r. kath. püspökségek levéltárai a különböző tilalmakra vonatkozólag még számos felvilágositó adattal szolgálhatnak. Egyelőre csak azt tudjuk, hogy a bábtánczoltató betlehemek a XVII. század óta már nálunk sem foglalhattak a templomban helyet. A tilalom azonban még nem jelenti azt, hogy ezeket a nép előzőleg ép úgy ne vehette volna birtokába, mint a hogyan a városok is birtokukba vették a templomok mysteriumait és passio-játékait. A bábtánczoltató betlehemesek játék-szövegében tényleg megvannak azok a belső okok, a melyek miatt mi a népi birtoklást jóval régebbi eredetünek vagyunk kénytelenek elismerni.

Értjük azokat a bábtánczoltató elemeket, melyeknek népies kialakulására a népi mysteriummal egyidejüleg művelt templomi mysterium hatott irányitólag. A rendelkezésünkre

* Ethnographia, 1899. X. 40.

álló dunántúli játékokban a bábok szerepe eléggé egyöntetű. Igy aztán megállapíthatjuk, hogy a magyar népi marionettek állandóan angyalokat, bundás pásztorokat, fekete szőrű ördögöket, egy keményseprőt, egy dékánt, egy dékánnét (menyecskét) és a legrégibbnek tetsző változat szerint még egy barátot szerepeltettek. Nemzetközi bizonyítékaink szerint ezek közül csak az angyalok, pásztorok és az ördög komoly mysteriumi alakok. Ilyen komoly alak volt még az ördöggel viaskodó keményseprő is, a ki szerepe bizonysága szerint az ördög kezére juttatott Herodessel azonos. De semmi esetre sem volt mysteriumi alak a menyecskével táncoló barát s a csengős perselyt zörgető dékán és felesége, a menyecske. Mivel az utóbbiak nevei a dunántúli nyelvben a templom-szolgát és feleségét jelentik, nyilvánvaló, hogy a nép itt bábjátékában azokat a személyeket szerepelteti, a kik a templomi marionett-előadások alkalmával a néző közönségtől a templom csengős perselyével alamizsnát szedtek. Hasonló módon került a bábok közé az a barát is, a ki utoljára a kolostorok kapuja alatt őrködött a marionett körül, s a ki bizonyára kellemetlen beavatkozásával szolgált rá arra, hogy az egyházi előadások jövedelmét csappantó népi betlehemesek vele ártatlan tréfát űzzenek. A templomi előadások utánzása eredményezte bizonyára azt is, hogy a tornyos »betlehem«, mely név a XII. századi magyarországi német telepesek közt szereplő flandriaiak otthonában volt legáltalánosabban elterjedve, nem a templomok betlehemi barlangját és istállóját, sem az egyszerű cserényt jelentő német krippe-t, a játszolt jelentő tót jasličkă-t, a félszert jelentő lengyel sopká-t, hanem a betlehemesek falusi templomát kivánja feltüntetni.

Az így kialakult bábtánczoltató betlehemes játékoknak ma már csak romjait tudjuk megmenteni. Az ördög jelenlétéből az imént azt következtettük, hogy a vele viaskodó keményseprő helyét régebben Herodes foglalta el. E nyomon

tovább haladva, megállapíthatjuk azt is, hogy az ördögöt szerepeltető mysteriumban, mint minden ilyen mysteriumban, az angyaloknak, pásztoroknak, ördögnek, Herodesnek és katonáinak jelenetein kívül megvolt még a három keleti király jelenete is. De mivel a templomi előadásoktól korán elszakadt népi betlehemezést a marionett eltulajdonítása után még mindig befolyásolhatták azok a fényesebb előadások, a melyekben a marionett bábjai helyett élő szereplők alakoskodtak: a marionettel . házaló csoportok nagyobb hatás kedvéért *elkezdték a bábok szerepeit lassanként kisajátítani*. Ez az oka, hogy ma már nemcsak a betlehem bábjai közt vannak fehér angyalok és bundás pásztorok, hanem a betlehemmel házalók között is; és mivel ezek az élő alakoskodók lefoglalták a bábok szerepeihez tartozó összes mondókákat, a bábtánczoltás külön játék-szövegét ma már hiába keresi a kutató. Alább, a játékok ismertetése folyamán, be fog bizonyulni, hogy csak a kis Jézus jászla előtt ellejtett ősrégi s a spanyol templomokban még ma is divatozó ünnepi tánez maradt a betlehemesek közt alakoskodó pásztorok és a betlehemben ugráló pásztor-bábok közös tulajdona.

Ha így a régi marionettes mysteriumok játék-szövegének nyomára jöttünk, akkor azt is határozottan állíthatjuk, hogy a templomi előadásokat utánzó s a barát, dékán és dékánné humoros jeleneteivel tetemesen megtoldott népi mysteriumok marionettes játék-szövege régen sokkal terjedelmesebb volt a mostaninál. Sajnos, ma már nincs reményünk, hogy valaha az összes hiányzó részeknek nyomára jöhessünk. Ámde az angyalnak ama latin szöveggel vegyített, tehát a mysterium egyházi eredetének nyomát is magán viselő régi énekei, valamint a pásztoroknak ama népiessé átgyurt jelenetei is, a melyek eredetileg a bábjáték szövegéhez tartoztak, az egész ország területén, tehát még *ott is* ismeretesek, a hol a betlehemesek bábot már nem

tánczoltatnak. Ha tehát tekintetbe veszszük azt, hogy a bábtánczoltató betlehemeket nemcsak a Dunántúl nyugoti és déli határ-vármegyéiben, hanem az eddigi szórványos gyüjtések eredményei szerint Esztergomban (itt a 9. sz.), Pancsova vidékén, sőt a szatmár-vmi Csengerben (Gyüjt. I. 38) és a szilágy-vmi Tasnádon * is jól ismerik, azt kell következtetnünk, hogy a magyar nép körében tulajdonkép a marionettes mysterium terjedt el s a betlehemesek a bábtánczoltatást csakis a bábok szerepeinek kisajátítása után mellőzték.

E föltevés támogatására számos bizonyítékkal rendelkezünk. A feltünően egyöntetű magyar mysteriumokban rendszerint azok a kifordított ködmönös pásztorok alakoskodnak, a kik nemcsak jelmezüket és lánczos botjaikat hozták a dunántúli regösök és bábtánczoltató betlehemesek területeiről, hanem azt a tudományukat is, hogy a marionett pásztoraival együtt s utóbb a mellőzött pásztor-bábok nélkül is tánczolni kell. Mert más oldalról aligha volna bizonyítható, hogy a pásztor-táncz a magyar templomi mysteriumi előadásoknak szintén járuléka volt és így e fontos tánczot az ugráló bábokkal együtt átvett olasz marionett közvetítése nélkül bárhol el lehetett sajátítani. Mivel a marionettes mysteriumban Herodes szintén szerepelt, érthetővé válik, hogy miért merül fel a tánczoló debreczeni pásztorok társaságában Herodes és katonája (Gyüjt. I. 9.), a kik bibliai szerepüket végkép elfeledték s ezért más helyütt már csak királynak és magyar huszárnak vallják magukat. Itt jelzett eredetük megpecsételéseül felemlíthető, hogy a huszár király ura nélkül a csengeri bábtánczoltató mysteriumban szintén szerepel.

* M. Nyelvőr, 1877. VI. 278. Bábtánczoltató játékot közöl még ugyane folyóirat V. 236. Mesztegnyéről, Somogy-vm. és a Magy. N. Múzeum néprajzi osztályának Értesítője, 1904. V. 120. Keszthelyről Zala-vm.

Végül megemlítjük, hogy a három királyok és Herodes bibliai szerepének régi mysteriumi törmelékei szintén megtalálhatók a vizkereszti játékokban. Annak bizonyságául, hogy a dunántúli vizkereszti játékok, vagy »három királyok« csakugyan a karácsonyi mysteriumból szakadtak ki, utalunk a jelen gyüjtemény 4—6. sz. e nemű játékaira. Ezekben ugyanis nemcsak a három keleti király szerepel, hanem Herodes és a betlehemi angyal is; sőt a 6. sz. énekesei még a betlehemet is magukkal viszik.* Egészen nyilvánvaló tehát az, hogy itt nem a vizkereszti elemek gondos kiválasztásával, hanem a nép birtokában lévő régi karácsonyi mysterium ügyetlen megfelezésével van dolgunk. A műveletet bizonyára a nép ama tájékozatlan fiai hajtották végre, a kiknek utódai adventtől újévig betlehemmel, újévtől pedig vizkeresztig kirugható csillaggal járják az egymáshoz közel eső falvakat. A házaló csoport jövedelmét tetemesen szaporító felezés tulajdonképpeni irányítója tehát a látványosságot nyujtó betlehem és csillag volt. Valamint irányította még az a látványos elem is, hogy ugyanazok a szereplők egyszer az angyal és a pásztorok jelmezében, másszor pedig a három király jelmezében csúcsos süveggel és fakardosan alakoskodhattak. Azt azonban már nem vették észre, hogy a mi a betlehemi pásztor-jelenet elkülönítése után együtt marad, romlott és töredékes volta daczára is inkább Herodes-játék, mint »három király«. Sőt nem vették észre azt sem, hogy ha Herodes és a három király a kisajátított bábtánczoltató szöveggel vizkeresztkor külön alakoskodik, akkor a szöveg nélkül hagyott ördögnek és Herodesnek sem volna szabad tovább a karácsonyi betlehem bábjai közt ugrálni. E kényszer következtében azonban csak a királyok bábjait

* A keszthelyi játékban a három »király« szerepe az angyal, Herodes és a szerecseny király közt oszlik meg. (A M. N. Múzeum néprajzi osztályának Értesítője, 1904. *V. 129.*) Képüket l. a IV. sz. táblán.

mellőzték; a tartalmatlanná vált ördögöt a betlehemben feledték, viaskodó társát, a még tartalmatlanabb, sőt utóbb már fel sem ismert Herodest pedig megtették kéményseprőnek.

A magyar karácsonyi mysteriumok és vizkereszti háromkirály-játékok forrásának tekinthető középkori eredetű magyar bábtánczoltató betlehem tehát legrégibb emléke marad a hazai népi mysteriumok történetének. Mivel a szomszéd népek mysteriumai a liturgiai alakoskodások profanizálása útján a marionett ilyen mértékű irányítása nélkül is létrejöhettek, nekünk a rokoni kapcsolat keresésénél első sorban nem a szövegre, hanem a bábtánczoltatásra kell figyelmet fordítanunk.

A szomszéd népek közül ezidőszerint csak a lengyelek Krakó-vidéki és orosz-lengyelországi betlehemesei tánczoltatnak bábokat. A Krakó-vidékiek kis kéttornyú alkotmányában Jézuska jászla, Mária, József, továbbá egy ökör és egy szamár látható. Az előtérben pedig azok a bábok mozognak, a melyeket a betlehem mögött meglapuló fiú a megfelelő mondóka elhadarása, vagy eléneklése közben a szent család elé áldozati ajándékaikkal elővezet. Ezek közt rendszerint egy-egy mazúr, ruthén és magyar, továbbá egy varga, földmíves és pásztor, egy részeg ember, egy szerelmes pár, egy zsidó házaspár, egy boszorkány, Herodes király, az ördög és a halál szokott szerepelni. A városok és nagyobb községek bábtánczoltató betlehemét ma már rendszerint a kocsmákban állítják fel, hogy az oda csődült hallgatóságnak fesztelenebbül előadhassák a bábok szerepéhez tartozó terjedelmesebb, durvább és mindenesetre régibb játék-szöveget. Ezekben Herodes lévén a főszemély, a játékot és bábjait is Herodeseknek, Herodkáknak szokták nevezni. Környezetébe egyébként csak a feldmarsalnak nevezett katona, s a vele viaskodó ördög és halál tartozik. A jászol elé járulók közt pedig szerep jut a huszárnak és szerető-

jének, a magyarországi drótos tótnak és olajos tótnak, továbbá a medvetánczoltatónak, kéményseprőnek és a csergős perselylyel végül adományt gyüjtő Bernardynnak, vagy žebraknak, vén koldusnak.*

E bábtánczoltatás eredete még nincs megállapítva. A találgatások során tudtunkkal már arra is gondoltak, hogy a sok magyarországi szereplő lehet esetleg a különös játék magyarországi származásának tanuja is. A betlehemállitó franczi skánusok Krakóban már 1237-ben, társaik, a klarissza-apáczák pedig 1259-ben alapitottak rendházat. Az apáczák azonban csak Ulászló felesége, Hedwig királyné idejében és Erzsébet »regina senior Ungariae et Poloniae« krakói tartózkodása alatt (1370—5.) tettek szert nagyobb jelentőségre. Rendjük többször vendégül látta a pompakedvelő magyar királynét, a ki aztán templomukat is gazdagon ujra felszereltette. Pagaczevski Julián ezért hajlandó azt hinni, hogy a Máriát és Józsefet ábrázoló XIV. századi két kis krakói mysterium-szobrot szintén Anjou-kori magyarországi művészek faragták. Sőt annak igazolására, hogy a magyarországi érintkezés később is irányitólag hatott a mysteriumi készségek készitésére, utal arra a meglepő jelenségre, hogy a legrégibb krakói bölcsőcske ornamentikája teljesen egyezik a bártfai városház hires asztalának ornamentikájával.**

Mivel a lengyel bábtánczoltató betlehemet *sopka* (féltetejű csűr, félszer) néven ismerik, mi a mysteriumi előadások

* Gyüjtésükkel leghathatósabban a varsói »Wisla« cz. néprajzi folyóirat foglalkozik (L. a II. 108, 325, 729; VI. 565; VII. 518; VIII. 281.). — V. ö. Az Osztrák-Magyar Monarchia irásban és képekben: Galiczia, 309. és Ernyey József: A szláv karácsonyi játékok főbb typusai. (A M. N. Múzeum néprajzi osztályának Értesitője. 1904. V. 28.) Ugyanő volt szives számomra a lengyel mysteriumokat is lefordítani.

** Jasełka Krakowskie. (Rocznik Krakowski. 1902. 94—137.) Ismerteti Ernyey József: Ethnographia, 1906. III. füz.

ama primitivebb járulékát, melynek eredetileg csakugyan félszer formája lehetett, inkább német eredetünek tartjuk, mert hiszen e név a fonott cserényt, szárnyékot jelentő német *krippe* eredeti értelmét és fogalomkörét s nem a magyar betlehemét tolmácsolja. Ama lehetőség elől azonban mi sem zárkózunk el, hogy a sopkából utóbb magyarországi befolyás következtében lett kéttornyú bábtánczoltató marionett. És ezt szerintünk nem is a magyarországi alakokat ábrázoló s néha magyarul is éneklő és káromkodó bábok, hanem a halál, ördög és Herodes környezetében szereplő kéményseprő, a feldmarsaltól független huszár és a perselyes Bernardyn teszik valószinüvé. Az első kettő ugyanis elég világos bizonyítéka annak, hogy a lengyel sopkások akkor tanulták el a bábtánczoltatást, midőn tanítómestereik egy része még Herodest és egy fő hadi embert, más része pedig már kéményseprőt és szerelmeskedő magyar huszárt szerepeltetett. És ez a zavaros tanítás csakis magyar lehetett, mert a két felesleges báb illetőségét eléggé kétségtelenné teszi a perselyes, vagy tarisznyás adomány-gyüjtőé, a ki a magyar betlehemek templomszolgájával azonos. Mivel pedig ez a jellemző alak nálunk az egész bábtánczoltató templom utánzása révén jött létre, ezen az uton bebizonyodik még az is, hogy a lengyel sopka régi félszere ugyancsak a magyarországi minták után változott át tornyos betlehemmé.

Az így profanizált betlehemes játékokat herczeg Czartoriski poseni püspök 1739-ben tiltotta ki először a lengyel templomokból. Ezt megelőzőleg Varsó utczáin 1701-ben már felbukkannak a templomi előadásoktól külön vált hordozható betlehemek, de ezekhez játék-szöveget a tanulók és tanítók szolgáltattak. A templomból kiszorult játékokat ezen előgyakorlat után a nép gyorsan felkarolta. Mivel kétségtelen, hogy a bábtánczoltató sopkák mysteriumi törmelékei s a kitiltást előidéző durvább népies vonatkozások már a templomi játékokban is benne voltak: arra,

hogy a lengyel nép birtokában lévő holmi a XVIII. szá zadban vándorolt volna át magyar területre, még csal gondolni sem szabad. Hiszen ebben az esetben nálunk tótságra hárult volna a gyors közvetítés szerepe. E kés szerepnek azonban itt semmi nyoma sem található.

A tót, morva és cseh nyelvterületeken van nép mysterium, de ez jóval régibb termelés a lengyel sopká kitiltásánál s játék-szövegének változatai sem a sopká bábtánczoltató szövegével, hanem a bábtánczoltatás mellő zése után kialakult magyar népi mysteriuméval hozható viszonyba. Már Szeberényi Lajos észrevette, hogy »a magya és tót mysterium közt meglepő a hasonlatosság nemcsa az egész compositióban, hanem az egyes részletekben is« Később pedig Ábel Jenő utalt arra, hogy még a debreczen mysterium Fedor, Iván és Andrána pásztorainak neve »tiszta tót-rusznyák« név.** Csakhogy a nevek ezúttal mysterium származásrendjének megállapítására nem alka masak. Mert hiszen *Fedor* (Theodor) és kedvelt társ *Stacho* (Eustach), nem is tót, hanem a görög-keleti nomen clatorból kikerült neveket viselnek; harmadik társuk, kedvelt *Kubo*-*al* (Jakabbal) néha azonosított *Bača* nev öreg juhász pedig világosan elárulja, hogy a tót és magya mysterium egyaránt azokat a görög-keleti vlachokat szerepe teti, a kik mint vándor *bács*-ok, *bacsá*-k (oláh pásztorol nyájaikkal az előző századokban nemcsak egész Magya országot, hanem a velünk szomszédos országokat is bebara golták. A betlehemi istálló idegen pásztorainak fogalma oláh bácsokéval, csobánokéval viszonylag a Székelyföldö forrott össze legtökéletesebben, mert a csikszéki, háron

* A középkori mysteriumok (A Kisfaludy-Társasá Évlapjai, új foly. 1867. IV. 237. A fordításban bemutato magyarországi tót mysterium eredeti szövegét l. Dobšinský Prostonárodnie hry a običaje. Turócz-Szent-Márton, 1880.

** Id. ért. (Századok, 1884. XVIII. 29.)

széki és udvarhely-vmi mysteriumokban az oláh nevű betlehemi pásztorok már oláh nyelvű mondásokat is vegyítenek szerepeikbe.* Az bizonyos, hogy itt József és Mária régi szerepén már önálló kialakulás nyoma is észlelhető. Ámde jutna-e azért valakinek eszébe azt bizonyítani, hogy a magyarral még igy is szoros rokonságban álló székely mysteriumok esetleg oláh eredetüek?

Ellenben a tót és magyar emlékek szerkezetének azonosságát s a részletek feltünő találkozását már csakis valamely élénk kölcsön-viszony eredményezhette. A betlehemet kezelő angyalok szerepe s a pásztorok mókái, alvása, ébredése, áldozása annyira egyező, hogy merőben véletlen találkozásra gondolni nem lehet. Mivel azonban a magyar mysterium szerkezete a bábtánczoltatás mellőzése után meg nem változott, a vele egyező, de a bábtánczoltatást ma már egyáltalán nem ismerő tót mysterium alakító befolyásának számításba vétele eredményre nem vezethet. Itt tehát csakis egy olyan késői magyar befolyás esete forogható fenn, a melyet feltétlenül meg kellett előzni annak a korábbi befolyásnak is, a mely a hazai tótság nyelvterületén át a lengyelek bábtánczoltató sopkáinak kialakulását irányította.

Az igy jelzett, de kronologiailag pontosan meg nem jelölhető két határ közé esik a tót, morva és cseh mysterium ama felvirulása, a melynek maradtak a magyarokénál jóval épebb és a szomszédos németség gazdagító befolyását is magukon viselő emlékei. Feifaliknak még sikerült Morvaországban egy olyan betlehemes játékot megfigyelni, a melyben a szent család, a három király, Herodes, két drabant, két irástudó, a halál, egy zsidó asszony és három ördög együtt szerepelt. Viszont a magyarországi mysteriumokra

* Gyüjt. I. 109—127.; M. Nyelvőr. 1876. V. 189. és 1888. XVII. 328.; Ethnographia, 1896. VII. 107., 389. és a M. Nemzeti Muzeum néprajzi osztályának Értesitője, 1905. VI. 14.

emlékeztető pásztorjátékok járulékául megtalálta a jasličkák (jászolok) »betlehem« nevét és a jellemző pásztor-tánczot is; valamint nyomára jött, hogy a Morvaországban rekedt és végleg letelepedett oláhok, vagy valachok, csakis morva szomszédjaiktól vehették kölcsön mysteriumaikat.*

A magyarországi emlékekben szintén nyoma van annak, hogy a tót mysterium az első magyar kölcsönhatás idején jóval gazdagabb volt a mostaninál. A karácsonyi pásztorjáték tót alakoskodói jan. 1-én még ma is meghordozzák a hosszúra kiereszthető kigyót, mely a magyar vizkereszti játék kirugható csillagjától csak annyiban különbözik, hogy a gépezet végén elhelyezett csillagot kigyófej helyettesíti. A hozzá énekelt szöveg a középkori mysteriumok elején eljátszott paradicsomi jelenet törmelékének tekinthető.** A vizkereszti három királyt viszont a németség kedvelt forgatható kivilágított csillagával szerepeltetik.*** Mivel a szomszédos morva területen vizkeresztkor a fentebb említett teljes mysteriumot adják elő, meg kell jegyeznünk, hogy a három királyt külön szerepeltető tót vizkereszti játék nem ebből a régi mysteriumból bontakozott ki. A tót csillaghordót ugyanis ép úgy angyalnak nevezik, mint azok a magyar három királyok, a kik a bábtánczoltató karácsonyi játékból kiválva, a betlehemet hordozó angyalt is magukkal vitték.****

Egyébként pedig arra is van bizonyítékunk, hogy a hazai tótság a birtokában lévő legrégibb karácsonyi pásztor-

* Volksschauspiele aus Mähren (morva és valach szöveggel). Olmütz, 1864. — V. ö. a prágai »Český Lid« évfolyamaiban szórványosan megjelent közleményekkel.

** Dobšinský: i. m. 126—7. (a kigyó rajzával). Ford. Szeberényinél, 232.

*** U. o. 126. Ford. u. o. 233.

**** Itt a 4. sz. játékban, vagy a M. N. Múzeum néprajzi osztályának Értesítője, 1904. V. 129. és itt a IV. sz. táblán.

játékot a maga erejéből szintén tudta némileg, ha nem is helyes irányban, gyarapítani.

Tarczai György újabban az eperjesi tótok egykor hires, de ma már elhanyagolt jaslicskárjait ismertette s közleménye alapján megállapítható, hogy a mysterium *Kubó* nevű pásztorát idővel teljesen összetévesztették a telet symbolizáló moranával, vagy halállal. Ezért aztán Kubót álarczos és szalmával is feldíszített fekete jelmezbe öltöztették és az alakoskodás folyamán agyon is ütötték.* Ha nem csalódom, tótjainkat ebben az esetben még a régi bábtánczoltató betlehem tévesztette meg. Mert ebben csakugyan viaskodott két alak; de a fekete fél nem pásztor volt, hanem volt az ördög, s a viaskodás áldozata sem pásztor volt, hanem Herodes. Sőt a moranát széttépő tavaszi halál-kihordás eme felelevenedését elősegithette az is, hogy a mysterium ördögének a lengyel sopka-játékok bizonysága szerint utóbb már egy »halál« segédkezett. Ezen a réven lett aztán Kubó is fekete, holott a morana eredetileg csak szalmabáb volt.**

A tót és magyar kölcsönhatás természetesen nem volt egyoldalú. Az érintkezés folyamán a magyar betlehemesek szintén elfogadták azt a tót mysteriumi járulékot, a mi játékaik keretében kényelmesen elhelyezhető volt. Az a sajátságosan józan magyar felfogás, mely a Jézuska jászla előtt megjelenő betlehemi pásztorokat szerette *idegeneknek* tekinteni, az oláh bácsok és pakulárok szerepében szivesen látta a tót betlehemesek ama szintén idegen pásztorait, a kik oly kiméletlenül tudtak évődni a »halál« szerepébe tévedt öreg Kubóval. Igy jöttek aztán létre a felvidéki magyar mysteriumok csoportjába tartozó változatok tót eredetü pásztor-nevei, s a tót pásztoroktól függetlenül igy lett nálunk általánosan kedveltté Kubo, a kinek személyével

* A M. N. Múzeum néprajzi osztályának Értesítője. 1904. V. 1.

** V. ö. Gyüjt. VI. 223—4, 239.

szerintem az együgyű öreg pásztor magyar typusának létrejötte szorosan összefügg.*

Végül megemlítjük még, hogy a magyar népi mysteriumokra azok az iskolai drámák szintén befolyással voltak, a melyek a pásztorok idegen barbár neveit Vergilius idylljeiből s a classikus emlékeket ápoló későbbi latin ecclogákból classikusan hangzó idegen nevekkel helyettesítették. Mivel az iskolai dráma a XV—XVI. században kelt versenyre a templomi és városi mysteriumi előadásokkal, s mivel ugyane dráma csak a verseny kezdetén ragaszkodott a mysteriumok és passio-játékok alkalmi tárgyaihoz: a magyar népi mysteriumok egyik kisebb csoportjának *Titirus*, Titire, Titulus, Tötőre, — *Koridon*, Koredony, Koledó, — *Mokszus*, Mocskos, Makszus, Maksus, — *Menalka*, Ménák stb. nevei szintén régen létrejöhettek Vergiliusnak közvetve átvett *Tityrus, Korydon, Mopsus* és *Menalcas* pásztor-nevei alapján. A cseh-tót mysteriumok e neveket ma már mellőzik, de régebben szintén felkarolhatták, mert e nyelvterületeken még ma is ilyen mysteriumi emlékkel példázódnak, midőn a gyámoltalan, lusta embert Kubonak és Koridonnak nevezik. Mivel tót mysteriumi tárgyú iskolai drámák hiányában itt is csak kölcsönzéssel van dolgunk, a forrás ezúttal is inkább lehetett magyar, mint német, mert anémet mysteriumokban a classikus neveknek csak elvétve akadhatunk nyomára.**

* A somogy-vmi mesztegnyei bábtánczoltató játékban »vén *Guba* öreg apánk« a vén Dadó (M. Nyelvőr, 1876. V. 235.), a szentesiben *Gubi* (U. o. VI. 379.), a rimaszombatiban »*vén Kubó*« (U. o. XV. 232.), a hegyaljaiban az öreg *Guba*, az öreg Bunda társa világosan megmondja, hogy ő a »szegény vén *Jakab*«, az apja pedig »Ködmön *Jakab*« (U. o. X. 280.)

** Hartmann: Volksschauspiele. In Bayern und Österreich-Ungarn gesammelt. Lipcse, 1880. 453—463. egy oberpfalzi karácsonyi játékot közöl, melyben Mops és Corydon szerepel. — Ezzel kapcsolatban megemlítjük, hogy a lengyeleket az iskolai drámával először egy *Fáykiss* nevű magyar-

Ime, ennyi az, a mit az eddigi gyüjtések eredményei s az itt közölt bábtánczoltató játékok segítségével megállapítani és a mire a későbbi kutatók figyelmét rárányítani lehetett. Mivel a rokoni kapcsolat nyomozása bennünket szláv területekre vezetett, a jövőben megejtendő gyüjtéseknek nemcsak a betlehem bábjaira és a betlehemesek játékszövegére, hanem az énekek dallamára is ki kell terjeszkedni. Az itt közölt szövegek bőséges adatot nyujtanak arra nézve, hogy a betlehemesek régebben *hangszerekkel* jártak. A bábok szerepeinek kisajátítása után az alakoskodás és tánczolás a hangszerkezelést megnehezítette, sőt teljesen el is mellőztette; de az énekek typikus dallamai máig is épen maradtak s így újabb forrást nyujtanak a velök énekelt szövegek eredetének és rokoni-kapcsolatának pontos megállapításához.

1. **Kis-kanizsai.** Zala-vm. Nagy-Kanizsa tőszomszédságából. A kuruczot, cserző vargát, kulcsos várat és tarsolyt emlegető romlott szöveg bizonyára a legrégibb e nemű emlékek közé tartozik. Belőle eddig csak egy rövid töredéket ismertünk (M. Nyelvőr, 1879. VIII. 526.). A tánczoló bábok csoportja is a teljesebbek közül való. A barát ma még csak ebben és a nagy-kanizsaiban ismeretes. Az utóbbi helyen egy kis könyvecskét is adnak a kezébe. Az angyalt helyettesítő menyecske tánczoltatásánál a mondókában még nyoma van annak, hogy a »baba-játék«-hoz régebben a mysterium megfelelő szövegét énekelték. (»Micsoda dolog, hogy az *angyal* forog« stb.) Ez és a szöveg fentebb említett régies vonatkozásai a nagy-kanizsai játék-szövegből már hiányzanak. Viszont e változat segítségével megállapítható, hogy az angyal belépő szövege régebben így hangzott:

Te kis madárkák, szálljatok ide:
Itt fekszik Jézus jászolba téve.

országi tanító ismertette meg. Egy kétszáz éves kéziratban fennmaradt művét l. Wisła, 1887. I. 27.

Fülemile, stigliczke,
Szép kanári (?), szüzecske (csizecske),
Szóljatok ékesen.
Kik vannak e háznak drága lakósi,
Kik Betlehembe jött pásztori,
Itt született isten fia,
Egy kis gyermekecske,
Angyaloktú' származott
Egy szép kisdedecske.
Annyi gyöngyök, annyi könnyek
Érte hullanak,
A mennyei drága vizek
Lelkükre folynak.

E beköszöntő első felének változata alább a 9. sz. esztergomi játék szövegében szintén megtalálható. A »Pásztorok, keljünk föl« kezdetü -ének első versszakát először Erdélyi közölte (I. 311.) különálló karácsonyi rigmus gyanánt. Változatait l. Gyüjt. I. 20, 37, 71; eddig ismert legteljesebb szövegét l. alább karácsonyi énekek 1. sz. A »Pásztor társim« kezdetü ének első versszakának teljesebb változatait l. Gyüjt. I. 101. és alább a karácsonyi énekek 2. és 5. sz. alatt; második versszakáét pedig ugyancsak az alábbi 2. sz. karácsonyi énekben. Az »induló ének« a szomszédos nagy-kanizsai változatban így hangzik:

Nosza tehát indullunk,
Muzsikával ballaggyunk:
Te is fogd *sípodat*,
Én is fogom *hegedémet*.

A dunántúli betlehemeseknek, tudtommal, ma nincsenek hangszereik. Régebben azonban elmaradhatlan kellékük lehetett, mert az itt idézett versszaknak számos változata ismeretes. L. alább az 5—8. sz. játékban s az 1—4. sz. karácsonyi énekben, Kálmány: Koszorúk, I. 5., II. 3., a M. Nyelvőr közléseiben s Gyüjt. I. 103. Az utóbbi változatot az 537. l. *helynélkülinek* jelzi, holott a 108. lapon említett »*sónai* nagy helység« elárulja, hogy ez az Ipolyi

gyüjteményéből származó közlemény Ábel Jenő helyes megjegyzése szerint a nagy-küküllő-vmi Sóna vagy Schönau vidékéről való (Századok, 1884. XVIII. 29. 2. jegyz.).

Az 1. sz. táblán látható betlehemre vonatkozólag megjegyezzük, hogy a torony hiánya a bábtánczoltató betlehemek közt igen feltünő, mert így nagyon emlékeztet a régi marionett-szekrényekre. Jelenleg a M. Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának tulajdona. Itt, mivel igy szemléltetőbb, a mozgatható bábokat a betlehem nyitott oldalára szegelték.

2. **Tapolczai.** Zala-vm. Balaton-vidék. Az itt közölt szöveget egy XIX. század legelején irott füzetkéből másoltam le. E füzetet egy tapolczai esztergályos-mester bocsátotta rendelkezésemre azzal a megjegyzéssel, hogy a régi világban a mester-legények nem a mai kurta énekeket, hanem ezeket a »Bötlehem járáshol való versek«-et szokták elmondani. (A mai változat körülbelül egyezik azzal a játékkal, melyet a M. Nyelvőr, 1876. évi V. köt. 276. l. a szomszédos Gyula-Kesziből közölt. Ebben a bábtánczoltatásnak már nincs nyoma.) A tájnyelvi sajátságokat is elég pontosan feltüntető régi lejegyzés értékét nagy mértékben emelik a részekre tagoló czimek, a melyekből kitünik, hogy a bábtánczoltató szövegrészeket régebben pontosan elkülönítették a pásztorok alakoskodásaitól és énekeitől. Az első tánczoltatás ének-szövegére *nemcsak a bábok, hanem maguk a pásztorok is tánczolnak.* Mivel ugyanez történik az előző 1. sz. kis-kanizsai játékban is, igazolva látjuk dr. Solymossy Sándor idézett értekezésének ama következtetését, hogy a betlehemesek pásztor-táncza — ott is, a hol a bábokat ma már nem ismerik — tulajdonképen a régi bábtánczoltatásból származik. Az első tánczoltatás ének-szövegében a »gejdele, gejdele« a duda hangját, a »döndödi, döndödi« pedig a lánczos botok döngését utánozza. E szöveg sokkal épebb formában megvan az alábbi 6. sz. gálosfai játékban. Itt — noha szintén régi emlékkel van dolgunk — a bábtánczoltatást

már nem ismerik s a *pásztor-bábokat tánczoltató* szöveget csakis a *pásztor-tánczhoz* éneklik. Mivel ez a jelenség pásztor-táncz eredetét még hathatósabban igazolja, megemlítjük azt is, hogy a második bábtánczoltatás szövegének egy része szintén felmerül a nágocsi, somogy-vmi játék pásztor-tánczának kiséretéül (M. Nyelvőr, 1877. VI. 429.). Az itt közölt régi tapolczai szöveg egyébként azért is érdekes, mert benne »a pásztorok köszöntésé«-nek nevezett II. rész után olyan mysteriumi *ismétlések* fordulnak elő, a melyekből az tünik ki, hogy a megismételt ének-szöveg tulajdonkép a tánczoló báboknak szólt. Ez aztán ujjmutatás volna arra nézve, hogy a betlehemesek a bábok szerepeinek *kisajátítása* után nem szakítottak egészen a hagyománynyal. Az itt közölt kézirat szintén a hagyományt ápolta, midőn a bábtánczoltató szöveget külön feltüntette. De midőn ez történt, a tánczoló bábok szerepei már elmosódtak és eltorzult törmelékei idővel az imént jelzett ismétléseket eredményezték.

A két bábtánczoltatás közt szereplő IV. sz. pásztorének változatát l. Gyüjt. I. 105. A »Felköszöntés« érthetetlenségeihez hasonló rigmusok találhatók Gyüjt. I. 57. l. a horgosi (Csongrád-vm.), 82. l. a orosházai mysteriumában s ugyanott 130. l. az orosházai, 134. l. a hódmező-vásárhelyi vizkereszti játékában; továbbá Gyüjt. IV. 284. és 287. l. regösénekeiben, valamint Kálmány: Koszorúk, II. 175. l. 12. sz. rigmusában. — E felköszöntő alkalmazása hasonlít az eperjesi tót mysterium tréfás prédikációjához (A Magy. Nemz. Múzeum néprajzi osztályának Értesitője 1904. V. 16.)

Az itt szereplő *czigány vajda* eddig ismeretlen betlehemes játékainkban. — A *Kimenő* »Elindulának . . .« kezdetü két sora a Cantus Catholici és Kajoni énekei közt is szereplő »Csorda pásztorok . . .« kezdetü karácsonyi énekéből való. Ugyanezt az alábbi dunántúli s a már ismert alföldi Gyüjt. I. 35. és a Kálmány gyüjteményeiben szereplő betlehemes játékok is kedvvel alkalmazzák a játék

záradékául. — Végül megemlítjük, hogy a II. részben előforduló *Gerlicze* és *Baksa* birka-nevek párja megvan Kálmány: Koszorúk, I. 2. *Czinege* és *Baksa* változatban.

3. **Polai.** Zala-vm. Mura-mellék. A legegyszerűbb játékok közül való. A pásztorok erősen füszerezett mókái itt nyilván mellőztettek, mert nélkülök a szótlan benyitás és lefekvés értelmetlenné vált. E hiányt az angyal újabbkeletü beköszöntője éppen nem tudja elpalástolni. Az angyal énekének változatait l. Gyüjt. I. 3, 18, 40, 48 stb. Az utolsó karének egy ismert kath. egyházi pastorale eleje.

4. **Kilitii.** Somogy-vm. Veszprém-vm. határán, Siófok szomszédságában Az egyszerübb bábtánczoltató játékok közül való. E typus változatai vannak elterjedve a Balaton délkeleti vidékén is. A II. sz. táblán bemutatott betlehem a Magy. Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának tulajdona. Oszlopos tornácza a mai házépítést utánozza, tehát nincs összefüggésben a régi marionett mellőzött, vagy elfeledett formáival.

5. **Zádori.** Somogy-vm. Dráva-mellék. Benne a bábtánczoltatásnak már nincs nyoma, de azért egészen nyilvánvaló, hogy ez a déli országhatáron gyüjtött játék is a dunántúli bábtánczoltató typushoz tartozik. A hosszú ének-egyvelegben számos régiség törmeléke felismerhető. Így az elején az »Oh gyönyörüségesség«-gel kezdődő 12 soros rész egy régi pásztordal törmelékeiből rovatott össze. Ép szövegét l. Bartalus, V. 107—8. A pásztorok tréfás rigmusaiban szintén vannak elemek, a melyek a 2. sz. tapolczai régi lejegyzés »Felköszöntés« czimü VI. sz. rigmusaiban megtalálhatók. Így a második pásztor mondókájában szerepel a czigány és a felköszöntött Pál, Dadóéban pedig az érthetlen »szitmony«, a mi a tapolczai változatban »szigmon-pohár« formában fordul elő. V. ö. Kálmány: Koszorúk, II. 175. s itt a 30. sz. bordallal és jegyzetével.

6. **Gálosfai.** Somogy-vm. Baranya-vm. határa közelében. Gyüjtőnk értesítése szerint e játék-szövegét egy idős, Gombos Apollónia nevü iparosné diktálta le és énekelte el úgy, a hogy azt régen a betlehemesek eljátszották. Régiségét valóban igazolja az, hogy szövege nagyon hasonlít a távoli tapolczaihoz. (L. fentebb a 2. sz. jegyzetet.) Dadó első rigmusát a tapolczain kivül v. ö. egy szeged-vidéki játék rigmusával (Kálmány: Szeged népe, III. 128.) A »Nossza, Margit asszony . . . « kezdetü ének első versszakának változata megtalálható egy palócz karácsonyesti köszöntőben (Pap Gyula: Palóc népköltemények, 147. sz. és ez után dr. Kiss Áron: Magyar gyermekjáték-gyüjtemény, 456.)

Itt jegyezzük meg, hogy e három somogy-vármegyei betlehemes játékon kivül még kettő ismeretes. (M. Nyelvőr, 1876. V. 234. és 1877. VI. 427.) Az első bábtánczoltató játék Mesztegnyéről való, a másik Nágocson, Tolna-vm. határa közelében jegyeztetett le. Az utóbbi helyen a bábtánczoltatást már nem ismerik.

7. **Vásáros-Dombó vidékéről.** Baranya-vm. Beküldője a lejegyzés helyét pontosan nem jelölte meg. Ama ritkább romlott példányok közül való, a melyből az angyal szerepe s vele a betlehem is mellőztetett. (Egy rendelkezésünkre álló vépi, vas-vmi, játékban ugyane jelenség tapasztalható.) Ezért az angyal keltegető énekét az egyik fekvő pásztor kénytelen pótolni. A pásztorok éneke az alább olvasható 1. sz. karácsonyi énekből való. A karének két ismert betlehemes énekből vonatott össze. Az első részt l. Kálmány: Szeged népe, III. 135., mindkét részt Gyüjt. I. 74—5. A tánczнóta teljesebb szövegét l. a következő nagy-mizdói játékban. A szintén összerótt záró rigmus első felének változata megvan az előző jegyzetben említett nágocsi, továbbá egy répczevidéki (Ethnographia, 1892. III. 96.) és egy szeged-*vidéki* játékban (Kálmány: Szeged népe, III. 137.).

8. **Nagy-mizdói.** Vas-vm. Hegyhát. A beküldő szerint e játék hire messze földre elterjedt, mert a nagy-mizdói betlehemesek nemcsak a hegyháti falvakat látogatják meg, hanem átlátogatnak Zalába s elbarangolnak Zala-Egerszegig is. Ez a gyakorlat aztán a játék szövegét annyira megrögzitette, hogy a legöregebb emberek sem találnak benne elváltozást. A pásztorok nevei és szerepeik szövege valóban épebben megmaradt, mint e játék rendelkezésünkre álló többi vas-vmegyei és sopron-vmegyei változataiban. E romlott változatokban a zalai és somogyi játékok nyomán a pásztorok tréfás jelenete lépett előtérbe. *Titeris* pásztor classzikus nevéből Jaák (Vas-vm.) és Csepreg (Sopron-vm.) vidékén Finfiris lett. A többi pásztor nevét utóbb a tréfás beköszöntő első szavai helyettesitették. Így lett Zala-Egerszegen és vidékén, továbbá Zala-vm. észak-keleti részeiben (pl. Szent-Mihályon) a »Szalonnás jó estét« kivánó *Szalonnás* és *Szulánnás*, a »Töpörtős (vagy: pörczékes) jó estét« kivánó pedig *Töpörtős* vagy *Pörczékes*. (V. ö. az előző jegyzetben említett mesztegnyei s a »Zalamegye« 1898. évi foly. 51. sz. mellékletén található mysteriummal.) Ép így támadt a szombathelyi játék *Hopp Istókja* s így közzétett répczevidéki játék (Ethnographia, 1892. évi III. köt. 76.) *Hopp Pistája* és *Szerencsése* is. (A Hopp Istók beköszöntőjét l. az 1. sz. játékban. Eredetére vonatkozólag pedig l. Gyüjt. I. 61. és 77.) Vas-vm. és Sopron-vm. e vidékein a helybeli templomok formáját utánzó tornyos betlehemek is megritkultak. Így a népes Csepregen csak egy kis papir skatulyából formált czifra »istálócská«-t hordoznak betlehem gyanánt. Ilyen körülmények közt tehát itt a bábtánczoltatásnak sem lehet nyoma.

Maksus »Stiridom fumfárom« kezdetü virrasztó éneke szakasztottan ilyen alkalmazásban megtalálható a bindtmárkusfalvi (Sáros-vm.) *tót* karácsonyi mysteriumban is:

Fedor:

Feküdjetek le mindnyájan!
Fedor őrzi majd a nyájat.
(A pásztorok lefekszenek, ő pedig énekel:)

Pasor Fedor ovce,
Fimfarum, fimfarum!
Pri Betljanskich horách,
Stidridom, stidridom!

Fedor nyájat őriz,
Fimfarum, fimfarum!
Betlehem tájékán,
Stidridom, stidridom!

Jellemző, hogy annak, a mi a magyar szövegben furcsaság, a tót szövegben sincs értelme. (A Magy. Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának Értesitője, 1904. V. 23.) A »Nosza Maksusok . . .« kezdetü karénekben emlitett »nagy pajta« azt sejteti, hogy a terjedelmes mysteriummal régebben nem házaltak, hanem valamely pajtában nyilvánosan eljátszották.

A »mennyországba jer pajtás« kezdetü utolsó ének változatait l. Gyüjt. I. 8. és 54. l. Kálmány: Koszorúk, II. 5. Megvan egy birtokunkban lévő kővágó-eörsi (Zala-vm. Balaton-vidéki) betlehemes játékban is. Egy terjedelmes világi változatát Erdélyi (I. 355.) a katonai és hadidalok közt adta ki. Ez a félnépi toborzó azonban csak másolat egy 1790-ben megjelent »Öt szép új mulatságos világi énekek« czimü négy leveles ponyva-termékből. Mivel e toborzóban a betlehemesek mysteriumi jellegü tréfás énekének minden sora megtalálható, mi azt hisszük, hogy a toborzóba épen nem illő népies mysteriumi sorok régiebbek és eredetiebbek is a ponyvára került XVIII. századi félnépi átdolgozásnál.

9. **Esztergomi.** Egy romlott szövegü játék, melyet a bábtánczoltatás tesz érdekessé. A beköszöntő eleje alább előfordul az 1. sz. háromkirályok-játékban is. A két angyal énekének nagy-kanizsai változatát l. fentebb az 1. sz. jegyzetben. A III. táblán bemutatott nagy betlehem a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának tulajdona. Mivel a *betlehemet* mindig az angyal viszi, itt azért szerepelhet két

angyal, mert a két oldalt két nyakbavetővel ellátott nagy betlehemet két szereplőnek kell czipelnie.

10. **Mindszent-káli karácsonyi énekek.** Zala-vm. Balaton-vidék. — Mivel az öregebb emberektől több veszprémi és zalai faluban arról értesültünk, hogy régebben a betlehemes játékokat az iskola helyiségében idősebb legények adták elő, kutatni kezdtünk ebben az irányban is. A terjedelmesebbeknek jelzett játékok kéziratainak nyomozása nem vezetett eredményre. Csak Mindszent-Kálon jöttünk nyomára annak, hogy a r. kath. leányegyházban a régi kántorok karácsonykor a templomban egy szép betlehemet állítottak ki s mig látható volt, a kórusban betlehemes énekeket is szoktak énekelni. A keresett kántor-könyv a mult század 80-as éveinek derekán elvégre előkerült. Az irott könyv czíme ez volt: »Adventre való Énekek, a mellyeket irta légyen (a név ki volt szakítva«). A 23-ik adventi ének után e keltezést találtam: »*Die 20-a Juni 1815-o*«. A 24-ik adventi ének után pedig »Karátsonyi Énekek« következtek. Az első öt ének mindegyike »Pastorale« czímet kapott, utánuk két »Alia« (a kath. énekeskönyvekben is szereplő »Midőn a' szűz magzattyát . . . « és »Szűz Mária e' világra nékünk . . . « kezdetü karácsonyi ének), továbbá egy »Karátsonyi Kyrie«, a »Ditsőség mennyben az Istennek« kezdetü Gloria és a »Hiszünk mi az egy Istenben« kezdetü Credo következett. Mi a tudákos szerzeménynek bizonyult 3. szám kivételével az összes pastoralékat a helyesirási sajátságok megváltoztatása nélkül betűszerint közöljük. Közlésüket azért tartjuk szükségesnek, mert a 3. számú kivételével töredékesen valamennyi ének előfordul népi betlehemes játékainkban. Itt tehát vagy olyan emlékekkel van dolgunk, a melyek régi betlehemeseink teljes, vagy a maiaknál jóval teljesebb játékszövegeiből gyüjtettek össze; vagy pedig olyan népies régi ének-gyüjteményből valók, a melyekből a játékok szerzői meríthettek. Mivel az utóbbi esetben az általánosan használt

és széttére megdézsmált gyüjtemény aligha maradhatott volna ismeretlenül, szerintünk csakis az első eshetőség forghat fenn. Egy ilyen, több vidékhez alkalmazkodó népies gyüjtemény nagyon könnyen létre jöhetett és el is terjedhetett a kántor-működés körében. De bármi légyen is a kis ének-gyüjtemény keletkezésének titka, az feltétlenül bizonyos, hogy az énekek szorosan összefüggenek a hazai betlehemes játékok történetével. Ennek bizonyitékául megemlitjük, hogy az 1. sz. ének egyes részeivel találkozunk Erdélyi I. 311., Gyüjt. I. 5, 17, 20, 37. M. Nyelvőr, 1876. V. 236—7. a mesztegnyei játékban s az itt bemutatott kis-kanizsai, tapolczai, kilitii, zádori és vásáros-dombói játékokban; a 2. sz. részeivel Kálmány: Koszorúk, I. 4, 5.; II. 2, 3, 7—8, 10, 14—43., Gyüjt. I. 103. s itt a kis-kanizsaiban, vásáros-dombóiban; a 4. sz. részeivel Kálmány: Koszorúk, I. 4. U. a.: Szeged népe, III 129.; az 5. sz. részeivel Kálmány: Koszorúk, II. 11, 15., Gyüjt. I. 101., s itt a kis-kanizsaiban és a zádoriban.

Mindenesetre fontos volna kideriteni, hogy a népi betlehemmel együtt máshol is beférkőztek-e a betlehemesek pastoralei a templomokba. A további kutatások irányitása czéljából fentebb már közöltük azt a rövid értesitést, a melyben Harmath Lujza arról tudósit bennünket, hogy a Nyárád mentén Erdélyben még ma is a falusi templomokban adják elő a karácsonyi betlehemes játékokat.

II.

Három királyok.

(Vizkereszti játékok.)

Ott, a hol betlehemesek járnak, rendszerint megjelennek a »három királyok« is. Mivel a betlehemmel való házalás — különösen ha a szomszéd falvakba is ellátogatnak — néha eltart egész vizkeresztig (jan. 6.), a három királyok

csaknem mindig a betlehemező fiúk közül kerülnek ki. A betlehemes játékok fenti magyarázatában már utaltunk arra, hogy ez a gyakorlat szorosan összefügg a régi karácsonyi mysteriumokból kiszakított vizkereszti játékok kialakulásával. Nyilván ezzel a származással függ össze még az a sajátságos jelenség is, hogy a betlehemesek énekei és rigmusai néha a három királyok ajkán is megcsendülnek, s hogy néha a két játék szerepeit is összezavarják. (L. itt az 1. sz. esztergomi, a 4. sz. nagy-kanizsai és a 6. sz. szent-ben-káli játékokat, továbbá Kálmány: Koszorúk, II. 47—8. és 51.; a Zalai Közlöny, 1906. jan. 13-iki Zalavmi közlése szerint »az egyik egy kis kápolnában viszi a kis Jézust«.) A két iker-szokás sorsa egyébként annyira összeforrt, hogy a hol a betlehemezést utóbb elhanyagolták, ott már a vizkereszti játék sincs meg régi terjedelmében. A betlehem előtt mókázó pásztorok szerepeinek egyszerüsítése rendszerint maga után vonta a királyok és környezetük szerepeinek pusztulását is. A három király mellőzi régi palástját s a szerecsen király arcza sincs többé bekormozva. Utóbb létszámuk is megcsappan s a betlehemesek közül ide szakadt angyal helyettesíti az egyik királyt, a másik szerepét pedig egy régi mysteriumi alak, Herodes vallalja magára. A régi alakoskodás emlékéül csak a papir »csákókat« őrzik meg s néha felkötik még a betlehemes pásztorok bajuszát is. Így indulnak el aztán az elmaradhatlan csillaggal, melynek ><><>< formára összeszegelt nyelén a kirugható »csillag« kétféle lehet: vagy egy kisebb csillag alaku faragvány, a mit szines pántlikákból készült üstökkel látnak el; vagy pedig egy kisebb fajta szitakéregből rögtönzött s elől fehér papirral befedett korong, melyben gyertya ég és így a papirra rajzolt alkalmi jelenetek is láthatók. Megjelenésük alkalmával a kath. énekeskönyvekből ismert »Három királyok napján . . . «, vagy »Új csillag támadt az égen . . . « kezdetü énekek vala-

melyikét mondják el s midőn a versszakok refrainjéhe érnek, a csillagot mindig kirugatják.

Az első, de német nyelvű, vizkereszti játékot tudtunk kal Réső Ensel Sándor közölte 1867-ben Császártöltésrő Pest-vm. (Magyarországi népszokások 339.). Magyar vidéke gyüjtött adalékok jelentek meg utóbb a Magyar Nyelvő 1876. V. 332., Kálmány: Koszorúk, II. 47—52. (háro példány); Szeged népe II. 98., III. 138—140. (két példány) Etnographia, 1891. II. 82, 112., 1892. III. 79, 151., 189 VII. 413., 1898. IX. 365., 1890. X. 302. (többnyire rövi ismertetés); Gyüjteményünk, I. 128—134. (két példány) továbbá a M. N. Múzeum néprajzi osztályának Értesitőj 1904. V. 1. füz., a honnan az itt közölt IV. tábla képét átvettük.

1. **Esztergomi.** Beköszöntője betlehemes játékb való. Változatát l. fentebb a 9. sz. esztergomi játékban A »Három királyok . . . « kezdetü ének változatát l. Ká mány: Koszorúk, II. 49. és Gyüjt. I. 128. A »Három királyo napján . . . « kezdetü egyházi éneket l. Gyüjt. I. 131.

2. **Noszlopi.** Veszprém-vm. Első versszakának vált zata megvan a Cantus Catholici 1703-ki kiad. 74. l.

3. **Kővágó-örsi.** Zala-vm. A vitéz és a káplá nyilván Menyhárdot és Boldizsárt helyettesíti. A karéne refrain nélküli változata ismeretes (Cantus Cath. 1703-l kiad. 70—71. Kajoni: Cantionale, 1719-ki kiad. 83.)

4. **Nagy-kanizsai.** Zala-vm. Az angyal bizonyára betlehemesek közül tévedt ide. Jellemző, hogy e játékba már egy bibliai király sem szerepel. A »Szitykes-szutykos neve az egyik király beköszöntőjének első két szavábo támadt. Hasonló jelenséggel találkoztunk fentebb a betl hemes játékok 8. sz. jegyzetében is. A »vas banyo« a a vasfogú banyát akarja jelenteni, a kit emlegetnek eg göcseji (tehát közeli) betlehemes játékban is. (Gyüj I. 4.)

5. **Nagy-récsei.** Zala-vm. Az egyházi énekeskönyvekből vett karének előfordul Gyüjt. I. 131. Refrainje a Cantus Catholici szerint így hangzik: »Szép s jeles, szép csillag, szép napunk támad«.

6. **Szent-ben-káli.** Itt csillagot nem hordanak, de e helyett magukkal viszik a karácsonyi betlehemet. V. ö. a Zalai Közlöny fentebb említett 1906. jan. 13-iki közleményével. Énekük inkább templomi éneknek látszik. A lejegyzés helye tőszomszédja Mindszent-Kálnak, a honnan a fenti karácsonyi énekek valók.

7. **Vépi.** Vasm. Az egyházi és egyéb vallásos tartalmú énekek hasonló parodizálására és travestálására több példa található Gyüjt. II. 232—4. Egy régi palócz szentiváni éneket l. Ethnographia, 1894. V. 127.

III.

Balázs-járás.

Ez a febr. 3-ki magyar farsangi népszokás leginkább a Dunántúlon van elterjedve. Különösen Győr-, Veszprém-, Zala- és Somogy-vármegyében kedvelik. Mivel a szomszédos népek is csak a cseh-tót területeken ismerik, a hazai néprajz feladata volna, hogy bennünket eredete felől kellőleg tájékoztasson. Nálunk azonban történeti adatok egyelőre még nem állanak rendelkezésünkre, a népszokás tartalma pedig nem alkalmas arra, hogy benne messze visszanyuló vonatkozásokat keressünk. A teljesebb szövegek Szent Balázs püspököt szerepeltetik csákós és fakardos apró katonáival, a kik közt néhánynak alamizsna-gyüjtő szerepe van. A többi rendszerint csak rangban tér el egymástól. Rigmusaikból kitünik, hogy a tréfás farsangi alakoskodásra már a régebbi időben is iskolás gyerekek szoktak vállalkozni. A lesenceistvándi (zala-vmi) Balázs-katonák kar-éneke (Abafi: Figyelő, III. 375.) például azt hangoztatja, hogy

Régi bevett szokás szerént
Jöttünk énekelni,
Diják törvént nem akarjuk
Éppen félben hagyni.

Ezért szerepükhöz szorosan hozzátartozik, hogy tudományukat alkalmi versmondással fitogtassák. Az alsóbbrendü ismeretet egy velük vitt »kis diák«-kal, vagy »ábéczés«-sel mutattatják be. A versek vonatkozásaiból még csak az tünik ki, hogy megjelenésükkel az esti fonókat szokták háborgatni. Vaskos tréfáik éle szintén az asszonyok és a farsangon hoppon maradó (férjhez nem menő) s a nyugoti népek szokásaiban általánosan szereplő törzsökhuzással megfenyegetett leányok ellen irányul. A népszokás szövegében nyelvi régiségeknek nincs nyoma. A tartalomban sincs semmi, a mi a régebbi századok viszonyait tükrözné vissza. A 4. sz. noszlopi játék egyik szereplője, a generális, magát Toldi Miklósnak nevezi; de ezt beleszőhették azok a falusi diákokat foglalkoztató tudákos iskolamesterek is, a kik a generálissal máshol azt mondatták, hogy »régi országunkból, nemes Szittyiából« érkezett haza. (Abafi: Figyelő, III. 283. — V. ö. ugyanott 281, 369. és 371.; továbbá M. Nyelvőr, VI. 187.)

E népszokásra nálunk először az 1847-iki Honderü (I. 94.) hivta fel a figyelmet. A lelőhely megjelölése nélkül közölt mutatvány után Kelecsényi József 1854-ben Kubinyi Ferencz és Vahot Imre »Magyarország és Erdély képekben« czimü vállalata III. kötetében a koloniak (Nyitra-vm.) Szent Balázs-napját ismertette. A két játékszöveget 1867-ben másodszor is kiadta Réső Ensel Sándor: Magyarországi népszokások, 131. és 183. Később Sztachovics Remig tüzetesebb kutatást kezdett s Abafi Lajos Figyelőjének emlitett kötetében Pozsony-, Komárom-, Veszprém-, Zala- és Somogyvármegyéből közölt tiz pontosan megfigyelt Balázsjáró népszokást. Ezenkivül közölt még a M. Nyelvőr egy győr- és

két veszprém-vármegyei (1877, VI. 188.; 1885, XIV. 140. és 472.), egy raádit (baranya-vmit) dr. Kiss Áron: M. gyermekjáték-gyüjtemény 448., az Ethnographia pedig egy göcseji, zala-vmi (1895, VI. 322.) és egy sopron-vármegyei (1890, XI. 461.) adalékot.

Ha az igy összegyüjtött anyaghoz az itt közölt nyolcz játékot is hozzáveszszük, elég pontosan megállapitható, hogy a Balázsoló népszokás összes változatai egy olyan közös törzsből ágaztak szét, a melynek körvonalait, sőt minden eredeti alkotó elemét is fel lehet ismernünk. Ezekre támaszkodva már Sztachovics megállapitotta, hogy e népszokás Szent Balázs legendája alapján keletkezett. »Azonban — mondja — eszméjét ne az uj kivonatos legendákban, hanem a régiebb, teljes legendákban keressük, mert ezekben több az érintkezési pont a Balázs-járással.* Ebben Balázs püspököt nyilván mint gyermekek védszentjét felismerhetni: mert ő az, ki a legenda és igérete szerint a hozzájáruló gyermekeket *torok-bajtól* s közülök egyet a torkán akadt halcsonttól megszabaditja. Különben is hasonlithatlan szelidsége, madarakkal társalgása, a szelidekké vált vadállatok gyógyitása, megkedvelésére hivták fel ugy a hiveket hajdan, mint a gyermekeket a jelenben. A *katonákat,* kik őt Agricola elejbe viszik, nem szünik az uton *tanítani* és téríteni; tehát Balázs a tanító és a gyerekek, kik most őtet mint katonák kisérik, az ő tanítványai, kik az ő nevében szülőiktől ajándékot kérnek, hogy igy a jövendő község védszentje napján agapét tarthasson.« Abból, hogy a Balázs-katonák rigmusaikban az özvegyekkel, férjes asszonyokkal és férjhezmenő leányokkal egyaránt évődnek, Sztachovics még azt is haj-

* Sz. forrásul »Jacobi Januacasis Historia Longobardica. Per Joh. Zainer in Ulm.« évszám nélküli első kiadását használta. Szerinte ezt tételről tételre követi a régi Passionale is (Köpke kiad. 168—176. l. »Von santa Blasio einem bischowe«).

landó következtetni, hogy itt azoknak az asszonyok emléke lappang, a kiket a pogányok azért végeztek mivel a gerebennel kinzott Balázs püspök vérét összegy tötték, a pogányok piszkos bálványait pedig istenvol kipróbálása végett ravaszul vizbe dobták. Mi azonban már nem tartjuk valószinünek. Egyrészt azért, mer játékok e részeiben nincs semmi legendai vonás; másr pedig azért, mert a nőkre vonatkozó sok tréfás rigmus c farsangi bohóskodás akar lenni és semmi más.

A népszokás eredetére ezuttal is az összehason folklore vethet némi világot. A hazai tót és ezzel szomsz morva területeken még ma is megvan a mienkkel eg házaló szokás. A zászlóval, nyárssal megjelenő iskolás itt is tanítójuk számára gyüjtenek adományt és itt is össze buválják leendő tanulótársaikat. A szokás régiségére szi történik hivatkozás, és az ó-cseh csiziók csakugyan igazo ezt a régiséget, mert a naptárhoz igazodó események megemlítik, hogy Szent Balázs napján megjelennek iskolás fiúk házaló csoportjai.* Mivel pedig a kis di 1799. óta megfigyelt mondókái csaknem teljesen egye a Gergely-járók rigmusaival, nagyon valószinű, hogy a közös tárgyu népszokás tulajdonkép egy közös tőből ága tott szét.** Sőt az nem szenvedhet kétséget, hogy a tö ezúttal a sokkal kedveltebb és a régi iskolai év kezdet jelző Gergely-napi népszokás szolgáltatta. Igy aztán kid hető, hogy a dunántúli végek kedvelt Balázs-napi szokását tulajdonkép a közeli szláv területek újabb ke

* Abhandlung d. Königl. böhmischen Gesellschaft Wissenschaften. Prága, 1843. V. 2. köt. 187. — Sbo slovenských piesni. Bécs, 1870. I. 179.

** Sasinek: Archiv, 1873. II. 1. köt. 79. — Bar Naše děti. Brünn, 1888. 277—8. — Dr. J. Hert Slovácké děti. Prága, 1890. 60—1, 200. — Český Prága, 1896. VI. 86.

Balázs-járása keltette életre. Ez volna tehát az oka annak, hogy nálunk csak a Balázs-járás hasonlít a szláv szomszédok Balázs-napi és Gergely-napi népszokásához; míg a magyar Gergely-járást már egy sokkal korábbi kölcsönhatás létrehozta, a hazai viszonyok pedig fejlődését utóbb a szláv forrásból függetlenül irányitották.

1. **Köveskállai.** Zala-vm. Balaton-vidék. E lejegyzés az 1880-as évek derekáról való. Itt az utóbbi két évtized folyamán már nem jártak Balázsolók. A terjedelmes szöveg több helyén romlás észlelhető. A püspök »dudálás«-a bizonyára valóságos dudaszót helyettesít (v. ö. Figyelő, III. 281.), a hozzá dörmögött szöveg (v. ö. Figyelő, III. 376., 378. és 379.) pedig verstörmelék, mely épebb formában megvan a koloni változatban (Kubinyi-Vahot: Magyarország és Erdély képekben, III. 27. és Réső Ensel Sándor: Magyarországi népszokások, 184.). Néhány sornyi törmelékét l. itt a 7. sz. játékban. A karénekben említett törzsökvontatásra vonatkozólag l. Gyüjt. V. 237. és Figyelő, III. 284., 285., 370. és 372. A káplár mondókája sem a játék levégére, hanem az elejére való.

2. **Kővágó-örsi.** Zala-vm. Az előző község szomszédságából. A kar-ének e sora »Füzzetek lányok koszorut« nyilván romlott szöveg az előző szám e sora helyett: »Huzzatok lányok törzsököt . . .«

3. **Cserszegi.** Zala-vm. Balaton-vidék. Az első karének az alább közlendő Gergelyjáró ének nótájára készült. Ugyanilyen hatás alatt jött létre a püspök-rigmus és a karének verbuváló tartalma is. A diák-verbuválás nyoma megvan a mi 7. és 8. sz. játékunkban s a Figyelő, III. 371. és 379. A kis diák ábéczéztetése e helyes formában csak itt fordul elő. A vele kapcsolatos s máshol össze is kevert változatai teljesebb formában megvan a Figyelő, III. 285., 286., Székely Sándor: Tréfás népdalok, 6. és Ethnographia, 1895. VI. 323.

4. **Noszlopi.** Veszprém-vm. Az itt szereplő Toldi Miklósról a jánosházi (vas-vmi) Balázs-járók »János főkirálló«-a szintén megemlékezik, igy: »Zén vagyok az előjáró vitéz, melylyben az elküldetett vitéz (igy!) Balázskatonák azért küldöttek, hogy nékik szállást készicsecsenek. Aszt is tuttára adom őmiltóságának (t. i. nekem), zén vagyok a Toldi Miklós. Jösztök bé katonáim!« (A Balázséneket megelőző romlott szövegü mókázás közlését feleslegesnek tartottam.) A »Verbung« Sztachovics néhány közleményében »Fullér« néven szerepel. Mondókája a verbungének ismert szövegének elejéről való. (V. ö. Erdélyi, III. 123.) A diák-szóra vonatkozó sorok megvannak itt a 8. sz. játékban, a M. Nyelvőr, VI. 188. s a Figyelő, III. 283.

5. **Devecseri.** Veszprém-vm. Somló vidékén a Balázskatonák rendszerint megneveztetnek, de nevüknek semmi jelentősége sincs. Igy a 3. sz. jegyzetben említett jánosházi játék szereplői János, Máté és András voltak.

6. **Lengyel-tótii.** Somogy-vm. Romlott s többféle törmelékből összevont szöveg. Kezdő sorai egy régi betlehemes-énekből valók. (V. ö. a 8. sz. betlehemes játék fentebbi jegyzetével.) A házról-házrajárást teszi szóvá a Figyelő, III. 374. l. olvasható lesencze-tomaji (zala-vmi) változat is.

7. **Szántói.** Tolna-vm. Az emlékezet után leirt szöveg több helyén romlás észlelhető. A püspök examinálása előfordul egy győr-vm. (M. Nyelvőr, VI. 189.), egy pozsony-vm. és egy veszprém-vm. változatban. (Figyelő, III. 284., 370. és 372.) A romlott latin szöveget lásd u. o. 374. és 379. Helyesen igy hangzik: Totus campus debitorum florem germinet — Omne dignum veneremur laude.

8. **Kányai.** Tolna-vm. A Balázsjárók táncza — noha más szövegekben is találunk reá vonatkozó utalásokat (pl. itt az előző 7. sz. játékban s a Figyelő, III. 282., 287. és 378—9.) — csak e változatban fordul elő. Egy tatai játékban szerepel ugyan egy táncoló zsidó (Figyelő, III.

287.); de nem valószinü, hogy ez a betlehemesek lánczos botját zörgető alak régebben a többi változatokban szintén előfordult volna.

IV.

Gergely-járás.

Ez a márcz. 12-iki népszokás minden tekintetben rokon a Balázs-járással. A tanulótársakat verbuváló falusi iskolás gyerekek az iskola és a tanító dicséretére éneket mondanak s a házalás befejeztével keresményüket még ma is gyakran megosztják tanítójukkal, a ki őket ünnepélyesen megvendégeli.* E népszokás a szomszédos német, tót, morva és lengyel területeken ugyanilyen formában van elterjedve. Ott, a hol az alakoskodás nagyobb méreteket nem öltött, pl. Ansbach vidékén (Bajorországban), az énekesek fakarddal, Csehországban katonai egyenruhában jelennek meg, Németországban pedig a tanító vezetésével járják végig a szétszórtan épült falvak házait s az összegyüjtött élelemből őket tanítójuk a kocsmában megvendégeli. A cseheknél, morváknál és lengyeleknél szintén a tanító osztja ki a Gergely-katonák püspökeinek, papjainak, zászlósainak, káplárjainak, nyársasainak, kosarasainak stb. szerepeit s végül pénzkeresményüket elosztja köztük, az ennivalóból pedig az iskolában megvendégli őket.**

* V. ö. Ipolyi: Magyar mythologia, 189. és 299.

** Cassel: Altkirchliche Festkalender, 1869. 29—32. — O. Frh. v. Reinsberg-Düringsfeld: Das festliche Jahr. 1898. II. kiad. 98., 100. — U. a.: Fest-Kalender aus Böhmen, II. kiad. 94—8. (Németre fordított s magyar szempontból is szerfelett érdekes énekekkel.) — Zibrt: Staročeské vyroční obyčeje. Prága, 1889. 65—7. — Dr. J. Herben: Slovácké děti. U. o. 1890. 60—1., 200. — Bartoš: Naše děti. Brünn, 1888. 277—8. — Český Lid, 1891. I. 601—3., II. 66., VI. 13. (a népszokás régibb irodalmának

E népszokás abban az iskolai ünnepségben gyökerezik, a melyet IV. Gergely pápa 830-ban rendelt el I. Gergely vagy Nagy Szent Gergely tiszteletére, mivel ez az elődje nagyot lendített az iskoláztatás ügyén s nagy kedvelője volt az ünnepségeknek és az énekművészetnek is. Hogy az iskolák e patronusát a tanítványok nálunk mikor kezdhették ünnepelni, adat hiányában pontosan meg nem állapítható. A legrégibb történeti nyom az 1696-ban Lőcsén megjelent »Zöngedöző mennyei kar« czímü énekgyüjteményben található meg. E gyüjtemény már közli (69—70. l.) azt a terjedelmes éneket, a melyet a Gergely-járók szoktak elmondani. Mivel a nép ajkán jóval teljesebb szöveg él, azt kell hinnünk, hogy a nép nem innen kölcsönzött; hanem megfordítva, a gyüjtemény kölcsönzött az elterjedt népszokástól.

A regös-énekek magyarázása alkalmával már utaltunk arra, hogy a Gergely-nap régebben összeesett az ó-naptár márcz. 1-évei, vagyis a szlávok régi ujesztendejével. Nyilván ez a naptár irányította az iskolai év régi megkezdését is.* Ezért nagyon valószinü, hogy ezt a diákokat verbuváló népszokást velünk szláv szomszédjaink ismertették meg. Rámutattunk továbbá arra is, hogy ez a naptári találkozás a tótsággal érintkező magyar nyelvterületen egy olyan Gergely-napi népszokást hozott létre, a melynek alakoskodói közt az ó-esztendőt symbolizáló szláv *muriena* is szerepelt egy fekete *morjó* képében (Gyüjt. V. 262—5.). E népszokásoknak azonban egyetlen teljes szövege sem maradt reánk. Az Életképek 1844. évi 7. füzete a morjó mondókájából csak egy versszakot mentett meg. Később a M. Nyelvőr 1877. évi VI. köt. 408—412. l. egy Gergely-napi játékot közölt e czímmel: felsorolásával), 86., VII. 56., 393., IX. 354., X. 453—4. (Több olyan játék-szöveggel, melyeknek egyes részletei a magyar Balázs-járók szerepeihez és mondókáihoz hasonlítanak.) Pauli Żegota (Lud, II. Lemberg, 1896. 199.).

* Linde szótára erre vonatkozólag Bielski krónikájára hivatkozik. V. ö. Lud, II. 198.

»Carmina peracta et producta Anno 1791. *Tomorini* in die Gregorii.« Bizonyára ugyane forrásból ered az a *Tomoron* (Abauj-Torna-vm.) felfedezett Gergely-napi játék-gyüjtemény, a melyből megtudtuk, hogy az 1816—26. években Simonyiban (Gömör-vm.) Ketskeméti Sámuel oskola-rektor tanítványaival több játékot előadatott (Ethnographia, 1903. évi XIV. köt. 346—357.). Mivel ezekben az iskolai drámák mintájára készült, de a népnek szánt s a néphagyományt is tiszteletben tartó játékokban a bohóskodó Mórión kivül mythologiai alakok (Dérhúzó, Músa, Pallas, Juppiter stb.), diákok, különböző rangu katonák és ajándék-gyüjtők (nyársas, kosár-hordó, erszényes, tojásos, szalonnás) szerepeltek, joggal hihetjük, hogy nálunk a Gergely-járók régebben mindenhol ilyen katonás szerepekben jelentek meg.

Dugonics András 1820-ban kiadott »Magyar példabeszédek és jeles mondások« cz. gyüjteményének I. köt. 145. megemlíti, hogy »régen Gergely napján a kisdedek *katonást* játszottak és a várost körüljárták vagy lovon vagy némelyek gyalog. Villogtatták kardjaikat, de senkit sem vágtak meg«. Szerinte e népszokás Erdélyben még divatban volt. Innen származott a mondás: *Szent Gergely vitéze.* (Ezt ismétli Ballagi: Magyar példabeszédek gyüjteménye, II. 8018. sz.) Erdélyi (Magyar közmondások gyüjteménye, 3064. sz.) erre jegyzi meg: »Azaz gyönge vitéz. Szokás falukon Gergely napján katonává öltöztetni fel az iskolás gyermekeket, mikor zászlóval, kardosan, szalagos süvegekken a falut bejárják, éneket s verset mondva iskolába hivogatnak, mintegy toborzanak. Innen: Gergelyt járni.« Utal továbbá a gyüjtemény 651. sz. eme közmondására: »Pápa katonája«, a mi nyilván azt jelenti, hogy a katonák alakoskodásában Szent Gergely pápának szintén szerep jutott.

Ma e szerepeknek csak Kálmány Lajos alföldi közleményében, egy régi mátra-vidéki palócz változatban és a mi 2. számu közleményünkben van nyoma. Az alföldi

(apáczai, csanád-vmi) »iskolás fiuk — fejükön kék csákóval s oldalukon fekete szíjjal kötött karddal, fehérbe öltözve — járnak házról-házra sz. Gergely napján, magukat *sz. Gergely katonájának* mondják«. A Mátra vidékén a mult század huszas-harminczas éveiben szintén »*Gergely katonái*« szerepeltek fakardosan. Dr. Kiss Áron egyik közlése szerint fakardjuk van a ballai (heves-vmi) Gergely-járóknak is.

Mivel az igy reconstruálható magyar népszokás egészen beleillik a nyugoti szomszédnépek Gergely-napi játékainak keretébe, aligha csalódunk, ha ismételten kifejezésre juttatjuk azt a fentebb már jelzett véleményt, hogy nálunk is a Gergely-járás s nem a Balázs-járás lehetett az iskolapatrónus eredeti népi megünneplése. A diákok farsangvégi verbuválása az 1696-ban már nyomtatásban is megjelent Gergely-napi ének bizonysága szerint eredetileg nem a Balázsjárók, hanem a Gergely-járók feladata volt. Ha ehhez hozzávesszük azt, hogy a katona-szerepek sem gyökereznek szükség szerint Szent Balázs legendájában, hanem származnak onnan, a honnan a német és a bennünket közelebbről érintő szláv Gergely-katonák szerepei is eredtek: akkor nagyon valószinüvé válik az, hogy a Balázs-járás nálunk a szláv eredetünek bizonyult ősrégi Gergely-járás megismerése után és a Gergely-járással együtt alakuló szláv Balázs-járás újabb keletü befolyása alatt keletkezett. Ez magyarázza meg aztán azt a különösnek tetsző jelenséget, hogy nálunk a Balázs-járásban még ma is felismerhető a régi Gergely-járás hatása; mig a Gergely-járásban ilyen kölcsönhatásnak semmi nyoma sem észlelhető.

E népszokás emlékeiből az első töredékes borsodvármegyei mutatvány az Életképek 1844. évi 7. füzetében jelent meg. A Honderü 1847. évi I. 94. »Gergely- és Balázs-napja« czímen a lelő hely megjelölése nélkül mi egy olyan énekszöveget közöl, a melyet szerinte dudaszó *mellett* mindkét ünnepen el szoktak mondani. Kubinyi

Vahot: Magyarország és Erdély képekben, 1854. III. 27. l. Kerecsényi József kiadta a koloniak (Nyitra-vm.) szokását. E három közlemény másodszor megjelent Réső Ensel Sándor: Magyarországi népszokások, 1867. 75., 132. és 178. l. (az utóbbi tévesen Szent-György-napi szokásnak címezve). Az 1696-ban kinyomatott Gergely-napi ének teljes szövege megjelent Erdélyi, I. 312—4. (V. ö. Erdélyi: M. Közmondások könyve, 3060. sz.) Több versszakát dallam és német fordítás kiséretében kiadta Mátray Gábor: Magyar népdalok egyetemes gyüjteménye, 1852—8. 70. l. Ugyancsak dallammal közölt két változatot (Balláról és hely nélkül) dr. Kiss Áron: Magyar gyermekjáték-gyüjtemény, 446—7. Szövegeket közöltek: a M. Nyelvőr 1876. évi V. 189. (Új-Kigyósról, Békés-vm.); Kálmány: Koszorúk, II. 201—2. (Apáczáról, Csanád-vm.) Ethnographia, 1894. V. 122. (mátravidéki), 1895. VI. 325. (göcseji), 1903. XIV. 346. (gömöriek); végül Gyüjteményünk II. 316.

Az itt felsorolt változatok azt bizonyítják, hogy a régi Gergely-járás utolsó törmeléke gyanánt a lőcsei énekeskönyvbe is fölvett Gergely-napi ének néhány versszaka szokott megmaradni. A szláv eredetű régi alakoskodás emléke csak a Mátra vidékén él, mert itt az öregek még el tudták mondani a Gergely katonáival együtt megjelenő pápa és két püspök rigmusait; sőt tudták azt is, hogy a régi Gergely-napi ének egyes versszakai bizonyos cselekvényekre vonatkoznak, s hogy az összehordott holmiból a kántorné őket megvendégelte, mert a mi megmaradt, az a kántonné éléskamrájába került. Érdekes továbbá a koloni változat is, melyben az éneknek szintén van egy kedves alkalmi toldaléka. Érdekes tudnunk, hogy a tanító vendégségén végződő énekmondás itt — miként a Honderü közleményében is megemlíttetik — dudaszó kiséretében ment végbe. Ez a rég elfeledett gyakorlat azért fontos, mert a Balázs-járók rigmusai szintén emlegetik a dudát. Ugyanilyen találkozás észlelhető

abban is, hogy az itteni és a fentebb említett ballai Gergely katonák épúgy megböködik a padlót és gerendákat, mint Balázs-járók nyársasai. Dr. Kiss Áron a ballai kiséretéből közöl még egy helynélküli változatot, melyben nem a Gergely-ének, hanem a Balázs-járók kedvelt abczés éneke szolgáltatja a házalók mondókáját. Jellemző, hogy Ballán és Apáczán is a tanító vendégeli meg az alkalmi énekes mondókat.

1. **Barabásszegi.** Zala-vm. Göcsej. Az 1696-ban kinyomatott Gergely-napi ének 13 versszakának itt 12 versszakra terjedő változata van meg. Mivel Erdélyi, I. 31 a régi éneket csaknem szószerint közölte, a versszakok megzavart sorrendje könnyen ellenőrizhető. Viszont itt van két versszakra terjedő toldalék is: az »Ott kell menni tanulni . . . « kezdetű és az utána következő versszak. Ugyanilyen toldalékok vannak még a koloni, az új-kigyósi és az apáczai változatokban. A mi 3. versszakunk e sor helyett: »A fia fák« az 1696-ban kiadott szövegben ez olvasható: »az Fiatal«. Noha így a szöveg értelmetlen, ugyanis megrögzítve olvasható Erdélyi, Kálmány közlésében is. A bejelentő hosszú rigmusának szövege eredeti. Hasonló tartalmú rigmus követi a koloniak karénekét is. Az utána következő három rigmusból csak egy sor, a második rigmusának első sora van még a régi Gergely-napi ének utolsó versszakában.

2. **Ivánczi.** Vas-vm. Jellemző, hogy a 3. (itt 4.) versszak ismét elkerüli a régi változat értelmetlenségét.

3. **Pankaszi.** Vas-vm. A 3. versszak első fele itt zavaros. »A fiatok« helyett nyilván »a fáitok« értendő. Az 5. versszak második fele a régi szöveg utolsó versszakának utolsó soraiból alakult ki. A záró versszak fordul elő legelőször.

4. **Oroszii.** Veszprém-vm. Itt csak négy versszakot énekelnek. Az utolsó versszak első fele a régi szöveg utolsó

versszakának kezdő soraival rokon. Második versszaka eredeti. Ilyen ajándék-kérő sorok vannak a koloni változatban is. A szereplők nyársai nyilván a régi kardokat helyettesítik.

5. **Varsányi.** Veszprém-vm. Itt a Gergely-napi szokást az Aprószentek alkalmával gyakorolt korbácsolással zavarták össze. Rigmusuk az 1. sz. változat bejelentőjének mondókájából szakadt ki.

6. **Némedi.** Tolna-vm. Gyüjtőnk a szokásra vonatkozólag nem adott felvilágosítást. Az elmondott rigmus teljesen elüt a Gergely-járók eddig ismert mondókáitól.

V.

Pünkösdölés.*

A keresztyén hitre térített latin, germán és szláv népeket a máj. 10. és jun. 13. közt folyton változó pünkösdi ünnep arra indította, hogy vele kapcsolatba hozzák a felölelt időköz hagyományos régi szokásait. E pogány emlékek rendszerint a természet halálát okozó tél vereségét és a lombot, virágot fakasztó tavaszi nap győzedelmét tárgyalták. A májusi pünkösdöt ünneplő keresztyének tehát a tavaszi szent napok alkalmából szintén meghurcolták, megtépték és vizbe dobták a tél symbolumának tartott szalmabábot. Ugyanakkor zajosan megünnepelték s lombbal és virággal is elárasztották a tél legyőzőjét symbolizáló májusi királyt és alakoskodó társát, a viruló májusi menyasszonyt.

Mivel a népszokások jelentése idővel elhomályosult, a pusztulásnak, idegen járulékokkal való keveredésnek, értelmetlen alakitásoknak és torzitásoknak európaszerte olyan zürzavaros folyamata indult meg, a melyből a régi

* V. ö. »A pünkösdi király és királyné« cz. czikkemmel az Ethnographia, 1906. I. füz.

hagyomány pontosan megállapítható elemeit kiválasztani s az így nyert törmelékekből a népszokás eredeti formáját reconstruálni rendkívül nehéz feladat. A gyér történelmi adatok segítségével egyelőre csak az bizonyítható, hogy régebben a pünkösdi király és királyné együtt szerepelt még ott is, a hol utóbb a népszokásból egyik vagy másik fél egészen kikopott. Ezzel kapcsolatban mindig és mindenhol szerepelt a különféleképpen alkalmazott tavaszi lomb és virág is.*

A hazai emlékek közül legrégibb az ünnep *pünkösd* neve, a melyről ma már biztosan tudjuk, hogy a dunántúli szlovénektől kölcsönzött egyházi műkifejezések gazdag csoportjába tartozik. Mivel a XVI. század elejéről származó nyelvemlékekben már a *piros pünkösd* és a *pünkösdi rózsa* is előfordul, nagyon valószínű, hogy a pünkösd nevével együtt az ünnepi virághintést is eltanulták őseink. E gyakorlat délen, a latin népek középkori templomi szertartásába is beférközött; de utóbb kiküszöbölték, sőt még a templomon kívül is üldözték. A virághintés korában a pünkösdöt rózsaünnepnek tartották (pascha rosata, p. rosarum, dominica de rosa) s ezzel összefüggő nevét az olaszok szláv szomszédai, köztük első sorban a dunántúli szlovének is eltanulták. A rózsahintést jelző középkori egyházi eredetű ünnep-név az a *rosalia* lehetett, a mely a IX. századi ó-bolgár nyelvben *rusalije*, a szlovéneknél *ršai* (* ršali), a Cattaro-Ragusa közti horvát-szerbeknél *russalja* s a szláv közvetítés hangtani nyomait magán hordva, az oláhoknál *rusale*, *rusali* (később *rosalu*), a görögöknél ῥοσάλια formában merül fel. E nevet a hazai tótság *rusadly* és *rusadalné*, vagy *rusadlnie sviatky* formában már a XVI. században ismerte. A keleti szlávság nyelvében a *rusalka* név már azokat a pünkösdkor

* Mannhardt: Wald- und Feldkulte, I. 310—496. rendszeresen tárgyalja az európai népek középkori eredetű pünkösdi szokásainak egész körét.

jelentkező vízi tündéreket jelenti, a kiknek rusalka-dalokat énekelnek, a folyóvizekbe pedig — a régi rózsahintés maradványaként — koszorúkat dobálnak.*

A népszokásra vonatkozó legrégibb hazai adatot az 1591-ki csetneki evangélikus zsinat ama latin és tót nyelvű tilalma őrizte meg, a melyben a régi szokás szerint történő pünkösdi király-választásról, tánczról és régi ködmönökben való alakoskodásról történik említés.** Két gömör-vármegyei magyar község előljárósága 1673-ban szintén eltiltotta a pünkösdi király-választást. E népszokást nálunk először Bél Mátyás figyelte meg és ismertette röviden egy 1736-ban megjelent kötetében.*** Dugonics András 1788-ban megjelent »Etelka« czímű regényében szintén megemlíti, hogy akkor, »midőn a Pünkösdi Királyságnak híres játéka az Alföldön még nem tiltatott általjában . . . a fiú és leány-gyermekek legritkább ruhájokba öltözvén, házról-házra jártanak és apró tánczolások között ekképpen énekeltenek:

Mi-mi Ma-ma Mi-mi Ma-ma piros Pünkösd napja,
Hónap lészen hónap lészen a második napja.
Andorjás bokrétás felesége jó tánczos.
Az Ura selyem-szál, a szolgája arany-szál.
Bim-bam bukoricza mire virradsz hónap.****

* Miklosich: Die Rusalien. (Sitzungsberichte. Wien, 1867. Phil.-hist. Classe, XLVI. 386—405.) — Tomaschek: Über Brumalia und Rosalia. (U. o. LX. 371.); Safařik: O. Rusalkách. (Casopis česk. mus. VII. 259.) — Hanusch: Die Wissenschaft des slavischen Mythus, 113., 374. — Máchal: Nákres slovanského bajeslovi, 196—200. — Melich János: Szláv jövevény szavaink. (Nyelv. tud. Közl. 1905. XXXV. 21.)

** Bartolamaeides: Memorabilia provinciae Csetnek. Beszterczebánya, 1799., 214. és 222.

*** Notitia Hungariae novae historico geographica. I. rész, II. köt. 230—1.

**** II. 206. l. 16. jegyz. — D. a »bukoriczá«-t regénye szövegében »bukó réczé«-re magyarázza. Az előző sorokat csaknem betű szerint így éneklik még ma is Szegeden (M. Nyelvőr, 1876. V. 280.)

A tilalom előtt a népszokás csakugyan nagy elterjedésnek örvendhetett, mert csak így érthető meg, hogy Kovács Pál 1794-ben kiadott »Magyar példa és közmondási« a *pünkösdi királyság*-ot és *pünkösdi király*-t még mint közismert dolgot szerepeltethették. (21. és 193.) Midőn Erdélyi János 1851-ben az első közmondást magyarázta, ismét az alföldi népszokással példázódott s megemlítette, hogy a csinosan felöltözött fiúk és leányok ilyenforma verseket énekelnek:

Mi van ma, mi van ma? Piros pünkösd napja,
Holnap lesz, holnap lesz a második napja.
Jó legény jól megfogd *a lovad kantárát*,
Ne tépássza, ne tapossa a pünkösdi rózsát.*

A játék-szöveg e részének egy palóczföldi változatát egyidejűleg közölte Szabó Károly is.** Ugyanekkor Karacsay a Duna-Szerdahely-vidéki, Ipolyi Arnold pedig a csallóközi, gömöri, honti és nógrádi szokásokat ismertette.*** Az utóbbinak sikerült többek közt megtudni azt, hogy a király és királyné fejére koronát, vagy világkoszorút tesznek, kezökbe pedig királyi pálczat adnak. Sőt nyomára jött a régi rózsahintés maradványának is, mivel megtudta, hogy a lepedő-sátor alatt meghordozott királyné az ajándékot virághintéssel viszonozza. A Szigetközből (Kiliti, Mosony-vm.) viszont arról tudósították, hogy a királyné helyett egy virágokkal, koszorúkkal s koronával feldiszített *fabábot* hordoznak körül. Ugyanezt aztán meg is emelik, mikor azt kivánják, hogy magasra nőjön a háziasszony kendere.**** Ugyanő közölte továbbá azt a szegedi teljes játék-szöveget, a melyből

* Magyar közmondások könyve. 6486. sz.

** Új magyar múzeum, 1850—1. I. 575.

*** Karacsay: u. o. 1851—2. I. 503.; Ipolyi: M. mythologia, 302—4.

**** E kivánalom megvan a vendek húshagyói (W. von Schulenburg: Wendische Volkssagen u. Gebräuche 252.) s a németség nyári napfordulói szokásaiban (Mannhardt: i. m. I. 464, 510.)

Dugonics csak mutatványt idézett s a melynek újabb változatát Kovács János is lejegyezte.*

Megemlítjük még, hogy Jókai Mór a »Vasárnapi Ujság« 1856. évi folyamában (165—6.) olyan dunántúli pünkösdi népszokásról közöl ismertetést, a melyben az ünnepi lóverseny győztese a király. E szokás némi változatát még ma is ismerik Ugocsában, a hol a rossz gunyákba öltözött király katonái kiséretében végig vágtat a falun, hogy a reá lesők törött edényekkel, hamuval telt fazekakkal megdobálhassák.** Hajdan a pünkösdi király mindenhol lovon szerepelt, mert különben érthetlen volna az a gyakran elhangzó ének, a mely ma már tárgytalan ugyan, de régen csakugyan intette a lóverseny győztesét, hogy az elhintett pünkösdi rózsát ne tiprassa el.

A külföldi, különösen a németországi népszokások maradványaiban szintén előfordulnak az ilyen ünnepi versenyek. Arra is van eset, hogy a királyt méltatlan bánásban részesítik, sőt le is fejezik.*** Ezt azonban az idézte elő, hogy a népszokás értelmének elhomályosodása után a tél meghurczolt symboluma összekeveredett a pünkösdi királyéval, a kit néha már valóságos tréfálkozókkal is helyettesítenek.

Hasonló, de más irányú tévedés eredménye lett szerintünk az a szomorúnak nevezett koloni (nyitra-vmi) pünkösdi király, a kinek a májusfa költségeinek összegyüjtése alkalmával nem szabad magát elnevetnie.**** Régebben

* Ipolyi: M. mythologia, 1854. 304. és 584. (V. ö. Dr. Kiss Áron: Magyar gyermekjáték-gyüjt. 452—5.) — Kovács: M. Nyelvőr, 1876. V. 278., továbbá u. a.: Szeged és népe, 296—300. Képekkel és hangjegyekkel. (V. ö. Kálmány: Szeged népe, I. 105.)

** Ethnographia, 1895. VI. 226—7. A nyárád-vidéki, Maros-Torda-vm. pünkösdi királyról l. u. o. 1899. X. 46.

*** O. Frh. v. Reinsberg-Düringsfeld: Fest-Kalender aus Böhmen, II. kiad. máj. 20-ki ünnepek.

**** Kubinyi és Vahot: Magyarország és Erdély képekben, 1854. III. 26.

ez a szerep általánosabban el lehetett terjedve, mert különben Kovács Pál sem nevezte volna a pünkösdi királyt *tragicus rex*-nek.* Hogy aztán a szótlan királynak hajdan a felesége is szótlan volt, annak nyomát az itt közölt 1. sz. játék igazolja. Sőt mivel tudjuk, hogy felöltöztetett bábok szintén szerepeltek királynék gyanánt: gondolnunk kell arra az eshetőségre is, hogy a király és királyné szótlansága tulajdonkép azért keletkezhetett, mert a nehezebben előállítható bábokat könnyebbség okáért helyettesíttethették ilyen szótlan alakoskodókkal is. Ugyane gyakorlat nyoma ismerhető fel azon, hogy a királynét ma csaknem mindenhol apró leánykákkal helyettesítik, a kiket rendszerint lefátyoloznak s a »körülhordozáskor« néha nem is vezetnek, hanem valósággal visznek.

A pünkösdi király és királyné együttes szerepe tudtunkkal nálunk már egészen kiment a divatból. A régi hagyományt ma inkább csak leányok ápolják, a kik aztán egészen mellőzik a játék alkalmatlanná vált elemeit. Nálunk tehát a romlásnak ugyanaz a folyamata ment végbe, a mi már a szerbeknél, horvátoknál is megindult s egy olyan pünkösdi királyné-játékot, *kraljicá*-t eredményezett, a melyben a király régi szerepének maradványait szintén leányok adják elő.** Ellenben a cseh, morva és sziléziai játékokban a király és királyné *(kral* és *kralka)* még ma is régi hagyományok szerint szerepel.*** E romlás daczára az ősrégi emlékeket rejtő játékszövegek maradványai megérdemelnék, hogy a gyüjtők részéről az eddiginél jóval nagyobb figyelemben részesüljenek. Mert ha ezen idegen eredetű nép-

* I. m. 193.

** Máchal: i. m. 199. — A zágrábi Arkiv, III. 317. — Ethnographia, 1891. 220. — Ipolyi: M. mythologia, 305.

*** Az Osztrák-Magyar Monarchia irásban és képekben. Morvaország és Szilézia, 177. — O. Frh. von Reinsberg-Düringsfeld: i. m. 256.

szokásunkhoz a vele egy családba tartozó külföldi szokások példájára régi hazai pogány emlékek esetleg nem is társultak, azt talán mégis meg lehetne utólag állapítanunk, hogy a hazai változatok kialakulása és továbbképzése milyen mértékben hagyta érvényesülni a magyar felfogást.

Buzdító például felemlítjük az itt közölt 3. sz. játékban szereplő »Szent Örzsébet asszony«-t, a ki máris elég világosan jelzi azt, hogy a kis pünkösdi királynét hajdan helyettesíteni szokták azzal a magyarországi Szent Erzsébettel, a kit már négy éves korában eljegyeztek s atyja, II. András király udvarából nagy pompával el is vittek Thüringiába. Ma azonban a pünkösdi játéknak már csak törmelékei fordulnak elő a hazai gyermekjátékokban.* Mivel e játékok szintén pünkösdkor vannak leginkább divatban, még mindig remélhető, hogy olyan pünkösdi népszokásnak is nyomára jöhetünk, a melyben együtt vannak a gyermekjátékok Szent Erzsébetjeinek kérő, kikosarazó, hidat ostromló, várjáró és menyasszonyrabló stb. jelenetei.** Sőt a további kutatás esetleg még azt is igazolhatja, hogy a fentebb idézett szegedi változat bokrétás Andorjása, vagy Andréása tulajdonkép Szent Erzsébet atyjával azonos.

Végül a fenti utalások kiegészítéseül megemlítjük, hogy a fogyatékosan megfigyelt népszokás újabban lejegyzett változatait közli még: Gyüjteményünk, II. 314. Csongrádvmből; a M. Nyelvőr. 1874. III. 379. Körmend vidékéről, Vas-vm.; u. a. 1875. IV. 333. Panyoláról, Szatmár-vm.; u. a. 1883. XII. 284. Kecskemétről; Kálmány: Koszorúk, I. 223. és II. 199. az Alföldről; az Ethnographia, 1894.

* Dr. Kiss Áron: Magy. gyermekjáték-gyüjtemény, 218—226, 357—378, 387—9. stb. és Ethnographia, 1895. VI. 117.

** O. Frh. von Reinsberg-Düringsfeld: Das festliche Jahr, II. kiad. 183. egy szászországi áldozó-csütörtöki »Erzsébet királyné« játékot ismertet, a melyben szerintünk szintén a magyarországi szent emléke lappang.

V. 125. a Mátra vidékéről; u. a. 1895. VI. 407. Hajdúvmből; u. a. 1897. VIII. 444. Lengyeltóti vidékéről, Somogy-vm.; u. a. 1901. XII. 414—7. a Takta-közről, Szabolcs-vm., — Vépről, Vas-vm., — Felső-Segesdről hangjegyekkel, Somogy-vm.; u. a. 1902. XIII. Kecskemétről; Dr. Kiss Áron: Magyar gyermekjáték-gyüjtemény, melynek »Pünkösdi rózsa« czimü 14. sz. hevesi közlése (332. l.) nem a körtánczok, hanem a pünkösdi királynét hordozók játékai közé tartozik.

1. **Vittnyédi.** Sopron-vm. Első ének-része egy kath. pünkösdi egyházi énekből való (v. ö. Cantus Catholici, 1703-ki kiad. 180.; a négy utolsó sorra vonatkozólag Kajoni: Cantionale Catholicum, 1719-ki kiad. 205., s az újabb énekgyüjteményekkel is). Megvan továbbá Ipolyi szegedi közlésében (Dr. Kiss Áronnál, 452—4.), Kálmány alföldi változataiban s a két somogy-vmi változatban is. (Ethnogr. VIII. 444. és XII. 416.) Az *»áczintus, páczintus«* kezdetü versszak értelmére vonatkozólag Ipolyi 1854 előtt lejegyzett szegedi változata ad felvilágosítást. Szerinte »a kisebb leányok pünkösd napján délután koszorúval fejökön, s egy virágcsomaggal, mit a *királyné páleczájának* s külön névvel még *cinkusnak* is hivnak, házról-házra járva mennek pünkösdölni«. (M. mythol. 584. V. ö. Kiss Áron: M. gyermekjáték-gyüjt. 452—3.) Ezért a rá vonatkozó szövegrész így is hangzik:

Haj, *czinkus, czinkus*
Fehér tulipántos!

Ez a M. Nyelvőr, 1876. V. 280. közölt szegedi változatban már így olvasható:

Hej, *czintus, czintus*
Fehér tulipántos!

Kovács János, a változat közlője, a ki Ipolyi közlését nem ismerte, jegyzetben ezt a felvilágosítást adja: »Mondják *»czinkus, czinkus«* is; e szavak a jáczint virágra vonat

koznak, melyet népünk (t. i. a szegedi) *czintus*-nak nevez«. Ez tévedés, mert a »czintus«, vagy helyesebben »*czinkus*« nem »jáczintus«, hanem a következő vers-részben említett »*királyné pálczája*«. A nép ajkán élő *czinkus* vagy *czinkos* Szinnyei M. Tájszótára szerint sorshuzásnál alkalmazott jegyet, valamely tárgy átvételét igazoló bárczát, igazolványt, marhapasszust, továbbá feszítő hegyes vas-eszközt, s a *czinkus-biró* vásárbirót, vásárfelügyelőt jelent (I. 238.). Szarvas-Simonyi M. Nyelvtörténeti Szótára e fogalomkörből csak Pápai Páriz szótárának 1767-ki Bod-féle bővített kiadását idézi »sortes: *tzinkus*, vagy valami jegy, melyet a sorsvetők kivonnak« (I. 358.). A régibb adatok a mai nyelv »czinkos, czinkoskodik« jelentésének körébe tartoznak. Dr. Herrmann Antal azonban kimutatta, hogy a XVIII. század végén még a rovás-pálczákat is czinkusnak nevezték. (Ethnographia, 1904. XV. 157—8.) Nyilvánvaló tehát, hogy a pünkösdi királyné felvirágozott pálczáját és azért nevezték régebben czinkusnak, mert az akkor még használatban lévő rovás-pálczákhoz hasonlított. Jellemző, hogy a romlott szöveg, jáczintusra értelmezve, az itt között három utolsó változatban szintén előfordul. Megvan továbbá ugyanígy az Ethnographia, 1901. XII. 415–6. közölt vépi, Vas-vm. változat refrainjében, holott az u. o. 1902. XIII. 357. közölt kecskeméti szövegben még csak czintus szerepel.

Az ének végső vers-szakának változatai megvannak a 2. és 4. sz., továbbá a legrégibb szegedi változatban (Ipolyi: M. myth. 584. Dr. Kiss Áron: M. gyermekj. 454. V. ö. Kálmány: Szeged népe, I. 105.) az Ethnographia, 1901. XII. 416. közölt vépi, vas-vmi szövegben is. Külön népdallá alakulva közli Erdélyi, I. 67. E kialakulás régiségének igazolására felemlítjük, hogy a népdal változata megvan már egy 1793-ból származó »Dallos könyv« cz. kézirat (M. Nemz. Múzeum, könyvtár, 496. oct. hung.) 57, b. levelén és így:

Nem anyától lettél,
Rózsafán termettél,
Piros pünkösd napján
Hajnalban születtél.

Sőt megvan egy másik vegyes nyelvű XVIII. századi versgyüjtemény kéziratában is (u. o. 700. quart. lat. 44. l.) így:

Nem anyától lettél,
Rózsafán termettél,
Szép piros hajnalban
Harmattal születtél.

Fentebb már megemlítettük, hogy az itt szereplő nevetni nem tudó pünkösdi királyné régebben társa lehetett a májusfa költségeire gyüjtő s a pünkösdi mulatságban is szereplő koloni (nyitra-vmi) szomorú királynak.

2. **Beői.** Sopron-vm. Tulajdonkép csak töredéke a régi játék-szövegnek. Máshol az ilyen kopott holmival már nem is házalnak, hanem csak a pünkösdi játék-tereken kerítenek reá sort, mint a M. Nyelvőr, 1874. III 379. körmendi, vas-vmi U. o. 1875. IV. 333. panyolai, szatmár-vmi és az Ethnographia, 1895. VI. 407. közölt hajdú-vmi romlott változatokra.

A »csutora boroczka« az 1. sz. változatban említett csutora borocskát jelenti.

3. **Rábaközi.** Feltünő, hogy itt a pünkösdi királyné meghordozását már nem ismerik, s hogy leányok helyett apró fiú-gyermekek őrizték meg a régi népszokás törmelékeit. E gyakorlatnak megfelelőleg a játék-szöveg olyan részét éneklik, a mi a leányok itt közölt dunántúli énekeiben már nem hagyott nyomot. Az első versszak változata megvan. Gyüjteményünk, II. 314—5., M. Nyelvőr, 1875. IV. 333. Kálmány: Koszorúk, I. 224 – 5. Dr. Kiss Áron: M. gyermek-játék-gyüjt. 332., az Etnographia, 1895. VI. 407. és a fentebb idézett szegedi szövegekben. A második versszak *eddig* ismeretlen volt. A ló kantárjára visszaemlékeztető

gyönyörű kép semmi esetre sem lehet a mai apró énekesektől származó újabbkori járulék.

4. **Répczelaki.** Vas-vm. Első versszakának változatait l. itt az 1. sz. és az Ethnographia, 1901. XII. 415—6. vépi, ugyancsak Vas-vm. szövegben. A Szent Örzsébet asszonyról szóló rész máshol nem fordul elő. Fentebbi utalásunk szerint ez egy teljesebb régi játék-szöveg maradványa lehet. E játék-szöveg törmelékeit a gyermekköltészet számos más emléke is megőrizte. (L. Dr. Kiss Áron: M. gyermekjáték-gyüjt. 218—226, 357—374.)

5. **Egervári.** Vas-vm. Első éneke egyházi eredetre vall. Záradékában az a soronként tagozódó pontos alliteratio érdemel figyelmet, mely megvan egy hajdu-nánási lakodalmi rigmusban is. (Ethnographia, 1899. X. 291.).

6. **Borszörcsöki.** Veszprém-vm. Mivel itt a forgalomban lévő egyházi énekeskönyv szövegét szokták elénekelni, mi csak a refrainül alkalmazott népi énekrészt közöljük. Ennek változatai megtalálhatók a következő 7—9. sz., továbbá az Ethnographia, 1901. XII. között felső-segesdi, Somogy-vm. s az u. o. 1897. VIII. 444. között lengyel-tóti-i, ugyancsak Somogy-vm. szövegben is.

7. **Balaton-ujlaki.** Somogy-vm. Az »Ilinkám, pilinkám« kezdetű versszak jáczintusa szintén a régi czinkust sejteti. Változatát l. az Ethnographia, 1902. XIII. 357. között kecskeméti szövegben. Ugyanott a 356. l. megvan a következő versszak változata is, mely a szegedi és az itt között 7—8. sz. szövegekben szintén megtalálható.

8. **Szántói.** Tolna-vm. A »jáczintus«-sal kezdődő énekrészre vonatkozólag l az előző 7. és 1. sz. jegyzetet.

9. **Vásáros-dombói.** A szöveg néhai lejegyzője a játék lefolyására vonatkozólag nem nyujtott felvilágosítást. A karének és a királyné énekének megkülönböztetése már a szerepeket megkülönböztető alföldi játékok földrajzi közelségét jelzi. Ugyanezekben találhatók meg a királyné énekének

változatai is. »Szent János áldása« itt nem alkalomszerű. Lehetséges, hogy a szent-ivánnapi házalás mondókáiból keveredett ide. Ugyanilyen idegenszerüség tapasztalható az isten fiának látogatását és a csillagkisérést megemlítő záradékban is. De nem szabad felednünk, hogy az alföldi változatok szerint s az itt közölt 7—8. sz. szövegek szerint az isten fiának kértek virágot, a miből azt kell következtetnünk, hogy régebben esetleg lehettek a népszokásnak olyan elemei is, a melyekben az ünnepi vonatkozások ép úgy kifejezésre jutottak, mint az épebben megmaradt betlehemes játékokban. Ipolyi Arnold viszont a pünkösdi játék-szövegekbe szőtt egyházi és istenes ének-részekben kereste a régi »magyar *passiói* stb. játékok nyomait . . . , melyek még sok tekintetben megérdemelnék a figyelmet, miben eddig szinte nem részesültek; holott a külföld e mezőn is szép virágokat szedett már össze, s pedig ez nálunk is az egyházi s nemzeti költészet régibb kora sivár parlagáról még egy-két arany kalászt adna« (M. mythologia, 584.).

VI.

Szent-ivánnapi szokások.

Midőn bebizonyult az, hogy a karácsony-újévi regölés eredetileg téli napfordulati pogány szokás volt, a regös-énekek gyüjtése közben kisérletezni kezdtem a Szent-Iványap táján (jun. 24.) divatozó nyári napforduló pogány eredetű ünnepi emlékeinek megmentésével is. Noha Erdélyi, III. 148—150., Kubinyi és Vahot (Magyarorsz. és Erdély képekben, III. 29.) pompás koloni adalékai e téren is reményekkel kecsegtettek, a gyüjtés végeredménye mégis nagyon szegényes lett. Atovich Ferencz számunkra Kolon vidékén Nyitra-vmben, már csak töredékeket tudott gyüjteni. (Ethnographia, 1900. XI. 220.) s munkatársaink az ország

más vidékeiről is csak ilyen szórványos törmelékeket tudtak rendelkezésünkre bocsátani. (U. o. 1901. XII. 77.) Velünk egyidejüleg Bellosics Bálint szintén gyüjtést indított, de az ő fáradozásait sem jutalmazta nagyobb eredmény. (U. o. 1902. XIII. 25., 70., 117.) A régi közmondásokban emlegetett hosszú szent-iváni éneket az újabb időben gyorsan elfeledték. A nép ma már csak a régi népszokás körében fölmerülő különféle babonás dolgokkal törődik.

Mivel a regösökről szóló tanulmányban már utaltunk a szent-ivánnapi tűzugró szokások eredetére, jelentésére, hazai és nemzetközi irodalmára (Gyüjt. V. 250.), itt csak annak megemlítésére szorítkozunk, hogy e szokások a Dunántúlon leginkább a nyugoti és déli vármegyék magyar nyelvterületein vannak elterjedve.

1. **Rábaközi.** A koloni terjedelmes ének törmeléke. E töredéknek csaknem szószerint egyező változatát Pogrányból, Kolon szomszédságából, először a Regélő 1837. évi II. 822. közölte. Innen átvette s tévedésből ung-vminek jelezte Ipolyi: M. mythol. 194. Harmadszor átvette s újabb tévedésből verchovinai, ung-vmi ruthén szokás gyanánt közölte Réső Ensel Sándor: Magyarországi népszokások 269. Ezért aztán a két utóbbit Bellosics Bálint már kettőnek is veszi. (Ethnographia, 1902. XIII. 75.) Egy másik hasonló szöveget közöl Kálmány: Szeged népe, I. 107. A karének változatát Atovich Ferencz Csitáron, Kolon vidékén, szintén lejegyezte. (Ethnographia, 1900. XI. 223.)

2. **Hédervári.** Az adomány-gyüjtő, koledáló rigmust ismerik máshol is. Az itt leírt *lobogtató* népszokás el van terjedve az egész Rába-vidéken, s szórványosan Veszprém-, Zala- és Somogy-vmben is. (Ethnographia, 1901. XII. 78—9., 1902. XIII. 73—4.)

3. **Borszörcsöki.** Némileg hasonló szokás van Zsolna vidékén. (Ethnographia, 1901. XII. 80.)

VII.

Luczázás.

Ezt a decz. 13-ki népszokást még *kotyolásnak* és *palázolásnak* is nevezik. Az első név tyúkok kottyogásának utánzásából eredt. A másik a délszlávok *polaznik* nevű karácsonyi (középkori újévi) első látogatójával hozható összefüggésbe. Az így megjelölt nyomon haladva, mi e pogány eredetű téli napfordulati népszokás szláv forrását már megállapítottuk. (Gyüjt. V. 254—265.) Itt tehát csak azt említjük meg, hogy leginkább a szlovén befolyást közvetítő dunántúli nyugoti határ-vármegyékben, vagyis az úgynevezett göcsej-hansági nyelvterületen van elterjedve. Mivel a luczázó gyermekeket a szájukba nem illő durva mondókák miatt újabban már nemcsak a tanítók, hanem még a csendőrök is üldözik, arra törekedtünk, hogy a M. Nyelvőr (1879. VIII. 526., 1888. XVII. 235.) és Ethnographia (1891. II. 113., 365., 1892. III. 75., 1895. VI. 317., 330.) közleményeit a ma még gazdagnak mondható dunántúli hagyományból bőségesen kiegészitsük.

1. **Csényei.** Vas-vm. A szerepek ilyen megosztása máshol, tudtommal, nem fordul elő.

3. **Töttősi.** Vas-vm. Az itt házaló csapatok már bosszúból túlozzák a bőség-kivánás érzéki részét. A garázdálkodásra hajló suhanczok különben már azzal is gyülöletessé tették a régi népszokást, hogy míg egy részük »kotyol«, más részük meglopja a disznóhussal teleaggatott kéményeket. (L. a köv. jegyzetet.)

5. **Nemes-dömölki.** Vas-vm. Jellemző, hogy a luczázáshoz szükséges fát, vagy forgácsot Göcsejben és a szomszédos területeken lopni kell. Az egyidejüleg gyüjtött egyéb Lucza-napi babonás szokások közt igen gyakran rábukkantunk arra, hogy a gazdaasszonyok ott, a hol a kotyolás már *divatját* multa, szintén meglopják a szomszédok favágitóit

vagy szalmakazlatait s az elhozott holmit kora hajnalban a tyúkólba szórják. Nyilván ez a gyakorlat szolgáltatott ahhoz is ötletet, hogy a luczázók a megtisztelt házból valamit szintén elemeljenek. A sepregetés csak itt van divatban. A tótság fehér lepelbe burkolt szótlan Luczái még mindenhol gyakorolják.

8. **Kapuvár-garthai.** Sopron-vm. Záradéka más alkalmakkor is elmondott köszöntő, mely előfordul a regös-énekekben. (Gyüjt. IV. 75., 78. stb.), pünkösdölőkben (itt az 5. sz.), az aprószentekkor mondott rigmusokban (itt 1—3. sz.) és egyéb ünnepi szokásainkban is.

9. **Söjtöri.** Zala-vm. A gyüjtő véleménye szerint az értelmetlen »galamonya« megett a latin *gallus* (kakas) szó lappanghat. Míg a szlovén úton közvetített megfelelő középkori olasz változat nyelvtörténetileg igazolva nincs, a föltevés tárgytalan marad.

10. **Pákai.** Zala-vm. Göcsej. A szükséges fa és forgács lopására vonatkozólag l. az 5. sz. jegyzetét. Záradékában a regös-énekek kivánalma csendül meg.

12. **Baki.** Zala-vm. Göcsej. A »Kendtek tyúkja tojjék, másé meg csatázzék« mása annak a varázs igének (Az én tyúkom stb.), melyet a gazdaasszonyok akkor szoktak mondani, midőn Lucza-napkor az ólakat hajnalban szénvonóval megkurkálják. V. ö. a 18. sz. luczázóval.

16. **Karádi.** Somogy-vm. A falopásra vonatkozólag l. az 5. sz. jegyzetét.

19. **Szántói.** Tolna-vm. L. az 5. sz. jegyzetét.

21. **Kapos-szekcsői.** Baranya-vm. Sásdon a »majd megverrad«-ot másodszor nem mondják, a mondóka pedig ezzel végződik:

Galaginya kettő,
Az én monyom is kettő.

VIII.

Korbácsolás aprószentekkor.

Ezt a decz. 28-ki sajátságos szokást régebben főként az angolok és németek kedvelték. Mivel szórványosan a velük szomszédos területeken más népek is gyakorolják, eredetét nem lehet pontosan megállapítani. Annyi azonban máris bizonyos, hogy a betlehemi gyermekgyilkosság emlék-ünnepe csak egyszerű indíték volt egy régi pogány szokás alkalmazására. Mert az kétségtelen, hogy az ütleg eredetileg varázsvessző volt. Midőn e szokással megismerkedtünk, a közvetítők még tisztában voltak a verdesés régi jelentésével. Sőt tisztában voltunk vele minmagunk is, a kik samánkodó emlékeinkből még őriztük és számos esetben hagyományosan fel is használtuk azt az ismeretet, hogy a titkos erővel biró, vagy titkos erejű igék kiséretében igénybe vett vesszők és gallyak belőlünk és környezetünkből a bajokat, betegségeket előidéző rossz szellemeket eltávolítják. Ezért lettek aztán a magyar korbácsoló rigmusok valóságos varázsigék. Valamennyiben megtalálható, hogy az, a kit a korbács ér, a következő újesztendőben nem lesz keléses és porzsávás (nyavalyás). Vagyis itt a korbácsütésnek ugyanaz a tisztító hatása van, a mi van a szent-ivánnapi tűznek, ha hozzá ugyanezt az igét intézik. (Ethnographia, 1897. VI. 329. és Ipolyi: M. mythologia, 194.)

E népszokás a Dunántúlon még nagyon divatozik. Előfordul egyébként az ország más vidékein is. Így Török-Szent-Miklóson (Kandra: M. mythologia, 502.), Szeged vidékén (Kálmány: Szeged népe, III. 138.) és a Székelyföldön (Ethnographia, 1896. VII. 398.). Szegeden a korbácsolók *oděricsolnak* (v. ö. Miklosich: »Die slavischen Elemente in Magyarischen, 543.), Somogy-vm. délnyugoti részeiben pedig *subároznak* és *sibároznak*. (Ethnographia, 1892. III. 128.) A vesszőt ma rendszerint füzfa-ágakból

fonják, de néhol használnak nyirágat is (pl. Török-Szent-Miklóson, a Székelyföldön és Somogyban.) Mivel a rokonnépek a fehér nyirfát a sötétség rossz szellemeinek elüzésére alkalmazzák (Gyüjt. V. 470.) s hasonlóképpen alkalmazzuk mi is szent-györgynapi babonás szokásainkban (Ethnographia, III. 72. VI. 327—9.), nálunk a nyirfagalyat kell a kelés- és porzsáva-kergetés eredeti ütlegének tartani.

1. **Szántói.** Tolna-vm. Az ünnepi köszöntők általánosok s alkalmazzák más esetekben is. (Pl. a regösök Gyüjt. IV. 67., 71.)

3. **Alsó-bagodi.** Zala-vm. A korbácsoló rigmus göcseji és göcsej-vidéki változatát l. Gyüjt. IV. 193. Ethnographia, 1895. VI. 320. A M. Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának Értesítője, 1904. V. 130.

5. **Tényői.** Győr-vm. Gyüjtőnk értesítése szerint e rigmus a Csallóközben is divatban van ilyen változatban:

Egésséggel, üdvösséggel!
Több jóval, kevesebb roszszal!
Keléses ne legyen a helye!

BALLADÁK ÉS ROKONNEMŰEK.

A dunántúli magyarság divatosabb epikai dalai túlnyomó részben a betyár- és zsivány-romantika körébe tartoznak. A nép képzelmét élénken foglalkoztató izgalmas események befolyása alatt gyorsan megszületnek s utóbb az esemény emlékével együtt gyorsan feledésbe is merülnek. Ha több ilyen epikai terméket megismertünk, azonnal nyilvánvalóvá lesz, hogy a nép az ilyen gyors termelés alkalmával a rablási, gyilkossági, törvényszéki, fogházi, akasztási, temetési stb. jelenetek epikájának általánosan ismert közhelyeiből rója össze, vagy alakítja újra énekeit. Mi az ilyen termékek felhalmozására nem vállalkozhattunk, s ha gyűjteményünkbe néhányat mégis felvettünk, bennünket mindig az irányított, hogy az alakításban legyen valami eredetiség.

Az epikai termelés gyűjtése és tanulmányozása fonalán elvégre bukkantunk olyan adalékokra is, a melyek azt sejtették velünk, hogy a »nóták« során szereplő divatos elbeszélés a dunántúli magyarságnak régebben nem volt mindene. Akadtak avatag epikai törmelékek és olyan régi ballada-tárgyak, a melyeket az öregek már csak prózában tudtak elmondani. Az így megjelölt nyomokon tovább kutatva, gyűjtőim buzgó segédkezésével sikerült aztán elvégre néhány régi balladát is az enyészettől megmenteni.

Noha ezidőszerint még kevés adalék áll rendelkezésünkre, a meglévő anyag alapján az mégis megállapítható,

hogy a dunántúli magyarság régi epikája tárgy és forma tekintetében nagyon elütött a maitól. Tartalomban jóval gazdagabb volt, mert érdeklődése kiterjedt a népélet egész körére, jobban megfigyelte a családi élet s a szomszédos társadalmi osztályokkal való érintkezés romantikáját, sőt a vallásos élet mysteriumait is. A nyugodtabb epikai hangot sem zavarta még meg a felfogás és előadás ama liraisága, mely az események folyamatosságát ma már szereti lirai képekké rögzíteni, vagy apróbb lirai jelenetekre eltagolni.

A régi tartalmi és formai sajátosságoknak ezúttal azért tulajdonítunk jelentőséget, mert minden tekintetben megegyeznek a székely balladák e nemű sajátosságaival. Mivel e jelenségek nyomai a felső-magyarországi és az alföldi régi epikai emlékekben is felismerhetők, mindinkább valóra válik az a sejtelem, hogy az ilyen elszórt törmelékekből elvégre majd ősi elbeszélő költészetünk képe is kialakul. E hitünkben különösen a dunántúli adalékok erősíthetnek meg bennünket, mert ezekben a legtávolabb eső székely balladák formai sajátságain kívül már tartalmi találkozások is fordulnak elő. Mivel újabbkori kölcsönzésre gondolnunk alig lehet, foglalkoznunk kell azzal az eshetőséggel, hogy a dunántúli és székelyföldi epikai közösség addig az Árpádkori érintkezésig visszanyúlik, a melynek emléke gyanánt a tájnyelvi sajátságok és a pogány eredetű regös-énekek közössége is megmaradt.

Azt hisszük, ez elegendő ok arra, hogy gyüjtőink a naiv epika régi dunántúli emlékeit ezután nagyobb buzgalommal és éberebb figyelemmel kutassák.

1—2. **Fodori Katicza.** E ballada változatait Kardos Albert fedezte fel Göcsejben egy népnyelvi tanulmányútja alkalmával. Az első változatot kiadta a Budapesti Szemle 1884. évi XXXVIII. köt. 287–8., a második változat pedig megjelent a M. Nyelvőr 1884. évi XIII. köt. 139—140. Mi e balladának nem akadtunk nyomára, noha tartalmát ma még Göcsej határain túl is jól ismerik. A két régebbi följegyzést

e gyüjteményben mégsem mellőzhettük, mert ez a legtökéletesebb példája ama ritka epikai emlékeinknek, a melyek azt igazolják, hogy a dunántúli magyarság régi ballada-költészete főbb vonásaiban hasonló volt a székelységéhez. Népi epikánk termékei közt az erőszakkal férjhez adott leány szomorú története nem ismeretlen (L. Gyüjteményünk VII. 9, 549. és Kálmány: Szeged népe, III. 215.); de olyan egy sincs, a melyben ennyi démoni elem egyesült volna. A régi nemes családok érdek-házasságainak elijesztő példájául alakult ki az együgyű nép képzelmében Fodori Katicza története. Anyja, a nagyasszony (nemes úri asszony) eladja leányát Borsfai Lászlónak, a kiről a lakodalom alkalmával kiderül, hogy maga az ördög volt. Így lesz aztán érthetővé, hogy a szabadkozó leányt kegyetlen anyja unszolására a vőlegény lófarkra kötteti és félholtra hurczoltatja. A haldokló leány szajkó szárnyáért küldi mátkáját, mert a szajkó nagyon félénk s így sokáig kell reá vadászni. Mig az ördög vadászik, Fodori Katicza meghal. Ezután a balladában az következnék, hogy Fodoriné szintén megismerje az ördögöt. E nélkül nincs világosan megindokolva az, hogy Fodoriné siratja leányát. A hiányt már a gyüjtő is észrevette, midőn a szöveg e helyét csillaggal megjelölte. Ugyanő mondja a Budapesti Szemlében, hogy »ez az első magyar ballada, melynek cselekvényébe az ördög, s még pedig a bibliának hatalmas, romlást okozó sátánja és nem a népmesének rászedett, inkább komikus ördöge«. Figyelmét tehát elkerülte az agyontánczoltatott leány nagyon elterjedt balladájának (Gyüjt. VII. 15, 549.) ama Szeged-vidéki változata, a melyben Sallári Kis Katát a Kék-álló-kelevénynek nevezett ördög tánczoltatja agyon (Kálmány: Szeged népe, II. 1. és III. 207.), továbbá az ugyancsak Szeged-vidéki »Anna« czimü ballada (u. o. III. j.), melynek homályos sorai szintén démoni kéröt sejtetnek. Ebbe a képzetkörbe tartozik egyik népmesének halott vőlegénye is (Pap: Palócz népköltemények, 94. és Gyüjt.

I. 207.). Viszont helyes Kardosnak az a másik megjegyzése, hogy a ballada záradéka a székely balladákban gyakran megtalálható (Gyüjt. I. 169—172, 179, II. 6. és III. 420. stb.). A lófarkon való meghurczoltatást Gyüjt. I. 230.

Az eddig összegyüjtött népköltési adalékok közt e balladának csak két távoli rokona található. Az egyiket a M. Nyelvőr, 1887. XVI. 479—80. lapján. Kárász Samu közölte Bánkról, Nógrád-vármegyéből. E ballada egész terjedelmében igy hangzik:

Rákóczy kis úrfi.

Rákóczy korcsmában
Két krajczár ám a bor;
Maga is ott iszik
Rákóczy kis úrfi.
»Igyál a boromból,
Igyál a boromból!«
— Nem jöttem borodért,
Hanem a lányodért.
Hol vagyon, hol vagyon
Én jegybéli mátkám?
»Ékes kamarában
Csinosittya magát.«
— Jó napot, jó napot!
Én jegybéli mátkám.
»»Hoszta Isten, hoszta,
Rákóczy kis úrfi. —
Jaj anyám, jaj anyám!
Megöltél engemet,
Megöltél engemet,
Elvetted életemet.««
Azonnal felkapja,
Kengyelbe szorittya,
Tüskékről tüskékre,
Bokrokról bokrokra.
»»Ne vigy már oly nagyon,
Rákóczy kis úrfi!
Szép fehér harisnyám
Térdig véroen usz már.««
Annál jobban hajtya,
Kengyelbe szorittya,
Tüskékről tüskékre,
Bokrokról bokrokra.
»»Ne vigy már oly nagyon,
Rákóczy kis úrfi!
Az én finom ruhám
Derékig vérben már.
Annál jobban hajtya
Kengyelbe szorittya,
Tüskékről tüskékre,
Bokrokról bokrokra.
»»Ne vigy már oly nagyon,
Rákóczy kis úrfi!
Szép piros pántlikám
Nyakig vérben van már.««
Annál jobban hajtya
Kengyelbe szorittya,
Tüskékről tüskékre,
Bokrokról bokrokra.
»»Ne vigy már oly nagyon,
Én jegybéli mátkám!
— Elébb szóltál volna,
Sajnáltalak volna.
Azonnal bevitte,
Ágyára letette.
— Mit ennél, mit innál,
Én jegybéli mátkám?
»»Nem enném egyebet,
Csak egy sült verebet.««
Mire azt meghoszta,
Már halva találta.

A kengyelbe szorított mátka meghurczoltatása itt már nem egészen világos. Az úrfiról azonban megtudjuk, hogy maga ül a nyeregben s azért kéri mátkája, hogy ne vigye oly nagyon. A haldokló leány itt sült verebet kér s mire az úrfi kívánságának eleget tesz, meghal. E záradék aztán kétségtelennné teszi azt, hogy itt csakugyan a gyönyörű göcseji ballada romlott változatával van dolgunk.

A második változatot Kresztbaum Béla egy szentpáli, arad-vmi, cseléd után jegyezte le. A M. Nyelvőr, 1903. XXXII. 459—460. közölt szöveg egész terjedelmében igy hangzik:

Horvát szép Ilonka.

Amoda egy kastély háromszáz ablakra,
Két szoba van rajta.
Egyikben lakik Horvát szép Ilonka,
A másikban lakik Szalontai János.
»Ilonám, Ilonám, Horvát szép Ilonám!
Mondjál hát uradnak, vagy hitves párodnak!«
— Inkább mondanálak kétszer komondornak,
Mint egyszer uramnak, vagy hitves páromnak.
»Kocsisom, kocsisom, kedves szép kocsisom!
Fogd be a lovamat, nyerges paripámat,
Kössük a farkához Horvát szép Ilonát,
Boronáljuk végig véle a nagy utczát!«
— Állj meg már, állj meg már, Szalontai János!
Mert szintén * oda van fél kezem, fél lábom!
»Ilonám, Ilonám, Horvát szép Ilonám,
Mondjál hát uradnak, vagy hitves párodnak!«
— Inkább mondanálak hétszer komondornak,
Mint egyszer uramnak, vagy hitves páromnak!
»Hajtsál hát kocsisom végig a nagy utczán,
Boronáljuk még egyszer véle végig a nagy utczát!«
— Állj meg már, állj meg már, Szalontai János!
Mert szintén oda van másik fél kezem, fél lábom!
»Ilonám, Ilonám, Horvát szép Ilonám!
Mondjál hát uradnak, vagy hitves párodnak!«
— Inkább mondanálak hétszer komondornak,
Mint egyszer uramnak, vagy hitves páromnak!

* Szinte.

»Hajtsál hát kocsisom végig a nagy uteán,
Boronáljuk véle végig a nagy utczát.«
— Állj meg már, állj meg már, kedves hitves párom,
Mert már oda vagyok, mindjárt meg is halok!
»Állj meg hát kocsisom, kedves szép kocsisom.
Vegyük fel Ilonát, vigyük a szobába,
Fektessük le őtet a paplanos ágyba.
Ilonám, Ilonám, mit innál, mit ennél?«
— Nem ennék egyebet a csóka lábánál,
Gólyának kerepelő szájánál.
»Azt nem birok hozni,
Kivánságod nem birom megtenni.
Ilonám, Ilonám, mit hagytál te nékem jussba?«
— Nem hagyok egyebet az akasztófánál,
A hóhér markánál.
Isten se mentsen meg az akasztófától,
A hóhér markától.

A szöveg több helyén ritmikus zavart előidéző romlás észlelhető. A vele azonos tárgyu változatokból viszont kitünik, hogy a házasságot bevezető rész szintén elkallódott.

3. **Templomkerülő.** Egy kis pulyka-pásztorleány énekelte el előttünk. Vallomása szerint gyermektársaitól tanulta. Nyomozásunk szerint Köttse és Karád vidékén a gyermekek csakugyan ismerik. Noha az idősebbek is csak gyermekkori versüknek vallották, a minden ízében eredeti balladát a gyermekköltészet termékei közé soroznunk nem lehet. A tapasztaltabb gyüjtő tudja, hogy a serdülő gyerekek különös kedvvel éneklik a képzelmüket foglalkoztató epikai dalokat. Érdeklődésüket a jelen esetben még inkább fokozhatta az, hogy a balladában szereplő ördögök egyik társukat viszik el. A tartalomnak erősen moralizáló vallásos jellege van, de a nélkül, hogy a naiv népi elbeszélést megzavarná. Az egész előadáson végig vonuló gondolat-ritmus magában véve is elegendő biztositékot nyujthat arra nézve, hogy népi termeléssel van dolgunk. A népköltészet fekete ördöge helyett itt a pokolnak több ördöge szerepel. Bár az egyiknek népies neve is van, mégis kétségtelen, hogy a keresztyén vallás

rossz angyalaival van dolgunk. Annak igazolására, hogy a népi epikát régebben ez a képzetkör valóban foglalkoztatta, eddig csak a »Júlia szép leány« című székely ballada (Kriza: Vadrózsák, 123. és 153.), továbbá ennek »Szép leány Zsuzsánna« és »Szép Zsuzsánna« című két változata (M. Nyelvőr, 1878. VII. 143. és 1887. XVI. 48.) állott rendelkezésül. Ezekben a leányért egy fehér bárány szállt le az égből, hogy elvigye a mennyei szűzeknek Krisztus urunk által kiegészítendő seregébe. Itt, úgy látszik, isten bárányát, az agnus dei-t, és az okos szűzeket szerepelteti a vallásos vonatkozásaiban szerfölött homályos hagyomány. Arra már utaltunk (Gyüjt. IV. 335.), hogy a bárány megjelenésének és leszállásának jelenete a regős-énekek csodaszarvasának teljesen hasonló szerepéből alakulhatott ki. Ugyanakkor megemlítettük még azt a találkozást is, hogy a székely ballada égbe szólított leánya ép úgy koszorút kötött, mint a jelen ballada pokolra hurczolt templomkerülő leánya.

4—6. **Az asszony.** Csak az itt közölt változatok ismeretesek. Közülök először a második változat került napfényre. A M. Nyelvőr, 1872. I. 93—4. közölte »Dunántúli népdal« czímen. E hiányos följegyzésnek csak az utolsóelőtti 6—3. sora népdal, melynek változatai megtalálhatók Gyüjt. I. 333—4., II. 87., Kriza, 152., Szini, 173., Limbay, I. 320. és ugyancsak egy ballada záradékában Bartalus, I. 7. Mivel a kővárat, tatárt (értsd: törököt) emlegető régi ballada így kiegészítve is töredékesnek tetszett, gyüjtőimmel szorgosan kutattuk változatait. Így került aztán elő az első és harmadik változat. Tartalom tekintetében ezek sem bővebbek az előbbinél; sőt ezekből már az sem tünik ki, hogy a férj fiatal második felesége átkozódik. Az első számú feljegyzésben szereplő kérlelés és átok tökéletesebb a második és harmadik változat kérlelésénél és átkánál. Ez egyik kitünő példáját nyujtja az áradó érzelmek ama ritmikus tolmácsolásának, mely a magyar nép régi epikai dalainak egyik jellemző sajátsága volt.

7. **Utonálló.** A székelyföldön elterjedt ballada, melynek eltérő változatai megvannak Gyüjt. I. 195., 228., Kriza, 137. Bartalus, I 5—7. és II. 19. Kálmány: Szeged népe, II. 171. Limbay, V. 71.

8—9. **Molnár Anna.** (Töredék.) E balladának eddig hét székelyföldi (Gyüjt. I. 137—148., M. Nyelvőr, 1902. XXI. 47., Ethnographia, 1905. XVI. 222.) egy moldvai csángó (M. Nyelvőr, 1874. III. 334.) változata és egy ung-vármegyei töredéke (Ethnographia, 1891. II. 79.) volt ismeretes. E számot most két dunántúli változattal toldjuk meg. Az elsőt egy Bódai Lidi nevű köveskállai (Zala-vm.) öreg asszonytól hallottam. Részben elénekelte, a hol pedig a szövegre már nem emlékezett, tartalmát úgy mondta el. Vallomása szerint fiatal korában tanulta; de arról, hogy hol, már nem tudott beszámolni. Ez utóbbi kérdéssel több éven át zaklattam, mert tudomásom volt róla, hogy fiatalabb korában sokat hányódott a Dunántúl nyugoti vármegyéiben. Kérdezősködtem a megszöktetett asszony neve után is, mert gyanum volt, hogy »a menyecske«, »kis menyecske« itt, és a moldvai változatban is, csak a nevet helyettesíti. Mivel én a keresett nevet — nehogy félrevezettessem — nem említettem előtte, kérdezősködésem ebben az irányban is meddő maradt. A »Tamás-kard«-ra vonatkozólag sem kaptam felvilágosítást. Így aztán eldöntetlen marad, hogy Tamás volt-e a csábító, vagy hogy a menyecske a csábító »damaszk«-kardját rántotta-e ki. Az első esetben a Tamás név azért volna fontos, mert megegyezne a magyar ballada oláh változatának Toma (Tamás) nevével. Így aztán nyilvánvalóvá lenne az, hogy régebben a székely balladák csábítóját is Tamásnak nevezték, s hogy az oláhság a névvel együtt a ballada-tárgyat is tőlünk kölcsönözte. Mivel a dunántúli nyugoti végek és a keleti székely végek közt újabbkori kölcsön-viszony fenn nem foroghat, a szóban forgó közös ballada-tárgyat naiv epikánk oly régi emlékének kell tekintenünk, hogy az oláhságtól való újabb székely

kölcsönzés eshetősége többé szóba sem jöhet. Az eredet kérdésével kapcsolatban szóba került, hogy az oláh befolyás nyoma kereshető még abban a sajátos epikai hangban is, mely a székely balladákat a magyarországi balladáktól annyira megkülönbözteti (Alexics György: Vadrózsapör, Ethnographia, 1897. VIII. 78.). Ezen állításra azonban ráczáfolnak azok a régebbi felső-magyarországi (pl. a fentebb közölt »Rákóczy kis úrfi«) és alföldi (Kálmány Lajos gyüjteményeiben), továbbá a jelen kötetben közölt dunántúli balladák, a melyeknek formai sajátosságai teljesen azonosak a régi székely balladák e nemü sajátosságaival. — Az itt érintett kérdés irodalmára vonatkozólag l. Gyulai jegyzetét Gyüjt. I. 551. és Alexics czikkét i. h. 73—76.

Az itt közölt második változatnak már a jelen gyüjtemény nyomása közben jutottunk birtokába. Noha ennek is romlott, helylyel-közzel ügyetlenül felújított szövege van, az előzővel mégis igazolja azt, hogy a dunántúli változatokban a székely földiektől eltérőleg egy bíróné szerepelt, a ki nem árulja el magát, míg a nagyobbik gyermeke fel nem ismeri. Mivel a második változatban a férj nem hisz fia szavának, még kerülhet elő olyan teljesebb szöveg, a melyből a feleség bocsánatot biztosító kérdései sem hiányoznak.

10. **Növérek.** Egyike a legbájosabb régi balladáknak. Eddig csak az a részletezőbb szöveg volt ismeretes, melyet Erdélyi közölt (I. 390.) a lelőhely megjelölése nélkül. Egy törmeléke pedig Ung-vmben a gyermekdalok közt merült fel (Dr. Kiss Áron: M. gyermekjáték-gyüjt. 378.) Amannak egy rövidebb s a mienkével csaknem szószerint egyező változatát Kováts S. János a közeli Sárvárról közölte velünk. Egy arra vivő tanulmányutam alkalmával bukkantam rá az itt közölt szövegre, mely Erdélyiétől főként abban tér el, hogy a szegény, de boldog juhásznéval szemben nem anyját, *hanem* nénjét szerepelteti. Így aztán balladánk közeli rokon-

ságba jut a gazdagon és szegényen házasodó nővérek ama történetével, a mely Krizánál (17) a »Katát kérették bé Barassóba« kezdetű balladában s Kálmány Lajos gyűjteményeinek három alföldi változatában van elbeszélve. Csakhogy ezek mégis külön csoportba sorozandók, mivel bennük a szegény sorra jutott nővér csak nyomorát hangoztatja. Az epikai ér bősége az ellentétek halmozásában és kiélezésében jut kifejezésre. Szerintünk ez eredményezhette azt, hogy a szerencsésebb nővért elvégre egy királyfi veszi el (Kálmány: Koszorúk, II. 59. és u. a.: Szeged népe, II. 8.), s hogy utóbb e ballada a »Királyfi« című ismert ballada (l. Gyüjt. I. 153., II. 9. stb.) záradéka gyanánt szintén szerepelhetett (Kálmány: Koszorúk, II. 58.). A rendelkezésünkre álló példák tehát azt sejtetik, hogy a mi teljesnek éppen nem mondható változatunk jelzi azt az eredeti formát, melyben a szegény sorra jutott fiatalabb nővér boldogsága van szellemes fordulattal szembe állítva a gazdag sorra jutott idősebb nővér boldogtalanságával. Ebből alakult aztán ki az anyát és leányát szerepeltető Erdélyi-féle teljesebb szövegű változat és azok a Kriza-féle s Kálmány-féle változatok, a melyekben csak a nővérek sorsának ellentétes volta van feltüntetve az eredeti ballada elmés záradéka nélkül.

11. **Szolga-legény.** E ballada tárgya eddig nem szerepelt gyüjteményeinkben. A Dunántúl keleti és délkeleti részein több helyütt ismeretes. V. ö. a »Gazda uram adja ki a bérem« kezdetü népdal változataival: Limbay, I. (2. kiad.) 156—8. A szerelmes legény helyett leányt szerepeltet Gyüjt. I. 214., II. 19. Erdélyi, I. 442. és Válogatott népdalai, 132. sz.

12—13. **A vén ember.** Változatai Erdélyinél, III. 171. és Kálmány: Koszoruk, I. 33. Amott a feleség vén férjét tűzbe löki, itt a nyakát borotválás közben vágja el. A mi első változatunkban szereplő szomszédasszony segéd-

kezése mindkettőből hiányzik. Második változatunk szerint a vén ember fia haldokló atyjához hivja haza mostoháját. Ez azonban egy másik balladából keveredett ide. A haldokló férj mulató feleségének történetét l. Gyüjt. VII. 18., Erdélyi, III. 170., Bartalus, I. 15., Kálmány: Szeged népe, I. 171, II. 15. és 174. Limbay, III. 122. A második változat utolsó versszakában említett lúd szerepét Erdélyi szövege érteti meg, mert ebben a férj éppen ludat süt, midőn felesége tűzbe löki.

14—15. **Makranczos nő.** Eddig két változatát ismertük. Az elsőt Kriza közölte (Vadrózsák, 153.l.). Ebben a gazdagon házasodó szegény férjet gőgös felesége csak akkor nevezi urának, midőn a sok vásárfia után az erdőn somfabotot vág és azzal jól elveri. Ugyanez történik abban az alföldi romlottabb változatban is, melyet Kálmány közölt (Koszorúk, II. 89.), azzal az eltéréssel, hogy itt a férj a botot szintén vásárfiának veszi. A mi első változatunkat a M. Nemz. Múzeum könyvtárának egy »Diversae cantiones« czimű XVIII. századi kézirati gyüjteményéből (700. Quart. Lat. 60. l.) azért másoltuk le, mivel — a kézirat nyelve és helynevei után itélve — ezt is dunántúli terméknek kell tartanunk. A feleség ebben csak kevélynek és makranczosnak van feltüntetve. Az asszony megpuhításának módja mindenben egyezik a nép ajkáról lejegyzett második változattal, a melyben már nem a feleség, hanem a vásározó fél rózsája szerepel. Így aztán a ballada romlottabbá is lesz minden említett társánál.

16. **Megcsalt férj.** E ballada sajátos ritmusu ódon szövege és idegenszerű dallama aligha népi eredetű. Változatát l. Kriza: Vadrózsák, 242. Jellemző, hogy az 538. l. jegyzete szerint Krizának még egy olyan székelyföldi változat is rendelkezésére állott, melyben a mi szövegünk refrainje szerepelt. Szeged vidékén Kálmány Lajos szintén rábukkant e ballada két töredékére (Szeged népe, III. 201.). Limbay Elemér »Magyar daltár«-ában (VI. 228.) a lelhely megjelölése

nélkül egy teljes változat található, az Etnographia, 1906. évi III. füzete pedig egy romlott csángó változatot közöl dallamostól. Egy rokontárgyú spanyol ballada fordítása Greguss: Népek lantja, 36. l. olvasható.

17. **Kató.** Tárgya némileg hasonlít az előzőhöz, valamint a Sári Máriról szóló ballada egyik csongrádi változatához is (Gyüjt. II. 45.).

18. **Kis Mariska.** Rokona a »Világszép Erzsók« (Gyüjt. I. 180.) és a »Szép Erzsébet mátkám« (M. Nyelvőr, 1874. III. 383.) című balladának. A mi eltérő változatunk menete szintén zavaros, mert nem tűnik ki, hogy a vőlegény jegyesét csakugyan hűtlenségen érte-e? Az említett második változatban a lány már halódik, midőn hozzá belép és késével agyonszúrja. A közös halált emlegető rész balladai közhely, valamint a fejfa feliratáról szóló záradék is, mely az előzményekhez rosszul illeszkedve, nem tolmácsolja azt, hogy a sírban ketten nyugszanak. A bevezetésül alkalmazott s a fenti második változatban szintén meglévő áruló szavak egy ismert népdalból valók (Gyüjt. VI. 42.; Erdélyi, II. 83., 209.; Kriza: Vadrózsák, 152., 216.; Bartalus, I. 50.; Székely Sándor: Szerelmi népdalok, 58.). M. Nyelvőr, 1874. III. 383.; Záradéka Bartalusnál, VII. 189., Kriza, 223.; Kálmány: Koszorúk, I. 124., Limbay, III. 112.

19. **Három árva.** Változatait Gyüjt. I. 185, 565; III. 78, VI. 388. sorolja fel; külföldi rokonairól szól Greguss: A balladáról, 63., Kálmány: Szeged népe I, 1., II. 172. A mi eltérő szövegünk azt sejteti, hogy az Erdélyi, III. 190. közölt dal szintén e ballada körébe tartozik.

20. **Szegény molnár-legény.** Vizbe fúltakról szóló balladák találhatók Erdélyi, III. 168., Gyüjt. III. 36—37., 39—40. — V. ö. ugyanott 435. és VII. 14. Záradéka külön dal gyanánt is szerepel: Érzékeny és víg dalok gyüjteménye. II. kiad. Sáros-Patakon, 1834. 86., Erdélyi, I. 427., II. 143.,

Kriza, 22, 68., Bartalus, V. 39., 57. és VI. 13., Csapó Dániel, I. 16., Kúnsági, 48., Kálmány: Szeged népe, III. 29. U. a.: Koszorúk, I. 112. Dr. Kiss Áron: M. gyermekjáték-gyüjt. 364., Székely Sándor: Szerelmi népdalok, 49., Limbay, V. 208. és e kötet »Éva, szivem Éva« című 8. sz. játék-szövegében. E dal legrégibb változata a M. Nemzeti Múzeum könyvtárának 1793-tól származó »Dallos könyv« cz. 496. oct. hung. kézirata 58. b. levelén van feljegyezve.

21. **Stájeri menyecske.** Első versszakát l. Erdélyi, III. 2., két első versszakát l. két somogyi népdalban (Gyüjt. VI. 38. 233), harmadik versszakát egy somogyi és egy gömöri népdalban (Gyüjt. I. 304. és VI. 233.). V. ö. Bartalus, IV., 116., VII. 102., M. Nyelvőr, 1873. II. 248. és Kálmány: Koszorúk, I. 48. A kedves lirai történet romlott változatait l. Limbay, I. köt., (2. kiad.) 177., Gyüjt. II. 79., V. 24—5. és egy Budapesten 1879-ben kiadott »Boszniából hazaérkezett honfiak új dalai« című ponyva-irodalmi termékben. Az utóbbi szöveg egész terjedelmében így hangzik:

Vágott farku fecske,
Bácskai menyecske,
Hej, honnét jöttél ide
Ez idegen földre?
Nem jöttem én gyalog,
Fakó lovam hozott,
Hej, lovam négy lábáról
A patkó lehullott.
Csak egy maradt rajta,
Az is kotyog rajta,
Hej, kovács jó barátom,
Igazitsd meg rajta.
Meg is igazitom,
Rá is szorongatom,
Hej, az én kedves rózsám
Egy pár csókot adott.
Nem vagyok én beteg,
Csak a bor ártott meg,
Hej, az én kedves rózsám
Szerelme ártott meg.

22. **Bazsó Mári.** Tárgya és sajátos ritmusa rokon azzal a rövid alföldi balladával, melyet Kálmány: Szeged népe, III. 12. közöl. Szöveg-egyezés azonban csak az itt művészien elhelyezett első versszakban észlelhető. Ugyane versszak változatát l. Székely Sándor: Tréfás népdalok, 13., Limbay, II. 108. Törmelékeinek zavaros somogy-vármegyei *alakulatait* l. Gyüjt. VI. 223—5.

23. **Báró Jenő.** E nagyon elterjedt dunántúli ballada romlott változatait l. Gyüjt. VII. 20. s tévesen két katonadallá szakítva 214., továbbá a M. Nyelvőr 1874. III. 432., 1889. XVIII. 240. és Limbay V. 48., VI. 77. A rendelkezésünkre álló épebb szövegekből szintén kitűnik az, hogy itt csakugyan egy öngyilkos báróról van szó. A Nyelvőr közlése szerint a báró szeretője »kisasszony« volt, a mi változatunk inkább egyszerű falusi leányt sejtet. Az öngyilkosság okát egyik változat sem árulja el. Két első versszakának változata Erdélyinél III. 53., Molnár Jenő: A kaszárnyai nótái, 74. (V. ö. Gyüjt. VI. 86.). Utolsó előtti két versszakának változata külön dal gyanánt Bartalusnál, II. 56. Limbay, II. 254. és Gyüjt. VI. 72. Utolsó két sora Limbay, III. 169. Két első versszaka népdalba olvadva Limbaynál I. (2. kiad.) 149—51., Bartalusnál V. 38.

24—25. **A megcsalt leány.** Két változatát Gyüjt. II. 27. közli. Két békés-vármegyei töredékét l. a M. Nyelvőr, 1889. XVIII. 96.; egy másikat hely nélkül Bartalus, II. 21. Néhány sora megtalálható még Gyüjt. I. 205. és III. 38., Erdélyi, II. 46., Kriza, 16., Pap Gyula, 8., Bartalus, II. 19., 21. és Kálmány: Koszorúk, II. 94., Szeged népe, III. 12. Kezdő sorai Gyüjt. VII. 130.

26. **Kéri pusztán.** E szép lirai balladát az egész Balatonvidéken s a Dunántúl egész nyugoti felén ismerik. A változatokban nagyon kevés eltérés észlelhető. Feldolgozták és saját szerzeményeik gyanánt szerepeltették Magyari Kosa Gusztáv (előbb Boros Mihály Kalauzának 1857. évi 16. számában, utána 1858-ban a »Magyari költeményei« cz. kötet 55. l.) és Berki József (költeményei 37. l.). Szerzői joguk felett utóbb »Egy irodalmi ügy« czímen szövevényes vita keletkezett a Vasárnapi Ujság 1891. évi 51. és 1892. évi 1—2. számaiban. Noha a népi szöveggel nagyon közeli rokonságban álló újabb változat szerzője, Berki is sajátjának vitatta a költeményt, a szerkesztőség mégis lehetőnek

tartotta, hogy »mindkettő egy közös forrásból, a népdalok forrásából van meritve«. A mi tapasztalataink tényleg igazolják ezt a föltevést. — A második versszak változata önálló dal gyanánt szerepel Gyüjt. II. 171., Bartalus, IV. 24., V. 84.; más dalba olvadva Krizánál 170. l. 345. sz. V. ö. Limbay, I. (2. kiad.) 201.

27. **A kanász.** A híres bakonyi kanász-táncz nótájának legszebb és legkerekdedebb szövege. Ezt is az öreg Bódai Lidi közölte velem (L. a 8. sz. jegyz.) Még leánykorában látta, hogy a bakonyi kanászok két baltát — élükkel felfelé — a földre keresztben fektettek s egyik társuk, míg a többi énekelt, e balták felett eljárta a tánczot. Annak, a ki járta, a balták felett mindig keresztben kellett állnia s lábaival a balták nyelét, nehogy reá vágódjanak, nem volt szabad érintenie. Mivel a tánczos jobbra-balra forgolódott, körül pergett, lábait előre-hátra emelgette, nagy ügyességet kellett kifejtenie. Réthei Prikkel Marián, ki a dallamot is közli, e tánczot a régi hajdútáncz körébe sorolja (Ethnographia, 1905. XVI. 334.). Szövegünk eltérő változatait l. Gyüjt. II. 21, 205., VII. 13. V. ö. köt. »A kanász az erdőben« kezdetű 6. sz. pásztordalával, továbbá Erdélyi, I. 215, ismét II. 460., Bartalus, III. 108., V. 109., Kecskeméthy Csapó Dániel, I. 32., Mátray, 80., Székely Sándor: Tréfás népdalok, 16., Kálmány: Koszorúk, I. 167., II. 137. Limbay II. 143—4. E kanásztánczot és kanászdalt Szigligeti Ede a »Két pisztoly« bakonyi jelenetében szintén szerepelteti. (1844. évi kiad. 96. l.)

28. **Édes anyám...** Néhány sora megvan Gyüjt. II. 242., Bartalus, I. 35, 53., Kunsági: Sárréti dalkönyvecske, 5.

29. **Ökrös legény.** E szöveget s alig eltérő változatait az egész Dunántúlon ismerik. Ugyancsak Veszprém vidékéről M. Nyelvőr, 1872. I. 373. Egy ozorai (tolna-vmi) játékdalba olvadva, csaknem szószerint u. o. 1876. V. 43. —

V. ö. Gyüjt. I. 219., II. 31., 59., Erdélyi, I. 221., Szini, 187.; Kálmány: Szeged népe, I. 52.

30. **A betyár.** Változatait l. az eredeti záradék nélkül Erdélyi, III. 166., Kálmány: Szeged népe, II. 59—60. és Koszorúk, II. 87—88., Limbay, III. 70.

31. **A rab.** A nép kedvelt rabi nótái közül való szép változat. A fogságban sínylődő rab panasza általánosan ismeretes. Változatait közli Gyüjt. I. 191., II. 32., III. 33. és 48., VI. 8., Erdélyi, I. 381., 419., 422., 431., II. 134., III. 9. Szini, 132., Kriza, 14., Pap, 53., Bartalus, I. 11., Limbay, III. 26., 196., Kálmány: Koszorúk, I. 47, 168., II. 86., 148., Szeged népe, II. 20., 176., III. 17., 23., 220., Limbay, II. 112., Ethnographia, 1900. XI. 168. Utolsó előtti versszakának változata Thaly: Vitézi énekek, II. 395. A legrégibb változatok még a török időkből valók. A mienk abban tér el a többitől, hogy a régi keretben a rabság okát is elmondja. A »vármegyeispán« régies összetételének analogonja megvan Gyüjt. I. 307. és Limbay, II. 74—5. »vármegyeurak« formában.

32. **Fujdogál a szellő...** Szintén a régi rabi nóták körébe tartozik. Az anyjának panaszkodó rab hasonló történetét közli Gyüjt. VII. 19. is, V. ö. Ethnographia, 1901. XII. 457. A »Nájgebáj« a budapesti Szabadságtér helyén lerombolt Neugebäude-t jelenti.

33. **Ha fölmegyek a törvénybe...** E kerekded »betyár-nóta« egyes sorai gyakran előfordulnak a betyárromantika termékeiben. Így Gyüjt. VI. 161., 163.. Kálmány: Koszorúk, I. 41., II. 85. U. a.: Szeged népe, III. 21., 66., 68., II. 85., Erdélyi, I. 205., Bartalus, V. 69.

34. **A betyár szeretője.** Változata Mátraynál, 13. és Bartalusnál, VII. 190.

35. **Fábián Pista.** Változatai Gyüjt. II. 62. (egy versszaka 52.), VI. 27., Kálmány: Koszorúk, II. 70., Szeged népe, II. 168., III. 13, 219. Első versszaka külön dal

gyanánt is szerepel. A harmadik szintén: Limbay, I. (2. kiad.) 156.

36. **Nádi Jancsi.** Gyüjtőnk a közeli Duzsnakon szintén talált egy változatot. Ebben az itt közölt három első versszak után e két versszak következik:

— Jancsi akarsz-e meghalni,
Vagy a törvény rabja lenni?
Jancsi kapja a fegyverét,
Elkerüli a zöldségét.

Mire Jancsi észre vette,
Szivét golyó sértegette.
Nádi Jancsi piros vére
Hullik a fenéki földre.

Egy másik változata Gyüjt. VI. 23. olvasható.

37. **Zsandár Pali.** Az egész Dunántúlon ismeretes »duhaj nóta«. Az első sorban említett Máté-Szalka Szatmárvármegyében van, honnan szintén ismeretes már egy közeli változata (M. Nyelvőr, 1874. III. 243. V. ö. Bartalus, III. 19.). Mivel a dunántúli szövegek többnyire szintén e helynevet emlegetik, valószínű, hogy e balladát valamely ponyvanyomtatvány segítette elterjedni. Eddig közölt egyéb változatait l. Gyüjt. II. 63., Bartalus, VI. 9—10., Kálmány: Koszorúk, I. 30., II. 66, 83., Szeged népe, II. 168., III. 212., Limbay, V. 61—2., M. Nyelvőr, 1884. XIII. 384., 1888. XVII. 288. Ethnographia, 1901. XII. 457.

38. **Nagy József.** Ama helyi érdekű alkalmi történetek közül való, a melyek a balladai közhelyek felhasználásával gyorsan keletkeznek, de az esemény emlékével együtt aztán gyorsan feledésbe is merülnek. A rendelkezésünkre álló számos történet közül mi a legeredetibbet választottuk ki közlés végett. Első versszaka megvan Gyüjt. VI. 25.

39. **Bogár Imre.** (Töredék.) Eddig ismeretlen záradéka ama szép betyár-történetnek, mely Gyüjt. I. 221., II. 53. és Bartalus, II. 12. jelent meg. Harmadik versszakának változatát l. Gyüjt. II. 34., Bartalus, IV. 7. és Kálmány: Koszorúk, II. 86.

40. **Öreg huszár.** Kezdő sora Gyüjt. VI. 216. és itt *a 43. sz. tréfás népdalban*; első versszakának változatát l.

Kálmány: Szeged népe, III. 224. és 245.; második és harmadik versszakának változatát Gyüjt. VII. 204. közli külön katona-dal gyanánt; harmadik versszaka tévesen elhelyezve Gyüjt. VI. 139; két különböző dalban elhelyezett részeit l. Limbay, VI. 128—9.

41. **Az Ur Jézus Krisztusról.** E verses Krisztus-mondát először Horváth Cyrill közölte »Nemzeti irodalmunk a reformáczióig« című tanulmányában a Katholikus Szemle 1891. évi V. köt. 676. l. és e tanulmány különnyomatában 138. l. azzal a megjegyzéssel, hogy felfedezője egy Sárosi Istvánné nevű éltesebb asszonytól vette, ki kisleánykorában hallotta Somogyban, vagy Zalában. A Balaton-vidéken mi is nyomoztuk; de nekünk egy öreg cserszegi öreg asszony már csak a tartalmát és két utolsó verssorát tudta elmondani. Egy hasonló verses Krisztus-mondát közöl Kálmány is: Szeged népe, III. 306.

42. **Török van a kutban.** (Töredék.) A Vanyoczki-utcza hollétét nem tudtuk megállapítani.

DALOK.

I.

Szerelmi dalok.

1. Az első két sor változata Erdélyinél, II. 43.; Limbaynál, I. (2. kiad.) 167.

2. A második versszak gyér változata Erdélyinél, I. 58. — Hasonló dalmotivum van Tompa »Tó közepén . . .« kezdetü népdalában.

3. Első sorának változata megvan egy mulató gajdban Bartalusnál, VI. 148.

4. Második versszakának számos változata ismeretes. V. ö. Gyüjt. I. 264.; Erdélyi, I. 86., II. 52, 130.; Mátray, 95.; Kriza, 224.; Pap Gyula, 62.; Szini, 52.; Kővári, 102.; Kálmány: Koszorúk, I. 68.

5. Különféle dalokba olvadva l. Erdélyi, I. 437., II. 23.; Bartalus, I. 35., IV. 42, VII. 96.; Székely Sándor: Szerelmi népdalok, 61.

6. Vált. Kriza, 112.; Limbay, IV. 112.

7. Vált. Gyüjt. VI. 59.; Erdélyi, III. 4.; Szini, 159.; Kecskeméthy Csapó Dániel, IV. 34.; Limbay, II. 159. V. ö. Erdélyi, II. 164.

8. Első versszakának változata Kálmány: Koszorúk, *II. 102.*

9. Kezdetének s első versszakának vált. alább az 55. sz. dalban és Gyüjt. VI. 40.; Erdélyi, II. 103, 137, III. 48.; Szini, 199.; Bartalus, I. 67.; Limbay, V. 85.

10. Második verssz. vált. Székely Sándor: Szerelmi népdalok, 100.; a harmadiké Kálmány: Koszorúk, I. 144.

12. Második verssz. vált. Gyüjt. II. 86., VI. 78.; Kecskeméthy Csapó Dániel, 60.

13. Utolsó előtti sora egyezik Tompa »Télen nyáron pusztán az én lakásom . . .« kezdetü népdalának ugyanezen sorával.

14. Az egésznek vált. Gyüjt. II. 106.; Erdélyi, III. 162.; Pap Gyula, 43.; Szini, 145.; Limbay, IV. 84. Második versszakáé Gyüjt. I. 293., III. 201—2.; Erdélyi, I. 62., III. 45.; Kálmány: Koszorúk, I. 145.

15. V. ö. alább az 54. sz.

18. Vált. Kálmány: Szeged népe, II. 40.

20. Vált. Gyüjt. II. 185.; Erdélyi, III. 13.; Kriza, 20.; Kálmány: Koszorúk, I. 39.

21. Vált. Kálmány: Szeged népe, I. 27.

22. Egyes sorainak és versszakainak vált. Erdélyi, II. 26.; Szini, 185.; Kecskeméthy Csapó Dániel, I. 27., IV. 5.; Bartalus, II. 93.; Limbay, I. 135., IV. 105—6.; Székely Sándor: Szerelmi népdalok, 36. és 78.

25. Második versszakának vált. Limbay, II. 100.

26. Vált. Kálmány: Koszorúk, II. 115.

27. Első versszakának vált. Kálmány: Koszorúk, I. 146., II. 129.; a másodiké Gyüjt. III. 169.

28. Első versszakának vált. Kálmány: Szeged népe, I. 14.

31. V. ö. Gyüjt. I. 186., VI. 42.; Thaly: Vitézi énekek, I. 180. (Horváth Ádám gyüjteményéből); Erdélyi, II. 173.; Kálmány: Koszorúk, I. 57., II. 164.; U. a.: Szeged népe, II. 45., III. 6.; Reinhold Köhler és Dr. Herrmann Antal: Und wenn der Himmel wär' Papier.

(Ethnologische Mitteilungen, I. 12, 211, 312, 319.) V. ö. az első szerző ugyanilyen című korábbi összehasonlításával is Benfey: Orient und Occident, II. 546.

32. Első versszakának, illetőleg 3—4. sorának vált. Gyüjt. VII. 65.; Erdélyi, I. 58.; Bartalus, VII. 65.; Székely Sándor: Szerelmi népdalok, 45.

34. Vált. Kunsági, 9. és egy »Falusi Nóták« című 1875-iki ponyvairodalmi termékben.

35. Második versszakának két első sorát l. Bartalus, VII. 100.

36. Vált. Gyüjt. VI. 65.

38. Második versszakának vált. Erdélyi, II. 24, 100.; Bartalus, II. 56, 92., V. 104.; Kálmány: Koszorúk, I. 22.; Limbay, II. 254., III. 171.

39. Vált. Kálmány: Szeged népe, III. 27.

40. Bevezető soraival v. ö. Kálmány: Szeged népe, I. 12.

41. Záradékának vált. Kálmány: Szeged népe, III. 231.

46. V. ö. a fenti 20. sz. balladával és jegyzetével, továbbá Gyüjt. I. 233, 262, 304.; Erdélyi, I. 362.; Kunsági, 13.

49. E régi kerek dalnak 2—3. versszaka más dalba vegyülve megvan Erdélyi, III. 189.; Székely Sándor: Szerelmi népdalok, 94. s ennek változata Gyüjt. II. 70.

50. Második versszakát v. ö. Kálmány: Szeged népe, II. 183.; U. a.: Koszorúk, I. 115.

51. Bevezető sorai megvannak Gyüjt. VI. 87.; Kálmány: Koszorúk, I. 100. — E gyönyörü dal következő változatát Kákosy János vasvári (vas-vmi.) néptanitó 1890-ben közölte velünk:

Kék ibolya búra hajtja a fejét,
Záporeső levágta a tetejét:
Én is búra hajtom árva fejemet,
Mert elhagyott, a ki engem szeretett.

52. Második versszakát v. ö. Székely Sándor: Szerelmi népdalok, 26.

54. L. itt a 15. sz. dalt.

55. Bevezető sorai szerepelnek a fenti 9. sz. dalban. L. ennek jegyzetét.

56. Záradékának vált. Gyüjt. VI. 55., 77. és Bartalus, I. 107.

60. Közeli vált. Limbay, V. 156.; első sorát v. ö. Gyüjt. II. 141.

61. Második versszakát l. Székely Sándor: Szerelmi népdalok, 69, 71, 77, 97.; Limbay, III. 217.; kezdő sora Kálmány: Szeged népe, I. 27.

62. Második versszakának vált. Gyüjt. I. 261., II. 121., 153.; Erdélyi, II. 13.; Pap Gyula, 40.; Kecskeméthy Csapó Dániel, IV. 82.; Mátray, II. 139.; Székely Sándor: Szerelmi népdalok, 27.; Bartalus, I. 76.

65. Vált. Bartalus, I. 43.; Kunsági, 7, 48.; záradéka Bartalus, VII. 54.

66. Vált. Erdélyi, I. 453.; záradéka u. o. II. 89.; bevezető része Bartalus, I. 55.

67. Az első versszak gyér vált. Gyüjt. II. 143.

69. Második versszakát v. ö. Kecskeméthy Csapó Dániel, IV. 9.

71. Aligha népi eredetü.

73. Záradékának vált. Bartalus, VI. 28—9.

74. Refrainjének vált. Erdélyi, I. 25., 53.

75. Első versszakát v. ö. Gyüjt. II. 116., III. 129.; két első sorát Bartalus, I. 65. Két utolsó sora megvan alább a 14. sz. vegyes dalban.

76. Két első sorát l. Kálmány: Szeged népe, III. 51.; a két utolsó változatát Gyüjt. I. 262., II. 244.; Erdélyi, II. 111.; Szini, 84.; Limbay, II. 85, 205., 266. — V. ö. a 78. sz. dal záradékával.

78. Két utolsó sorát l. itt a 76. sz. dalban is.

II.

Katonadalok.

6. Kezdő sorainak változata Kálmány: Szeged népe, III. 245.

10. Első versszakának vált. Bartalus, IV. 10.; Kálmány: Szeged népe, III. 242. Harmadik verssz. vált. Gyüjt. II. 178, 183.; Bartalus, V. 47.; Kálmány: Koszorúk, I. 140, 143, 144.

12. Hasonló dalkezdés Bartalus, II. 29. Első verssz. vált. Szini, 126.

13. Első verssz. második fele Kálmány: Szeged népe, III. 243.; második verssz. első fele u. o. 246.

14. Első és harmadik verssz. közeli vált. Gyüjt. VI. 122. Második verssz. u. o. 414. és több vált. Limbay, II. 28—9.

15. Első verssz. második fele Erdélyi, II. 132.; Bartalus, II. 33. Második verssz. vált. Szini, 61.

17. Vált. Gyüjt. I. 323.

19. Második verssz. vált. Kriza, 237.; Kálmány: Koszorúk, I. 169., U. a.: Szeged népe, I. 36., III. 49.; Limbay, V. 5.

21. Záradékának vált. Gyüjt. I. 287.

26. Első versszakának vált. Gyüjt. I. 234.; az utolsóé Limbay, III. 29.; Ethnographia, 1906. évi XV. köt. III. füz. »Dévai csángó dalok«.

27. Első verssz. vált. Gyüjt. I. 284.; Kálmány: Koszorúk, I. 146., II. 241.; U. a.: Szeged népe, I. 46.

29. Első verssz. vált. Gyüjt. II. 107, 193., III. 195., VI. 106.; Mátray, I. 53.; Kriza, 206.; Limbay, I. 142., II. 196. Második versszakában a koporsó bearanyoztatása koporsócsináltatást, azaz halált jelent.

33. A kalapon lobogó pántlikát azok viselik, a kik *a katonasorozáson* beváltak.

34. Az ugynevezett »versenydalok« csoportjába tartozik.

37. Régi katonadal, melynek első versszakát v. ö. Gyüjt. I. 297.; Erdélyi, II. 132.; Székely: Tréfás népdalok, 29.; Kálmány: Koszorúk, I. 27. Második verssz. Gyüjt. II. 184. Második és harmadik verssz. Kálmány: Koszorúk, I. 143.; U. a.: Szeged népe, III. 241. Harmadik verssz. u. o. I. 45. Negyedik verssz. u. o. III. 242. és Gyüjt. II. 183—4.

38. Utolsó két sora Szininél, 39.

39. Második verssz. első két sora Gyüjt. II. 96—7, VI. 39, 83, 114.; Erdélyi, III. 51.; Kriza, 198.; Limbaynál, III. 92.

41. Első verssz. vált. Kálmány: Szeged népe, I. 8, 45., III. 246. Második verssz. u. o. III. 56. Harmadik verssz. Bartalus, VI. 65.; Limbay, II. 88.

42. Régi katonadal, de aligha népi eredetü.

44. Első versszakát az egész országbau éneklik. V. ö. Gyüjt. II. 58., III. 199., VI. 114.; Kriza, 186.; Kálmány: Koszorúk, I. 143.

49. A M. Nemzeti Múzeum könyvtárának 700. Quart. Lat. kéziratából, 47. l. (V. ö. itt a 13. sz. ballada jegyzetével). Változatai Thaly: Adalékok, II. 296—307. és Erdélyi, III. 136.

III.

Pásztor- és betyárdalok.

1. Záradéka Krizánál 64, 156, 174.; refrainje Kálmány: Koszorúk, II. 148., U. a.: Szeged népe, II. 60.

2. Záradéka Petőfi »Pusztán születtem . . .« kezdetü népdalának záradékával azonos. V. ö. Szini, 45.

3. Egyes részeit l. Gyüjt. VI. 135.; Erdélyi, I. 118, 220., II. 227.; Limbay, III. 66., IV. 162., 165. Egyébként pedig csak része az alábbi 10. sz. dalnak.

5. Első verssz. vált. Gyüjt. II. 190., III. 111.

6. E bakonyi kanász-dal rokona a fenti 26. számu balladának, melynek jegyzetében e dal változataira utalás történik.

7. Második verssz. kezdő sorait v. ö. Gyüjt. I. 301.

8. Záradéka megvan Limbay, II. 70.

9. Hasonló tárgyu dal van Erdélyi, III. 183.; Bartalus, V. 137.; Kálmány: Szeged népe, III. 266.

10. Régi pásztordal. L. fentebb a 2. sz. dal jegyzetét. Az első verssz. második felének változata ugyancsak Petőfi »Pusztán születtem . . .« kezdetü népdalában van meg. A többi versszakok változatai elszórva megtalálhatók Gyüjt. VI. 135.; Erdélyi, I. 218, 220.; Szini, 122.; Limbay, IV. 162—5.; M. Nyelvőr, 1872. I. 373.

13. Első verssz. egy mysteriumban Gyüjt. I. 105.; továbbá Erdélyi, I. 228.; Bartalus, V. 118.; Kőváry; 97.; Limbay, V. 111. Hasonló vetélkedés található a csikós és juhász közt. Erdélyi, I. 217.

14. Első verssz. vált. Gyüjt. VI. 146.

15. Hasonló kezdetü dal van Bartalus, I. 79. és Kőváry, 88. A második verssz. vált. Gyüjt. VI. 232.; Bartalus, VI. 38.; Kőváry, 68.; Limbay, III. 81. Záradékának vált. Kriza, 157.

16. Második verssz. vált. Kálmány: Koszorúk, II. 102.

17. Második és utolsó verssz. vált. Limbay, III. 53.

18. V. ö. Kálmány: Koszorúk, II. 139.

19. A versenydalok csoportjába tartozik. Vált. Erdélyi, II. 49, 50, 99.; Kriza, 175.; Bartalus, I. 35; Kálmány: Szeged népe, III. 231.

20. Egyes részeinek változata Erdélyi, I. 194—5.; Szini, 109.; Limbay, V. 202.

21. Kezdő sorainak vált. Gyüjt. VI. 25.; Limbay, II. 29.

24. Az ismertebb »rabi nóták« közé tartozik. Vált. *Kálmány*: Szeged népe, II. 179. Egyes részeinek vált. u. o.

II. 59., III. 27.; Gyüjt. VI. 158.; Pap Gyula, 58.; Kálmány: Koszorúk: I. 144., II. 8, 97—8, 151—2.

27. A fenti 10. sz. dal részének tekintendő. (V. ö. a 3. sz. jegyzetével is.) Első verssz. vált. Erdélyi, I. 217—8., a másodiké u. o. 219.; Bartalus, I. 54.; Limbay, IV. 164.

33. Első verssz. vált. Kriza, 224.; Bartalus, V. 72.; a másodiké Gyüjt. I. 235.; Limbay, III. 64.

34. Záradékának vált. Bartalus, IV. 35.

35. Záradékának vált. Bartalus, IV. 43.

IV.

Bordalok.

1. Változata Kunsági, 44.; Székely Sándor: Tréfás népdalok, 47. Bevezető sorainak vált. Erdélyi, II. 114.; Kálmány: Szeged népe, I. 60.

2. Goethe 16. sz. római elegiájának tartalma éppen megforditottja e tréfás bordal tartalmának.

3. Kezdő sorait v. ö. Kálmány: Koszorúk, II. 158.

4. Vált. M. Nyelvőr, 1873. II. 527.

6. Közeli vált. Kálmány: Koszorúk, I. 173.

7. Romlott változata előfordul Kis Albert »A bor és a magyar nóta« cz. közleményében (Szőlő- és borgazdasági lapok, 1896. I. 40. sz.)

10. Első verssz. vált. Erdélyi, I. 210.; Szini, 49.; Bartalus, III. 118.; Limbay, II. 167. Záradéka Kóváry, 38.

11. Vált. Kriza, 233.

12. Záradékát v. ö. Gyüjt. II. 210., VI. 186.; Kálmány: Szeged népe, I. 58.

14. Közeli rokona Kálmány: Szeged népe, II. 62.; hasonló tárgyu dal Erdélyi I. 165.

15. Első verssz. vált. Gyüjt. VI. 197. Az »echo«-ra emlékeztető érthetlen »akho«-t itt »ergó« helyettesiti.

19. V. ö. Kálmány: Koszorúk, II. 156.

22. Bevezető sorainak vált. Gyüjt. II. 204.; Bartalus, II. 90—1.; Limbay, IV. 129.

23. Első versszaka Petőfi »Hírös város az aafödön Kecskemét . . .« kezdetü dalából van átvéve.

24. Az egész dal változata, de a szövegferditő gajdolás nélkül megvan Erdélyinél, I. 156. és Limbaynál, II. 186. Két első verssz. a gajdolással Kőváry, 102—3. Második verssz. Bartalus, II. 103.

25. Egyes részeinek vált. Gyüjt. II. 207.; Erdélyi, II. 213.; Kálmány: Koszorúk, II. 156.

26. Hasonló Bartalus, I. 62.; Limbay, III, 180.

27. Első versszaka megvan Bartalus, I. 61. Második versszakának rimpárjait v. ö. Gyüjt. II. 238.; Bartalus, I. 61.

31. Az erőteljes dal félnépi eredetet, vagy legalább is irodalmi befolyást sejtet.

30. Bevezető sorainak vált. itt az 5. sz. mysteriumban (45. l.), folytatásáé Kálmány: Koszorúk, II. 173.

33. Vált. Limbay, IV. 108. Utolsó sorának vált. Gyüjt. II. 185.; Kriza, 185.

34. Bevezető sorainak vált. Gyüjt. II. 102., III. 165.; Limbay, III. 158. Első és második verssz. közeli vált. Gyüjt. VI. 75. Második verssz. kezdete Petőfi »Hortobágyi kocsmárosné . . .« kezdetü dalából való. Utolsó sora Kálmány: Szeged népe, II. 61.

35. Vált. Erdélyi, I. 164.; Limbay, I. 294., II. 224.

36. Refrainje Kálmány: Szeged népe, I. 186.; refrain nélküli irodami átdolgozása Limbay, II. 145.

37. Pár sora Szini, 190.; Bartalus, VII. 142.; Limbay, III. 72. Záradéka Gyüjt. II. 211.

38. Mutatvány ama mulató gajdok közül, melyeket a gyakorlat különféle dalokból szokott összeróni. Néhol e gajdok egyes részeit »tus«-oknak és »dus«-oknak nevezik.

A tusok végén szereplő felkiáltásokat zárjelben közlöm. Az első vált. Erdélyi, I. 180.; a harmadiké és negyediké u. o. III. 15. s alább a 44. sz. bordalban; az ötödik elejének vált. Kriza, 233.; a hatodikénak refrainje Erdélyi, II. 221.; Limbay, II. 270., III. 234., e tus második és hármadik versszaka Pázmándi Horvát Endre, 1. sz. bordalából való (Kisebb költemények. Pest, 1832. 177. l.), a harmadik verssz. vált. Kálmány: Szeged népe, II. 64. E versszakok refrainjének egy része Erdélyi I. 167.; az egész Gyüjt. I. 313.

41. Vált. Gyüjt. VI. 200.; Kálmány: Szeged népe, I. 56.

45. Első verssz. vált. Székely Sándor: Tréfás népdalok, 58.

46. Kezdő sorai Erdélyinél, III. 91.; első verssz. vált. Limbay, III. 15. és fentebb a 36. sz. bordalban.

47. Második verssz. vált. Szini, 27.; néhány sora »Legújabb alföldi népies dalok. Összeirta Aranykövy A. Budapest,« czimü évnélküli ponyvairodalmi termékben.

V.

Tréfás és gunydalok.

1. Refrainje Kálmány: Koszorúk, II. 167. Hasonló refrain van Limbay, III. 221. Utolsó verssz. vált. Gyüjt. III. 241.; Kriza, 180.; Bartalus, II. 31., VII. 153.; alább a 27. sz. dalban.

2. E kedvelt gunydal egyes részeinek változatai Gyüjt. II. 219., III. 218.; Kálmány: Koszorúk, I. 183., 198.; Székely Sándor: Tréfás népdalok, 33.

6. Első verssz. vált. Bartalus, I. 57.; a másodiké Limbay, V. 158. és Kálmány: Szeged népe, I. 66.

7. Második verssz. vált. Kálmány: Koszorúk, II. 165.

9. Első verssz. vált. Gyüjt. II. 238.; Bartalus, I. 61.

11. V. ö. 26. sz. bordalunkal. Ilyen kriptádiák előfordulnak népköltészetünk régi emlékei közt is. L. a M. Nemz. Múzeum könyvtárának 1793-ban összeirt 496. Oct. Hung. számú kéziratában (82. old.) a »Van egy hitván tetves vá-, vá-, város . . .« kezdetü dalt.

12. Záradékának vált. Gyüjt. II. 24.

21. A második verssz. kezdősora Gyüjt. II. 124.; Kunsági, 15.

22. Első verssz. vált. Gyüjt. VI. 64.; Limbay, 127.

23. E félnépi eredetü gúnydal első és második verssz. vált. Gyüjt. II. 243.

24. Második verssz. vált. Erdélyi, III. 113.; Kálmány: Koszorúk. I. 178.

26. A »Bánatosan zeng a madár . . .« kezdetü dal travestálása és tovább ferditése. Hasonló népi travestiákat közül Gyüjt. II. 233—4., 489—90.

27. Záradékát l. fentebb az 1. sz. dalban.

31. Vált. Kálmány: Koszorúk, I. 184.

32. Megjelent a »12 pusztai dal. Budapest, 1876.« czimü ponyvairodalmi termékben.

33. Záradéka Erdélyi, I. 440.

34. Félnépi eredetü, de nagyon kedvelt alkalmi dal. Kisebb-nagyobb részei: Bartalus, IV. 71.; Kálmány: Szeged népe, II. 62, 198.; Székely Sándor: Szerelmi népdalok, 34.; Limbay, III. 228—9.

35. Kezdetének vált. Gyüjt. III. 219., VI. 70. Hasonló refrain Limbay, V. 1.

38. Vált. Gyüjt. I. 339., II. 335., III. 178.; Bartalus, II. 88.; Székely Sándor: Tréfás népdalok, 32.; Kálmány: Koszorúk, I. 180.; Limbay, I. 33.

43. Kezdősora itt a 39. sz. balladában. Vált. Gyüjt. VI. 216.

44. Első verssz. vált. Erdélyi, III. 17.; Szini. 166.; *Bartalus*, II. 48.; Kálmány: Szeged népe, II. 67. Székely

Sándor: Szerelmi népdalok, 39. A második vált. Limbay, I. 274. Kezdete Gyüjt. II. 229 A harmadik kezdete Kriza, 324. (Tánczszók.)

45. A második verssz. vált. Gyüjt. VI. 219. E verssz. két első sora Bartalus, I. 43.

46. Záradéka Gyüjt. II. 229. Kortesdalba olvadva Limbay, I. 220.

VI.

Vegyes dalok.

6. Változata Limbaynál, I. (2. kiad.) 344.

7. Az első verssz. nagyon közeli rokonságban van Petőfi »Hegyen ülök . . .« kezdetü dalának utolsó versszakával. Más változata Kálmány: Koszorúk, I. 71. Második verssz. vált. Limbay, I. 184.

8. Első verssz. v. ö. Kálmány: Koszorúk, II. 143.

9. Második verssz. vált. Gyüjt. III. 162.; Erdélyi, II. 19.; Limbay, III. 144.; Herman Ottó: A magyar halászat könyve, I. 27. és Ethnographia, 1892, III. 262. Utolsó sorát igy is éneklik:

Kék selyemmel én vartam rá a nevét.

10. Utolsó verssz. vált. Erdélyi, II. 117.; Kriza, 218.

11. Kezdő sorai Gyüjt. II. 132.; Erdélyi, II. 196. A második verssz. vált. Szakál: Czimbalom, 2.; Kálmány: Szeged népe, I. 21.; Limbay, 184.

14. Pár sora megvan fentebb a 75. sz. szerelmi dalban.

18. E gyönyörü dal az egész országban ismeretes. Vált. Gyüjt. II. 69.; Erdélyi, II. 67.; Kriza, 206.; Bartalus, II. 80.; Kálmány: Koszorúk, I. 53.; Székely Sándor: Szerelmi népdalok, 64. Ezekkel szemben a mi szövegünk a dalcsira legtökéletesebb hajtásának tekinthető.

VII.

Játékdalok és rigmusok.

Mióta dr. Kiss Áron »Magyar gyermekjáték-gyüjtemény« czimü kitünő kötete 1891-ben megjelent, népköltészetünk eme kincsei közt már kevés ismeretlen adalék található. Mi, a kik egyébként is kevés térrel rendelkezünk, erre való tekintetből inkább csak jellemző mutatványok közlésére szoritkoztunk. E válogatásnál azonban lehetőleg arra is ügyeltünk, hogy a középkori eredetü emlékek változatainak további gyüjtésére buzditó példákkal szolgálhassunk. Fentebb, a pünkösdölő népszokások jegyzetében megemlitettük, hogy a magyarországi Szent Erzsébet lakodalmának emlékét őrző XIII. századi pünkösdi alakoskodó játékok számos törmeléke még pontosan felismerhető a sátoros ünnepeken énekelt játék-szövegekben. Az itt közölt 13—14. számu »Várkörkerülő« szintén e csoportba tartozik. A 10—11. számu »Kis kácsa fürdik . . .« kezdetü változatok középkori vonatkozásai ma már általánosan ismeretesek. »A János ur készül németi Bécsbe . . .« kezdetü játék-szövegnek számos változata ismeretes (dr. Kiss Áron i. m 299—303.), de korukat csakis a mi 9. sz. baranya-vmi közleményünk alapján lehet megállapitani. Ebben ugyanis a régi játék-szöveg következő törmeléke is szerencsésen megmenekült az enyészettől:

Én még sohasem voltam Uj-Budára,
Mind megirom palotába,
Szent János temetésére,

E sorok minden kétséget kizárólag arra az eseményre emlékeznek, hogy Alamizsnás Szent János alexandriai püspök tetemei 1489. nov. 10-én Konstantinápolyból az akkori Uj-Budára, vagyis a mai budai várba ünnepélyesen átszállittattak. (Knauz: Kortan, 203.; u. a.: Régi szerkönyveink, 51.)

Ez a meglepő példa eléggé igazolja, hogy a tarlózatlan területeken gyüjthető változatokat ezután sem mellőzheti a kutató.

1. Változata dr. Kiss Á.: i. m. 57—8.

5. Változatai dr. Kiss Á. i. m. 36. l. IX. 1—3.

7. Cziczellére vonatkozólag l. Kálmány: Mythologiai nyomok a magy. nép nyelvében és szokásaiban (Értekezések a nyelv- és széptud. köréből, XIV. 5.) 17—9. l.

8. L. fentebb a »Szegény molnár-legény« cz. ballada jegyzetét. Elejének vált. dr. Kiss Á. i. m. 170., a kördalé M. Nyelvőr, 1873. II. 477.

9. Vált. Kiss i. m. 299—302., Gyüjt. VI. 264.

10—11. Számos vált. ismeretes. Kiss i. m. 270—295. negyvennyolcz változatot közöl. V. ö. Gyüjt. II. 285.

12. Második verssz. vált. Kiss i. m. 174., harmadik verssz. vált. u. o. 173., 176., a kettőé u. o. 177.

13—14. A »Szent Erzsébet-játék«-ok és a velök rokon »Leánykérő«-k csoportjába tartozik. (L. fentebb a »Pünkösdölés« jegyzetét.) Vált. Kiss i. m. 218—226. és 335—380., Gyüjt. II. 239., VI. 261—3.

15. Záradéka az »Aranykapu-játék« része. L. Kiss i. m. 201—7., továbbá 213—8., 240. Gyüjt. II. 292., VI. 255.

17. Vált. Kiss i. m. 233—4. Ugyanott 514. azt olvassuk, hogy az Ordán-, vagy Jordán-vize II. András szentföldi utjára vonatkozik. Jellemző, hogy Gyüjt. II. 291. az ilyen játék szövegben az az »Andorjás bokrétás« is szerepel, a ki szerepel az alföldi pünkösdi »Szent Erzsébet-játék«-okban is. L. a »Pünkösdölés« jegyzetét.

18. Vált. Kiss i. m. 135., 137.

19. »Minek ez a rózsa?« után hiány észlelhető. Vált. u. o. 6. (3. sz.), 38. (XI: 11. sz.)

20. Vált. Gyüjt. VI. 266.

23. Vált. u. o. 265., Kiss i. m. 439—443.

27—30. Vált. M. Nyelvőr, 1875. IV. 91.

LEVELEK.

A magyar nép balladái és dalai gyakran szerepeltetik az iródiákot, levélpostát és levélirást. Például a jelen Gyüjt. I. 163., 166., 171., 188., 193—4., 226., 229., 278., 293., 296.; II. 5., 28., 39., 58., 73., 75—6., 101., 104., 106., 108., 141., 185., 203. lapjain van szó a nép leveleiről. Körülbelül ilyen arányban szerepel más gyüjteményekben is. A régi példák rendszerint madár-postást emlegetnek. Ugyanez szerepel a XVII—XVIII. századi félnépi lirai emlékekben is. (Thaly: Vitézi énekek, II. 193., 354.) Mivel a levelet hordó fecskék és hollók emlegetése ma már képes beszédnek tetszik, gyüjtőink a nép leveleit nem kutatták. De még igy is följegyeztetett néhány lirai termék, a mely eredetileg nem dal volt, hanem levél (Gyüjt. II. 78.; Kálmány: Koszorúk, I. 142., II. 127.) Az első maros-széki levélmutatványt Balásy Dénes közölte a M. Nyelvőr, 1878. VII. 432. lapján. Utána az én közleményem következett: »A nép verses levelei« a Pesti Napló 1892. évi karácsonyi mellékletén. Ujabban Gyüjt. VII. 352. közölt még egy székelyföldi mutatványt.

Nekem ezelőtt husz évvel az itt közölt 7—8. sz. levél került először kezembe. Mindkettőt egy Olaszországban katonáskodó monoszlai legény irta és küldte haza 1859-ben későbbi feleségének. Későbbi kutatásaim folyamán már csak romlott szövegü irott levelező-könyvekre akadtam. Utóbb azonban rájöttem, hogy számos levelet könyv nélkül is tudnak s a mit emlékezet után elmondanak, az már rendszerint hibátlan ritmusu. Igy aztán nemcsak nekem, hanem *gyüjtőimnek* is sikerült számos ép levél-szöveget megmenteni.

A több vármegye területét felölelő itteni közlések immár kétségtelenné teszik, hogy a nép verses levelei formai tekintetben nagyon egyöntetüek. Tartalmuk sem mondható változatosnak. A gyakran ismétlődő kereten belül olyan lirai közhelyek váltakoznak, a mik lehetővé tették, hogy a levél szerkesztői magokat ügyesen elhelyezett népdal-törmelékekkel tolmácsolják, s hogy utóbb ilyen törmelékeket a másolók is beleszőhessenek. Mivel igy számos régi dalrésznek nyomára jövünk, a levelek legtöbbjét s velük ezt a népköltési műfajt is régi termelés lassan kialakuló eredményének kell tekintenünk. Csakis igy érthető, hogy némely levél elvégre oly kerek lirai alkotássá csiszolódhatott, mint akár egy sikerült dal. Viszont némelyikben szövegromlás és félnépinek tetsző befolyás is észlelhető. De mivel a levéliró mindig élhet s a másolatok bizonysága szerint él is a változtatás jogával, az ilyen jelenség lehet alkalmi természetü, tehát ujabb keletü rontás eredménye is. Ezért aztán a régibb szövegek megállapitása czéljából nagyon óhajtandó volna, hogy gyüjtőink ezután már a változtatásokat is figyelemre méltassák.

1. Kezdő sorainak változata előfordul népdalokban: Erdélyi, II. 59.; Kriza, 197.; Gyüjt. II. 76.

2. A bevezetésben felhangzó s az alább gyakran ismétlődő panasz meg van Kálmány: Koszorúk, II. 117.

7. »Ugy bujdosom én itt . . .« kezdetü részének változata gyakran előfordul a kuruczkori költészet lirai termékeiben: Thaly: Vitézi énekek, II. 12, 321. s a 367. l. kezdődő dal első három versszakában, továbbá Erdélyi, I. 11.

9. Bevezető sorai Erdélyi, I. 19.; Kálmány: Szeged népe, III. 16.; u. a.: Koszorúk, I. 142.

10. Hasonló záradék Gyüjt. II. 78.

19. Kezdete egyezik a 10. számu levélével. »Ha kérdik . . . stb.«, a »Repülj fecském . . .« kezdetü dal változataiban is előfordul.

RÁOLVASÁSOK.

A varázsigékkel való gyógyitás, vagy a vele egyértelmü szellemüzés a legszivósabb életü pogánykori emlékek közé tartozik. A X. századi merseburgi német ráolvasások csaknem szószerint megtalálhatók az indus Atharvavedában (Heinrich: A német irodalom története, I. 25—7. és E. Philologiai Közlöny, IX. 371.), sőt megtalálhatók a Kr. e. évezredekbe visszanyuló babyloniai ékiratos emlékekben is (Lenormant: Die Magie und Wahrsagerkunst der Chaldäer. Jena, 1878.) A nemzetközivé vált ókori hagyományt utóbb a keresztyénség sem tudta megszüntetni. Mivel a megtéritett népek a pogány istenek neveit a keresztyén Istenével, Krisztuséval, Máriáéval, Szent Péterével, Szent Páléval, Szent Jánoséval stb. helyettesitették, a legrégibb ókori rhythmikus szövegek változatai még ma is megtalálhatók az európai népek élő hagyományában.

A nemzetközi vagyonból természetesen a mi népünk is kivette részét. Mivel az urál-altáji rokonnépek samánkodásának szintén részesei voltunk, nekünk a varázslást nem kellett külön elsajátitanunk. Mig tehát egyrészt bizonyos az, hogy a szintén keleti eredetü európai hagyomány nálunk termékeny talajra talált, másrészt az sem szenvedhet kétséget, hogy a kölcsön-anyaggal kapcsolatban nemzeti hagyományunk számos emléke is fennmaradhatott. Ezért tartjuk szükségesnek, hogy az összehasonlitó műveletek megkezdése

előtt kutatóink a nehezen hozzáférhető magyar ráolvasások rendszeres gyüjtését is hathatósan felkarolják.

A legrégibb e nemü emlékeket báró Nyáry Jenő a bagonyai levéltárban fedezte fel. Az 1488 táján lejegyzett három középkori ráolvasást Ipolyi Arnold »Magyar ősvallási és nyelvemlékek« czimen ismertette (Századok, 1872. VI. 1—7. s utóbb közölte Zolnai Gyula is: Nyelvemlékeink, 152—3.). A XV. század végéről, vagy következő század elejéről való az a nyolcz »bájoló imádság« is, melyet Bornemisza Péter az »Ördögi kisértetekről« szóló elmélkedésekben Tardoskeddi Szerencse Benedek feleségének előadása nyomán 1578-ban kiadott.* A XVI. század elejéről származó Peer-codex imádságaiban (Nyelvemléktár, II.) Szilády Áron egy akadémi felolvasásában szintén ráolvasásokat vélt felismerni.** Két 1516-ban feljegyzett felolvasást az Irodalomtörténeti Közlemények, 1893. III. 122. közölt. Az a kincskeresők nyilára vagy sorsvető pálczájára mondott ige, melyet először Döbrentei Gábor adott ki (Régi magy. nyelvemlékek, II. 45.), 1519—1541-ből való. Az időnként felbukkanó régi emlékek közül Melich János egy 1550 tájáról való gyöngyösi följegyzést az Ethnographia, 1898. IX. 324. közölt. Ugyanitt (1905. XVI. 316.) kölzött még Fabó B. is két 1651-ki szöveget. Ipolyi Arnold a saját családi levéltárában szintén talált egy 1656-ban feljegyzett szöveget (M. mythologia, 399.). Thaly Kálmán három ráolvasása a XVI—XVII. századból való (Századok, 1883. XVII. 364—7.). A régi boszorkányperek aktáiban szintén fordulnak elő egész terjedelmükben lejegyzett szövegek. Igy

* E czimen külön és »Az evangeliomokból és az epistolakból való tanuságok« IV. részében. Sempte, 1578. 805. l. Belőlük két mutatványt l. a Vasárnapi Ujság, 1867. 8. sz.; mind kiadta Barna Ferdinánd: A finn költészetről. 1872. 90—4.

** Akadémiai Értesitő, 1872. VI. (és nem V.) 104. és M. Nyelvőr, 1873. II. 305. (megjelent?).

bukkant rá pl. Széll Farkas egy csongrád-vmi és egy debreczeni régi ráolvasásra (Századok, 1873. VII. 72. és Ethnographia, 1892. III. 115.).

A néphagyományban fennmaradt régi emlékek gyüjtését a M. Nyelvőr és az Ethnographia kezdte meg. (L. Kunos és Munkácsi »Nyelvőrkalauz«-ának s a »Nyelvőrkalauz a M. Nyelvőr I—XXV. kötetéhez« utalásait, továbbá az Ethnographia I—X. kötetének »Név- és tárgymutató«-ját a X. köt. végén.) A M. Nyelvőr, 1873. II. 304—9. Szilády Áronnak »Néhány ráolvasás« s u. o. 1874. III. 137, 178. Ferenczi Jánosnak »Ráimádkozások« czimen külön gyüjteménye jelent meg. Az Ethnographia, 1890. I. 247. pedig Wieder Gyula »Kincsásó babonák és ráolvasások«; u. o. az 1891. II. 35, 69. Kálmány Lajos s az 1892. III. 116. Dr. Kiss Áron »Ráolvasások« cz. közleményeikben szolgáltattak ujabb adalékokat. Népköltési gyüjteményeink közül csak Kálmány Lajos: Szeged népe, I—III. kötete nyitott a ráolvasásoknak, vagy ráimádkozásoknak rendkivül gazdag külön rovatot. Kriza: Vadrózsák szólásmódjai, Székely Sándor: Tréfás népdalok csufolódó versikéi s Gyüjt. I—II. játékdalai közé csak esetleg kerültek ráolvasások. Végül megemlitjük még, hogy Varga János: Babonák könyve, Arad, 1877, Kozma Ferencz: Mythologiai elemek a székely népköltészet és népéletben (Értekezések a tört. tudom. köréből, X. 6.), Kálmány Lajos: Mythologiai nyomok a magyar nép nyelvében és szokásaiban. A hold nyelvhagyományainkban (Értekezések a nyelv- és széptud. köréből, XIV. 5.), valamint az Ethnographia népszokásokat és babonákat tárgyaló czikkei közölnek még szórványosan ráolvasásokat. A dunántuli adalékokat közlő czikkek közt e tekintetben leggazdagabb Gönczi Ferencz két czikke: Az emberi betegségek gyógyitása a göcseji népnél (Ethnographia, 1902. XIII. 78, 128, 214.) s ennek kiegészitése: Az emberi betegségek s gyógyitásaik a göcseji s hetési népnél (u. o. 1905. XVI. 345.).

1. Ugyancsak Göcsejből három értékes vált. Ethnographia, 1902. XIII. 80–2. V. ö. ugyanott 1905. XVI. 345–6.

2–6. L. az előző sz. utalásait, továbbá egy sorokmelléki, vas-vmi, adalékot u. o. 1895. VI. 268.

9–13. Vált. M. Nyelvőr, 1875. IV. 83., Ethnographia, 1892. III. 117., 1905. XVI. 295, 350, 358., Kálmány: Szeged népe, III. 158–9., U. a.: Mythologiai nyomok stb. 10–13.

14–5. Vált. M. Nyelvőr, 1873. II. 517., 1875. IV. 324–5., 1877. VI. 319. Székely Sándor: Tréfás népdalok, 95. (235. sz.), Ethnographia, 1902. XIII. 128, 219., 1905. XVI. 348.

18–20. Vált. Ethnographia, 1891. II. 35., 1892. III. 116, 129., Kálmány: Szeged népe, II. 111., III. 149.

27. Vált. Kálmány: Szeged népe, I. 112.

31. Vált. M. Nyelvőr, 1878. VII. 86, 475.

32. Vált. Székely Sándor: Tréfás népdalok, 87–8. (183–4. sz.) Gyüjt. I. 356., II. 270., dr. Kiss Áron: Magyar gyerekjáték-gyüjt. 21–3.

33–4. Vált. Gyüjt. II. 254. dr. Kiss Áron i. m. 20–1.

35. Vált. M. Nyelvőr, 1873. II. 330., 1878. VII. 478.

37–41. Vált. M. Nyelvőr, 1880. IX. 560., Ethnographia, 1891. II. 301., 1894. V. 192., 1897. VIII. 444, 450.

MESÉK ÉS MONDÁK.

A dunántúli magyarság nagy területének mese-kincsét még nem aknázták ki gyüjtőink. Az Eszterházyak szolgálatában álló Gaal György a mesék lelőhelyét nem jelezte ugyan, de azért nagyon valószinü, hogy az összegyüjtött anyag túlnyomó része Sopron-vármegyéből s a vele szomszédos területekről került ki. Utána Erdélyi János kötetei közöltek néhány dnnántúli népmesét. A M. Nyelvőr gazdag, de nem mindig jó forrásból eredő anyagában szintén vannak dunántúli darabok. E folyóirat dunántúli gyüjtői közül Halász Ignácz (Móka bácsi) utóbb több kötetet közrebocsátott; de az ifjusági irodalom szolgálatában utóbb már a kiadott gyüjtemények más vidékekről származó adalékait is ujra elmesélte. Ujabban Vikár Béla Gyüjt. VI. kötetében több mesét közölt Somogy-vármegyéből. Közleményeit tájszólás szerint és gyorsirászatilag jegyezte le. Noha nagyon kivánatos volna, hogy a székelyföldi és alföldi gazdag gyüjtemények mellett a sok eredeti sajátságot őrző délnyugoti országrész mese-kincse is megfelelő arányban ismeretessé legyen, jelen kötetünkben helyszüke miatt mi is inkább csak mutatványokkal szolgálhatunk. Arról tehát szó sem lehet, hogy a felölelt nagy terület mese-költészetéről és prózai elbeszélő stiljéről képet nyujtani akarnánk. Azt azonban még a mutatványokkal is igazolni óhajtottuk, hogy a gyüjtőknek itt a viszonylag legkönnyebben hozzáférhető

tündéries és egyéb csodás elem határain kivül is gazdag mese- és mondaanyag kinálkozik.

A szerencsés viszonyok közt megejtett gyorsirászati lejegyzés és phonograph-fölvétel nyelvészeti, különösen hangtani és mondattani tekintetben, viszonylag legtökéletesebb. De a tiszta népi elbeszélő stilt még igy sem lehet megrögzitenünk, mert a mese szövege nem *állandó*, a mesélő *szabad előadását* pedig minden körülmények közt zavarja az, hogy beszédjét idegen hallgatja és jegyzi, vagy hogy egy berregő gépbe kell belemondania.

A gyakorlat minden gyüjtőt megtanit arra, hogy a mesélő társaságok tagjainak rendszerint van két-három meséjük, melyet mindig velük mondatnak el, mivel ők tudják legjobban. Azt is tapasztalhatni, hogy a mesélő a tőle megszokott holmival alkalom adtán »ki is tud tenni magáért.« Az elbeszélés közhelyeinek czifráját még jobban czifrázza, a tréfás részeket jobban megborsozza, a párbeszédeket elevenebbekké teszi, a csodás elemet jobban túlozza stb. Mivel a gyüjtő rendszerint ilyen felajzott lelkekkel áll szemben, a hol csak tehettem, mindig egy szomszéd helyiségből hallgattam rá a mit sem sejtő mesélőre. A szabad előadás esélyei ellen pedig ugy védekeztem, hogy az igy megismert mesét másokkal is és más vidékeken is többször elmondattam. Igy aztán meg tudtam állapitani nagyon sok egyéni sajátságot, sőt számos olyan alkalmi járulékot is, a mit a mesélő ötletszerüen kevert előadásába. Ilyen módon lehet elkerülni azt a nagy veszedelmet is, hogy a tévesen összekevert mese-elemeket vagy megcsonkitott meséket egyetlen rossz vagy önkényes előadás alapján mese-irodalmunk számára megörökitsük.

A mesélő szabad előadásának szószerinti lejegyzése ilyen körülmények közt csak akkor indokolt, ha a gyüjtő kitünő elbeszélőre akad. Ilyen esetben aztán a phonograph és a gyorsirói ismeret sem okvetlen szükséges. Akárhány-

szor kisérleteztem kitünő mesélő lassu lediktálásával s mikor az igy leirt szöveget rendesen ujra elmondattam, ha akadt is, jelentéktelen aprólékosság volt az, a mit utólag ki kellett igazitanom. Az együgyübb elbeszélők előadását rendszerint az teszi érdekessé, hogy görcsösen ragaszkodik a mesei szólamokhoz, a leirások, az elbeszélő részek, a párbeszédek és ismétlések hagyományos szövegéhez. Ezért a lediktálásnál velük is könnyen boldogul a gyüjtő, mert előadásuk egyéni részének szószerinti megrögzitése ugy sem szolgáltat használható anyagot. Ha viszont meséiket többször meghallgatjuk vagy másokkal is elmondatjuk, utóbb nagyon kis térre szorul az a szövegrész, a melyet a rendelkezésünkre álló változatok alapján az ügyetlen mondatszövés gyomaitól meg kell tisztogatnunk. Ez ellen aztán a folklorenak és a nyelvészetnek sem lehet szava, mert a gyüjtőtől a nép nyelvének és elbeszélő művészetének olyan mérvü ismeretét minden körülmények közt megköveteljük, hogy a gyomot felismerje. Különben gyorsirászati lejegyzésekből és phonograph-másolatokból is közre adhatunk olyasmit, a mit a nép elbeszélő művészetének *általános jellegü* adaléka gyanánt árulni nem szabad.

I.

Mesék.

1. **Markalf.** Noszlop, Veszprém-vm. E mese vázlatát először az Ethnographia, 1891. II. 321. (Markalp meg az Ördög) közölte Hetésről, a szomszédos Zala-vm. területéről. Ugyanitt 1901. XII. 225. olvasható egy »Markal« czimü másik mese is Udvarhely-vmből. Markalf alakját népünk az 1577-ben megjelent s utóbb többször lenyomatott »Salamon királynak az Dávid király fiának Markalfal való tréfa beszédeknek könyve« czimü vásári nyomtatványból ismerte

meg. Ipolyi kimutatta, hogy a kedvelt népkönyv számos mondása magyar példabeszéddé lett. (Uj Magyar Muzeum, 1855. 287.) Sőt maga Markalf is szerepelt közmondásainkban, pl. Dugonics, II. 75.; Erdélyi, 285.; M. Nyelvőr, 1886. XV. 281; Ethnographia, 1901. XII. 226. Az emlitett udvarhely-vmi mesének tulnyomó része is a népkönyvből való. Budai Ferencz polgári lexikonának 1804-ben megjelent II. darabja 634. már azt állitja, hogy Markalf Salamon magyar király udvari bolondja volt s Mosony-vmben Óváron született. Dugonics szintén ezt irja róla, midőn a fenti helyen megemliti, hogy egy izben a zimonyi bíróval is összetüzött. A fenti erdélyi mese Markalja Mátyás királylyal tréfálkozik. A mi mesénknek a népkönyv tartalmához nincs köze. Viszont bizonyos, hogy a kettő köre azonos. Népünk ugyanazzal a furfangos parasztttal tételi csuffá az ördögöt, a ki egykor bölcs Salamonon is kifogott. A csuffá tett ördög népmeséink egyik kedvelt alakja. Markalf nemzetközi szerepéhez Reinhold Köhler: Kleinere schriften, I. 87, 151. II, 270, 479, 580, 640. és Katona Lajos (Ethnographia, 1902. XIII. 93. 377.) közöl adalékokat.

2. **Terülj, táska!** Nyirád, Zala-vm. Vált. Gaal György magyar népmese-gyüjteménye, II. 142. (XLII. sz. Az ostobán az isten is csak bajjal segit). Ebben egy mindent teritő abrosz, aranyat folyató bárány és két kalapács szerepel. Merényi: Sajóvölgyi népmesék, II. 113. (A szegény ember és a varjak királya). Ebben egy sódaráló szerepel, melynek csak azt kell mondani »derülj (talán: terülj?) édes darálókám«, valamint szerepel egy mindenkit verő bot is. Dr. Kunos Ignácz: Török népmesék, 37. (Bolond Mehemed) asztalt és botot szerepeltet. Vált. felsorolja R. Köhler: Kleinere schriften, I. 47, 67, 588.

3. **A jövendőkut.** Keretes mese, melyet a Balaton zalai partján mindenhol ismernek. Kerete arra szolgál, hogy a mesélő hallgatóságát is mesemondásra kényszeritse.

Ilyen mese még nem szerepel gyüjteményeinkben. Mi is csak egyet hallottunk még Erdélyi, II. 345. »Három pomarancs« czimü meséjének olyatén változatául, hogy a királynak annyi fia van, a hány mesét elmondatni akarunk s midőn a kertész kiosztja nekik a csodálatos gyümölcsöket, a király kertészével embereket állittat elő, hogy neki a fiuk történetét elbeszéljék. Mikor aztán a mesélő hallgatói közt megnevezi azokat, a kiket a kertész kiszemelt, értésükre adja azt is, hogy a király nyomban leütetti a feje gombját annak, a ki valamelyik fiú történetét nem tudja elmondani. Ezt azonban szorosabb értelemben keretes mesének nevezni nem lehet, mert a fiuk története végéről hiányzik az összefoglalás, vagyis a keret második fele.

A történeteket elmondató epikai keretek igen régi keletüek. Legrégibb emléke az indiai Pancsatantrában (öt könyvben) s ennek kivonatában, a Hitopadesában (jó tanácsban) maradt reánk. Az indiai eredetü keretes forma később nyugoton is tért hóditott. Legmüvészibb emlékei közül csak az arab Ezeregyéjszakát és Boccaccio Decameronejét emlitjük fel. A mi mesénk keretének forrását nem tudjuk pontosan megállapitani. Lehet, hogy a meséltetés ötlete irodalmi uton támadt. Talán »Poncianus historiájá«-nak mesélő hét bölcs mestere szolgáltatott hozzá inditékot. Ez a népkönyv már 1573-ban megjelent s az előző mese Markalfjának történetével együtt a vásári ponyváról a dunántúli nép közt is elterjedhetett. (Hatását kimutatta Katona Lajos: Magyar népmese-typusok. Ethnographia, 1903. XIV. 418.) Viszont lehet régebbi, minden irodalmi közvetitést kizáró emlékkel is dolgunk. De ennek megállapitásához jóval több és beszédesebb népi adalékra volna szükségünk. Ezért óhajtjuk, hogy gyüjtőink ezután a meséltető keretek nyomozására is gondot forditsanak.

Végül megjegyezzük, hogy a jövendőkut szerepe a germán mythosz felé irányitja a kutatót. A skandináv

hagyomány szerint van egy forrás, melyet Mimir, az »emlékezet« őriz, mert benne bölcseség és tudás rejlik. Egyszer Odin a forrásból inni akart, de kívánsága csak akkor teljesült, midőn egyik szemét zálogul adta. (W. Scherer: Vorträge und Aufsätze. 385. l.) Jellemző, hogy a magyar mese vége szintén kizökken a mese kerékvágásából s mondai jelleget ölt.

4. **Csacsi Csicsa.** Köveskálla, Zala-vm. A Dunántúl egyik legelterjedtebb meséje. Az együgyü Csicsa kalandjainak se szeri, se száma. Legtöbbje természetesen csak kölcsönzés egyéb mesékből. Itt csak azok vannak felvéve, a melyek a kalandok cyklusában rendszerint együtt szerepelnek. »Csicsa« neve a dunántúli nyelvben tréfás változata az »Istók«-nak. Ezért valószinü, hogy a mese tulajdonkép a közmondások Bolond Istókját szerepelteti. V. ö. Merényi: Eredeti népmesék, I. 195. és II. 213. (Bolond Jankó) két változatával, mely utóbbiban előfordul a holttest-csempészés is. A holttest három kalandját ismeri Munkácsi Bernát: Votják népköltészeti hagyományok, 133—8. L. továbbá Gyüjt. I. 422. Ilók és Mihók czimü meséjét s 599. a hozzá irt tájékoztató jegyzetet.

5. **Hogyan került az első katona a menyországba?** Köveskálla, Zala-vm. Számtalan változatban ismert nemzetközi mesetárgy (L. Köhler: Aufsätze über Märchen und Volkslieder, 48. s köv. l.), melynek vált. Gyüjt. I. 498., Gaal, I. 104. (VI. sz. A szökött katona), Kálmány: Szeged népe, III. 175. A bárányok hasonló szerepe Gyüjt. I. 376. (Az angyalbárányok.) V. ö. Kriza, 449. (A möndölecskék.)

6. **A rátóti csikótojás.** Moha, Fehér-vm. Az egyszeri palóczgyerek a dinnyét nézte ló-kukónak (ló-tojásnak), mert mikor elejtette, szintén nyulat ugrasztott fel. (M. Nyelvőr, 1875. IV. 473.) A felső Tisza mentén viszont ez a közmondás járja: »Kigördült belőle, mint a görgei tök-

ből a nyul-csikó.« (Erdélyi: M. közmondások könyve, 431. l. 8967. szám. V. ö. a 162. l. 3117. számával.) Az ilyen adomaszerü helyi hagyományokat a dunántúliak a veszprém-vmi Rátótra szokták ráfogni. Ezek akarták borsón eltolni a templomot; ezeknek kanyaritott (nyelvet öltött) a bika, mikor legelni a toronyra huzták; ezek ütötték agyon a ketyegő fenét (órát) és uszták meg a hajdinát; ezek vitték a Bakonyban a létrát keresztben s ezek vitték folyóra itatni a tikkadó talián szabó-legényt (rákot) stb. A kalandok legtöbbje természetesen nemzetközi s megtörtént pl. a német schildauiakkal és az együgyű gascogne-iakkal is (Bladé: Contes pop. de la Gascogne, III. 130–5.). A kalandok közt rendszerint szereplő csikótojás kiköltésére vonatkozólag ismét Köhler kitünő összehasonlitásaira utalok (Kleinere Schriften, I. 50., 135., 323.). Pótlólag megemlithetjük, hogy a leejtett, de egyébként ezzel egészen azonos szamártojás szerepel még egy velenczei mesében (Jahrbuch für romanische und englische Literatur, VII. 278.), továbbá E. Meier: Deutsche Sagen, Sitten und Gebräuche aus Schwaben, 404. sz.; Birlinger: Volkstümliche aus Schwaben, I. 436., 444., 445.; Schmitz: Sitten und Sagen des Eifler Volkes, I. 104.

7. **Rossz pap.** Kánya, Tolna-vm. A döglött kutya szájából eredő patak szerepel a Gesta Romanorum XII. sz. elbeszélésében is. Nálunk e gyüjteményt Haller János 1695-ben kiadott Hármas Históriája tette népszerüvé. De a magyar meseköltés ezuttal aligha ebből meritett, mert akkor bajosan társulhatott volna a kölcsönzött rész a varangyos béka vele egyenértékü symbolikus szerepével. A döglött kutya szájából eredő patak ugyanigy beolvasztva szerepel még a fentebb idézett székely mesében (Kriza, 451). A Gesta Romanorum jelzett elbeszélésének rokonságát Katona Lajos kiadása tárgyalja (Régi Magy. Könyvtár, XVIII. 490—1.), hatására vonatkozólag l. Binder Jenő megjegyzéseit Ethnographia, 1892. III. 281—5.

8. **Ijesztő mese.** Gárdony, Fehér-vm. Az egész Dunántúlon ismeretes. Két közeli vált. közölte a M. Nyelvőr is: 1874. III. 558. (Tolnából), 1876. V. 178. (Somogyból).

9. **Csali mesék.** I. sz. vált. Kálmány: Koszorúk, II. 223., M. Nyelvőr, 1874. III. 279., 558., 1878. VII. 425.

II. sz. vált. Kálmány: Szeged népe, II. 155.

III. sz. vált. Kálmány: Koszorúk, II. 221. (2. sz.).

IV. sz. A Kiriki-tó Várpalota mellett Veszprém-vmben van.

V. sz. vált. Kálmány: Koszorúk, II. 221. (1. sz.)

VI. sz. Komoly mesekezdéshez felhasználva nálunk a 4. sz. elején.

II.

Krisztus-mondák.

1. **A cseresznye.** Zala-vm, Balaton-vidék. Tudomásom szerint ismerik még egész Baranyában, Somogy-vmben és Veszprém-vm. nyugati részein. Vált. a M. Nyelvőr, 1894. XXII. 236. E monda tárgyát Goethe »Die Legende vom Hufeisen« cz. 1797-ki feldolgozása tette nevezetessé. (E feldolgozást a forrás megnevezése nélkül magyarra forditotta Edvi Illyés Pál s »Szent Péter. Legenda« czimen a maga neve alatt kiadta Igaz Sámuel 1821-ki Zsebkönyve 167—9. lapjain). Noha Dr. J. G. Kunisch 1816-ban már közölt egy sziléziai népi változatott (Büsching: Wöchentliche Nachrichten, 2., 3.), a német irodalomtörténészek csak ujabban tudtak belenyugodni abba, hogy Goethe legendájának tárgya nem eredeti, hanem feldolgozás. A népi források vizsgálatát az a hiedelem lassitotta, hogy Goethét, mint más német költőket is, pl. Kleistet, Hans Sachs példái buzditották hasonló tárgyu legenda irására. Az ujabbkori népköltési kutatások azonban kétségtelenné tették, hogy Goethe költeményének tárgya a nemzetközi mesekincs

körébe tartozik. Katona Lajos barátom figyelmeztetett, hogy az eddig felszínre került spanyol, vallon, morva, galiciai lengyel és felső-magyarországi (zemplén-vmi) ruthén adalékokat J. Bolte a Goethe Jahrbuch, XIX. 307., XXI. 257. és köv. lapjain már összeállitotta. Magyar változatokról még nincs tudomása, noha a jelen közleményt előzőleg már kiadtam a »Pesti Napló« 1893. évi 360. sz. karácsonyi mellékletén, a köv. esztendőben pedig megjelent a M. Nyelvőr fentebb idézett gömör-vmi változata.

3. **A csökönyös szamár szerencséje.** Nyirád, Zala-vm. A szamárra adott áldás más alkalmazásban megvan Gyüjt. I. 507.

5. **A hajó-ácsok.** Szegzárd. Katona Lajos figyelmeztetése szerint Krisztus hasonló csodatétele előfordul a Domonkos-codexben is (Nyelvemléktár, III. 240.). E legenda eredetijét ugyanő közli az Irodalomtörténeti Közlemények, 1906. XVI. 1. füz. Népünk szerint az ácsokkal Szent Péternek volt más kalandja is. L. Kálmány: Szeged népe, II. 141.

6. **Szűreten.** Sopron, állam-fegyház, Az elejével v. ö. Kálmány: Szeged népe, II. 149. Az egészre vonatkozólag Köhler: Aufsätze über Märchen und Volkslieder, 75.

7. **Kovácsok kovácsa.** Szil-Sárkány, Sopron-vm. Nagyon elterjedt monda. Rokoni körét Köhler: Kleinere Schriften, I. 3., 132., 296., s Katona Lajos utalása szerint Pitrè: Biblioteca delle Tradizioni popolari Siciliane, XVIII. 186—196. tárgyalja.

III.

Helyi mondák.

2. **Mátyás királyról.** Ma már irodalmilag is ismert népmonda, mely Zalában szintén ismeretes. Mivel a nagy *állami* czimeren s a vele ellátott »angyalos krajczár«-okon

koronát tartó angyalok szerepelnek, azt lehetne hinnünk, hogy utólag kialakult heraldikai mondával van dolgunk. Ennek azonban ellentmond az a körülmény, hogy ez a monda nálunk már Mátyás megválasztatása előtt ismeretes volt. Az 1358-ban készült Bécsi Képes Krónika diszitője kétszer is megfestette, hogy Szent Lászlónak angyalok teszik fejére a koronát. (L. Szilágyi: A m. nemz. tört. III. 93., 126.) Ugyanez a legendai jelenet többször szerepel a XV. századi templomi falképeken is (pl. a velemérin, u. o. 179). Nagyon valószinü tehát, hogy a nép ezt a hagyományt egyesitette kedvelt királya emlékével. A monda magyar tárgyu morva és mátyusföldi tót változatait Ernyey József ismerteti (Ethnographia, 1906. XVII. 3. füz.)

5. **A Balaton keletkezése.** Badacsony-Tomaj, Zala-vm. E mondai tárgynak más változatai is vannak. V. ö. Th. Vernaleken: Mythen und Bräuche, 365.

8. **A nagy-harsányi hegy.** Nagy-Harsány, Baranya-vm. Ugyane monda érdekes változatát közölte Versényi György a M. Nyelvőr, 1884. XIII. 88—9. l.

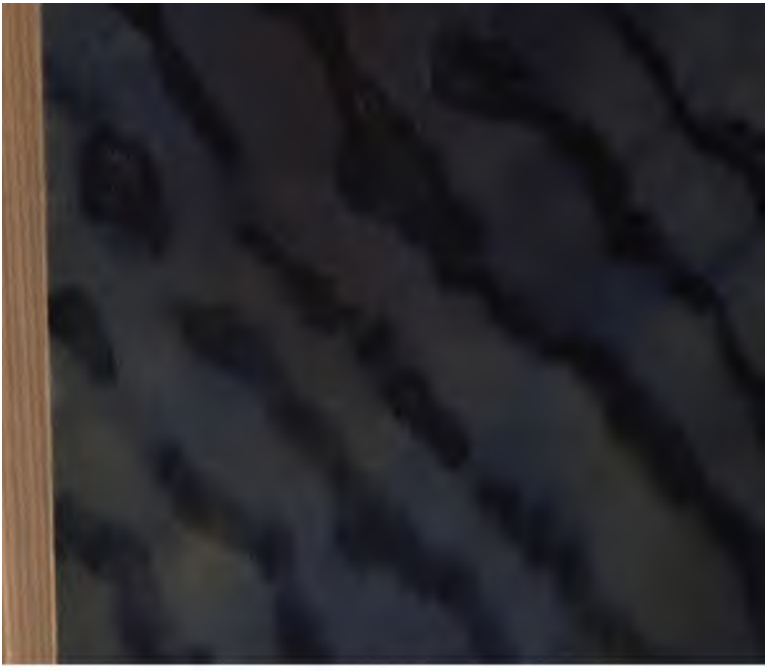

GR 154.5 .S4 C.1
Dunantuli gyujtes /
Stanford University Libraries
3 6105 035 962 286

GR
154.5
S4

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD, CALIFORNIA
94305